

JOURNAL OF ISLAMIC AND COMTEMPORARY ISSUES

มনারอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

منارا : مجلة قضايا إسلامية معاصرة

สทามันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

Academy of Islamic and Arabic studies

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2
(Vol. 6 No. 2)

กรกฎาคม-ธันวาคม 2568

JULY-DECEMBER 2025

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2568

ISSN 2730-2547 (Online)

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย รับผิดชอบเผยแพร่ผลงานทางวิชาการออนไลน์ ประเภทผลงานวิชาการประกอบด้วยบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ และบทความปริทัศน์ ทั้งนี้บทความต้องไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในวารสารอื่นมาก่อนนับจากวันที่ผู้เขียนได้ส่งบทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ด้านการวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ และบทความปริทัศน์ ที่เป็นประเด็นร่วมสมัยต่างๆ เกี่ยวกับอิสลามในประเทศอาหรับและโลกมุสลิม
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการที่หลากหลายในประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับอิสลามและภาษาอาหรับ ไม่จำกัดเฉพาะประเทศไทยหรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
3. เพื่อเป็นสื่อกระตุ้นและสนับสนุน ให้เกิดการวิจัย ค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสาร

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues /

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

99 หมู่ 8 ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส 96000

โทรศัพท์ : 073-709030 ต่อ 3555

โทรสาร : 073-709030 ต่อ 3555

Email : habba_yabnee@hotmail.com

การเผยแพร่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/M-JICI>

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จงรัก พลาคัย
รองศาสตราจารย์ ดร. รสสุคนธ์ แสงมณี
รองศาสตราจารย์ เจ๊ะเหลาะ แหกพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา สะแลแม
รองศาสตราจารย์ ดร. อานิส พัฒนปริชาวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร. จรัญ มะลูลีม

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม คารอง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รอฮานี มาแฉะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตร์มีซี สาและ

กองจัดการ

นายดลรามาน พันหวัง
นายอับดุลฮาฟิซ ดอเลาะ
นางปิยนุช วัจนศิริ
นางสาวซมึซียะห์ เจ๊ะสาแม๊ะ

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มะนะฟียะ เมาดี้	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด วาเล็ง	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอยะ บินเซ็ง	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด อุมูดี	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อิบรอเฮง ดอเลาะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. แวอัม แร แวปา	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาอิชะห์ แวมามะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ดร. ฮีซาม ทยะมิมะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอแม สุลทง	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุหัมมัดสุไหมเ์ เฮงยามา	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ผศ.ดร.มุหัมมัดตอลาล แกมะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อิสมาแอ สนิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อาดีละห์ ทยะยีนเแ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
รองศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัดสกรี มัณญู	มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ดร. มะยูดี ตือรามะ	มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ศาสตราจารย์ ดร. อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร. นิละาะ แวอุเซ็ง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอฮัน ลือแด	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวูธ สายทอง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาคูลฮัก มิงสมร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลฮากัม เฮ็งเปีย	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุไม บิลไบ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุทธนา เกื้อกุล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ดร. นูรซีดา เพอแอสละ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prof. Dr. Mohd Nasran Mohamad	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Jaffary Awang	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Ahmad Munawar Ismail	National University of Malaysia
Dr. Farid Mat Zain	National University of Malaysia
Dr. Muhammad Razak Idris	National University of Malaysia
Dr. Azmul Fahimi Kamaruzaman	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Shofian Haji Ahmad	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Abur Hamdi Usman	Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

กำหนดออก ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

เจ้าของ สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย เป็นวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเนื้อหาบทความเพื่อเผยแพร่ออนไลน์จำนวน 3 ท่านตอบบทความ และบทความหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสาร MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ที่เป็นวรรณกรรมของผู้เขียน บรรณาธิการหรือสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

บทบรรณาธิการ

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) เป็นวารสารเรียบเรียงบทความที่เกี่ยวกับประเด็นอิสลามร่วมสมัย เต็มไปด้วยความเข้มข้นของเนื้อหาสาระทุกบทความ วารสารฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 10 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 14 เรื่อง ซึ่งมีประเด็นเรื่อง เทคนิคและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในอิสลามศึกษา ร่วมสมัย การพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์เชิงบูรณาการอิสลาม การบริหารจัดการมัสยิด ศึกษาเกี่ยวกับการทำกุรบาน หลักการบริหารจัดการชะกาด หลักการเผยแพร่อิสลามกับมุสลิมใหม่ ศาสนบัญญัติว่าด้วยการทำอียาดะฮ์ เป็นต้น

ในการจัดทำวารสารวิชาการ กองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความ บทความจะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ สอดคล้องกับบทความที่ตรวจ จำนวน 3 ท่าน สำหรับผู้สนใจที่จะเผยแพร่ผลงานทางวิชาการประเด็นอิสลามร่วมสมัย ทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สามารถส่งบทความของท่านมายังกองบรรณาธิการวารสาร ทางเรายินดีที่จะเผยแพร่ผลงานของท่านเมื่อผ่านกระบวนการตรวจสอบและแก้ไขผลงานเรียบร้อยแล้ว

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณ เจ้าของบทความทุกท่านที่ส่งผลงานวิชาการในวารสารฉบับนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิเป็นอย่างยิ่งที่เสียสละเวลาอันมีค่าอย่างยิ่งในการกลั่นกรองพิจารณาแก้ไขผลงานดังกล่าวให้มีคุณภาพมากที่สุด สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการผ่านวารสารฉบับนี้ หากมีข้อคิดเห็นประการใดโปรดให้ข้อเสนอแนะ ทางกองบรรณาธิการยินดีปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้วารสารมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม คาแรง

บรรณาธิการ

สารบัญ...

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

บทความวิจัย (ฉบับภาษาไทย)

- ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและอัตตฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 / The Effect of Learning Management on al-Quran and at-Tafsir Subject by Using Electronic Book towards Reading Skills and Learning Achievement for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 2
ตัสนีม ยีเลาะ / มุหัมมัดสุหัยมี เสงยามา / अब्दুলรอแม สุลหลง (1-16)
- การบริหารจัดการมัสยิดในฐานะนิติบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ / The Management of Mosques as Legal Entities in The Southern Border Provinces
นายือมิง มาหะมะ / นุมาน หะยียะแซ / ไพซอล ดาโอ๊ะ / ยูเนียนสาสมิต้า สาเมาะ (17-35)
- ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 / The Results of Learning Management on al-Hadith Subject Entitled Morals and Ethics by Using Electronic Book for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 2
บุรฮัน หะยียะเลาะ (36-49)
- ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส / The Problem of Reading and Writing Malay Language of Learners in Tadika of Narathiwat Central Mosque
อานิส พัฒนปรีชาวงศ์ / เจ๊ะเหลาะ แซกพงค์ / มุฮัมมัด อูมูดี / วันอิมรอน แวปา / อิบรอเฮง ดอเลาะ (50-59)
- การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (PBL) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 / The Development of Analytical Thinking Skills on al-Hadith Subject by Using Problem-based Learning (PBL) for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 3
อารอฟาต สาเมาะ / มุหัมมัดสุหัยมี เสงยามา / अब्दুলรอแม สุลหลง (60-74)

- ศึกษาส่วนประกอบหนังสืออะกีดาห์การศรัทธาในพระเจ้าโดยศาสตราจารย์ ดร.ฮายี अबดุลมาлик การิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา) / Study of the Components of Akidah book (Faith in God) by Professor Dr. Haji Abdul Malik Karim Amrullah (HAMKA)
อิสมาแอ กาเด๊ะ (75-86)
- ศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านบือแนแล อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส / Study the Behavior Guidelines of Muslim Youth towards the Elderly in the Ban Buenalae Community, Mueang District, Narathiwat Province
วันอิมรอน แวปา / อานิส พัฒนปรีชาวงศ์ / เจ๊ะเหล๊ะ แหกพงศ์ / มุฮัมมัด อุมูดี / อัลอามิน เจ๊ะนิ (87-97)
- บทบัญญัติว่าด้วยการทำกูรบาน: กรณีศึกษาทัศนะของอุละมาอ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกูรบาน / The Provision on Qurban: A Case Study on the Opinions of Scholars regarding Qurban Practices
ซามตัน ดาตุ / ซานาฟี วงษ์หลี่ (98-109)

บทความวิจัย (ฉบับภาษาต่างประเทศ)

- Innovation of Interactive Learning Media Through Audio-Visual Virtual Reality (VR) to Improve Arabic Learning Outcomes at Kempek Cirebon Islamic Boarding School / นวัตกรรมสื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบผ่านระบบภาพและเสียงเสมือนจริงเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอาหรับโรงเรียนศาสนาเค็มเป็กเมืองเจรีบอน
Manapiyah Maoti / Mubarak Fatahillah / Husnul Hafidhoh (110-122)
- Keberkesanan Jenis Bahan Bantu Mengajar dalam Pengajaran Bahasa Melayu: Sorotan Literatur Bersistematik Bagi Tempoh 2023-2024 / The Effectiveness of Types of Teaching Aids in Malay Language Instruction: A Systematic Literature Review for The Period 2023-2024
Samsiyah Malaheng (123-138)

บทความวิชาการ (ฉบับภาษาไทย)

- รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟียตามหลักอุศูลุลฟิกห์ กรณีศึกษาสุเราะห์อัลมุมตะหิเนะฮ์ / The Patterns of Hukm Taklifi in Usul al-Fiqh: A Case Study of Surat al-Mumtahinah
สมชาย ภูมิมาโนช (139-151)

บทความวิชาการ (ฉบับภาษาต่างประเทศ)

- Islamic Education for Muallafs in Malaysia: A Management Perspective for PERKIM Selangor, Malaysia / Pendidikan Islam bagi Muallaf di Malaysia: Satu Perspektif Pengurusan untuk PERKIM Selangor, Malaysia
Ashari Abu Hasan (152-165)
- Integrasi Psikologi Pendidikan Islam dalam Meningkatkan Penghargaan Kendiri dan Implikasinya Terhadap Kepuasan Kerja Dakwah / The Integration of Islamic Educational Psychology in Enhancing Self-Esteem and Its Implications for Da'wah Job Satisfaction
Nawi Jusoh (166-175)
- Conceptualizing a Targeted Model of Zakat Management / Konseptualisasi Model Pengurusan Zakat Terarah
Sarip Hamid (176-189)

ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและอัตตฟิรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
ที่มีผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียน
ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2

The Effect of Learning Management on al-Quran and at-Tafsir Subject
by Using Electronic Book towards Reading Skills and Learning Achievement
for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 2

ตัสนีม ยีเลาะห์¹ มุหัมมัดสุไหมี เฮงยามา¹ अब्दुरรอแม सुलونغ¹

Tasnim Yeelah,¹ Muhammadsuhaimi Haengyama,¹ Abdulramae Sulong¹

(Received: Nov 24, 2024; Revised: Nov 28, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงวิจัยและพัฒนา (R&D) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาและประเมินประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 2) พัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการทดสอบก่อน-หลังเรียน 4) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนซอลิฮียะห์จังหวัดปัตตานี จำนวน 1 ห้อง 40 คน ได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ แบบประเมินทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและอัตตฟิร แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการทดสอบก่อน-หลังเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.93/84.20 เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 2) ทักษะการอ่านโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 4) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47

คำสำคัญ: ผลการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ การศึกษาอัลกุรอาน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ ทักษะการอ่าน

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1) Create and determine the efficiency of electronic book on al-Qur'an and at-Tafseer subject according to standard criteria of 80/80,

¹สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University (Corresponding author / Email: 736396016@yru.ac.th)

2) Develop reading skills on al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book, 3) Compare learning achievement before and after learning on the al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book, and 4) Assess the satisfaction level of the students towards the learning management on the al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book. The sample group was 40 primary school students studying the al-Qur'an and at-Tafseer subject in the first semester of the academic year 2024 at Salihyah School, Khokpho District, Pattani Province selected by purposive sampling method. The research tools consisted of electronic book on the al-Qur'an and at-Tafseer subject, analytical thinking skills test in the al-Qur'an and at-Tafseer subject, a multiple-choice learning achievement questionnaire in the al-Qur'an and at-Tafseer subject, and a satisfaction questionnaire. Descriptive statistics used in data analysis were mean, percentage, standard deviation, and t-Test dependent. The results showed that; 1) the efficiency level of electronic book on the al-Qur'an and at-Tafseer subject was 81.93/84.20, which was higher than the specified criterion, 2) the average score of analytical thinking skills on the al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book above 80 percent threshold, it was statistically significant at the level .01, 3) the learning achievement on the al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book after learning was higher than before learning at the statistically significant level of .01, and 4) the level of students' satisfaction towards the learning management on the al-Qur'an and at-Tafseer subject by using electronic book was very high $\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47.

Keywords: *The Effect of Learning, E-book development, Al-Quran education, learning achievement, Reading skills*

บทนำ

อัลกุรอานเป็นรากฐานแรกและเป็นความจำเริญอันยิ่งใหญ่ที่สุดที่อัลลอฮ์ทรงประทานมายังมนุษยชาติเป็นอาวุธเพียงอย่างเดียวที่เลิศที่สุดและไม่สามารถประเมินค่าได้เพื่อช่วยทำให้มนุษย์มีความเข้มแข็งและมีพลังในการต่อสู้กับความชั่วช้าความย่ำแย่ และมลพิษทางสังคมที่มีอยู่มากมายในโลกนี้ (สุนทร ปิยะวสันต์, 2553) และอัลกุรอานนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมุสลิมผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ หากเราศึกษาถึงแก่นแท้ความหมายของอัลกุรอานแล้วพบว่า มุสลิมผู้ศรัทธาจะเลือกที่จะให้ความสำคัญต่ออัลกุรอานในการอ่าน ศึกษาใคร่ครวญ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด (ประสาน ศรีเจริญ, 2556) หน้าที่ของมุสลิมต่ออัลกุรอาน คือ ต้องยึดมั่นและศรัทธาว่าอัลกุรอานเป็นคำรัสของอัลลอฮ์ ยึดมั่นและศรัทธาว่าคำสอนต่าง ๆ ในอัลกุรอานเป็นคำสอนที่ถูกต้องและครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการงาน การอยู่ร่วมกัน การช่วยเหลือ และด้านความศรัทธาในวันปรโลก เป็นต้น มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามคำสอนของอัลกุรอาน ไม่ว่าคำสอนนั้นเกี่ยวข้องกับการศรัทธาหรือที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ พยายามเป็นมิตรกับอัลกุรอานให้ใกล้ชิดที่สุดด้วยการอ่านอย่างสม่ำเสมอ พยายามให้เป็นกิจวัตรประจำวันและให้มากที่สุดเพื่อจะได้รับทางนำและผลบุญมากที่สุดจากอัลลอฮ์ (ซุฟอัม อุซมาน, 2550)

การศึกษาความหมายของอัลกุรอานนั้น เป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมเพื่อบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า อัลกุรอานเปรียบเสมือนคู่มืออันสำคัญของผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลาม และนำอัลกุรอานมาเป็นตัวชี้ทางนำในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความประเสริฐในการดำรงชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้น หลักสูตรอิสลามศึกษาชั้นพื้นฐาน 2546 ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามมาตรฐานสาระการเรียนรู้ 8 สาระ ได้แก่ อัลกุรอานและอัตตฟิธีร์ อัลหะดีษ อัลอะกีดะฮ์ อัลฟิกฮ์ อัลตารีค อัลอัคลาก ภาษาอาหรับ และภาษามลายู ซึ่งในแต่ละสาระได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง หลักสูตรได้กำหนดให้มุ่งเน้นผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเอง และพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตน พัฒนาความสามารถ ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้ ทักษะในการดำเนินชีวิตด้านการเรียนรู้ และทักษะในการดำเนินชีวิตตามแบบฉบับอิสลาม นอกจากนี้ หลักสูตรอิสลามศึกษาได้กำหนดมาตรฐานว่า ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจความหมาย ความสำคัญ หลักการ หลักคำสอน ท่องจำอัลกุรอาน ยึดมั่นและนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรอิสลามศึกษาเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามหลักอิสลามอย่างถูกต้อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

หนึ่งในรายวิชาที่สำคัญต่อการเรียนอัลกุรอานเพื่อให้นักเรียนสามารถอ่านอัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง และได้เข้าใจถึงความหมายของอายะฮ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอัลกุรอาน นั่นคือ รายวิชาอัลกุรอานและอัตตฟิธีร์ ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสอนในรายวิชาดังกล่าวของโรงเรียนซอลิฮียะห์ จังหวัดปัตตานี พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนไม่ค่อยสนใจการจัดการเรียนการสอนรูปแบบปกติ) แบบบรรยาย (โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้เตรียมเรื่องที่จะสอนจากหนังสือเรียนหรือแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดให้นักเรียนด้วยการอ่านนำและนักเรียนอ่านตาม หลังจากนั้นก็จะถ่ายทอดให้นักเรียนถึงความหมายและคำอธิบายในอายะฮ์ต่าง ๆ ที่ได้อ่าน ซึ่งผู้วิจัยมักจะสอนในรูปแบบนี้เกือบทุกคาบที่สอน โดยที่ไม่มีสื่อที่ทันสมัยมาประกอบการจัดการเรียนรู้ ผลปรากฏว่า นักเรียนไม่มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้วิจัยมากนัก นอกจากนั้นเมื่อมีการพิจารณาทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า อยู่ในระดับเกณฑ์ที่ต่ำมาก เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้วิจัยไม่ค่อยมีสื่อการเรียนการสอนที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนให้สนใจในเนื้อหาการเรียนการสอน เพราะนักเรียนมีหน้าที่อ่านตามและฟัง รวมทั้งไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธีรวัฒน์ มุกเก็ม (2565) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะการอ่านอัลกุรอานโดยใช้สื่อมัลติมีเดียสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนพัฒนาการศึกษา อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ทั้งนี้เนื่องมาจากนักเรียนไม่ค่อยสนใจการจัดการเรียนการสอนรูปแบบปกติ โดยมีครูเป็นผู้เตรียมเรื่องที่จะสอนจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดให้นักเรียนด้วยการอ่านนำและนักเรียนอ่านตาม ไม่มีการแบ่งกลุ่มตามลำดับความสามารถของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนจำนวนมากยังบกพร่องในด้านทักษะการอ่าน อีกทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูผู้สอนไม่ค่อยมีสื่อการเรียนและกิจกรรมพัฒนาการอ่าน นักเรียนมีหน้าที่ฟังและอ่านตามจากครูผู้สอนและไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนั้นยังสามารถสังเกตจากคะแนนสอบโอเน็ตของนักเรียนในระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางโรงเรียนซอลิฮียะห์ ในปีการศึกษาล่าสุด(สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2567) ของรายวิชาอัลกุรอานและอัตตฟิธีร์ พบว่า มาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐาน อ.ก. 1 คะแนนเต็ม 100 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 7.61 มาตรฐาน อ.ก. 2 คะแนนเต็ม 100 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 15.10 อีกหนึ่งสาเหตุมาจากตัวนักเรียนเองด้วย เนื่องจาก

นักเรียนแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างในด้านการรับรู้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษากิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย เพราะมีความต้องการที่จะให้ทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มขึ้นและดีขึ้นกว่าเดิม

การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ให้นักเรียนได้เข้าใจง่ายโดยเฉพาะรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น การสอนแบบบรรยาย แบบถามตอบ แบบเล่าเรื่อง แบบให้ท่องจำ แบบอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น แต่ผู้วิจัยเลือกการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นสื่อที่รวมเอาจุดเด่นของสื่อแบบต่าง ๆ มารวมอยู่ในสื่อตัวเดียว คือ สามารถแสดงภาพ แสง เสียง ภาพเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้อย่างช่วยให้นักเรียนเกิดพัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิชาได้เร็วขึ้น (แสงเดือน ทวีสิน, 2545) ครูผู้สอนสามารถใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการชักจูงนักเรียนในการอ่าน การเขียน การฟัง และการพูดได้ มีความสามารถในการออนไลน์ผ่านเครือข่ายและเชื่อมโยงไปสู่โฮมเพจ และเว็บไซต์ต่าง ๆ สนับสนุนการเรียนการสอนแบบห้องเรียนเสมือน ห้องสมุดเสมือนและห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์มีความทนทาน และสะดวกต่อการเก็บบำรุงรักษา ลดปัญหาการจัดเก็บเอกสารย้อนหลัง ซึ่งต้องใช้เนื้อที่หรือบริเวณกว้างในการจัดเก็บ สามารถรักษาหนังสือหายากและต้นฉบับเขียนไม่ให้เสื่อมคุณภาพหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังช่วยดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน และเรียนในเวลาใด (วารุณี คงวิมล, 2559) ทั้งนี้เพื่อลดข้อจำกัดจากการอ่านหนังสือปกติทั่วไป บทบาทของผู้สอนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเน้นหนักทางด้านเทคโนโลยีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถ วิธีการสอนที่หลากหลายตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างกว้างขวางจากการศึกษา พบว่า การนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน ให้ความสนใจในกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ช่วยให้นักเรียนสามารถย้อนกลับเพื่อทบทวนบทเรียนหากไม่เข้าใจ และสามารถเลือกเรียนได้ตามเวลาและสถานที่ที่ตนเองสะดวก การตอบสนองที่รวดเร็วของคอมพิวเตอร์ที่ให้ทั้งสีสัน ภาพและเสียง ทำให้เกิดความตื่นเต้นและไม่เบื่อหน่าย ช่วยในการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ลดเวลา ลดค่าใช้จ่าย สนองความต้องการและความสามารถของบุคคล มีประสิทธิผลที่จะช่วยให้นักเรียนบรรลุเป้าหมาย นักเรียนสามารถเลือกเรียนหัวข้อที่สำคัญข้อใดก่อนก็ได้ และสามารถย้อนกลับไปได้กลับมาในจุดเริ่มต้นใหม่ได้อย่างรวดเร็ว สามารถแสดงทั้งข้อความภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงได้พร้อมกัน หรือจะเลือกให้แสดงอย่างใดอย่างก็ได้ อีกทั้งยังสามารถเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นผู้มีเหตุผลที่ดี (เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ, 2545)

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษได้อย่างดี เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อรูปแบบหนึ่งที่จะสร้างความสนใจ ความแปลกใหม่ในเนื้อหาการเรียนการสอนรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษมากยิ่งขึ้น ให้ความสนใจในกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ไม่รู้สึกเบื่อ มีความสนุกสนาน และยังสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งช่วยให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อการเรียนเพิ่มขึ้น ดังปรากฏในงานวิจัยของธีรวัฒน์ มุแกม (2565) อัสมา ยะดี และอรุณ ภูมิศิริ (2565) รอมย์ มอหิ และคณะ (2567) สุฮัยลา บินสะมะแอ และพาริดา หะยิเตะ (2565) และพิมภา นะตะพันธ์ (2558) พบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้สามารถทำให้ทักษะการอ่านอัลกุรอานและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียน อีกทั้งยังทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับที่เป็นที่พอใจเป็นอย่างดี จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีความปรารถนาที่จะศึกษาเรียนรู้และคิดค้นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า วิจัยเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลาและยุคสมัยไม่มากนัก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80
2. เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนในรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

1. การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการ วิธีการ การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมีการจัดบรรยากาศ เนื้อหาสาระ กระบวนการ การประเมินผลการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน
2. รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ หมายถึง เป็นวิชาที่ว่าด้วยการอธิบายถึงความหมายที่มีอยู่ในอัลกุรอาน ซึ่งถือเป็นรายวิชาที่จะเข้าไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอัลกุรอานในด้านความหมายที่บ่งชี้ไปยังสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประสงค์
3. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นหนังสือที่อยู่ในรูปแบบของสื่อดิจิทัลธรรมดาหรือสื่อมัลติมีเดียที่เผยแพร่ได้หลายช่องทางด้วยกัน ได้แก่ การบันทึกลงแผ่นซีดีรอม ดีวีดีรอม และรูปแบบที่นิยม คือผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของไฟล์ HTML PDF และอื่น ๆ เป็นรูปแบบการนำเสนอข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ตที่สามารถเชื่อมต่อข้อมูลที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วเพียงชั่วพริบตาทั่วทุกมุมโลก มีระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ภายในหนังสือจะประกอบด้วยเนื้อหา รูปภาพ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว พร้อมระบบการเชื่อมโยงเนื้อหาอย่างมีประสิทธิภาพกับผู้ใช้ในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยลักษณะของสื่อพัฒนามาจากโปรแกรมสร้างสื่อ ผสมผสานกับการนำเสนอเนื้อหาเป็นไปในลักษณะของบทเรียนที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง มีตัวอย่างประกอบเนื้อหาทั้งที่เป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว หรือสื่อจำลองสถานการณ์ และเสียงบรรยายตามความเหมาะสมของเนื้อหานั้น ๆ เนื้อหาที่นำเสนอจะต้องมีทั้งข้อความประกอบที่สามารถควบคุมได้ด้วยผู้เรียน
4. ทักษะการอ่าน เป็นพฤติกรรมการณ์สนทนาโต้ตอบระหว่างผู้อ่านกับผู้เขียน เป็นกระบวนการของการรับรู้และเข้าใจสาระที่เขียนขึ้น เป็นการรวบรวมความคิด ตีความ ทำความเข้าใจในสิ่งที่อ่านเพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่วนทักษะการอ่านอัลกุรอาน หมายถึง ความสามารถในการอ่านอัลกุรอานที่ถูกต้องตามหลักการอ่าน ชัดเจนในเรื่องของการออกเสียงและคล่องแคล่วในด้านการอ่าน หรือความชำนาญในการอ่านอัลกุรอานตามหลักวิธีการอ่านที่ถูกต้องคล่องแคล่ว

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้หรือทักษะที่ต้องใช้สติปัญญาและสมรรถภาพทางสมองที่ได้รับมาจากการสั่งสอน แสดงออกมาในรูปความสำเร็จ สามารถวัดได้โดยการแสดงออกมาทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย และใช้แบบทดสอบความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่เรียน

6. ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกพอใจ ชอบใจ เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่แสดงออกมาทางพฤติกรรมซึ่งสามารถสังเกตได้จากสายตา คำพูด และการแสดงออก

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

การจัดการเรียนรู้โดยใช้
หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

-ทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์
-ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์
-ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนซอลิฮียะห์ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งพลา อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่กำลังเรียนในรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 มีทั้งหมด 3 ห้อง

2) กลุ่มตัวอย่าง คือ ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิฮียะห์ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งพลา อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่กำลังเรียนในรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 40 คน ได้มาโดยใช้ในการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อทักษะ การอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวนทั้งหมด 8 แผน ใช้เวลาเรียนแผนละ 2 ชั่วโมง รวม 16 ชั่วโมง ซึ่งเป็นบทที่เกี่ยวกับสุเราะฮ์อัลอะอลา ประกอบด้วย 9 เรื่อง ดังนี้ 1) มารู้จักสุเราะฮ์อัลอะอลากันเถิด 2) มาอ่านและท่องจำสุเราะฮ์อัลอะอลากันเถิด 3) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 1-3 4) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 4-5 5) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 6-8 6) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 9-13 7) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 14-17 8) สุเราะฮ์อัลอะอลา อายะฮ์ที่ 18-19 9) บทสรุปและข้อคิด

2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษชั้นอิสลามศึกษา ตอนกลางปีที่ 2 โดยได้ทำการศึกษารูปแบบและวิธีการสร้าง ได้แก่ ด้านส่วนนำของบทเรียน ด้านการใช้ภาษา ด้านเนื้อหา ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ด้านการออกแบบหน้าจอ ด้านการออกแบบภาพ และด้านการใช้งาน มีค่า IOC 1.00 ทุกด้าน

3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนในรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ มีลักษณะแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีคุณภาพด้านความเที่ยงตรง พบว่ามีค่า IOC อยู่ในระหว่าง 0.20-1.00 ค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.39-0.78 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.21-0.69 และค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.89

4) แบบประเมินทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ จำนวน 8 ข้อ ข้อละ 5 คะแนน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามการณ ี ตรวจสอบให้คะแนนแบบรูปรีค

5) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบลิเคิร์ท จำนวน 10 ข้อคำถาม มีค่า IOC อยู่ในระหว่าง 0.67-1.00 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.73

3. วิธีการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ

1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สุเราะห์อัลอะอฺลา วิธีการสร้างและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สุเราะห์อัลอะอฺลา มีดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2546

1.2 ศึกษาวิธีการสอนรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ และศึกษาวิธีการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง

1.3 ร่างโครงเรื่องให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อนำมาสร้างเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

1.4 สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และออกแบบระบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

1.5 นำเสนอหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ได้สร้างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และด้านเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน คือ ด้านอิสลามศึกษา ด้านเทคโนโลยี และด้านภาษา เพื่อหาค่าดัชนี (IOC) โดยกำหนดรายการให้คะแนนด้านการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และด้านเนื้อหา ซึ่งเกณฑ์การให้คะแนนของแต่ละรายการประกอบด้วย ดังนี้

ให้คะแนน +1 หมายถึง เหมาะสม

ให้คะแนน 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ

ให้คะแนน -1 หมายถึง ไม่เหมาะสม

นำข้อมูลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าเท่ากับ 1.00 ใช้ได้

1.6 นำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 2/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 35 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง พบว่า หนังสือการ์ตูน

อิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ $E1/E2 = 81.93/84.20$ นักเรียนให้ความสนใจกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นอย่างมาก

2) แบบประเมินทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิซ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและหาคุณภาพตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

2.1 ศึกษาหลักวิธีการสร้างแบบประเมินและกระบวนการต่าง ๆ ในการวัดและประเมินผล เทคนิคการเขียนข้อสอบเทคนิค การวัดผลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวัดความสามารถในการอ่านอัลกุรอานตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546

2.2 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาวิชาอัลกุรอานและฮาดิซตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ทำตารางวิเคราะห์เนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อมัลติมีเดีย และกำหนดจำนวนข้อสอบประเมินทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิซ

2.3 นำผลวิเคราะห์มาสร้างแบบประเมินการอ่านอัลกุรอานและฮาดิซเป็นแบบการให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นนำแบบประเมินทักษะการอ่านอัลกุรอานและฮาดิซเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาต่อไป

2.4 การหาคุณภาพแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยนำแบบประเมินทักษะการอ่านอัลกุรอานและฮาดิซเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ให้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เพื่อความถูกต้องเหมาะสมของเครื่องมือแล้วทำการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence) ระหว่างหัวข้อที่ต้องการประเมินกับวัตถุประสงค์

2.5 นำแบบประเมินทักษะการอ่านอัลกุรอานและฮาดิซไปประเมินนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวน 35 คน ที่ไม่ใช่ประชากรเป้าหมายที่ได้เรียนเนื้อหาวิชาอัลกุรอานและฮาดิซที่นำมาจัดทำสื่อมัลติมีเดียการพัฒนาทักษะการอ่าน

2.6 นำคำตอบมาตรวจให้คะแนน แล้วนำผลการตรวจให้คะแนนมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) ในช่วงระหว่าง 0.20 – 0.80 และค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.20 – 1.00 ของข้อสอบ โดยวิเคราะห์หาค่าความยากง่ายของแบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ในรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิซตามเกณฑ์ ดังนี้

การวิเคราะห์	เกณฑ์	แปลความหมาย	แปลผล
ความยากง่าย (p)	0.81 – 1.00	ง่ายมาก	ควรปรับปรุงใหม่หรือตัดทิ้ง
	0.61 – 0.80	ค่อนข้างง่าย	นำไปใช้ได้
	0.41 – 0.60	ปานกลาง	นำไปใช้ได้
	0.21 – 0.40	ค่อนข้างยาก	นำไปใช้ได้
	ต่ำกว่า 0.20	ยากมาก	ควรปรับปรุงใหม่หรือตัดทิ้ง
ค่าอำนาจจำแนก (r)	0.40 – 1.00	ดีมาก	นำไปใช้ได้
	0.30 – 0.39	ดีพอสมควร	นำไปใช้ได้
	0.20 – 0.29	พอใช้ได้	นำไปใช้ได้
	ต่ำกว่า 0.20	ไม่ดี	ควรปรับปรุงใหม่หรือตัดทิ้ง

2.7 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินทักษะการอ่านโดยวิธีของสัมประสิทธิ์แอลฟา

2.8 นำแบบประเมินที่ผ่านการทดลองจากกลุ่มทดลองและปรับปรุงใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิฮียะห์ จำนวน 40 คน โดยทดสอบทักษะการอ่านก่อนเรียนและหลังเรียน

3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชา อัลกุรอานและฮัตตีฟฮ์ สุเราะห์อัลอะอะลา สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีดังนี้

3.1 ศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2546 ที่เกี่ยวกับมาตรฐานการเรียนรู้ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและการวัดประเมินผล

3.2 ศึกษาการสร้างแบบทดสอบเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อ่านก่อนเรียนและหลังเรียน

3.3 วิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้สาระการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 เพื่อกำหนดจำนวนข้อสอบที่ต้องการวัดให้ครอบคลุม

3.4 สร้างแบบทดสอบตามจุดประสงค์เชิงความรู้ด้านความเข้าใจให้ครอบคลุม

4) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชา อัลกุรอานและฮัตตีฟฮ์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีวิธีการสร้างดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาวิธีการสร้างและหาคุณภาพแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้

4.2 ร่างแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

4.3 จัดทำแบบทดสอบความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไว้ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการค้นคว้าวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ได้นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิฮียะห์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 40 คน โดยใช้เวลาในการทดลอง 16 ชั่วโมง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการทดลอง One Group Pretest-Posttest Design และเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ทำการทดสอบก่อนเรียนนักเรียนกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 40 ข้อ

2) ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้วิจัยสร้าง จำนวน 8 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง ให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนและหลังในแต่ละแผน

3) เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทุกกิจกรรมแล้ว ทำการทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน จำนวน 40 ข้อ ซึ่งเป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน

4) สอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 10 ข้อ

5) จัดกระทำกับข้อมูลที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน นำผลคะแนนมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติเพื่อตรวจสอบสมมติฐานและสรุปผลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

1) หาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โดยใช้สูตร E1/E2

2) เปรียบเทียบทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษกับเกณฑ์ร้อยละ 80 โดยใช้สถิติทดสอบ One Sample t-test

3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษที่เรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยทดสอบสมมติฐานด้วย t-test Dependent

4) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2

ตารางที่ 1 ผลการหาค่าประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80

กลุ่มเป้าหมาย	คะแนนระหว่างเรียน			คะแนนหลังเรียน			ประสิทธิภาพ E ₁ /E ₂
	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E ₁	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E ₂	
40	240	196.63	81.93	40	33.13	84.20	81.93/84.20

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวน 9 เรื่อง พบว่า ค่าประสิทธิภาพของคะแนนระหว่างเรียน (E₁) มีค่าเท่ากับ 81.93 และค่าประสิทธิภาพของคะแนนหลังเรียน (E₂) มีค่าเท่ากับ 84.20 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80

2. ผลการประเมินทักษะการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษ โดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 80 ผลการวิเคราะห์

ตารางที่ 2 ผลการประเมินทักษะการอ่านหลังเรียนด้วยกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรกับเกณฑ์ร้อยละ 80

แบบทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	เฉลี่ยร้อยละ
แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2	40	40	34.15	85.38

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร โดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 80 พบว่า นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ผ่านเกณฑ์การประเมินมีคะแนนเฉลี่ยร้อยละเท่ากับ 85.38 ทักษะการอ่านสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์	N	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
ก่อนเรียน	40	40	16.85	6.55	19.59**	.000
หลังเรียน	40	40	33.13	3.64		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ก่อนเรียนและหลังเรียนมีความแตกต่างกันโดยคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 16.85 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.55 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 33.13 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.64 และผลการทดสอบค่าที (t-test) พบว่า ค่า t คำนวณมากกว่าค่า t จากตารางมีค่าเท่ากับ 19.59 แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 4 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	นักเรียนสามารถทำความเข้าใจกับสาระที่เรียนได้ง่ายและเร็วขึ้น	4.73	0.45	มากที่สุด
2	นักเรียนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชี้แนะแนวทางจากการเรียนรู้กับเพื่อนได้	4.65	0.48	มากที่สุด
3	นักเรียนสามารถจดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้ง่าย	4.73	0.45	มากที่สุด
4	นักเรียนมีโอกาสดำเนินการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เรียนและฝึกคิดอย่างมีเหตุผล	4.55	0.50	มากที่สุด

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
5	นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มส่งผลให้	4.60	0.50	มากที่สุด
6	นักเรียนมีความคิดหลากหลาย	4.70	0.46	มากที่สุด
7	นักเรียนสามารถเข้าใจในเนื้อหาวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์มากยิ่งขึ้น	4.68	0.47	มากที่สุด
8	นักเรียนสามารถอ่านเนื้อหาวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้เป็นอย่างดี	4.70	0.46	มากที่สุด
9	นักเรียนสามารถฝึกใช้กระบวนการคิดเรื่องที่เรียนจนเกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้มีผลการเรียนดีขึ้น	4.68	0.47	มากที่สุด
10	นักเรียนชอบสรุปเนื้อหาหรือจัดระเบียบความรู้ที่เรียนได้ด้วยตนเองนักเรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนได้จากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.80	0.41	มากที่สุด
เฉลี่ยโดยรวม		4.68	0.47	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ภาพรวมความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า 3 ข้อแรก ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สามารถทำความเข้าใจกับสาระที่เรียนได้ง่ายและเร็วขึ้น $\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.45 (สามารถจดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้ง่าย $\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.45 และสามารถนำความรู้ที่เรียนได้จากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ $\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.41

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ผู้วิจัยอภิปรายผลดังนี้

1. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.93/84.20 ตามเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยได้สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ขึ้นมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนในรายวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน รวมถึงเพื่อสร้างความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและอัตตัฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และผู้วิจัยได้สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีกระบวนการขั้นตอนที่จัดไว้อย่างเป็นระบบแบบแผน ซึ่งแสดงทั้งภาพและข้อความ และเหมาะสมกับระดับวัยหรือความสามารถของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกวรรณ สมิตี และอภิชา แดงจำรูญ (2562) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่อง กฎหมายใกล้ตัว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อการสอนที่มีสีสัน มีคำอธิบาย มีขนาดตัวอักษรที่ชัดเจน อ่านง่าย เนื้อหาที่น่าสนใจ เนื้อหาให้ความรู้ที่มีประโยชน์ และมีการนำเสนอเข้าใจง่าย สนุกสนาน มีภาพและเสียงที่จูงใจให้อ่าน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และสนใจเรียนมากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิร แสงบุญเรือง (2567) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อแก้ปัญหาการอ่านไม่ออก พบว่า

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเด็กยุคดิจิทัล การนำสื่อดิจิทัลมาใช้ในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า ทักษะการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จากผลการทำแบบทดสอบวัดทักษะการอ่านดังกล่าวหมายความว่า นักเรียนมีทักษะการอ่านสูงกว่าเกณฑ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานและนักเรียนที่เรียนรู้ซ้ำก็สามารถทบทวนเนื้อหาได้ ทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้น ดังนั้น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการทักษะในการอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยชาติยะห์ มุซอ (2564) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการอ่านอัลกุรอานแบบบูรณียะห์โดยใช้สื่ออินโฟกราฟิกแบบเคลื่อนไหว สำหรับผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มูลนิธิสตรีมลายูเพื่อพัฒนาการศึกษา พบว่า นักเรียนมีการพัฒนาทักษะการอ่านอัลกุรอานแบบบูรณียะห์อยู่ในระดับที่สูง ($\bar{X} = 69.37$, S.D. = 5.17) เนื่องจากผู้สอนใช้สื่ออินโฟกราฟิกแบบเคลื่อนไหวที่มีประสิทธิภาพผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองส่งผลให้ทักษะในการอ่านอัลกุรอานของผู้เรียนดีขึ้น

3. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นการเรียนรู้จากสื่อที่ผู้เรียนให้ความสนใจ เพราะผู้วิจัยสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ขึ้นเป็นเรื่อง ๆ จำนวนทั้งหมด 9 เรื่อง สอดแทรกข้อคิด คติสอนใจ และคำสั่งสอนอบรมความดีความงามพอสมควร เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของนักเรียน และผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักวิชาการตามที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำ ศึกษาหลักสูตร วิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์ผู้เรียน ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนานวัตกรรมการอ่านแห่งสังคมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินความถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิตตรา ไชยธรรณ และอภิชา แดงจำรูญ (2567) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง จำนวนเต็มเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านหินลับศิลามงคล พบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นหนังสือที่มีเรื่องราวที่สามารถดึงดูดความสนใจ สนุกสนาน ชวนให้ติดตาม รวมถึงสอดแทรกคุณธรรมในเนื้อเรื่องด้วย เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความสนใจและสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตตีฟซีร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักเรียนได้สื่อการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่มีทั้งภาพ พื้นหลัง สี สัน ข้อความ เสียงประกอบ และเนื้อหาชวนติดตาม ทำให้นักเรียนเกิดการตื่นตัวอยากเรียน สามารถเรียนรู้หน่วยเดิมได้หากยังสงสัยหรือไม่เข้าใจบทเรียน อีกทั้งการเรียนโดยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้เกิดความสนุกสนานอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐฉิ ศิริระชา และคณะ พบว่า ด้วยการจัดการเรียนรู้ผ่านการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีลักษณะสีสันสวยงาม ถูกสร้างและออกแบบมาให้มีการตอบสนองที่สะดวก รวดเร็ว แสดงได้ทั้งรูปแบบฟอนต์ตัวอักษร ข้อมูล ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว

สี และเสียง แบบสื่อประสม สามารถขยายให้มองเห็นได้ชัดเจนพร้อมกัน มีวิดีโอการประกอบการทดลองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในห้องเรียนแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ผู้เรียนจึงมีความรู้สึกตื่นเต้น เกิดความสนใจ ไม่น่าเบื่อหน่ายและรู้สึกเพลิดเพลินเป็นอย่างมาก

สรุปผล

จากการดำเนินการวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษา ตอนกลางปีที่ 2 พบว่า

1. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด
2. ทักษะการอ่านรายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮาดิษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1.1 ควรบริหารเวลาในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของตนเองเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมาก
- 1.2 ควรให้นักเรียนได้ทำการศึกษาด้วยตนเองก่อนที่จะทำการศึกษาในชั้นเรียน
- 1.3 ควรเตรียมเกมแทรกในระหว่างการจัดการเรียนรู้ด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ นักเรียนเกิดความสนใจและไม่เบื่อหน่ายในการเรียนการสอน
- 1.4 ควรเตรียมเอกสารหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นเล่มแจกให้นักเรียน เมื่อเกิดเหตุไฟดับขณะเรียน นักเรียนสามารถเรียนด้วยกับหนังสือดังกล่าว
- 1.5 ควรมีการชี้แจงให้นักเรียนทราบถึงกฎระเบียบในการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนจะได้รับความรู้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการพัฒนาารูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในระดับชั้นอื่น ๆ และในรายวิชาอื่น ๆ โดยมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียนในระดับนั้น ๆ ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เพิ่มเติมเป็นการสร้างนิสัยการเรียนรู้ให้กับนักเรียน
- 2.2 ควรมีการเปรียบเทียบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ
- 2.3 ควรมีการพัฒนาการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยยึดหลักบูรณาการกับรายวิชาอื่น ๆ

2.4 ควรมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนจากการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในระยะยาว

2.5 ควรมีการศึกษาผลการใช้ในด้านการพัฒนาทักษะการอ่านโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในกลุ่มสาระอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ สมิตี, และอภิชา แดงจำรูญ. (2562). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง กฎหมายใกล้ตัว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*, 12(1), 335-343.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- จิตตรา ไชยธรรมา, และอภิชา แดงจำรูญ. (2567). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง จำนวนเต็มเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านหินลับศิลามงคล. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 22(1), 15-16.
- ชาฮิดะห์ มูซอ. (2564). การพัฒนาทักษะการอ่านการอ่านแบบบูรณาการโดยใช้สื่ออินโฟกราฟิกแบบเคลื่อนไหวสำหรับผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่มูลนิธิสตรีมลายูเพื่อพัฒนาการศึกษา. *วารสารอัล-ฮิกมะฮ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี*, 11(22), 26-30.
- ซุฟอัม อุซมาน. (2550). *อัลลาคระหว่างรากฐานหลักและปลื้มโยย*. เข้าได้ถึงจาก: <https://www.sufumothman.com/2021/02/akhlakusoolwafuroo3.html>. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2566.
- ณัฐวุฒิ ศรีระชา, ภัทรภร ชัยประเสริฐ, และเชษฐ ศิริสวัสดิ์. (2549). การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 49(4), 11-12.
- ธีรวัฒน์ มูเก็ม. (2565). *การพัฒนาทักษะการอ่านอัลกุรอานโดยใช้สื่อมัลติมีเดียสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต)*. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ประสาน ศรีเจริญ. (2556). *หน้าที่มุสลิมต่ออัลกุรอาน*. *วารสารที่นั้สำนักจุฬาราชมนตรี*, 10(46), 21-23.
- พิมภา นะตะพันธ์. (2558). *การพัฒนาแบบจำลองการเรียนการสอนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาอิสลามศึกษา สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดกระบี่ [วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รอมย์ มอหิ, มูฮัมหมัดชากี นิติเมาะ, และริดวาน มะเต็ง. (2567). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาษาอาหรับถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 43(1), 119-141.
- วัชร ช่างบุญเรือง. (2567). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อแก้ปัญหาการอ่านไม่ออก. *วารสารวิจัยและพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*, 1(2), 19-27.
- วารุณี คงวิมล. (2559). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง การใช้โปรแกรม Photoshop เพื่อผลิตสื่อการสอนสำหรับครูระดับประถมศึกษา [วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2567). *รายงานผลการทดสอบมาตรฐานอิสลามศึกษา (I-Net)*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- สุนทร ปิยะวสันต์. (2553). การสอนอัลกุรอานโดยใช้ระบบกีรออาตี :การบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้. ชานเมืองการพิมพ์.
- สุฮัยลา บินสะมะแอ และพาริดา หะยีเต๊ะ. (2565). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นิทานพื้นบ้านสองภาษาสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โรงเรียนของรัฐที่ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา) แบบเข้มในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ. (2545). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง “นวัตกรรมการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ”. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- แสงเดือน ทวีสิน. (2545). จิตวิทยาเพื่อการศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- อัสมา ยะดี และอรนุช ลิ้มตศิริ. (2565). ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาประวัติศาสตร์โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) กับการสอนปกติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า.

การบริหารจัดการมัสยิดในฐานะนิติบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

The Management of Mosques as Legal Entities in The Southern Border Provinces

นายือมิง มาหะมะ¹ นูมาน หะยิมะแซ² ไพซอล ดาโอ๊ะ³ ยูเนียนสาสมิต้า สามะมา⁴
Nayeming Mahama,¹ Numan Hayimasae,² Phaison Daoh,³ Uniansasmita Samoh⁴

(Received: Dec 22, 2024; Revised: Dec 09, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการมัสยิดในฐานะนิติบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง สถานการณ์สุขภาวะเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเปลี่ยนผ่านสุขภาวะมุสลิมมลายูในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานโดยเน้นมัสยิด 2) เพื่อศึกษาบทบาทมัสยิดจากมัสยิดกรณีศึกษาในฐานะนิติบุคคลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 3) เพื่อเป็นแนวทางการยกระดับศักยภาพของมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนจากมัสยิดกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ วิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษากรณีมัสยิดตัวอย่าง การศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 และ และกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ระบุมัสยิดจัดอยู่นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนเทียบได้กับจังหวัด กระทรวง ทบวง กรม และองค์กรมหาชนอื่น ๆ หากคณะกรรมการมัสยิดโดยเฉพาะอิหม่ามมัสยิดเข้าใจเนื้อหาของกฎหมาย จะทำให้เข้าใจได้ว่ามัสยิดสามารถบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ดังปรากฏในมัสยิดกรณีตัวอย่าง คือ มัสยิดอัตตะฮาวุน มัสยิดนูรือมาน และมัสยิดบ้านเหนือ ได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนสังคม

คำสำคัญ: มัสยิด นิติบุคคล จังหวัดชายแดนภาคใต้

¹ สาขาเศรษฐศาสตร์การประกอบการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Program Entrepreneurial Economics, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. (Email: nayeming.m@psu.ac.th)

² สาขาภาษามลายูและมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² Program Malay Language and Malay Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus (Corresponding author / Email: hayimas@hotmail.com).

³ สาขารัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ Program International Relation, Faculty of Political Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. (Email: phaison7886@gmail.com)

⁴ สาขาภาษามลายูและมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

⁴ Program Malay Language and Malay Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University, Pattani Campus. (Email: uniansasmita.s@psu.ac.th)

ABSTRACT

A study on the management of mosques as legal entities in the southern border provinces which is part of the research on Health situation to develop a Malay Muslim health transition network in the 3 southern border provinces (Pattani, Yala, Narathiwat). The objectives are 1) to study knowledge about juristic persons related to religious places, emphasizing mosques. 2) to study the role of mosques from mosques, case studies as juristic persons in the southern border provinces, and 3) as a guideline for upgrading the potential of mosques to drive communities from case study mosques in the southern border provinces. Research conduction had made by studying related documents and case research studies of the sample mosques. The study found that Islamic Religious Organizations Administration Act, B.E. 2540 and Ministerial Regulation No. 2 (1999) issued in accordance with the Islamic Religious Organizations Administration Act, B.E. 2540, Specifies that mosques are classified as legal entities under public law, comparable to provinces, ministries, bureaus, departments, and other public organizations. If the mosque committee, especially the imam of the mosque, understands the implications of the law. It will make it possible to understand that the mosque can manage various affairs in a systematic way. As shown in the example mosques, Taawun Mosque, An-Nur Mosque, and Ban Nuea Mosque. Various sub-committees have been established to drive society and made a lot of benefit to them.

Keywords: Mosque, Legal Entity, Southern Border Provinces

บทนำ

มัสยิดโดยพื้นฐานคือสถานที่ประกอบศาสนกิจของมุสลิมโดยเฉพาะการละหมาด 5 เวลา การปฏิบัติศาสนกิจอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้มัสยิดเป็นฐาน การให้ความรู้ศาสนาที่ถูกต้อง และการจุดศูนย์รวมเชิงจิตวิญญาณของสัปปุรุษในแต่ละชุมชน ประเทศเปิดโอกาสให้มุสลิมจดทะเบียนมัสยิดได้หมู่บ้านละ 1 แห่ง โดยกำหนดระเบียบและเงื่อนไขบางประการเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยพิจารณาจาก 1) การไม่มีมัสยิดมาก่อน หรือหากมีอยู่แล้ว มัสยิดหลังเดิมมีความคับแคบแออัด ไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ 2) การเดินทางมีความยากลำบาก และ 3) เมื่อมัสยิดตั้งใหม่มีเขตไม่ทับกับเขตมัสยิดเดิมและไม่สร้างความแตกแยก (กรมการปกครอง, 2558) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึง จำนวนสัปปุรุษ ที่ดินที่ชัดเจน เงินทุนสร้างมัสยิด และค้ำประกันว่าจะจดทะเบียนนิติบุคคล เป็นต้น เมื่อชุมชนในหมู่บ้านเห็นควรจัดตั้งมัสยิดพร้อมครบเงื่อนไขสามารถดำเนินการได้ผ่านสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จากนั้นสำนักงานอิสลามประจำจังหวัดจะเสนอให้นายอำเภอที่หมู่บ้านสังกัดอยู่อนุมัติการจัดตั้ง

ในทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ในหมวด 2 เรื่องการจัดตั้งและการเลิกมัสยิด มาตรา 13 ระบุว่า “ให้มัสยิดที่ได้จดทะเบียนจัดตั้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเป็นผู้แทนของมัสยิดในกิจการที่เกี่ยวกับ

บุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดอาจมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนทำการแทนก็ได้” จากข้อความในมาตราดังกล่าวจะบ่งชี้ว่าเมื่อจดทะเบียนมัสยิดแล้ว มัสยิดจึงมีสถานะเป็นนิติบุคคลโดยปริยาย ในทางปฏิบัตินิติบุคคลเสมือนหนึ่งเป็นบุคคล มีสิทธิในทางกฎหมายที่สามารถทำนิติกรรมสัญญาใด ๆ ได้ มีสิทธิถือครองที่ดิน การจัดตั้งอนุกรรมการเพื่อกิจกรรมสาธารณะบางอย่างที่ตรงตามเป้าประสงค์ของมัสยิด

บทความวิจัยนี้พยายามเน้นย้ำความสำคัญของมัสยิด โอกาสของผู้ที่เป็นผู้นำ (อิหม่าม) และคณะกรรมการมัสยิดที่ผ่านการเห็นชอบจากสัปบุรุษในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบองค์กรที่มีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย หากมัสยิดได้ทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 จะสามารถเข้าใจสถานะของมัสยิดมากขึ้น เรื่องจากมัสยิดเมื่อผ่านการจัดตั้งถูกต้องตามกฎหมาย จะได้รับสถานะเป็น “นิติบุคคล” มัสยิดสามารถแสดงบทบาททั้งการยกระดับทางสังคม วัฒนธรรม การบริหารจัดการ เศรษฐกิจ สุขภาวะ บริการสังคม และการศึกษา ดังนี้ที่ผ่านมา มัสยิดส่วนใหญ่ยังไม่ได้เข้าใจสถานะของมัสยิดเช่นนี้มากนัก การศึกษาวิจัยกรณีในบทความนี้และการวิเคราะห์จากพระราชบัญญัติข้างต้นได้สะท้อนความสำคัญของมัสยิดไม่เพียงเพื่อการประกอบศาสนกิจแต่สามารถยกระดับการทำงานเพื่อยกระดับสังคมได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานโดยเน้นมัสยิด
2. เพื่อศึกษาบทบาทมัสยิดจากมัสยิดกรณีศึกษาในฐานะนิติบุคคลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อเป็นแนวทางการยกระดับศักยภาพของมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนจากมัสยิดกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

มัสยิด

มัสยิด หรือ ในภาษาอาหรับ مسجد มาจากรากศัพท์เดิมว่า “sajada” หมายถึง การก้มสujud การเคารพเชื่อฟัง และการภักดีด้วยความจริงใจ การผันคำศัพท์จาก “sajada” เป็น “masjid” ซึ่งหมายถึง สถานที่ก้มสujudเพื่อเอ่อกองค้อลลอฮ์ การที่ใช้คำที่หมายถึงการก้มสujudตามทัศนะของอซ-ซาร์กาซี (Az-Zarkasyi) ก็เนื่องจากว่า การกระทำการก้มสujudเป็นสิ่งที่ทรงเกียรติมากที่สุดในบรรดาการกระทำของการละหมาด ดังนั้นแทนที่จะใช้คำว่า สถานที่ก้มรอกู (مَرَكْعَة) ที่ถือว่ามีความหมายน้อยกว่าการก้มสujud จึงเป็นคำว่ามัสยิด ขณะที่พัฒนาการของมัสยิดในแง่ของการเรียกศัพท์นี้ ต่อมาเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของมุสลิม โดยเฉพาะการละหมาด 5 เวลา อย่างไรก็ตามในการละหมาดอื่น ๆ โดยเฉพาะการละหมาด ณ พื้นที่โล่งกว้าง หรือ สนาม ในกรณีเฉพาะกาลจะเรียกว่าสถานที่ละหมาด หรือ มุศ้อลลา (المُصَلَّى) เช่น การละหมาดอีดทั้ง 2 อีด (อีดิลฟิตรี และอีดิลอัฎฮา) (Eman Suherman, 2012)

Yusuf Al-Qaradhawi (2000) มัสยิดเป็นสถานที่สำหรับประชาชาติมุสลิมในการรำลึกถึง (Zikr) การขอบคุณ (Syukur) และการภักดี (Ibadah) ต่อเอ่อกองค้อลลอฮ์ อีกทั้งมัสยิดยังเป็นสถานที่ประชุม ปรึกษาหารือ การแต่งงาน ป้อมปราการและจุดยุทธศาสตร์การสู้รบตามหลักการศาสนา การแสวงหา

ทางออกปัญหาอุปสรรคของประชาชาติมุสลิม และอื่น ๆ มัสยิดเปรียบเหมือนสถานที่ชำระล้างทางจิตวิญญาณจากบาป สิ่งล่อตาล่อใจ และสิ่งเร้าทางโลกต่าง ๆ ได้

Syahrudin Hanafie & Abdullah Abud (1986) ได้นิยามมัสยิดว่า หมายถึง สถานที่บริสุทธิ์สำหรับมุสลิม สถานที่สำหรับประกอบศาสนกิจ (อิบาดะฮ์) ศูนย์กิจกรรมทางศาสนา และชุมชนที่จำเป็นต้องเสริมสร้าง รักษาดูแล และพัฒนาให้คงอยู่ใสภาพที่ดีและเรียบร้อย มัสยิดจึงมีเป้าหมายในการเผยแผ่ศาสนาอิสลามอันถูกต้อง การเสริมสร้างบุคลิกภาพมุสลิมที่ดีเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนและภักดีต่อพระเจ้า

ตามทัศนะของ Sidi Ghazalba (1983) มัสยิดตามความหมายจากรากศัพท์ คือ สถานที่ที่กำสุญุดหรือ สถานที่ละหมาดตามหลักเกณฑ์และขั้นตอนการละหมาดในหลักการศาสนาได้กำหนด ในขณะที่ตามความหมายจากหะดีษ (วจนะของนบีมุฮัมมัด) มัสยิด คือ ทุก ๆ ตารางนิ้วของพื้นแผ่นดินบนโลกใบนี้โดยยึดจากหะดีษที่หมายความว่าถึงอัลลอฮ์คือพระเจ้าของผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามที่ทรงอำนาจแผ่คลุมทุกแห่งหน การภักดีต่อพระองค์โดยกระบวนกรละหมาดสามารถกระทำได้ ณ พื้นที่ใดก็ได้บนโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้

พระราชบัญญัติ การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 มีการนิยามมัสยิดและองค์ประกอบของมัสยิดดังต่อไปนี้

1. “มัสยิด” หมายความว่า สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม
2. “สัปบุรุษประจำมัสยิด” หมายความว่า มุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีมติรับเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็น สัปบุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้
3. “อิหม่าม” หมายความว่า ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด
4. “คอเต็บ” หมายความว่า ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด
5. “บิหลั่น” หมายความว่า ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา

จากทัศนะต่าง ๆ ข้างต้นสามารถสรุปนิยามมัสยิดได้ว่า มัสยิด คือ สถานที่ที่ประกอบศาสนกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะการละหมาด 5 เวลา การละหมาดญุมอัต (ละหมาดวันศุกร์) และละหมาดอื่น ๆ ที่พึงกระทำแล้วจะได้รับผลบุญ หรือ ละหมาดซุนัต (Sunat) นอกจากนี้มัสยิดยังเป็นสถานที่ตอบสนองความต้องการด้านศาสนา มนุษยชน และการศึกษา ตามความพร้อมและความต้องการของมัสยิด ดังนั้นกิจกรรมอื่น ๆ ของมัสยิด นอกจากการละหมาดและการประกอบศาสนกิจอื่น ๆ จะขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ หรือชุมชนอันมีมัสยิดเป็นที่ตั้ง

บทบาทหน้าที่มัสยิด

โดยทั่วไปแล้ว มัสยิดสามารถมีบทบาทหน้าที่หลากหลายที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะการละหมาดและการประกอบศาสนกิจ กิจกรรม หรือ งานสาธารณะกุศลสามารถจัดขึ้นได้ในบริบทและบทบาทของมัสยิด ดังนั้นหากจะสรุปบทบาทหน้าที่ของมัสยิดนอกเหนือจากการละหมาดและประกอบศาสนกิจ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ศาสนาและความรู้ทั่วไป ความรู้ทั้งหมดเป็นกรรมสิทธิ์ของพระเจ้าเป็นเจ้า จึงไม่มีข้อห้ามในการศึกษาหาความรู้ เพียงแต่ต้องไม่รบกวนการประกอบศาสนกิจ

ของผู้ใช้มัสยิดในยุคของนบีมุฮัมมัด มัสยิดถือเป็นศูนย์การเรียนรู้อย่างแท้จริงโดยเฉพาะการเรียนรู้อัล-กุรอาน และหะดีษ การนำเสนอหลักการศาสนาตามที่ได้รับบัญญัติมา

2. แหล่งการสอนวิชาความรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจโดยตรง โดยเฉพาะการละหมาด ทั้งในเรื่องหลักการ ขั้นตอน ข้อห้าม การละหมาดประเภทต่าง ๆ และการประกอบศาสนกิจภาคบังคับอื่น ๆ

3. ศูนย์การเผยแผ่ศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมที่ต้งามและสอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลาม (Dakwah) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนา สามารถดำเนินการได้โดยใช้มัสยิดเป็นฐาน อาจดำเนินในลักษณะกรรมการเฉพาะ หรือหน่วยงานย่อยในการบริหารจัดการมัสยิดเพื่อกิจการการเผยแผ่ ศาสนาโดยตรง มัสยิดยังสามารถเป็นตัวแสดงทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ศิลปะการออกแบบมัสยิดสามารถ สะท้อนศิลปะในแบบฉบับของตนเอง ขณะเดียวกันก็ทรงคุณค่า และมีเป้าหมายเพื่อการภักดีต่อพระเจ้า ยิ่งมัสยิดที่สามารถตอบโจทย์วัฒนธรรมพื้นถิ่นได้มากยิ่งจะได้รับการตอบรับและการมีส่วนร่วมที่ดีจากชุมชน ตามลำดับ

4. มัสยิดเป็นสถานที่บ่มเพาะคนรุ่นใหม่ให้ใส่ใจมัสยิด สังคม สิ่งแวดล้อม และพี่น้องมุสลิมด้วยกัน มัสยิดสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีในหมู่เยาวชน สร้างคนรุ่นใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพและสามารถสานต่องานศาสนา จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้สามารถใช้อัล-กุรอานในการเชื่อมผู้คนและเยาวชนเข้าด้วยกัน

5. การฟื้นฟูจิตวิญญาณอิสลามเป็นสิ่งที่ต้องมี และมัสยิดถือเป็นตัวเชื่อมการฟื้นฟูนี้ได้ดีเยี่ยม มัสยิดยังเป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือหาทางออกทางสังคม โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาที่จำเป็นต้องใช้ การออกคำวินิจฉัยทางศาสนา หรือ การพิทวา การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในครอบครัว หรือ ในระหว่างสับบุรุษ ในชุมชน การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และการแต่งงาน (การตอบรับการแต่งงานจากฝ่ายชาย หรือ อากัต) นอกจากบทบาทต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ในฐานะที่มัสยิดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนสังคมโดยมัสยิดก็สามารถดำเนินการได้ตามกรอบของระเบียบและกฎหมาย ของแต่ละประเทศ ในประเทศไทยบทบาทของมัสยิดบางแห่งได้ขยายออกไปไม่เพียงแค่บริหารจัดการ กิจกรรมทางศาสนา แต่การส่งเสริมกิจกรรมที่ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของสับบุรุษด้วย เช่น การจัดตั้ง กองทุนคนตาย กองทุนเด็กกำพร้า ร้านค้าประจำมัสยิด ส่งเสริมอาชีพ และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อสวัสดิการ และความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชน มีมัสยิดหลายแห่งพยายามบริหารจัดการมัสยิดให้มีความหลากหลาย เช่น มัสยิดเราะหิมะ บ้านพ่อแดง ที่ใช้หลักการอิสลามในการบริหารคือ หลักการเรียนรู้ หลักการทำดี หลักการรับผิดชอบ หลักการปรึกษาหารือ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการช่วยเหลือ หลักการตักเตือนและ หลักการเสียสละ รูปแบบในการคัดเลือกกรรมการที่ผ่านมา คือ แบบสรรหา แบบเปิดเผย แบบลับ แบ่งเขต เลือกตัวแทน จนพัฒนาเป็นรูปแบบใหม่คือการรับสมัครและคัดเลือก โดยมีคณะกรรมการสรรหา (มุหัมหมัด ล่าเมาะ, 2563) มัสยิดกมาลูลอิสลาม แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ที่พบว่าความสำเร็จขององค์กรมัสยิดกมาลูลอิสลามในการทำหน้าที่ขับเคลื่อน การศึกษาอย่างบูรณาการ ของชุมชนมุสลิม โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์รวมกิจกรรม การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นศูนย์กลางแห่ง การศึกษาเรียนรู้ ผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมหรือบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของชุมชน สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตเกื้อหนุนพัฒนา ให้สมาชิกชุมชนได้รับการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะเด็กและ เยาวชนได้รับการพัฒนาความรู้ที่พร้อมด้วยคุณธรรม (มะร่อแซะ เล้าะ, 2555)

มัสยิดยังสามารถบูรณาการการบริหารจัดการกับฝ่ายชุมชนและฝ่ายปกครองเพื่อเป้าประสงค์ในการแก้ไขปัญหาทางสังคมและครอบครัว โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด ปัญหาผู้สูบบุหรี่ และปัญหาการเล่นการพนัน มัสยิดสามารถใช้กลไกที่มีอยู่และความสัมพันธ์ของชุมชนทางศาสนาในการยับยั้ง ป้องกัน และรักษาเยาวชนกลุ่มเสี่ยง อาจจะดำเนินการรูปแบบ “ฮาลาเกาะห์” การบูรณาการบ้าน โรงเรียน มัสยิด-บรม กำหนดกฎระเบียบของชุมชน (ศุกมปากัต) (รอฮานี เจอะอาแซ และคณะ (2559) สุไรยา หินเระ และคณะ (2564)

อีกบทบาทหนึ่งที่น่าสนใจของมัสยิด คือ การจัดการชะกัตที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมัสยิดต้องจัดคณะกรรมการบริหารจัดการเป็นการเฉพาะในระบบการดูแล รายรับ รายจ่าย จำนวนและรายชื่อผู้ที่สามารถรับชะกัตแต่ละปีที่ชัดเจนและมีการปรับแก้ให้ทันสมัยเป็นระยะ ๆ และส่งเสริมให้สับบุรุษมัสยิดที่มีทรัพย์สินครบพิกัดและครบรอบ 1 ปี มีการจ่ายชะกัตผ่านองค์กร มัสยิดในชุมชนอย่างเป็นระบบ (มะดาโอะ ปูเตะ และคณะ, 2554)

บทบาทมัสยิดยังมีรายละเอียดอีกหลายอย่างที่สามารถขับเคลื่อนได้ ด้วยกรอบการทำงานในศาสนาอิสลามที่กว้างครอบคลุมมิติศาสนกิจ (Ibadah) การทำนิติกรรม (Muamalah) ครอบครัว (Munakahat) และกฎหมายบ้านเมือง (Jinayah-Siyasah) ทั้งในเชิงวิชาการ เยาวชน การศึกษา อาชีพ สุขภาวะ กีฬา การค้าขาย สาธารณูปโภค และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เสริมสร้างองค์ความรู้ในการใช้ชีวิต จัดการแต่งงาน การหย่าร้าง การจัดการมรดก และอื่น ๆ (สะสือรี วาลี และคณะ, 2555)

จากรายละเอียดข้างต้นแสดงให้เห็นบทบาทของมัสยิดที่มีใช้เพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจอย่างเดียว แต่สามารถเป็นพื้นที่การทำงาน กิจกรรมเพื่อสังคม กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกิด แก่ เจ็บ และตายของสับบุรุษ พื้นที่แสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาและยกระดับชุมชน บทบาทของมัสยิดจึงมีทั้งมิติศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและการกุศล

นิติบุคคล

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ได้ให้ความหมายนิติบุคคลว่า “กลุ่มบุคคล องค์กร หรือทรัพย์สินที่จัดสรรไว้เป็นกองทุนเพื่อดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่มีใช้บุคคลธรรมดา นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่น นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่น ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ดังได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง นอกจากนั้น นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่น กระทั่ง ทบวง กรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา บริษัทจำกัด สมาคม มูลนิธิ”

ทั้งนี้นิติบุคคลได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน คือ นิติบุคคลที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีด้วยกัน 5 ประเภท ได้แก่ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน สมาคม และมูลนิธิ และ 2) นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน คือ นิติบุคคลที่บัญญัติไว้ในกฎหมายมหาชนอื่น ๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น วัด มัสยิด จังหวัด กระทรวง ทบวง กรม องค์การมหาชน ฯลฯ (แหล่งเดียวกัน)

หากศึกษาจากประเภทของนิติบุคคลที่แบ่งตามกฎหมายเอกชนและมหาชนแล้ว โดยนัยยะสำคัญของกฎหมายสองประเภทนี้ความแตกต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายเอกชนมีจุดประสงค์ของนิติสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชนที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นที่ตั้ง กฎหมายที่ใช้บังคับจึงต้องใช้กฎหมายเอกชน ขณะที่กฎหมายมหาชน มีจุดประสงค์ของนิติสัมพันธ์ที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐก่อขึ้นนั้น เป็นไปเพื่อ ประโยชน์สาธารณะ แทบทั้งสิ้น ดังนั้น กฎหมายที่บังคับนิติสัมพันธ์ จึงมีลักษณะพิเศษที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์สาธารณะหรือส่วนรวม ในทางปฏิบัติแล้วกฎหมายมหาชน “มีเทคนิค” กล่าวคือ เมื่อรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ทำการเพื่อประโยชน์สาธารณะในฐานะผู้ปกครอง หรือเหนือกว่าเอกชน วิธีการในการกอนิติสัมพันธ์ สร้างสิทธิหน้าที่ให้เกิดกับเอกชน เป็น วิธีการฝ่ายเดียว ที่ไม่ต้องอาศัยความสมัครใจของเอกชนเลย เช่น การออกคำสั่ง การอนุมัติ การไม่อนุมัติ ฯลฯ หากมีการฝ่าฝืนนิติสัมพันธ์ รัฐสามารถบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งฝ่ายเดียวนั้นได้โดยไม่ต้องไปศาล ส่วนกฎหมายเอกชน นิติสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน ต่างฝ่ายต่างมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ยึด กฎหมายจึงถือว่า เอกชนแต่ละคน มีความเสมอภาคกัน ดังนั้นนิติสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดขึ้นจึงต้องอาศัย ความสมัครใจอันมีที่มาจากเสรีภาพในการทำสัญญา นอกจากนั้น หากมีการฝ่าฝืนสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน เอกชนจะใช้อำนาจตนบังคับอีกฝ่ายหนึ่งให้ทำตามสัญญาไม่ได้ ต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐให้บังคับตามนิติสัมพันธ์นั้นในฐานะคนกลาง เทคนิคหรือวิธีการในกฎหมายเอกชนนั้น อยู่บนหลักความเสมอภาค และเสรีภาพในการทำสัญญา

สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

1. สิทธิและหน้าที่ภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ ซึ่งย่อมเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งของนิติบุคคลนั้น จะทำการใดนอกขอบเขตวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ไม่ได้
2. สิทธิและหน้าที่ซึ่งเหมือนกับบุคคลธรรมดา เว้นเสียแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา เช่น ไม่อาจที่จะทำการสมรส ไม่มีหน้าที่รับราชการทหาร ไม่มีสิทธิทางการเมือง เป็นต้น

การจัดการนิติบุคคล

เนื่องจากนิติบุคคลเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจจึงไม่สามารถที่จะแสดงเจตนาหรือทำการโดยตนเองได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 วรรคสอง จึงบัญญัติว่า "ความประสงค์ของนิติบุคคล ย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล" ผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการแทนนิติบุคคล อาจจะมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ เช่น รัฐมนตรีเป็นผู้แทนกระทรวง อธิบดีเป็นผู้แทนกรม เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดวาอาราม กรรมการเป็นผู้แทนบริษัท เป็นต้น ซึ่งเมื่อผู้แทนได้จัดการอย่างใดให้แก่นิติบุคคลภายในขอบวัตถุประสงค์ และตามบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว การนั้นย่อมผูกพันนิติบุคคลอำนาจของผู้แทนนิติบุคคล โดยปกติแล้วย่อมมีกำหนดไว้ในกฎหมายหรือในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้น และถ้ามีผู้จัดการหลายคนและมีได้มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่น การทำความตกลงต่าง ๆ ในทางอำนาจกิจการให้เป็นไปตามเสียงข้างมากถ้าผู้แทนของนิติบุคคล หรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล ได้ทำการตามหน้าที่และทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลนั้นจำต้องเสียค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่มีสิทธิไล่เบี้ยเอาแก่ตัวผู้เป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหายในภายหลังได้แต่ถ้าความเสียหายนั้น เกิดจากการกระทำซึ่งมิได้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล หรืออำนาจหน้าที่ของนิติบุคคล บุคคลทั้งหลาย

เหล่านั้นที่ได้เห็นชอบให้ทำการนั้นกับผู้จัดการและผู้แทนอื่น ๆ ที่ได้เป็นผู้จัดการและผู้แทนอื่น ๆ ที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการ จะต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ ศึกษาโดยกระบวนการทางเอกสาร (Documentary Research) คลิปภาพเคลื่อนไหวและเสียงในรูปแบบสารคดี ข้อมูลออนไลน์ ข้อมูลเพลงของมัสยิด การสังเกตและความรู้ความเข้าใจสถานการณ์ของมัสยิดที่คณะผู้วิจัยได้สัมผัสและการได้พำนัก ณ ชุมชนอันเป็นที่ตั้งของมัสยิด โดยเฉพาะมัสยิดอัสสออาน ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี การศึกษาจากเอกสารประกอบด้วย ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดทั้งในเชิงการนิยาม ประเภท และบทบาทหน้าที่ของมัสยิด ทั้งในเชิงวิชาการและนัยยะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดตามกรอบพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ข้อมูลทั่วไปมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมัสยิด สถานะของมัสยิดในฐานะนิติบุคคลตามข้อกำหนด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดจากศึกษากรณีซึ่งประกอบด้วย 1) มัสยิดอัสสออาน เทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี 2) มัสยิดนุรอิสมาน บ้านแพรก ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และ 3) มัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา จากนั้นนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับการสังเคราะห์ข้อมูลของมัสยิดกรณีศึกษา มาเชื่อมโยงกับสถานการณ์ บทบาทหน้าที่ และความเข้าใจในนัยยะสำคัญของความเป็นนิติบุคคลในการปรับใช้จากมัสยิดกรณีตัวอย่างทั้ง 3 แห่ง ทั้งนี้จำเป็นต้องวิเคราะห์ให้สอดคล้องกัน เรียบเรียงเป็นประเด็นต่าง ๆ และนำเสนอเป็นบทความสรุป ทั้งนี้ประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำเสนอประกอบด้วยความเป็นนิติบุคคลของมัสยิด บทบาทของมัสยิดในการขับเคลื่อนสังคมโดยใช้ความได้เปรียบจากสถานะนิติบุคคลของมัสยิด และถอดบทเรียนจากมัสยิดกรณีตัวอย่าง

ผลการวิจัย

บทบาทหน้าที่มัสยิดในฐานะนิติบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มีความมุ่งหมายการดูแลแก่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และจัดระเบียบการปกครองโดยยึดหลักการ ปกครองกันเอง จึงได้มีการตรากฎหมายนี้ขึ้นโดยบัญญัติให้มีการปกครองดูแลกันเองภายใต้การนำของ จุฬาราชมนตรี มีคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเป็นที่ปรึกษาของจุฬาราชมนตรี และให้มี การขอจดทะเบียนมัสยิดต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อให้มัสยิดมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีคณะกรรมการอิสลาม ประจำมัสยิดมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานภายในมัสยิด และมีอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น ทำหน้าที่ให้เป็นไป ตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มีโครงสร้างที่เกี่ยวกับการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม รวมถึงที่มาของผู้ศาสนาอิสลามในประเทศไทย มีความเชื่อมโยง และมีการควบคุมตรวจสอบที่เชื่อมโยง โดยบัญญัติให้มีองค์กรทางศาสนาในระดับต่าง ๆ และกำหนดให้มีคุณสมบัติ และที่มาของผู้ดำรงตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ และการพ้นจากตำแหน่ง และการจัดตั้งและการเลิกมัสยิด คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีอิหม่ามเป็นประธาน คอเต็บ และบิหลั่น เป็นรองประธาน และกรรมการอื่น ๆ ตามจำนวนที่ประชุมสภามุสลิมนั้นกำหนดไม่น้อยกว่า 6 คน แต่ไม่เกิน 12 คน โดยสภามุสลิมนั้นมีอายุตั้งแต่สิบห้าปีบริบูรณ์ขึ้นไป ประชุมคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่ง (มาตรา 30)

กำหนดคุณสมบัติ อำนาจหน้าที่ของอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และกรรมการอิสลามประจำมัสยิด (มาตรา 31 มาตรา 32 มาตรา 35 มาตรา 37 มาตรา 38 และมาตรา 39) และให้มีสยิดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

บทบาทหน้าที่มัสยิดตามกฎหมายให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งในโครงสร้างการบริหารจัดการมัสยิด และคณะกรรมการมัสยิดสนับสนุนการดำเนินงานของมัสยิด ผู้ดำรงตำแหน่งในโครงสร้างมัสยิดประกอบด้วย 1) ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด หรือ “อิหม่าม” 2) ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด หรือ “คอเต็บ” และ ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา หรือ “บิหลั่น” ส่วนคณะกรรมการมัสยิด

คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 35 มีดังต่อไปนี้

1. บำรุงรักษามัสยิดและทรัพย์สินของมัสยิดให้เรียบร้อย
2. วางระเบียบปฏิบัติภายในของมัสยิดเพื่อให้การดำเนินงานของมัสยิดเป็นไป ด้วยความเรียบร้อย
3. ปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในเมื่อไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
4. สนับสนุนสัปบุรุษในการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางที่ชอบตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
5. พิจารณามีมติรับมุสลิมเขาเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด
6. อำนวยความสะดวกและอบรมสั่งสอนให้สัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติศาสนกิจโดยถูกต้องเคร่งครัด
7. ประนีประนอมขอพิพาทระหว่างสัปบุรุษประจำมัสยิดเมื่อได้รับการร้องขอ
8. จัดให้มีและรักษาสมุดทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด และตรวจตราแก้ไขเพิ่มเติมสมุดทะเบียนดังกล่าวให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

อย่างไรก็ดีด้วยกฎหมายระบุว่ามัสยิดสถานะเป็น “นิติบุคคล” (Legal Entity) ที่เน้นการทำงานเพื่อการกุศลคล้ายๆ กับเป็นมูลนิธิ สมาคมเพื่อสาธารณะประโยชน์ นิติบุคคล จึงเปรียบเสมือนบุคคล 1 คน ที่กฎหมายสมมติขึ้นมาให้มีสภาพบุคคลเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา แต่มีความสามารถ สิทธิ และหน้าที่ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่นๆ ได้ระบุไว้

ดังนั้นมัสยิดจึงสามารถออกกฎเกณฑ์ การทำนิติกรรมสัญญา และการดำเนินกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของมัสยิด แต่ละมัสยิดจึงสามารถออกแบบการบริหารจัดการได้ค่อนข้างอิสระภายใต้กรอบของนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน ทั้งการตั้งบริษัท มูลนิธิ ร้านค้า โรงเรียน ซื่อ-ขายที่ดิน หรือทรัพย์สินอื่นๆ ได้ หากการบริหารจัดการมัสยิดดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้มัสยิดเกิดมูลค่าอย่างมาก ไม่ต่างจากวัดที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยที่มีรายได้แต่ละปีจำนวนมาก ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีมัสยิดบางแห่งได้ดำเนินกิจการด้านการศึกษา กล่าวคือ จัดทะเบียนโรงเรียนเอกชนสามัญภายใต้นิติบุคคลมัสยิดสามารถสร้างรายได้เข้ามัสยิดและชุมชน หรือ การดำเนินกิจกรรมอย่างอื่น ๆ ได้เท่าที่ความพร้อมของมัสยิดพึงมี ดังจะได้นำเสนอกรณีศึกษามัสยิดต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีประวัติและบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมทั้งในเชิงเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรมและสุขภาวะ

มัสยิดกรณีศึกษา

การศึกษาวิจัยได้ทบทวนบทบาทหน้าที่กรณีตัวอย่างมัสยิด 3 แห่งที่บริหารจัดการได้ดีเยี่ยม และใช้ความได้เปรียบในข้อกฎหมายตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นประกอบด้วย 1) มัสยิดอัตตะฮาวุน เทศบาล

ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง ปัตตานี 2) มัสยิดนูรือมาน บ้านแพรก ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และ 3) มัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

1. มัสยิดอัสตะอาวัน

มัสยิดอัสตะอาวัน ตั้งอยู่ริมถนนสายเอเชีย 18 กม.ที่ 15 จากปัตตานีไปย่นนราธิวาส หรือ ถนนสาย 42 ใน ม.3 ต.บางปู อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี ที่ตั้งของมัสยิดอัสตะอาวันปัจจุบัน เคยเป็นสถานที่เรียนตาดีกาของชุมชนและละหมาดในกลุ่มนักเรียนตาดีกา จำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นตลอดจนชุมชนบางปูที่มีความหนาแน่นมากขึ้น จึงมีแนวคิดจัดตั้งมัสยิดที่ถูกต้องตามหลักการและได้จดทะเบียนกับทางราชการอีกแห่ง โดยปกติคนในชุมชนอัสตะอาวันจะไปละหมาดที่มัสยิดบางปูก็พอ หรือบางส่วนของที่ติดกับบางปูสุเหร่าก็จะไปละหมาดที่มัสยิดบางปูสุเหร่า

สถานที่เรียนตาดีกาจึงผนวกกับการซื้อพื้นที่เพิ่มเติมได้รับการปรับให้เป็นพื้นที่ก่อสร้างมัสยิดอัสตะอาวัน และเริ่มก่อสร้างในปีพ.ศ.2530 แนวคิดการสร้างมัสยิดของคณะกรรมการมัสยิดยุคนั้นควรสร้างมัสยิดที่ใหญ่และมากกว่า 1 ชั้นเพราะมีพื้นที่ที่จำกัด ในอนาคตจำนวนสัปปุรุสที่เพิ่มขึ้นอาจเกิดปัญหาเรื่องพื้นที่ละหมาดไม่เพียงพอ ดังนั้นแปลนมัสยิดจึงออกมาเป็นการสร้างเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนสำหรับประกอบศาสนกิจ ส่วนชั้นล่างทำเป็นห้องประชุม สถานีวิทยุ สถานที่อาบน้ำละหมาด ห้องน้ำ ห้องประกอบอาหาร ห้องเก็บวัสดุและสถานที่จอดรถ “มัสยิดอัสตะอาวัน” แปลว่า การร่วมมือร่วมใจกัน เพราะทุกคนและหลายประเทศให้การสนับสนุน เช่น โคมก้ นำมาจากประเทศมาเลเซีย ไม้ที่ทำแผ่นป้ายคำสำคัญในคัมภีร์อัลกุรอาน ก็นำมาจากประเทศลาว เป็นต้น มัสยิดอัสตะอาวันเป็นมัสยิดที่สร้างนานที่สุดระยะเวลาในการสร้างดำเนินมากกว่า 30 ปี แต่ยังไม่เสร็จแต่เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านเพราะเป็นการร่วมมือร่วมใจกันสร้างขึ้นมา

องค์กร หน่วยงาน และกิจกรรมภายใต้มัสยิด

มัสยิดอัสตะอาวัน มีองค์กรและหน่วยงานย่อยอีกหลายองค์กรทำงานขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะงานด้านสาธารณกุศลและสื่อ องค์กรและหน่วยงานย่อยประกอบด้วย 1) ศูนย์การศึกษาอิสลาม มัสยิดอัสตะอาวันบางปู 2) สถานีอัสตะอาวันเรดิโอ 100.5 MHz 3) ศูนย์สงเคราะห์เด็กกำพร้า *มัสยิดอัสตะอาวัน* บางปู 4) กองทุนชะกาตมัสยิดอัสตะอาวัน 5) กองทุนบิณฑบาตมัสยิด 6) ประปาหมู่บ้านมัสยิด 7) สภานักกลุมาอ์(วิชาการ) 8) กองทุนสวัสดิการจัดการศพสัปปุรุสฟรี 9) กองทุนอื่น ๆ ซากาตฟิตเราะฮ์ กองทุนสังฆะวันละบาท (กระปุกออมสิน) กองทุนการศึกษา กองทุนเด็กกำพร้า และกองทุนสร้างมัสยิด 10) สมาคมผู้พิทักษ์มัสยิดอัสตะอาวันบางปู และ 11) กลุ่มเยาวชนชาบาบอัสตะอาวัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มัสยิดอัสตะอาวันได้ขับเคลื่อนการทำงานในหลายด้านเพื่อให้การดำเนินงานสัมฤทธิ์ผลและงานมีประสิทธิภาพ พยายามเลือกคนที่ทำงานที่พร้อมทำงาน มีจิตอาสา และมีความรู้ความชำนาญในส่วนงานที่ทำ

2. มัสยิดนูรือมาน

มัสยิดนูรือมาน ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ท่าแพรก ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส ได้จดทะเบียนมัสยิดเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2527 ทะเบียนเลขที่ 407/2527 ประวัติการก่อสร้างมัสยิดนูรือมาน ได้สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2527 มีการเรียนการสอนคัมภีร์อันกุรอาน และยังใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดนูรือมาน เปิดการสอนทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ โดยมีนายบรอเฮง แวนาแว เป็นอิหม่ามคนปัจจุบัน อิหม่ามและคณะกรรมการของมัสยิดนูรือมานสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่การบริหารจัดการภายในและความร่วมมือของสัปปุรุส

องค์กร หน่วยงาน และกิจกรรมภายใต้มัสยิด

การบริหารงานของคณะกรรมการประจำมัสยิดใช้คณะกรรมการประจำเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการ การแบ่งเขตรับผิดชอบและส่วนงานที่คณะกรรมการแต่ละชุดและแต่ละคนต้องรับผิดชอบ ในจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด 12 คน ได้แบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตรับผิดชอบละ 3-4 คน โดยทั้งหมดมี 4 เขต แต่ละเขตมีการแบ่งหน้าที่กันจัดเก็บข้อมูล การลงพื้นที่ และกิจกรรมที่แต่ละชุด แต่ละคนต้องดำเนินการ หลัก ๆ ที่เป็นส่วนงานเฉพาะก็จะเป็นศูนย์การศึกษาอิสลามศึกษา หรือ ตาติกา ส่วนงานอื่น ๆ แบ่งออกเป็นงานบริหาร งานวิชาการ งานบริการ งานธุรการ ฝ่ายปกครอง (ดังตาราง)

ตารางที่ 1: ตารางแสดงกิจกรรมแต่ละส่วนงานของคณะกรรมการประจำมัสยิด

ที่	กิจกรรม	ระยะเวลา	ฝ่ายงานที่รับผิดชอบ
1	กิจกรรมละศีลอด	ปีละ 1 ครั้ง	งานบริหาร/งานบริการ
2	กิจกรรม 10 วันสุดท้ายรอมฎอน	ทุกสัปดาห์	งานวิชาการ
3	กิจกรรมเยี่ยมเยียนสัปปุรุชมัสนิอูรอีมาน	ทุกสัปดาห์	งานธุรการ
4	ประชุมประจำเดือนเยาวชนนุรอีมาน	ทุกเดือน	คณะกรรมการทุกฝ่ายงาน
5	กิจกรรมส่งเสริมอามัลทุกวันศุกร์	ทุกวันศุกร์	งานวิชาการ
6	โครงการส่งเสริมและพัฒนาคณะกรรมการมัสยิด	ปีละ 1 ครั้ง	งานวิชาการ
7	Classroom Meeting Tadika	ปีละ 1 ครั้ง	ฝ่ายปกครอง
8	โครงการ “กระปุกวันละบาท”	ทั้งปี	ฝ่ายเศรษฐกิจ
9	กฎระเบียบหมู่บ้าน/Hukum Pakat	ทุกเดือน	ฝ่ายปกครอง
10	1 ใจเดียวกัน (1 กรรมการ 10 มะมูมสตรี)	ทุกวันศุกร์	งานวิชาการ
11	1 ใจเดียวกัน (1 กรรมการ 10 มุสลิมะฮ์)	ทุกวันศุกร์	งานวิชาการ
12	กิจกรรมพ่อยุ่/พอกิน/ตามรอยพ่อ	ทุกเดือน	งานบริหาร/งานบริการ/ เศรษฐกิจ
13	Big Cleaning Day	3 เดือนต่อครั้ง	งานบริการ
14	ใส่ใจสุขภาพผู้สูงอายุ	ทุกเดือน	งานบริการ/อสม.
15	โครงการ “เติมความรู้ แบ่งปัน รอยยิ้ม” เด็กกำพร้านุรอีมาน	ปีละ 1 ครั้ง	คณะกรรมการทุกฝ่ายงาน
16	โครงการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนนุรอีมาน	ปีละ 1 ครั้ง	งานวิชาการ
17	บ้านสะอาดน่าอยู่	3 เดือนต่อครั้ง	งานบริหาร/งานบริการ
18	กิจกรรมมอบประกาศนียบัตรผู้สำเร็จการ เรียนชั้น 6 ตาติกา	ปีละ 1 ครั้ง	งานวิชาการ
19	กิจกรรมวันครอบครัวนุรอีมาน Nuriman Famila day	ปีละ 1 ครั้ง	งานบริหาร/งานบริการ

3. มัสยิดบ้านเหนือ

มัสยิดบ้านเหนือ ตั้งอยู่ ณ ชุมชนบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ถือเป็นชุมชนนอกตัวเมืองหาดใหญ่ดั้งเดิมที่อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ คลองอู่ตะเภา ทั้งนี้คลองสำคัญลำนี้มีต้นน้ำมาจากแม่น้ำตรังชายแดนไทย-มาเลเซียทอดยาว 300 กิโลเมตรโดยประมาณ แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา ถือเป็นแหล่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมตลอดฝั่งซ้ายและขวา

ชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ ตั้งอยู่ริมคลองอู่ตะเภาด้วยเช่นกันมีระยะห่างจากบ้านเหนือไปยังทะเลสาบ 4 กิโลเมตรโดยประมาณ ประชากรในปี พ.ศ.2559 จำนวน 733 ครัวเรือน รวมประชากร 3,649 คน โดยแยกเป็นชาย 1,820 คน หญิง 1,829 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการประมงและค้าขาย จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสเชื่อว่าชุมชนมัสยิดบ้านเหนือมีความเป็นมามากกว่า 100 ปี หากนับเอาจากอายุของผู้อาวุโสสูงสุดของผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้จากคนรุ่นต่อมา คือ อาคารมัสยิดหลังเก่าของชุมชนนี้ ได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2505 โดยเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด 15 X 27.50 เมตร มุงด้วยกระเบื้องดินเผาใช้เป็นสถานที่ละหมาดมานาน จนกระทั่งปีพ.ศ.2526 ได้มีการแยกสร้างมัสยิดอีกหลัง ด้วยมัสยิดหลังเดิมไม่สามารถรองรับจำนวนสัปบุรุษที่เพิ่มขึ้นในทุกปี สัปบุรุษส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนหัวสะพานแยกตัวออกไปตั้งมัสยิดใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “มัสยิดซีรอตอลมุสตะกิม” เป็นผลให้ในหมู่ที่ 7 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีมัสยิดเพิ่มเป็น 2 มัสยิด (คือ มัสยิดบ้านเหนือ และ มัสยิดซีรอตอลมุสตะกิม) ตั้งแต่นั้นมา

สำหรับมัสยิดบ้านเหนือหลังเก่าก็มีจำนวนสัปบุรุษเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในปี พ.ศ.2540 มัสยิดบ้านเหนือหลังเก่า ก็ไม่สามารถรองรับสัปบุรุษที่มาละหมาดกันได้ทั้งหมด อิหม่ามฮัจยีแอ ศรีอาหมัด อิหม่ามมัสยิดบ้านเหนือขณะนั้นจึงได้หารือกับคณะกรรมการมัสยิด และสัปบุรุษในชุมชนบ้านเหนือ โดยได้มิตรร่วมกันให้สร้างมัสยิดหลังใหม่ขึ้น ในพื้นที่ซึ่งได้มีการซื้อไว้ก่อนหน้านี้แล้ว มัสยิดบ้านเหนือหลังใหม่มี นายอุหมาด หมัดบิลเฮด กำนันตำบลคูเต่าในขณะนั้น เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างที่เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2541 ใช้งบประมาณการก่อสร้างที่ระดมทุนมาจากชาวชุมชนเป็นหลัก โดยมีการจัดเลี้ยงน้ำชาขึ้น ณ มัสยิดบ้านเหนือ เป็นประจำวันศุกร์เพื่อให้พี่น้องชาวชุมชนได้มาตีม้น้ำชาและร่วมบริจาคเงินเพื่อก่อสร้างมัสยิดต่อไป จนถึงทุกวันนี้การตีม้น้ำชาเพื่อการกุศลก่อสร้างมัสยิดบ้านเหนือก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และขณะนี้มัสยิดหลังใหม่ที่มีขนาด 27 x 42 เมตร สูง 115 เมตร ก็ยังดำเนินการก่อสร้างไปขณะที่ผู้ละหมาดญะมาอะฮ์ในมัสยิดก็เพิ่มจำนวนขึ้นด้วยเช่นกัน (ฮัลวา ตาญี, 2554)

มัสยิดบ้านเหนือได้ดำเนินงานที่ครอบคลุมหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษา นอกจากการให้ความสำคัญกับการศึกษาภายในมัสยิด การสอนอัลกุรอาน และการอบรมศาสนา การสอนศาสนาที่เป็นปกติ คือ ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดหรือการศึกษาระดับพัรดูอินประจำมัสยิด (ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะใช้คำว่าตาดีกา) ด้วยการให้ความสำคัญกับการศึกษาและมองว่าควรให้เด็กนักเรียนทุกคนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยแต่งตัวตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ดังนั้นตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา เด็กผู้ชายทุกคนสวมกางเกงขาสั้นสีขาวก็ไปโรงเรียน ขณะที่เด็กผู้หญิงสวมฮิญาบสีขาว เสื้อแขนยาว กระโปรงสีดำยาวกันทุกคนเช่นกัน เมื่อเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วแทบไม่มีพ่อแม่คนใดส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนที่สอนวิชาสามัญล้วนๆ แต่จะให้เรียนในโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่ไปด้วยเท่านั้น (ฮัลวา ตาญี, 2554)

มัสยิดบ้านเหนือหลังที่ใช้งานอยู่ในปัจจุบันได้เริ่มการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2540 ใช้เงินก้อนแรกที่ได้รับบริจาคจากชุมชนเพียง 300,000 บาท ผ่านมาถึงปีพ.ศ.2552 แม้การก่อสร้างมัสยิดบ้านเหนือจะยัง

ไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ แต่เหตุการณ์นี้กลับสร้างปรากฏการณ์ใหม่ขึ้นในชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ คือ การตม้่น้ำชาวันศุกร์ เพื่อบริจาคเงินสมทบทุนก่อสร้างมัสยิด การตม้่น้ำชาเพื่อมัสยิดกลายเป็นวัฒนธรรมที่ดำเนินไปอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตประจำสัปดาห์ของชาวชุมชน เพราะเมื่อถึงทุกวันศุกร์ บรรดาสัปบุรุษในชุมชนบ้านเหนือจะพากันไปตม้่น้ำชาพร้อมกันที่มัสยิดบ้านเหนือ และบริจาคเงินตามกำลังศรัทธาเพื่อให้การดำเนินงานของมัสยิดบ้านเหนือก้าวหน้าต่อไปได้ ด้วยเงินบริจาค เหลือแล้วศุกร์ละ 10,000 บาท ทำให้การก่อสร้างมัสยิดบ้านเหนือซึ่งดำเนินมาถึงปัจจุบันนับเป็นเวลา 12 ปี สิ้นค่าก่อสร้างไปแล้วไม่ต่ำกว่า 16,000,000 บาท จนถึง ณ วันนี้ การก่อสร้างมัสยิดบ้านเหนือก็ยังดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องได้ โดยที่ชุมชนมัสยิดบ้านเหนือไม่จำเป็นต้องจัดงานเลี้ยงเพื่อเชิญพี่น้องจากต่างหมู่บ้านให้มาร่วมบริจาคในการก่อสร้าง (ฮัลวา ตาญี, 2554)

การจัดกิจกรรมตม้่น้ำชาเพื่อการกุศลดำเนินต่อไป และเงินส่วนที่เหลือจากการสร้างมัสยิดสามารถนำมาสร้างอาคารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดบ้านเหนือ และอาคารโรงเรียนกัลยาณชนรังสรรค์ เด็กๆ ที่อยู่ในวัย 3-5 ขวบของชุมชนแห่งนี้ ได้เริ่มเข้าสู่กระบวนการอบรมตามระบบของมัสยิดบ้านเหนือมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 โดยใช้โรงอาหารของมัสยิดบ้านเหนือเป็นสถานที่อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จนถึงปีพ.ศ.2549 อาคารศูนย์อบรมเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ที่มีอยู่ ไม่สามารถรองรับจำนวนเด็กที่เพิ่มขึ้นได้ องค์การบริหารส่วนตำบลคูเต่าได้สนับสนุน งบประมาณการก่อสร้างอาคารหลังใหม่ให้ ในงบประมาณ 500,000 บาท ซึ่งไม่เพียงพอ จึงได้รับการสนับสนุนจากชุมชนบ้านเหนือจึงสมทบอีก 700,000 บาท ซึ่งได้มาจากการบริจาคอาคารหลังใหม่จึงสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2551 และในปีเดียวกันนี้ก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเพื่อส่งเสริมและพัฒนาสังคมอีกจำนวน 400,000 บาท เพื่อก่อสร้างอาคารศูนย์อบรมจริยธรรมอิสลามประจำมัสยิด แต่งบประมาณที่ได้ก็ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นชาวชุมชนบ้านเหนือจึงร่วมกันสมทบงบประมาณอีก 2,000,000 บาท จนสามารถก่อสร้างอาคารศูนย์อบรมจริยธรรมอิสลามประจำมัสยิดบ้านเหนือได้แล้วเสร็จและเปิดใช้เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2551 (ฮัลวา ตาญี, 2554)

การมีอาคารที่ได้มาตรฐานดังกล่าวนี้ ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงมีการจัดตั้งมูลนิธิกัลยาณชนรังสรรค์ มัสยิดบ้านเหนือขึ้น และได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2551 วัตถุประสงค์ของมูลนิธิคือเพื่อจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และยกฐานะของศูนย์อบรมจริยธรรมเดิมเป็นโรงเรียนกัลยาณชนรังสรรค์ มัสยิดบ้านเหนือ โดยเริ่มจากการเปิดชั้นอนุบาล 1 ในปีการศึกษา2552 เป็นรุ่นแรกมีเด็กนักเรียน 63 คน ครู 4 คน ไม่เพียงแต่เด็กและเยาวชนเท่านั้น ที่ได้รับการเอาใจใส่เรื่องการให้ความรู้ซึ่งมีฐานคือจักรวาลทัศน์อิสลาม แม้แต่สัปบุรุษในชุมชนมัสยิดบ้านเหนือเอง ก็ได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้กันเป็นประจำโดยใช้มัสยิดบ้านเหนือเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ไม่เฉพาะในด้านการปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเรื่องการสร้างระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองบนกระบวนคิดดังกล่าวด้วย (ฮัลวา ตาญี, 2554)

องค์กร หน่วยงาน และกิจกรรมภายใต้มัสยิด

มัสยิดบ้านเหนือถือเป็นมัสยิดที่ดำเนินงานหลากหลายด้านอย่างมาก โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะการประกอบศาสนกิจและการเรียนการสอนเกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจ แต่ได้ดำเนินกิจกรรมที่เด่น ๆ หลายอย่างในรูปแบบของกองทุน หรือ อนุกรรมการเฉพาะด้าน หรือ มูลนิธิ หรือ การทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กร หรือ หน่วยงาน หรือ อนุกรรมการในรูปแบบต่าง ๆ มีเป้าหมายเฉพาะและเป้าหมายร่วม (ดูรายละเอียดในตารางประกอบ) ทำให้โครงการต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปตามแนวทางที่วางไว้

ตารางที่ 2: ตารางแสดงองค์กรหรือหน่วยงานย่อยหรืออนุกรรมการภายใต้การทำงานของมัสยิดบ้านเหนือ

ที่	ชื่อองค์กร หรือ หน่วยงาน หรือ อนุกรรมการ	ปีจัดตั้ง	เป้าหมายการจัดตั้ง
1	คณะที่ปรึกษาของมัสยิด	2545	คณะฯประกอบไปด้วยบรรดาผู้อาวุโสที่ได้ประกอบคุณงามความดี และเป็นທີ່เคารพนับถือของคนในชุมชนมายาวนาน จำนวน 5 คน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานต่างๆ ของมัสยิดบ้านเหนือ ร่วมประชุมและร่วมในการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ระหว่างสัปบุรุษเมื่อมีการนำปัญหานั้นมาร้องเรียนกับทางมัสยิด
2	คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด (คอม.) และผู้ช่วยกรรมการ	2551	ชุมชนแห่งนี้แบ่งเขตต่างๆ ในชุมชนออกเป็น 10 เขต แต่ละเขตจะมีหัวหน้าเขตที่เป็นกรรมการอิสลามประจำมัสยิดบ้านเหนือเป็นผู้ดูแลโดยมีผู้ช่วยเขตละ 2 คน ทำหน้าที่สนองและแปรนโยบายของมัสยิดบ้านเหนือไปสู่การปฏิบัติในเขตที่ตนเองรับผิดชอบ ดูแลทุกข์สุขของประชาชนในเขตเสนอชื่อผู้เห็นสมควรได้รับความช่วยเหลือ ตักเตือนผู้ที่ฝ่าฝืนกฎของชุมชน และลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนตามระเบียบบริหารกิจการของมัสยิดบ้านเหนือ
3	คณะผู้พิทักษ์ระเบียบมัสยิด (ผทม.) มีทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ตั้งขึ้นเมื่อปี 2546	2546	ประกอบด้วยคนหนุ่มสาวที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและผู้ช่วย เขตละ 8 คน (ชาย 4 คน หญิง 4 คน) ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อย ในช่วงเวลาของการประกอบ พิธีทางศาสนาที่มัสยิดบ้านเหนือ และจัดการรักษาเวรยามกลางคืนรอบหมู่บ้านซึ่งปัจจุบันยังมีการผลัดเปลี่ยนระวักรักษาหมู่บ้านอยู่ โดยผู้ปฏิบัติการไม่มีเงินค่าตอบแทนจากหน่วยงานใดๆ ของรัฐ แต่มีผู้บริจาคเพื่อซื้ออาหารและเครื่องดื่มเลี้ยงผู้อยู่เวรยามทุกคืน
4	กลุ่มแม่บ้านมัสยิดบ้านเหนือ	2546	มีสมาชิก 34 คนทำหน้าที่ในกิจการด้านสตรีของชุมชน ทั้งการรวมตัวทำอาชีพเสริม การฝึกอบรมเยาวชนหญิง การดูแลตักเตือนผู้หญิงที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม และการต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือนชุมชนบ้านเหนือ
5	สภาชุรอ	2549	ประกอบด้วยสมาชิก 50 คน โดยสัปบุรุษในแต่ละเขตคัดเลือกคนในเขตของตนเอง เขตละ 5 คน หน่วยงานนี้เกิดขึ้นสืบเนื่องจากความแตกแยกในชุมชน ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งผู้ทำหน้าที่ทางการเมืองในท้องถิ่น ทำให้ผู้บริหารมัสยิดบ้านเหนือไม่อาจนิ่งดูตาได้จึงตั้งสภาชุรอขึ้น ทำหน้าที่กลั่นกรองบุคคลที่จะเข้ามาทำงานด้านการเมือง-การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยผู้มีความประสงค์

ที่	ชื่อองค์กร หรือ หน่วยงาน หรือ อนุกรรมการ	ปีจัดตั้ง	เป้าหมายการจัดตั้ง
6	กองทุนออมทรัพย์ชุมชน มัสยิดบ้านเหนือ	2548	จะลงสมัครรับเลือกตั้ง ต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาชุมชนเท่านั้น การตั้งสภาชุมชนแม้จะไม่สามารถทำให้เกิดเอกภาพได้ในทันที แต่ก็มีผลให้การเลือกตั้งในปี 2551 มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้มากกว่าในอดีต และยังมีผลให้ทิศทางการเมืองในชุมชนมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น ต่อมาได้มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างมัสยิดโดยสภาชุมชน กับ คณะผู้ทำงานการเมืองในชุมชน เมื่อวันที่ 19 พ.ย. 2551 ในประเด็นต่างๆดังนี้ 1. จะส่งเสริมและร่วมมือในการบังคับใช้กฎหมายชุมชน 2. จะประชุมปรึกษาหารือกับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อหามติในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด 3. จะไม่ใช่ตำแหน่งช่วยเหลือ/ค้าประกันคนที่ปรากฏว่าได้ทำความผิดอย่างชัดเจน 4. จะร่วมมือ/ช่วยเหลือการดำเนินงานของมัสยิดในการสร้างสังคมตามแนวทางอิสลาม เช่นการจัดญะมาอะฮ์วัยรูนหรือการทัศนศึกษาดูงานต่างๆ 5. สภาชุมชนจะพิจารณาพฤติกรรมของฝ่ายการเมืองว่าอยู่ในกรอบคำสัญญาหรือไม่ หากผู้ใดไม่สามารถประพฤติตามสัญญา หรือไม่อยู่ในกรอบศาสนา สภาก็จะงดการสนับสนุนในการเลือกตั้งครั้งต่อไป 6. สภาชุมชนยังทำหน้าที่ดูแลสาธารณูปโภคชุมชน โดยการขอรับบริจาคเงินจากทุกครัวเรือนเดือนละ 10 บาท เพื่อเอาไว้ใช้ในการสร้าง ซ่อมแซม และปรับปรุงสาธารณูปโภคในชุมชนโดยไม่ต้องรอนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7. หน่วยงานทั้งหมดของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว จะมีการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน ณ มัสยิดบ้านเหนือ โดยมี อิหม่ามฏ็อบรอเนีย ทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุม ซึ่งสามารถสรุปโครงสร้างของหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของมัสยิดบ้านเหนือและร่วมกันประชุมทุกเดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชน แม้จะตั้งมาไม่นานนัก แต่ละกลุ่มก็สามารถคลี่คลายปัญหาดังกล่าวได้ในปี 2550 เมื่อกลุ่มออมทรัพย์สามารถระดมทุนซื้อที่ดินในชุมชนจำนวน 6 ไร่ แล้วแบ่งขายให้แก่ผู้มี

ที่	ชื่อองค์กร หรือ หน่วยงาน หรือ อนุกรรมการ	ปีจัดตั้ง	เป้าหมายการจัดตั้ง
7	สภาเยาวชน	2550	ปัญหาที่อยู่อาศัยแออัด จำนวน 15 ครอบครัว โดยให้ผ่อนชำระเดือนละ 500 บาทภายใน 15 ปี นั้นทำให้คนในชุมชนได้ดำเนินชีวิตอยู่ในวงล้อมที่ดีขึ้น
8	ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ มัสยิดบ้านเหนือ (ศดม. บ้านเหนือ)	2540	ที่ประชุมและคณะกรรมการด้านกิจการเยาวชน
9	ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิดบ้านเหนือ	2549	เด็กก่อนเกณฑ์มัสยิดบ้านเหนือ (ศดม. บ้านเหนือ)มีอายุ 2.5-5 ปี จำนวน 120 คน
10	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อบ้านมั่นคง มัสยิดบ้านเหนือ	2548	มีนักเรียนจำนวน 223 คน ครู 8 คน เปิดอบรมทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.30-15.30 น.
11	คณะกรรมการ เรียกว่า คณะอิสปะฮ์	2550	สนับสนุนการออมทรัพย์ของชุมชนและมีการจัดการกันเอง
12	โรงเรียนกัลยาณชนรังสรรค์ มูลนิธิ	2550	เขตละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน ทำหน้าที่คอยแนะนำปวงสัปบุรุษในสิ่งที่ดีๆ และคอยตักเตือนหากพบเห็นสัปบุรุษประพฤติผิดหลักศาสนา
13	มูลนิธิ กัลยาณชนรังสรรค์	2551	เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 - ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดำเนินกิจการโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

ที่มา: รวบรวมและปรับจากจาก ฮัลวา ตาญี (2554)

ส่วนโครงการและกิจกรรมสำคัญ ๆ เฉพาะด้านและเฉพาะเรื่องมีอีกหลายอย่าง ส่วนหนึ่งประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. โครงการประมงบ้านเหนือรักษาสภาพ
2. โครงการพัฒนาระบบโปรแกรมบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม
3. โครงการสัมมนาแกนนำชุมชน
4. การสัมมนาและระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการอิสลาม ประจำมัสยิด และคณะที่ปรึกษามัสยิด ตลอดจน คณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน แกนนำชุมชน
5. การสัมมนาและระดมความคิดเห็นจากกลุ่มแม่บ้านและยุวสตรี
6. การสัมมนาและระดมความคิดเห็นจากกลุ่มเยาวชน
7. กิจกรรมหนึ่งที่ทุกๆ สามเดือนจะจัดขึ้นมาครั้งหนึ่ง คือการจัดเลี้ยงอาหารซึ่งเรียกกันว่า “น้ำชาสามัคคี”

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการมัสยิดในฐานะนิติบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานโดยเน้นมัสยิด 2) ศึกษาบทบาทมัสยิดจากมัสยิดกรณีศึกษาในฐานะนิติบุคคลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 3) เป็นแนวทางการยกระดับศักยภาพของมัสยิดในการขับเคลื่อนชุมชนจากมัสยิดกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นการศึกษาพบว่าการจัดตั้งมัสยิดและมัสยิดที่ได้รับการจดทะเบียนมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 และกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ซึ่งโดยนัยของกฎหมายมัสยิดจัดอยู่ในประเภทนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนเทียบได้กับ วัด มัสยิด จังหวัด กระทรวง ทบวง กรม และองค์กรมหาชนอื่น ๆ ต่างจากนิติบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่จัดอยู่ในประเภทกฎหมายเอกชน ซึ่งประกอบด้วย บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน สมาคม และมูลนิธิ ความเป็นนิติบุคคลของมัสยิดจึงได้เปรียบในทางปฏิบัติ หากคณะกรรมการมัสยิดโดยเฉพาะอิหม่ามมัสยิดเข้าใจนัยของกฎหมาย จะทำให้เข้าได้ว่ามัสยิดสามารถบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกิจของมัสยิดได้หลากหลายมากมีเพียงเฉพาะการประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนา ส่งเสริม และยกระดับสังคมและคุณภาพชีวิตของสัปปุรุษ ดังปรากฏในมัสยิดกรณีตัวอย่าง คือ มัสยิดอัตตะฮาวุน มัสยิดนุรอีมาน และมัสยิดบ้านเหนือ ได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนสังคม มัสยิดจึงสามารถดึงศักยภาพของสัปปุรุษมาสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมสาธารณะกุศลของมัสยิดไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมเยาวชน กิจกรรมแม่บ้าน กิจกรรมผู้สูงอายุ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมเด็กกำพร้าและกิจกรรมอื่น ๆ มัสยิดกรณีศึกษาสามารถใช้ข้อได้เปรียบจากการเป็นนิติบุคคลในออกคำสั่งแต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสมมาขับเคลื่อนชุมชน เช่นกรณีของมัสยิดอัตตะฮาวุนที่มีกิจกรรมภายใต้การควบคุมดูแลหลายด้าน แม้แต่ด้านการสื่อและสื่ภาพ มัสยิดบ้านเหนือได้จัดตั้งกองทุนภายในชุมชน กองทุนชะกาต หรือแม้แต่การจัดหารายได้โดยการจัดบ้านโฮมสเตย์

อย่างไรก็ดีเท่าที่มีการสัมภาษณ์กลุ่มทั้ง 3 มัสยิดกรณีตัวอย่าง องค์ประกอบสำคัญที่สุดอยู่ที่ผู้นำหรือ อิหม่าม วิสัยทัศน์และการทำงานอย่างจริงจัง และสุจริตเรื่องการบริหารจัดการเงินจำนวนมากจะทำให้การบริหารมัสยิดในฐานะนิติบุคคลมีความยั่งยืน องค์ประกอบอื่น ๆ ก็มีการให้ความร่วมมือของชุมชน การใช้สัปปุรุษที่มีศักยภาพมาทำงานในงานที่ตรงและเหมาะสม (สรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่ม)

นอกจากนี้องค์ประกอบอื่น ๆ ยังประกอบด้วย การใช้แนวคิดวัฒนธรรมและศาสนาเชิงบวก มาปรับใช้เป็นตัวขับเคลื่อน เช่น มัสยิดบ้านเหนือได้พยายามชูหลักการ “อิกรอม” หรือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระหว่างสมาชิกในชุมชน มัสยิดนุรอีมานให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นกลุ่ม หรือ “ญามาอะห์” และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทั้งฝ่ายชุมชน มัสยิดและฝ่ายปกครอง การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานประสานกันระหว่างผู้นำมัสยิด (อิหม่าม) กรรมการ และชุมชน ยุทธศาสตร์สามประสาน คือ อิหม่าม บิลาอ และคอเต็บ ยุทธศาสตร์กรรมการที่เป็นหนึ่ง และยุทธศาสตร์ความรับผิดชอบในหน้าที่ของกรรมการโดยมีการแบ่งเขตรับผิดชอบ

มัสยิดอัตตะฮาวุน ใช้แนวคิดตามชื่อมัสยิดคือ “อัตตะฮาวุน” มาจากโองการอัล-กุรอาน “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมและความยำเกรง และจงอย่าช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นบาปและเป็นศัตรูกัน” (อัลมาอิดะห์ โองการที่ 2) นอกจากนี้มัสยิดอัตตะฮาวุนยังประสบความสำเร็จในด้านการประชาสัมพันธ์และสื่อสาร ตลอดทั้งปีมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการใช้สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ในการเผยแผ่ความรู้ ประชาสัมพันธ์ เสนอแนะ (นาซีฮัด) และขอความร่วมมือ

องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับสถานะของมัสยิดที่เป็นนิติบุคคลที่เน้นประโยชน์สาธารณะ และการดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดตั้งมัสยิด มัสยิดสร้างความชอบธรรมทางกฎหมายและความหนักแน่นของภาระงานแต่ละส่วนโดยการแต่งตั้งอนุกรรมการเฉพาะด้าน ดังปรากฏในมัสยิดกรณีตัวอย่างโดยที่มัสยิดอัสเตอาวันมีคณะอนุกรรมการ 15 ชุด และมัสยิดบ้านเหนือ 12 ชุด เพียงแต่คณะกรรมการจำเป็นต้องเข้าใจระบบการบริหารจัดการองค์กรที่ต้องมีการติดตาม ประเมินผล สานต่อ ทบทวนการทำงาน และหาแนวทางการพัฒนางานให้ดีขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้ปรากฏในมัสยิดกรณีตัวอย่างทั้งสามแห่ง

สรุปผล

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการมัสยิดในฐานะเป็นนิติบุคคล พยายามนำเสนอความสำคัญของสถานะมัสยิดในทางกฎหมายไทย บทบาทมัสยิด และโอกาสของผู้ที่เป็นผู้นำ (อิหม่าม) และคณะกรรมการมัสยิดที่ผ่านการเห็นชอบจากสัปบุรุษในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบองค์กรที่มีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นหากมัสยิดใดเข้าใจเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 และกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ซึ่งโดยนัยยะของกฎหมายมัสยิดจัดอยู่ในประเภทนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนเทียบได้กับวัด มัสยิด จังหวัด กระทรวง ทบวง กรม และองค์กรมหาชนอื่น ๆ ต่างจากนิติบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่จัดอยู่ในประเภทกฎหมายเอกชน ซึ่งประกอบด้วย บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน สมาคม และมูลนิธิ ความเป็นนิติบุคคลของมัสยิดจึงได้เปรียบในทางปฏิบัติ หากคณะกรรมการมัสยิดโดยเฉพาะอิหม่ามมัสยิดเข้าใจนัยยะของกฎหมาย จะทำให้เข้าใจได้ว่ามัสยิดสามารถบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของมัสยิดได้หลากหลายมากมิมิเพียงเฉพาะการประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนา ส่งเสริม และยกระดับสังคมและคุณภาพชีวิตของสัปบุรุษ ดังปรากฏในมัสยิดกรณีตัวอย่าง คือ มัสยิดอัสเตอาวัน มัสยิดนุรอีมาน และมัสยิดบ้านเหนือ ได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำไปใช้ประโยชน์จากจุดแข็งทางกฎหมายที่มีอยู่ในพระราชบัญญัติบริหารกิจการอิสลามพ.ศ.2540 หากคณะกรรมการมัสยิดโดยเฉพาะอิหม่ามมัสยิดเข้าใจนัยยะของกฎหมาย จะทำให้เข้าใจได้ว่ามัสยิดสามารถบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของมัสยิดได้หลากหลายมากมิมิเพียงเฉพาะการประกอบศาสนกิจเท่านั้น

1.2 การให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดได้ศึกษากรณีตัวอย่าง และนำมาไปถ่ายทอดพร้อมกับการนำเสนอเชิงวิชาการ จนสามารถนำไปปฏิบัติได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบองค์กร และการเชื่อมโยงกับหน่วยงาน และองค์กรภาคประชาชนอื่น ๆ

2.2 ควรศึกษาองค์กรศาสนาอื่น ๆ หรือ นิติบุคคลอื่น ๆ ที่มีรูปแบบการดำเนินงานใกล้เคียงกัน และสามารถนำมาสนับสนุน ส่งเสริมและต่อยอดองค์ความรู้กันและกัน

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- มะดาโอะ ปูเตะ, มะรีกี ปูเตะ และณรงค์ หัสนี. (2554). *การบริหารจัดการชะกาดพิตเราะฮ์ของอิหม่าม มัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษามัสยิดอัลอัจญ์ริดดาอิม อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส*. มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.
- มะรอแะ เล้าะ. (2555). *บทบาทขององค์กรมัสยิดและอิหม่ามในการขับเคลื่อนการศึกษาอย่างบูรณาการ ของชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษา มัสยิดกมาลุลอิสลาม แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร*. สถาบันพระปกเกล้า.
- รอฮานี เจอะอาแซ, ฮัสณารุห์ โต๊ะพา, คอลีเยาะ เจอะแะ, ฟารีดะ บิลล่าเต๊ะ, สุไฮดาร์ แะเตะ, เจ๊ะยารีเยาะ เจ๊ะไซะ และณมาพร หนูเพชร. (2559). *รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการป้องกันยาเสพติดโดยใช้ มัสยิดเป็นศูนย์กลาง : กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา และชุมชนมัสยิดบ้านลุ่ม ตำบลปะเสยะวอ อำเภอสายบุรี*. คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.
- สะลีรี วาดี, มะดาโอะ ปูเตะ, อับดุลการิม อัสมะแะ, อับดุลเลาะ อูมา และฮัสบุลเลาะ อาคิสสกุล. (2555). *บทบาทคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในการดูแลเยาวชนตามวิถีแห่งศาสนาอิสลามเพื่อ เสริมสร้างสันติสุข: กรณีศึกษามัสยิดตะอาวัน ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี*. สถาบัน พระปกเกล้า.
- สุไรยา หนิเร่, สุรัชย์ ไวยวรรณจิตร, รุ่งโรจน์ ขอบหวาน, โรฮานีย์ ปูเต๊ะ และมุฮัมมัดราฟิ์ มะเก็ง. (2567). *กลไกการมีส่วนร่วมและมาตรการในการป้องกันนักสูบหน้าใหม่ในโรงเรียนของรัฐ และโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. วารสาร สหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 14(2), 1-12. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/GRAURU/article/view/274715>
- ฮัลวา ตาญี. (2554). *มัสยิดบ้านเหนือ ต้นแบบสันติสุขอย่างยั่งยืนแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย (สสม.) มูลนิธิสร้างสุขมุสลิมไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)*.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- Eman Suherman. (2012). *Manajemen masjid*. Alfa Beta.
- Sidi Gazalba. (1983). *Masjid pusat ibadat dan kebudayaan Islam*. Pustaka.
- Syahrudin Hanafie & Abdullah Abud. (1986). *Mimbar masjid*. Haji Masagung.Antara.
- Yusuf Al-Qaradhawi. (2000). *Tuntunan membangun masjid*. Gema Insani Press.

ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2

The Results of Learning Management on al-Hadith Subject Entitled Morals
and Ethics by Using Electronic Book for Intermediate
Islamic Studies Stage Students, Year 2

บุรฮัน หะยิมะเลห์¹
Burhan Hayimaleh¹

(Received: Nov 24, 2024; Revised: Dec 03, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ $E1/E2 = 80/80$ 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิฮียะห์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 27 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับฉลาก จากกลุ่มประชากรนักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษา ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนซอลิฮียะห์ ภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 4 ห้อง รวมทั้งหมด 100 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ t-test ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม มีประสิทธิภาพ $E1/E2 = 81.36/82.59$ ตามเกณฑ์ที่กำหนด 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลังเรียน ($\bar{X} = 32.84$) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 25.19$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.81) หรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 และส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.81 ตามลำดับ

คำสำคัญ: คุณธรรมจริยธรรม หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อัลหะดีษ

¹สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University (Corresponding author / Email: hayimalehbh@gmail.com)

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to develop and find the effectiveness of an electronic book on the al-Hadith subject entitled morals and ethics for intermediate Islamic studies stage students, year 2 according to standard criteria $E_1/E_2 = 80/80$, 2) to compare the learning achievement of students in al-Hadith subject before and after learning using an electronic book, and 3) to assess the students' satisfaction towards learning management on al-Hadith subject using an electronic book. The target group was 27 intermediate Islamic Studies Year 2 students at Salihyah School who studied in the first semester of the 2024 academic year. They were obtained through simple random sampling using the draw lots method from the population of intermediate Islamic Studies Year 2 students at Salihyah School in the first semester of the 2024 academic year. The instruments were used: 1) learning management plans on the al-Hadith subject entitled morals and ethics, 2) an electronic book on the al-Hadith subject, 3) pre-test and post-test learning achievement in the al-Hadith subject, and 4) a questionnaire on students' satisfaction towards learning management using an electronic book. The data was analyzed using mean, percentage, standard deviation, and t-test. The results showed that: 1) The effectiveness of an electronic book on the al-Hadith subject entitled morals and ethics for intermediate Islamic Studies stage students, year 2, reached the required standard with $E_1/E_2 = 81.36/82.59$, which was higher than the set criteria. 2) The comparison of the student's learning achievement on the al-Hadith subject using an electronic book after learning was higher than before learning at the statistically significant level of .01, and 3) The students' satisfaction towards learning management on the al-Hadith subject by using an electronic book was high with an overall average score of ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.81) or with a mean of 4.50 and a standard deviation of 0.81, respectively.

Keywords: *Morals and Ethics, Electronic Book, Learning Management, Al-Hadith*

บทนำ

การศึกษาอิสลามถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องยึดถือปฏิบัติตามคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมที่จะต้องศึกษาความรู้ศาสนาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ เยาวชนมุสลิมทุกคนในประเทศไทยจำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษาศาสนาอิสลามอย่างเสมอภาค มีความรู้ ยึดมั่นศรัทธา และปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมและจริยธรรม (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2552) การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึก และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก โดยมีพื้นฐานความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ปฏิบัติตนตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัดและมีคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางอิสลาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555) ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นหน้าที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด รายวิชาอัลหะดีษจึงเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับผู้เรียนในการเข้าถึงแก่นแท้ของคุณธรรมและจริยธรรม การรักษาคุณธรรมและ

ศีลธรรมให้คงอยู่ในตัวของผู้เรียนต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังศรัทธาให้มั่นคง พร้อมทั้งพัฒนาด้านสติปัญญา และร่างกายให้สมบูรณ์

รายวิชาอัลหะดีษเป็นวิชาหนึ่งที่เน้นการท่องจำเป็นสำคัญ ประกอบกับมีศัพท์ภาษาอาหรับเป็นจำนวนมากที่ผู้เรียนไม่คุ้นเคย ทำให้เป็นการยากสำหรับผู้เรียนในการจดจำเนื้อหา นอกจากนี้กระบวนการจัดการเรียนการสอนครูผู้สอนยังประสบปัญหาหลายประการได้แก่ ขาดเทคนิคการสอนที่หลากหลาย ขาดการนำสื่อและนวัตกรรมการสอนที่ทันสมัยมาใช้ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความสนใจและรู้สึกเบื่อหน่ายต่อบทเรียน การนำสื่อการสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนมาใช้ประกอบการสอนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น (อาหมัด มุดอ, 2558) และจากที่ผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนโดยใช้แบบฝึกหัด ใบงาน และแบบทดสอบในรายวิชาอัลหะดีษพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำและผู้เรียนไม่สามารถทำแบบฝึกหัด ทำใบงาน และทำข้อสอบได้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบปกติที่เน้นเรียนในตำราเรียนเพียงอย่างเดียว ยังไม่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจในบทเรียน รู้สึกเบื่อหน่าย ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าซักถามในเนื้อหาที่ยังไม่เข้าใจ และไม่มีส่วนร่วมในการถามตอบหรือขาดปฏิสัมพันธ์กับครูผู้สอน นอกจากนี้ผู้เรียนยังขาดทักษะในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขอาจส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และขาดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรายวิชาอัลหะดีษในระยะยาว

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษที่มุ่งเน้นการเรียนการสอนในหนังสือเรียนหรือตำราเรียนเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถในการรับรู้ที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้เรียนบางส่วนไม่สามารถทำความเข้าใจบทเรียนและนำไปปฏิบัติใช้อย่างถูกต้อง ปัจจุบันการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนถือเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนของผู้เรียน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอัลหะดีษ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนซอลิฮียะห์ ซึ่งเป็นสื่อการเรียนการสอนรูปแบบหนึ่งที่มีการจัดระบบการนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี (จินตวีร์ คล้ายสังข์, 2555) อธิบายว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบทเรียนและผู้เรียน ผู้เรียนสามารถโต้ตอบกับบทเรียนในแต่ละเรื่องตามความสนใจ โดยสามารถเลือกเรียนหัวข้อที่สำคัญข้อใดก่อนก็ได้และสามารถคลิกย้อนกลับทบทวนได้ตามความต้องการ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังมีรูปแบบการเก็บข้อมูลที่อยู่ภายในโครงสร้างเดียวกันจากข้อมูลที่อ่านอยู่ สามารถเชื่อมโยงไปยังอีกที่หนึ่งได้ ทำให้ผู้อ่านพิจารณาเนื้อหาเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องโดยไม่หลุดจากประเด็นที่กำลังศึกษา ดังนั้นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเรียนสูงสุด

การนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและให้ความสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้น ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของลิลา เกตุเฒ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาภาษาอังกฤษเรื่อง Food and Drinks ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง Food and Drinks สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ไพฑูรย์ ศรีฟ้า (2552) กล่าวว่า หนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์มีข้อดีคือ สามารถสอดแทรกภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว แบบทดสอบ และสามารถสั่งพิมพ์เอกสารที่ต้องการออกมาทางเครื่องพิมพ์ได้ ทำให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความน่าสนใจและผู้ใช้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายมากยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา ผู้เรียนสามารถเลือกหรือกำหนดการเรียนได้ตามเวลาและสถานที่ที่ตนสะดวก ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ไม่มีในหนังสือธรรมดา ช่วยให้การเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพ ลดเวลา ลดค่าใช้จ่าย สนองความต้องการและความสามารถของบุคคล มีประสิทธิภาพช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามที่กำหนด จากปัญหาและความสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 เพื่อให้การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาอัลหะดีษมีประสิทธิภาพและดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ $E_1/E_2 = 80/80$
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปสื่อมัลติมีเดีย มีลักษณะการนำเสนอเป็นรูปแบบคล้ายหนังสือ ซึ่งมีทั้งข้อความที่เป็นตัวหนังสือสำหรับอ่าน โดยอาจมีเสียงอธิบายหรือเสียงอ่านข้อความ นอกจากนี้ยังอาจมีภาพเคลื่อนไหวในรูปแบบของวิดีโอประกอบในหนังสือได้อีกด้วย

ไพฑูรย์ ศรีฟ้า (2551) ได้ให้ความหมายของ “อีบุ๊ก” (E-Book) หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ว่า หมายถึง หนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะอยู่ในรูปแบบแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ คุณลักษณะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เหมือนหนังสือทั่วไปคือ มีปกหน้า-หลัง สารบัญ เนื้อหาภายในเล่ม และดัชนีเนื้อหาภายในเล่ม อาจแบ่งเป็นบทแต่ละบทอาจมีจำนวนหน้ามากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละหน้า สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระไปยังส่วนต่าง ๆ ของหนังสือหรือเว็บไซต์ต่าง ๆ ตามที่ผู้อ่านต้องการ ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์และโต้ตอบกับผู้ใช้เรียนได้ นอกจากนี้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังสามารถแทรกข้อความ ภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว วิดีทัศน์ และแบบทดสอบ สามารถสั่งพิมพ์เอกสารที่ต้องการออกมาทางเครื่องพิมพ์ได้อีกด้วย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถปรับปรุงข้อมูลเนื้อหาให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะไม่มีในหนังสือธรรมดาทั่วไป

จากการศึกษาความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สรุปได้ว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์คือ หนังสือที่สร้างขึ้นในรูปของอิเล็กทรอนิกส์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สามารถอ่านได้ด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วยตัวอักษร ภาพ และเสียง สามารถอ่านได้ทุกที่ ทุกเวลา ในระบบออฟไลน์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการไม่จำกัดเวลาและสถานที่

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

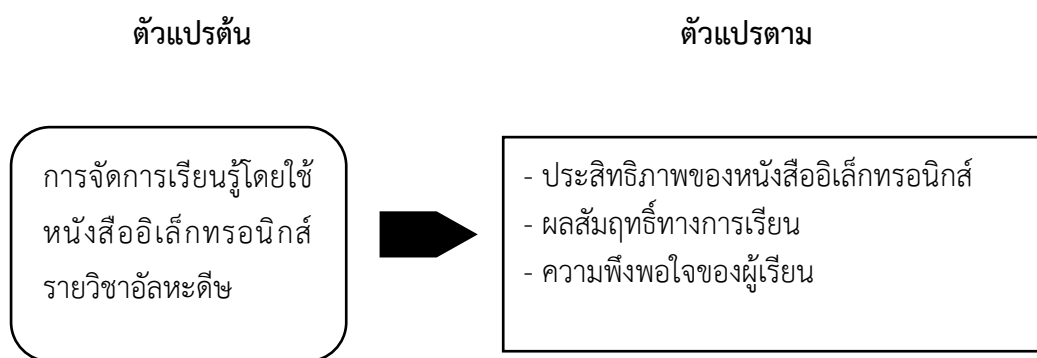
หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่ใช้ความสามารถของไฮเปอร์เท็กซ์สนับสนุนการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนทางไกล การเรียนที่ยืดหยุ่น สนับสนุนการเรียนรู้รายบุคคลและการเรียนแบบร่วมมือในการเรียนการสอนทางไกล โดยสามารถใช้สื่อเป็น “เครื่องช่วยสอน” (Instructional) ทั้งนี้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอนและอุปกรณ์ที่ให้ความรู้ที่หนังสือธรรมดาไม่สามารถจะให้ได้ด้วยลักษณะรูปแบบและคุณสมบัติที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ น้าหนักเบา พกพาได้ สะดวก และใช้งานง่าย (Barker,1996)

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนที่สนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิชาได้เร็วและดีขึ้น กล่าวคือ เป็นสื่อที่รวมเอาจุดเด่นของสื่อแบบต่าง ๆ มารวมอยู่ในสื่อตัวเดียว คือ สามารถแสดงข้อความ ภาพ แสง เสียง ภาพเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ มีลักษณะไม่ตายตัว สามารถแก้ไขปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ โดยใช้ความสามารถของไฮเปอร์เท็กซ์ และถ้าหากว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะทำให้การกระจายสื่อทำได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางขึ้น สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถศึกษาได้ทุกที่ ทุกเวลา

สรุปได้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นอีกหนทางเลือกที่ครูผู้สอนสามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ใช้แก้ปัญหาหรือส่งเสริมพัฒนาการเรียนการสอน เป็นสื่อที่ยืดหยุ่นเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพและตามความแตกต่างระหว่างบุคคล อีกประการหนึ่งการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังสนองตอบต่อหลักสูตรที่ให้ครูผู้สอนใช้สื่อที่มีความหลากหลาย และเป็นสื่อด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การสร้างสื่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ลงทุนไม่มาก ทั้งยังเป็นสื่อการเรียนการสอนที่เป็นเครื่องมือ ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะ และกระบวนการ จะเห็นได้ว่าเมื่อนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนแล้วจะส่งผลให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดไว้ ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าครู อาจารย์ สถานศึกษาสามารถใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการเรียนการสอนในหลายรูปแบบ ในบริบทที่แตกต่างกัน ผู้สอนควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้ให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนแก้ปัญหาด้วยตนเอง ครูจึงเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอน (Teacher) มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร คือ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษา ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 2 โรงเรียนซอลิฮียะห์ จังหวัดปัตตานี ภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 4 ห้อง รวมทั้งหมด 100 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษา ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิฮียะห์ จังหวัดปัตตานี ภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ซึ่งมีนักเรียนทั้งหมด 27 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีจับฉลาก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีซเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวนทั้งหมด 8 แผน ใช้เวลาเรียนแผนละ 2 ชั่วโมง รวม 16 ชั่วโมง มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ประกอบด้วยหน่วยการเรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

แผน	เนื้อหา	จำนวนชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1	เรื่องความยำเกรง	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2	เรื่องความฉลาด	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3	เรื่องความซื่อสัตย์	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4	เรื่องผู้ล้มละลาย	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5	เรื่องใครคือมิตรแท้	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6	เรื่องการลักเล็กขโมยน้อย	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7	เรื่องการอิจฉาริษยา	2 ชั่วโมง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 8	เรื่องการนินทา	2 ชั่วโมง
รวม		16 ชั่วโมง

2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรมระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีลักษณะเป็นบทเรียนประกอบด้วย ตัวบทหะดีษ ความหมายคำอธิบาย และสิ่งที่ได้รับจากหะดีษ สร้างด้วยโปรแกรม Heyzine ในแอปพลิเคชัน Canva มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00

3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม มีลักษณะแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีคุณภาพด้านความเที่ยงตรงพบว่า มีค่า IOC อยู่ในระหว่าง 0.67-1.00 ค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.40-0.80 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.20-0.40 และค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.96

4) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อคำถาม มีค่า IOC อยู่ในระหว่าง 0.67-1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ได้นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/1 โรงเรียนซอลิสียะห์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 27 คน โดยใช้เวลาในการทดลอง 16 ชั่วโมง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการทดลอง One Group Pretest-Posttest Design และเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ทำการทดสอบก่อนเรียนนักเรียนกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม จำนวน 40 ข้อ

2) ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 8 แผน ๆ ละ 2 ชั่วโมง โดยให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อน-หลังในแต่ละแผน

3) เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทุกกิจกรรมแล้ว ทำการทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรม จำนวน 40 ข้อ ซึ่งเป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกันกับแบบทดสอบก่อนเรียน

4) สอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 15 ข้อ

5) ตรวจสอบคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน เพื่อนำผลคะแนนมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติเพื่อตรวจสอบสมมติฐานและสรุปผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติในการวิจัยดังนี้

1) วิเคราะห์หาประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด 80/80

2) วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมุติฐานเกี่ยวกับค่าเฉลี่ยของประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระจากกัน (Dependent t-test)

3) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ สรุปตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. การพัฒนาและหาประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน $E_1/E_2 = 80/80$ คือ มีประสิทธิภาพโดยรวม $E_1/E_2 = 81.36/82.59$ โดยค่า E_1 ผู้วิจัยวัดและประเมินผลจากคะแนนแบบทดสอบย่อยที่นักเรียนทำระหว่างเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งหมด 8 หน่วยการเรียนรู้ และค่า E_2 ผู้วิจัยวัดและประเมินผลจากคะแนนแบบทดสอบหลังเรียนของนักเรียนหลังเสร็จสิ้นการเรียนการสอนจากบทเรียนทั้งหมด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษ เรื่อง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามตอนกลางศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนซอลิฮียะห์ ตามเกณฑ์มาตรฐาน $E_1/E_2 = 80/80$

กลุ่มตัวอย่าง	กระบวนการเรียน			ผลสัมฤทธิ์หลังเรียน			ประสิทธิภาพ E_1/E_2
	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E_1	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E_2	
27	240	195.29	81.36	40	32.84	82.59	81.36/82.59

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวน 8 เรื่อง มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.36/82.59 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ก่อนและหลังเรียน

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การจัดการเรียนรู้	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
ก่อนเรียน	27	40	25.19	13.76	7.19**	.000
หลังเรียน	27	40	32.84	11.49		

** $p < .01$

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า คะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนมีความแตกต่างกัน โดยคะแนนเฉลี่ย

ก่อนเรียนเท่ากับ 25.19 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 13.76 คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 32.84 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 11.49 และผลการทดสอบโดยใช้สถิติ t-test เท่ากับ 7.19 แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ข้อ	ประเด็นความพึงพอใจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถกระตุ้นให้นักเรียนมีความอยากรู้ อยากเห็นในเนื้อหาที่เรียน	4.63	0.78	มากที่สุด
2	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนใน เนื้อหาอัลหะดีษได้	4.44	0.83	มาก
3	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของรายวิชา อัลหะดีษมากขึ้น	4.41	0.78	มาก
4	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่ กับความรู้เดิมได้	4.37	0.95	มาก
5	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและ สะดวกขึ้น	4.67	0.61	มากที่สุด
6	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้นักเรียนสนุกและมีความสุขในการเรียน	4.74	0.58	มากที่สุด
7	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนสามารถทำความเข้าใจกับ สาระที่เรียนได้ง่ายและเร็วขึ้น	4.56	0.83	มากที่สุด
8	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนสามารถแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นกับเพื่อนได้	4.59	0.78	มากที่สุด
9	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหา อัลหะดีษดียิ่งขึ้น	4.70	0.60	มากที่สุด
10	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักเรียนสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ ง่าย	4.52	0.74	มากที่สุด
11	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความ คิดเห็นในเรื่องที่เรียนและฝึกให้คิดอย่างมีเหตุผล	4.37	0.82	มาก
12	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้นักเรียนเกิดความภูมิใจในผลงานของ ตัวเอง	4.52	0.74	มากที่สุด
13	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นและกล้า แสดงออกมากยิ่งขึ้น	4.19	0.98	มาก
14	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้นักเรียนสามารถนำวิธีการเรียนรู้ที่ได้ไป ใช้ในวิชาอื่น ๆ ได้	4.22	0.96	มาก
15	นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้	4.50	0.93	มาก
เฉลี่ยโดยรวม		4.50	0.81	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษ โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.81) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ข้อแรกคือ ผู้เรียนสนุกและมีความสุขในการเรียน ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.58) รองลงมาคือ ผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาอัลหะดีษดียิ่งขึ้น และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและสะดวกขึ้น ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.60 และ $\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.61 ตามลำดับ) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = 0.98)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.36/82.59 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยได้สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ขึ้นโดยมีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหา มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจและดึงดูดใจนักเรียน สามารถส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจกับเนื้อหาที่เรียนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น เกิดมโนภาพที่ดีที่ทำให้ผู้เรียนได้คิดและจินตนาการได้ ช่วยให้การเรียนมีความสนุกและสร้างความสนใจในการเรียนได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีกระบวนการและขั้นตอนที่จัดไว้อย่างเป็นระบบแบบแผน สามารถแสดงทั้งภาพ เสียง และข้อความ เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนาภรณ์ นนตะแสน (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง เทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง เทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีค่าเท่ากับ 83.09/84.90 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ 80/80 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของทักษพร แจ่มศรี และทัศนกร สมใจหวัง (2564) และทัศนกร สมใจหวัง (2559) ผลการหาประสิทธิภาพของสื่อบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า จากวิธีการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ 7 แผน ตามรูปแบบการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ มีประสิทธิภาพ 89.00/84.79 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นการเรียนรู้จากสื่อที่ผู้เรียนให้ความสนใจ เพราะผู้วิจัยสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นเรื่อง ๆ จำนวนทั้งหมด 8 เรื่อง สอดแทรกข้อคิด คติสอนใจ และหลักคำสอน เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักวิชาการตามที่คุณเชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำ ศึกษาหลักสูตร วิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์ผู้เรียน ศึกษาแนวคิดทฤษฎี มีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินความถูกต้องสมบูรณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของอาติละห์ ลือแบบราเหิง (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์รายวิชาอัตตารีกเรื่อง อุลูลัซมีย โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตารีกโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของภัทราพร เตชะวณิช

(2562) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง รัฐโบราณ ในดินแดนไทย เพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงมนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน สามารถอธิบายได้จากกรอบแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้หลายประการ ทั้งนี้ ทฤษฎีสื่อประสมของ Mayer (Mayer, 2005) การนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบมัลติมีเดีย เช่น ภาพ แผนภูมิ วิดีโอ และข้อความ สามารถกระตุ้นช่องทางการประมวลผลทั้งด้านภาพและเสียง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึกตามหลักการ Dual Coding ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและจดจำสาระได้ดีขึ้นมากกว่าการใช้สื่อข้อความเพียงอย่างเดียว ในด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล แนวคิดพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของ Gardner (1983) ซึ่งผู้เรียนมีความถนัดหลากหลาย E-book จึงตอบสนองรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนที่ถนัดด้านภาษา ด้านภาพเชิงมิติ หรือด้านตรรกะ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพของตนเอง ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ที่สูงขึ้น อีกทั้งจากกรอบแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ผ่านการสำรวจและปฏิสัมพันธ์กับสื่อ (Bruner, 1966; Vygotsky, 1978) การที่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีลิงก์เชื่อมโยงข้อมูลเพิ่มเติม แบบฝึกโต้ตอบ และเนื้อหาที่ให้ผู้เรียนสืบค้นด้วยตนเอง จึงช่วยเสริมกระบวนการสร้างความรู้และการคิดวิเคราะห์ นอกจากนี้รูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา ช่วยขยายโอกาสในการทบทวนเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Mobile Learning และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Sharpley, 2013)

3. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกและมีความสุขในการเรียน โดยสามารถแทรกทั้งภาพ เสียงประกอบ และวิดีโอ ที่มีเนื้อหาชวนติดตาม กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการตื่นตัวอยากเรียน สามารถเรียนรู้หน่วยเดิมได้หากยังมีข้อสงสัยหรือไม่เข้าใจเนื้อหาบทเรียน อีกทั้งการเรียนโดยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังทำให้เกิดความสนุกสนานและมีความสะดวกรวดเร็ว สามารถเรียนได้ทุกที่ทุกเวลาตามความสะดวกของผู้เรียนอีกด้วย ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับลิลดา เกตุเฒ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาภาษาอังกฤษเรื่อง Food and Drinks ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาสะนะ เสนะนะ (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

สรุปผล

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายวิชาอัลหะดีษเรื่อง คุณธรรมจริยธรรม มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน มีค่า E_1/E_2 เท่ากับ 81.36/82.59
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง คุณธรรม จริยธรรมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ก่อนการนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ ครูควรตรวจสอบระบบคอมพิวเตอร์หรือเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีความพร้อมและเตรียมอุปกรณ์คอมพิวเตอร์สำหรับการใช้โปรแกรมให้ครบถ้วน

1.2 การพัฒนาผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ดังนั้นผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในรายวิชาอัลหะดีษได้

1.3 กิจกรรมควรปรึกษาโปรแกรมอื่นที่สามารถใช้ร่วมกันเพื่อใช้ในการสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการพัฒนา รูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในระดับชั้นอื่น ๆ และรายวิชาอื่น ๆ โดยปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการนำเสนอให้สอดคล้องกับวัยและความสามารถของผู้เรียนในระดับนั้น ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างนิสัยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับผู้เรียน

2.2 ควรมีการเปรียบเทียบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับวิธีการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบอินโฟกราฟิกแบบเคลื่อนไหว (Motion Infographic) และการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อวีดิทัศน์ เป็นต้น

2.3 ควรมีการพัฒนาการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยบูรณาการกับศาสตร์อื่น ๆ หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ

2.4 ควรมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนในระยะยาว พฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่น การปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด หรือการเลี่ยงจากการปฏิบัติในสิ่งที่อิสลามสั่งห้าม เช่น การลักขโมย การนินทาว่าร้าย เป็นต้น

2.5 ควรมีการศึกษาค้นคว้าการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระอื่น ๆ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย และกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 (ฉบับปรับปรุง 2555)*. กระทรวงศึกษาธิการ.

- จินตวิรัช คล้ายสังข์. (2555). *Desktop Publishing สู่ E-Book เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนยุคดิจิทัล*. วีพรีนธ์.
- ทักษพร แจ่มศรี. ทศนกร สมใจหวัง. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยเรื่องชนิดของคำตามรูปแบบการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ร่วมกับบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 16(2), 103-116.
- ทศนกร สมใจหวัง. (2559). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแท็บเล็ต เรื่อง ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 9(3), 177-190.
- ธนภรณ์ นนตะแสน. (2560). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง เทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 9(24), 125-134.
- ภัทราพร เตชวานิชย์. (2562). ผลการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง รัฐโบราณ ในดินแดนไทย เพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงมนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 12(4), 673-685.
- ไพฑูรย์ ศรีฟ้า. (2552). *E-Book หนังสือพูดได้*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ฐานบุ๊คส์.
- ลิลดา เกตุเฒ. (2555). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาภาษาอังกฤษ เรื่อง Food and Drink ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนวัดนาขวาง อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal: กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 287-295.
- อาติละห์ ลือแบบราเหิง. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์รายวิชาอัตตาริค เรื่อง อุลูลอ์หมีย โดยใชหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 2(1), 41-54.
- อาหมัด มุดอ. (2558). การพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านจริยธรรมสาระอัลหะดีษ โดยใชหนังสือนิทานสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4. *มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 3(1), 29-40.
- อิบรอฮีม ณรงค์รัชชาเขต. (2552). *ประวัติการศึกษาอิสลาม*. หาดใหญ่กราฟฟิก.
- ฮาสะนะ เสนะสนา. (2566). ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1. *มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 4(2), 37-50.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- Barker, P. (1996). *Psychotherapeutic metaphors: A guide to theory and practice*. Routledge
- Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Harvard University Press.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. UK: Basic Books.
- Mayer, R. E. (2005). *The Cambridge handbook of multimedia learning*. Cambridge University Press.
- Sharpley, M. (2013). Mobile learning: Research, practice and challenges. *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 5(1), 4-18.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*.
Harvard University Press.

ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด
(ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส

The Problem of Reading and Writing Malay Language of Learners
in Tadika of Narathiwat Central Mosque

อานิส พัฒนปรีชาวงศ์¹ เจ๊ะเหล๊ะ แหกพงศ์² มุฮัมมัด อุมูดี³ วันอิมรอน แวปา⁴ อิบรอเฮง ดอเลาะ⁵

Anis Pattanaprichawong,¹ Cheloh khaekphong,² Muhammad Umudee,³

Wan Imron Waepa,⁴ Ibrorheng Dorloh⁵

(Received: May 21, 2025; Revised: Dec 09, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

วิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 คน ประกอบด้วย ประธานศูนย์ครูผู้สอน และผู้ปกครองของนักเรียนชั้นปีที่ 5-6 ของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.78 และส่วนค่าเบี่ยงเบน 0.992 เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและเขียนภาษามลายู ส่วนแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูในศูนย์ตาดีกาพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.36 และค่าเบี่ยงเบน 0.741 คือควรมีสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอและทันสมัยต่อการพัฒนาการอ่านและเขียนภาษามลายู ส่วนประเด็นข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าควรมีการจัดอบรมครูผู้สอนและอบรมทักษะการสอนที่ใหม่ ๆ ในด้านภาษามลายู จัดให้มีสื่อและเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีกิจกรรมเสริมแก่ผู้เรียน เช่น เช่น การประกวดเขียนเรียงความ การเล่าเรื่องจากนิทาน โดยใช้ภาษามลายู เป็นต้น

¹สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

¹ Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Corresponding author / Email: anis.p@pnu.ac.th)

² สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

² Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: cheloh.k@pnu.ac.th)

³ สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

³ Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: muhammad.u@pnu.ac.th)

⁴ สาขาวิชาอิสลามศึกษา สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

⁴ Department of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: waeamrene.w@pnu.ac.th)

⁵ สาขาวิชากฎหมายอิสลาม สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

⁵ Department of Islamic Law, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: ibrorheng.d@pnu.ac.th)

คำสำคัญ: ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายู ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส

ABSTRACT

This is quantitative research which aims: 1) observe the problems of reading and writing Malay language of learners in Tadika of Narathiwat Central Mosque. 2) Study the developmental way of reading and writing Malay language in Tadika of Central Mosque Narathiwat, by collect data from study cases by interviewing 32 people, consist of director, teachers, and parents of students in Tadika of Central Mosque Narathiwat at level 5-6 using a questionnaire, the research results showed that the problems of reading and writing Malay language of students in the Tadika center were found to be at a high level overall, with an average of 3.78 and a standard deviation of 0.992.. When considering the issues of the respondents, the most important thing was that the learners did not give importance to writing Malay at a high level, with an average of 3.94. As for the guidelines for developing reading and writing Malay in Tadika centers, it was found that overall, it was at a high level, with an average of 4.36 and a standard deviation of 0.741. When considering the issues of the respondents, the most important thing was that there should be teaching media sufficient for developing reading and writing Malay at the highest level, with an average of 4.62. Furthermore, as for the suggestions from the respondents, it was found that they wanted to organize training for teachers and new teaching skills training in Malay language, provide modern media and technology tools, and there should be additional activities for students, such as essay writing contests, storytelling using Malay language, etc.

Keywords: *The Problem of Reading and Writing Malay Language, Center for Islamic Studies of Mosque (TADIKA), Narathiwat Central Mosque.*

บทนำ

ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในสมัยปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆมากมาย เช่น การให้เวลากับเครื่องมือสื่อสารมากกว่าคนรอบตัว การใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ เป็นต้น ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลที่อยู่ในสังคม อีกทั้งในปัจจุบัน เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ทำให้เด็กและเยาวชนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับสื่อเทคโนโลยี จึงก่อให้เกิดปัญหาด้านต่างๆมากมาย เช่น ปัญหาด้านการอ่านออกและการเขียนได้ ทั้งที่การอ่านนั้นเป็นรากฐานความรู้และเป็นกระบวนการที่สำคัญของการเรียนรู้ การอ่านทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีการพัฒนาด้านสติปัญญา หากเด็กและเยาวชนมีจิตใจที่รักการอ่านมันแสวงหาความรู้ โดยได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและสถาบันการศึกษา ก็จะกลายเป็นสังคมที่มีความรู้เป็นฐาน มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น

ดังนั้น การอ่านถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการศึกษาเรียนรู้ ในขณะเดียวกัน การเขียนเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้เขียนผ่านลายลักษณ์อักษร ดังนั้นเด็กนักเรียนทุกคน จำเป็นจะต้องอ่านออกเขียนได้ ปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียน นักเรียน

จึงต้องตระหนักในการใช้ภาษาต่างๆ โดยเฉพาะภาษามลายูที่มุสลิมทุกพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ของประเทศไทยใช้ในการสื่อสารและการเรียนการสอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาที่หลากหลายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างกันในสังคม โดยปกติแล้วมีการใช้ภาษาทั้ง 3 ภาษา อันได้แก่ ภาษามลายู ภาษาไทย และภาษาอาหรับ ซึ่งภาษาเหล่านี้มักจะใช้ในการชีวิตประจำวันการประกอบศาสนกิจและการจัดการเรียนการสอน

ตาดีกาเป็นแหล่งเรียนรู้อิสลามและเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับเยาวชนมุสลิมที่เก่าแก่ที่สุดที่ถือกำเนิดในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เดิมทีสถาบันการศึกษาแห่งนี้จะถูกเรียกว่า Sekolah Fardu Ain เมื่อมีการใช้คำว่าตาดีกาในประเทศมาเลเซีย คำว่า “ตาดีกา” จึงถูกนำมาใช้เรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ (อับราฮิม ณรงค์รัชชาเขตและนุমান หะยีมะแซ, 2553) คำว่า ตาดีกา (TADIKA) มาจากคำย่อภาษามลายูว่า “Taman Didikan Kanak Kanak” (Wahyun, et. al., 2024) หมายถึงสวน หรือ อุทยานหรือศูนย์อบรมเด็กเล็ก ซึ่งอาจจะหมายถึงโรงเรียนอนุบาลในบางครั้ง แต่ตาดีกาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช่โรงเรียนอนุบาล เพราะอายุของผู้เรียนส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยประถมศึกษา ส่วนน้อยมากที่จะอยู่ในวัยอนุบาล ในปัจจุบัน มีจำนวนศูนย์ตาดีกาในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ทั้งสิ้น 2,148 ศูนย์ มีครูผู้สอน 15,615 คนและมีผู้เรียนจำนวน 188,908 คน (กลุ่มสารสนเทศการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์ขับเคลื่อนการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ,2565)

จากการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จังหวัดยะลาพบว่า มีปัญหาและอุปสรรค อันดับแรก คือ ผู้สอนไม่เข้าใจเนื้อหาการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร จำนวน 9 คน รองลงมาผู้สอนไม่มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอน จำนวน 7 คน ผู้สอนขาดเทคนิคการสอนที่สามารถดึงดูดผู้เรียน จำนวน 6 คน และผู้เรียนมีพัฒนาการเรียนรู้ช้ากว่าเกณฑ์ จำนวน 2 คน (อับดุลฮาติม อาแด, 2560) และจากการสัมภาษณ์นายการิม ดอเลาะ บิหลั่นมัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาสได้ข้อมูลว่า ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส อยู่ภายใต้การกำกับของมัสยิดโดยมีอิหม่ามเป็นประธานศูนย์ มีตัวแทนคณะกรรมการมัสยิด 3 คนเป็นกรรมการศูนย์ มีครูผู้สอนจำนวน 8 คน และมีนักเรียนจำนวน 150 คน ตั้งอยู่ในชุมชนมุสลิม เป็นสังคมที่ชอบใช้ภาษามลายูในการสื่อสารเป็นชีวิตประจำวัน โดยจะไม่ค่อยตระหนักถึงการเขียนและการอ่านภาษามลายู ปัจจุบัน บางส่วนของนักเรียนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ประสบปัญหาไม่สามารถอ่านและเขียนภาษามลายูซึ่งมีปัจจัยหลายประการ ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์ตาดีกามัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาสเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์ตาดีกาประจำมัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูในศูนย์ตาดีกาประจำมัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส

บททวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ (2556) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จังหวัดนราธิวาส ผลวิจัยพบว่า ระดับภาวะผู้นำอิหม่ามด้านความรับผิดชอบ ด้านวิสัยทัศน์กว้างไกล ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม และด้าน กระบวนการควบคุม โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ระดับบทบาทอิหม่ามด้านงานวิชาการ งานบุคคลด้านงานกิจการนักเรียน และด้านธุรการและการเงิน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับ มาก ผลการเปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำของอิหม่าม พบว่า อิหม่ามที่มีอายุ วุฒิการศึกษาศาสนา และ วุฒิการสามัญต่างกัน มีภาวะผู้นำในการจัดการศึกษาในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน ส่วนที่มีประสบการณ์ในการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลาม (ตาดีกา) ต่างกันมีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการไม่แตกต่างกัน

มูหำมัดสุไหมเ ฮะยามาและคณะ (2558) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนรู้สำหรับครูศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับทักษะและเทคนิคการจัดการ เรียนรู้ และเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจของครูผู้เข้าร่วมการอบรมก่อนและหลังการอบรม ซึ่งกลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้คือ ครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จำนวน 60 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าหลังจากที่ครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิดได้เข้าร่วมการอบรมพัฒนาทักษะและเทคนิคการสอน แล้ว มีความรู้ ความเข้าใจทักษะและเทคนิคการสอน การวางแผนการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

ยุพิน พันธุ์ดิษฐ์ นิลมณี พิทักษ์ และสิทธิ อาจอินทร์ (2011) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในโรงเรียน มัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประจำปีการศึกษา 2552 จำนวน 160 คน พบว่า ปัญหาด้านการใช้หลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.14$) ด้านการใช้สื่อการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.44$) ด้านการ วัดและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.24$) การเปรียบเทียบปัญหาการเรียนการสอนกลุ่ม สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดของการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาของศูนย์การเรียนรู้อิสลามศึกษา (ตาดีกา) ดังนี้

การจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาของศูนย์การเรียนรู้อิสลามศึกษา (ตาดีกา)	
สภาพปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียน	แนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ วิธีการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อการสำรวจผลการเรียนรู้ด้านการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ประธานศูนย์ ครูผู้สอน และผู้ปกครองของนักเรียนชั้นปีที่ 5-6 ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส จำนวน 60 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ประธานศูนย์ ครูผู้สอน และผู้ปกครอง จำนวน 32 คน จากการใช้เกณฑ์ตามตารางสำเร็จรูปกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549) แล้วใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายจากประชากร (Simple Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามที่ใช้เก็บข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งคำถามในรูปแบบให้เลือกคำตอบที่ตรงกับสถานการณ์จริงของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม คำถามมีทั้งหมด 5 ข้อ ประกอบด้วย 1.เพศ 2.สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม 3.อายุ 4.ระดับการศึกษาด้านสามัญ 5.ระดับการศึกษาด้านศาสนา

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์ตาดีกาประจำจังหวัดนราธิวาส คำถามมี 2 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 เกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์ตาดีกา ลักษณะของคำถามให้เลือกตอบในตารางที่กำหนดไว้ให้ตรงกับความคิดเห็นของท่าน โดยมีคำถามทั้งหมด 17 ข้อ

ประเด็นที่ 2 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูในศูนย์ตาดีกา ลักษณะของคำถามให้เลือกตอบในตารางที่กำหนดไว้ให้ตรงกับความคิดเห็นของท่าน โดยมีคำถามทั้งหมด 18 ข้อ

ตอนที่ 3 คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ/ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่นอกเหนือจากคำถามปลายปิดในตอนต้นที่ 2 เกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์ตาดีกาประจำจังหวัดนราธิวาส

สำหรับการกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ได้แบ่งระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ

- คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.49 ถือว่าระดับน้อยที่สุด
- คะแนนเฉลี่ย 1.50 – 2.49 ถือว่าระดับน้อย
- คะแนนเฉลี่ย 2.50 – 3.49 ถือว่าระดับปานกลาง
- คะแนนเฉลี่ย 3.50 – 4.49 ถือว่าระดับมาก
- คะแนนเฉลี่ย 4.50 – 5.00 ถือว่าระดับมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะตัวแปรที่ศึกษาแล้วหาค่าร้อยละแต่ละรายการ หลังจากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตารางและการบรรยายตามตารางที่นำเสนอ
2. ประมวลผลแบบสอบถามหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในตอนที่ 2 โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้วยเครื่องมือคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากข้อมูลที่ได้รับจากผู้ประเมินในแบบสอบถาม
3. การวิเคราะห์คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในตอนที่ 3 ผู้วิจัยได้มาวิเคราะห์ข้อเสนอแนะต่างๆโดยวิธีการบรรยายสรุป (Inductive data analysis)

ผลการวิจัย

ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาสพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.78 และส่วนเบี่ยงเบน 0.992 เมื่อพิจารณารายประเด็นของผู้ตอบแบบสอบถามมากเป็นอันดับแรก คือ ผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและเขียนภาษามลายู อยู่ในระดับมาก คิดค่าเฉลี่ยที่ 3.94 และค่าส่วนเบี่ยงเบน 1.076 รองลงมา คือ ผู้เรียนขาดความสนใจในการอ่านภาษามลายูและครูผู้สอนไม่จัดกิจกรรมสนทนาภาษามลายูนอกห้องเรียน อยู่ในระดับมาก คิดค่าเฉลี่ยที่ 3.87 และค่าส่วนเบี่ยงเบน 0.942 และ 0.907 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลระดับความคิดเห็นต่อปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน S.D.	แปลผล
1	ผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและเขียนภาษามลายู	3.94	1.076	มาก
2	ผู้เรียนขาดความสนใจในการอ่านภาษามลายู	3.87	0.942	มาก
3	ครูผู้สอนไม่มีการจัดกิจกรรมเสริมภาษามลายูนอกเวลาเรียน	3.87	0.907	มาก
4	ผู้ปกครองไม่สามารถจัดสรรเวลาที่บ้านเพื่อพัฒนาการอ่านและเขียนภาษามลายูแก่บุตรหลาน	3.81	0.965	มาก
5	ไม่มีการติตต่อภาษามลายูในบริเวณโรงเรียน	3.75	0.916	มาก

6	ครูผู้สอนไม่ได้จบด้านการสอนภาษามลายูโดยตรง	3.72	1.350	มาก
7	สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู	3.66	0.865	มาก
8	สื่อการเรียนการสอนไม่มีความทันสมัยต่อการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียน	3.66	0.971	มาก
รวม		3.78	0.992	มาก

แนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.36 และค่าเบี่ยงเบน 0.741 เมื่อพิจารณารายประเด็นของผู้ตอบแบบสอบถามมากเป็นอันดับแรก คือ ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอต่อการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู อยู่ในระดับมากที่สุด คิดค่าเฉลี่ยที่ 4.62 และค่าส่วนเบี่ยงเบน 0.492 รองลงมา คือ ผู้ปกครองควรติดตามการเรียนภาษามลายูของลูกหลานในตาดีกา อยู่ในระดับมากที่สุด คิดค่าเฉลี่ยที่ 4.53 และค่าส่วนเบี่ยงเบน 0.671 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน S.D.	แปลผล
1	ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอต่อการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู	4.62	0.492	มากที่สุด
2	ผู้ปกครองควรติดตามการเรียนภาษามลายูของลูกหลานในตาดีกา	4.53	0.671	มากที่สุด
3	ควรมีแรงดึงดูดที่สามารถกระตุ้นความสนใจการเรียนภาษามลายู	4.50	0.672	มากที่สุด
4	ครูผู้สอนควรเน้นการฝึกทักษะการอ่านและการเขียนภาษามลายูแก่ผู้เรียน	4.47	0.761	มาก
5	ควรมีการติดสื่อภาษามลายูในบริเวณโรงเรียน	4.25	0.762	มาก
6	ครูผู้สอนควรมีทักษะดีด้านการอ่านและการเขียนภาษามลายูในระดับดี	4.22	0.870	มาก
7	ควรมีกิจกรรมเสริมให้เด็กนักเรียน เช่น การประกวดเขียนเรียงความ และการเล่าเรื่องจากนิทานเป็นภาษามลายู	4.19	0.821	มาก
8	ผู้ปกครองควรจัดสรรเวลาในการสอนการอ่านและการเขียนภาษามลายูแก่บุตรหลานที่บ้าน	4.16	0.884	มาก
รวม		4.36	0.741	มาก

ส่วนประเด็นข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าควรมีการจัดอบรมครูผู้สอนและอบรมทักษะการสอนที่ใหม่ๆในด้านภาษามลายูเพื่อเป็นการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูแก่ผู้เรียน จัดให้มีสื่อและเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อให้เด็กเกิดความคิดและจินตนาการได้อย่างกว้างขวาง และควรมีกิจกรรมเสริมแก่ผู้เรียน เช่น เช่น การประกวดเขียนเรียงความ การเล่าเรื่องจากนิทาน โดยใช้ภาษามลายูเป็นต้น เพื่อให้เกิดแรงดึงดูดที่สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนและสามารถฝึกความกล้าของผู้เรียนในการออกมาพูดหน้าห้องเรียนด้วย

จากการพิจารณาผลการวิจัยทั้งสองประเด็นขั้นต้น สามารถสรุปผลการวิจัยโดยภาพรวมเกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.78 และค่าส่วนเบี่ยงเบน 0.992 เมื่อพิจารณารายประเด็นของผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญในประเด็นแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายูอยู่ในระดับมาก คิดค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.36 ค่าส่วนเบี่ยงเบน 0.741

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยจะอภิปรายผลการวิจัยเป็น 2 ประเด็นหลักได้แก่ ประเด็นแรก ปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา)มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส ไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและเขียนภาษามลายูอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้เรียนใช้ภาษามลายูในการสื่อสารในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ทำให้มีการละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและการเขียนภาษามลายู และผู้เรียนขาดความสนใจในการอ่านภาษามลายูเนื่องจากผู้เรียนไม่ได้อ่านหนังสือภาษามลายูในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังไม่มีการจัดกิจกรรมเสริมภาษามลายูนอกเวลาเรียนเพราะวันจันทร์ถึงวันศุกร์นักเรียนมีเรียนที่โรงเรียนประถม ซึ่งสามประเด็นนี้อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมูฮัมหมัดสุหัยมี เสงยามา (2558) ซึ่งได้ดำเนินการงานวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะและเทคนิคการเรียนรู้สำหรับครูศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนตาดีกาหลังจากที่ผ่านการอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการจัดการเรียนสามารถพัฒนาให้ ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น

ประเด็นที่สอง แนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู ในประเด็นนี้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอให้มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสื่อการเรียนการสอนภาษามลายูไม่มีการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ส่งผลทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจการเรียนภาษามลายู นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะให้ผู้ปกครองสนใจการเรียนภาษามลายูของลูกหลาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของยุพิน พันธุ์ดิษฐ์ นิลมนิ พิทักษ์ และสิทธิพล อัจฉรินทร์ (2554) ที่กล่าวว่าผลการศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในโรงเรียน มัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า โรงเรียนขาดสื่อการสอนด้านเทคโนโลยี การผลิตสื่อยังมีน้อย ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการเรียนที่เหมาะสมและทันสมัย และครูขาดความรู้ในการใช้สื่อการเรียนที่เหมาะสมและทันสมัย ครูผู้สอนขาดความรู้ในการใช้สื่อเทคโนโลยี ในขณะเดียวกัน อิสลามได้เน้นถึงความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้ ส่งเสริมให้มุสลิมทำการศึกษาหาความรู้และมีความจริงใจในการใช้ความรู้ ชัดเจนกระจก

หัวใจให้ใสสะอาด ปราศจากรอยฝุ่นของความชั่วและให้ได้ระดับประดาคุณลักษณะแห่งศีลธรรม อาทิ ความอดทน ความจริงใจ ความกตัญญูและความซื่อสัตย์ไว้ในหัวใจเป็นต้น (al-Ghazali, 1986)

สรุปผล

ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการอ่านและเขียนภาษามลายู ขาดความสนใจในการอ่านภาษามลายู อีกทั้งครูผู้สอนยังไม่มีการจัดกิจกรรมเสริมภาษามลายูนอกเวลาเรียน ส่วนแนวทางการพัฒนาการอ่านและการเขียนภาษามลายู คือควรมีสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอและทันสมัยต่อการพัฒนาการอ่านและเขียนภาษามลายูและมีข้อเสนอแนะต่อผู้ปกครองมีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อการเรียนภาษามลายูของบุตรหลาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ทางสำนักงานการศึกษาเอกชนควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการจัดทำแผนกิจกรรมพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

1.2 ทางสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสควรจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการอ่านและการเขียนภาษามลายูของผู้เรียนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) มัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาสกับตาดีกาประจำมัสยิดอื่น ๆ ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา

2.2 ควรทำการศึกษาถึงปัญหาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

กลุ่มสารสนเทศการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2565). ศูนย์ขับเคลื่อนการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศค.จชต.). รายงานสารสนเทศทางการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้. <https://edu-south.go.th/>

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2549). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS*. พิมพ์ครั้งที่ 5. วี. อินเทอร์เน็ต จำกัด.

มุฮัมมัด อะฎียะฮ์ อัลอิบรอฮีม. (2554). *การศึกษาในอิสลาม*. บรรจง ปินการชัน (ผู้แปล). โรงพิมพ์นิตติการพิมพ์.

- มูหัมมัดสุหัยมี เสงยามา อับดุลรอแม สุหลง และมะนาวาวี มามะ. (2558). การพัฒนาทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ สำหรับครูศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ยุพิน พันธุ์ดิษฐ์ นิลมนี พัทธ์ และสิทธิพล อาจอินทร์. (2554). สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5(1), 110-116.
- อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ. (2556). *ภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส*. [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- อับดุลฮาติม อาแด, 2560. สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จังหวัดยะลา (รายงานวิจัย). คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต และนุমান หะยีอาแซ. (2553). *ทฤษฎีใหม่สถาบันการศึกษามุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความจริงที่ยังไม่ถูกเปิดเผย*. หาดใหญ่กราฟฟิก.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- al-Ghazali, Muhammad Ibn Muhammad. (1986). *Ihya'Ulum al-Din*. Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Wahyun, S., Handayani, A., Rakhmawati, D. (2024). Meningkatkan minat belajar anak taman kanak-kanak melalui pembelajaran di luar kelas. *Pedagogika: Jurnal Ilmu-Ilmu Kependidikan*, 4(1), 28-33.

บุคลากรกรม

การิม ดอเลาะ บิหลั่นมัสยิดประจำจังหวัดนราธิวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2568

การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (PBL)
สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

The Development of Analytical Thinking Skills on
al-Hadith Subject by Using Problem-based Learning (PBL) for Intermediate
Islamic Studies Stage Students, Year 3

อารอฟาต สาเมา¹ มุหัมมัดสุไหมเ ฮังยามา¹ อับดุลรอแมะ สุหลง¹
Arofah Samoh,¹ Muhammadsuhaimi Haengyama,¹ Abdulramae Sulong¹

(Received: Nov 15, 2024; Revised: Aug 25, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง One Group Pretest-Posttest Design มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (PBL) ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/70 2. เพื่อวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 รายวิชาอัลหะดีษระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 รายวิชาอัลหะดีษระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน 4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 จำนวน 1 ห้อง 40 คน ภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2566 โรงเรียนอัสสุรียะห์อิสลามียะห์ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานรายวิชาอัลหะดีษ 2. แบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษ 3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษ 4. แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ ส่วนเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ของการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน มีค่าร้อยละโดยรวมเท่ากับ $E1/E2 = 75.46/84.94$ 2. ผลการวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ย 74.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษหลังเรียน (33.18) สูงกว่าก่อนเรียน (21.10) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 4. ความพึงพอใจของนักเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.11)

คำสำคัญ: ทักษะการคิดวิเคราะห์ อัลหะดีษ การสอนโดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน

ABSTRACT

¹สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University (Corresponding author / Email: hahaha00755@gmail.com)

This study was quasi-experimental research employing a One Group Pretest–Posttest Design. The purposes of the study were to: 1. Develop and determine the effectiveness of a problem-based learning (PBL) lesson plan according to the 70/70 efficiency criterion. 2. Measure the analytical thinking skills of Grade 3 middle-level Islamic Studies students in the Hadith subject before and after receiving PBL instruction, using the 70 percent criterion for comparison. 3. Compare the students' learning achievement in the Hadith subject before and after learning through PBL; and 4. Examine the students' satisfaction after the implementation of PBL. The sample consisted of 40 Grade 3 middle-level Islamic Studies students from one classroom during the second semester of the 2023 academic year at Attarkiah Islamiah School. The sample was selected through cluster random sampling, using the classroom as the sampling unit. The research instruments included: 1. PBL lesson plans for the Hadith subject, 2. An analytical thinking skills test, 3. A learning achievement test, and 4. A student satisfaction questionnaire. The data were analyzed using percentage, mean, and standard deviation. The research findings revealed that: 1. The effectiveness of the PBL lesson plan for developing analytical thinking skills yielded an overall efficiency of $E1/E2 = 75.46/84.94$. 2. The students' analytical thinking skills after receiving PBL instruction had a mean score of 74.13, which was higher than the specified criterion. 3. The students' post-learning achievement score (33.18) was significantly higher than their pre-learning score (21.10) at the 0.01 level of significance; and 4. The students' overall satisfaction with the PBL instructional model was at a high level ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.11).

Keywords: *Analytical Thinking Skill, al-Hadith, learning using a problem-based model (PBL)*

บทนำ

การพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกและ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก โดยมีพื้นฐาน ความศรัทธา ต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.) ปฏิบัติตนตามแบบอย่างของนบีมุฮัมมัด (ศ.ล.) และมีคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทาง อิสลาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) การคิดวิเคราะห์ถือเป็นรากฐานสำคัญในการที่จะให้นักเรียนมีทักษะ ในการถอดบทเรียนจากบทอัลหะดีษเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของเนื้อหาที่ต้องการสื่อถึงผู้เรียนนำไปปฏิบัติ เนื่องจากความหมายของแต่ละบทมีความสับสน สามารถเข้าใจและตีความได้หลายมุมมองขึ้นอยู่กับบริบท ของสังคมและสถานการณ์ปัญหาที่ประสบอยู่ในเวลานั้น จึงยากที่จะเข้าใจหากปราศจากการไตร่ตรองคิด วิเคราะห์ ด้วยเหตุผลนี้เราจะเห็นได้ว่าในคัมภีร์อัลกุรอานเต็มไปด้วยโองการที่ส่งเสริมให้มนุษย์ใช้สติปัญญา ในการพิจารณาไตร่ตรองจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เห็น ดังที่ปรากฏในซูเราะห์อาละอิมรอน โองการที่ 191 ความว่า “คือบรรดาผู้ที่รำลึกถึงอัลลอฮ์ทั้งในสภาพยืนและนั่งและในสภาพที่นอนตะแคงและพวกเขาพิจารณา กันในการสร้างบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดินโดยกล่าวว่าไอ้พระเจ้าของพวกข้าพระองค์พระองค์พระองค์ไม่ได้ ทรงสร้างสิ่งนี้มาโดยไร้สาระมหาบริสุทธิ์พระองค์ท่านโปรดทรงคุ้มครองพวกข้าพระองค์ให้พ้นจากการ ลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

ปัจจุบันการสอนวิชาอัลหะดีษในโรงเรียนอัสตัตร์กียะห์อิสลามียะห์ส่วนใหญ่จะเน้นมาตรฐานการเรียนรู้ที่ 1 (อห1) ซึ่งเป็นการฝึกอ่าน ท่องจำ แปล และทำแบบฝึกหัดเนื่องจากเนื้อหาเป็นภาษาอาหรับ อย่างไรก็ตามมาตรฐานที่ 2 (อห2) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ สังเคราะห์และการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน กลับไม่ได้รับการให้ความสำคัญเท่าที่ควร ส่งผลให้นักเรียนมีคะแนนตามมาตรฐานที่ 1 สูงกว่ามาตรฐานที่ 2 โดยในปีการศึกษา 2565 ค่าเฉลี่ยคะแนนสอบ I-NET มาตรฐาน อห1 อยู่ที่ 53.37 ส่วนมาตรฐาน อห2 อยู่ที่ 48.08 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดและไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กรรมการสภามหาวิทยาลัยได้กำหนด (สถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ องค์การมหาชน, 2565) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาในการจัดการเรียนการสอนปัจจุบันจำเป็นต้องได้รับการแก้ปัญหาโดยเฉพาะรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่เรียกว่า 4Cs หนึ่งในนั้นคือการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical thinking & Problem solving โดยผ่านการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) หากยิ่งมากกว่านั้นเมื่อผู้เรียนมีสมาธิในการจดจ่อกับสิ่ง ๆ หนึ่งน้อยลงเป็นสิ่งที่ผู้เรียนไม่สนใจหรือเป็นสิ่งที่ไม่มีความน่าสนใจ สังเกตได้จากพฤติกรรมของผู้เรียนที่เหมือนตั้งใจเรียน แต่หลังจากที่ถามคำถามท้ายคาบพบว่าผู้เรียนไม่ค่อยมีความเข้าใจในบทเรียน แม้ว่าคะแนนสอบปลายภาคของผู้เรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ดีแต่คะแนนที่ผู้เรียนได้นั้นไม่ใช่ความรู้ภายในห้องเรียน (อัสนันย์ อาลีกาแห, 2553)

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทจริง แล้วนำมาวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางแก้ไขร่วมกันภายในชั้นเรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การนำเสนอปัญหา เป็นการกำหนดสถานการณ์หรือประเด็นปัญหาที่ท้าทาย เพื่อกระตุ้นความสนใจและความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ ขั้นที่ 2 การทำความเข้าใจปัญหา ผู้เรียนร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์ และอธิบายลักษณะของปัญหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับขอบเขตและประเด็นสำคัญของปัญหา ขั้นที่ 3 การศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้ ผู้เรียนดำเนินการค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งเอกสาร สื่อเทคโนโลยี และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม ขั้นที่ 4 การสังเคราะห์และตรวจสอบความรู้ ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ พร้อมทั้งประเมินความเหมาะสมและความถูกต้องขององค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า ขั้นที่ 5 การสรุปแนวทางแก้ปัญหา ผู้เรียนจัดทำข้อสรุปหรือคำตอบของกลุ่ม โดยเชื่อมโยงข้อมูลและเหตุผลอย่างเป็นระบบ ขั้นที่ 6 การนำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำเสนอผลการเรียนรู้ต่อชั้นเรียน และร่วมกันประเมินผลงานของตนเองและกลุ่มอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองและข้อเสนอแนะ ขั้นที่ 7 การสรุปผลการเรียนรู้ ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสะท้อนและสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด รวมทั้งทบทวนปัญหา อุปสรรค และข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปพัฒนาการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

แม้ว่าการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานจะได้รับการนำไปใช้และศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวางในกลุ่มสาระวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ แต่การประยุกต์ใช้ในรายวิชาอิสลามศึกษายังมีอยู่อย่างจำกัด ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจัดการเรียนรู้อยู่โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้กับรายวิชาอัลหะดีษ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเอื้อต่อการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การพิจารณาเหตุผล และการเชื่อมโยงความรู้เชิงหลักฐาน อันจะนำไปสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (PBL) ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/70
2. เพื่อวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 รายวิชาอัลหะดีษระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง รายวิชาอัลหะดีษระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีการการคิดวิเคราะห์ของอาบูฮามิดอัลฆอซาลีและเบนจามิน ซามูเอล บลูม เป็นรากฐานในวิจัยครั้งนี้

อาบูฮามิดมุฮัมมัด อิบน์มุฮัมมัด อัลฆอซาลี (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า การนำเสนอองค์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามตัวอย่างเช่น คนที่หลงดุนยา (โลกนี้) และให้ความสำคัญกับดุนยา (โลกนี้) เมื่อเขาต้องการรู้ว่าปรโลกดีกว่าดุนยา (โลกนี้) เขจะมี 2 แนวทาง 1.จากการที่เขาได้ฟังจากคนอื่นบอกว่าปรโลกดีกว่าโลกนี้ และเชื่อตามเขาปราศจากการไตร่ตรองคิดพิจารณาต่อสิ่งนั้นเราจะเรียกบุคคลเหล่านี้ “ผู้ตาม” และจะไม่เรียกว่าความรู้ 2.จากที่เขาต้องรู้ก่อนว่านรินทร์ย่อมดีกว่าชั่วคราวต่อด้วยรู้ว่าปรโลก (นิรันดร์) จากทั้งสองความรู้นั้นจะเกิดความรู้ที่สามคือปรโลกดีกว่าและสำคัญกว่าโลกดุนยา (โลกนี้) กระบวนการนี้เราจะเรียกว่า “การคิด การพิจารณา การระลึกลึกลับ การแสวงหา การวิเคราะห์ และการไตร่ตรอง” ดังนั้นการคิดวิเคราะห์ คือ จุดเริ่มต้น และเป็นกุญแจดอกสำคัญของความดีความงามทั้งหลาย เช่นเดียวกับทฤษฎีการคิดของบลูม (Bloom, 1956) การสังเคราะห์ ความสามารถในการที่ผสมผสานส่วนย่อย ๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิม อาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การกำหนดวางแผนวิธีการดำเนินงานขึ้นใหม่หรืออาจจะเกิดความคิดในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาในรูปแบบหรือแนวคิดใหม่ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการคิดวิเคราะห์ของมาร์ซาโน (Marzano, 2001) การคิดวิเคราะห์ซับซ้อนกว่าความเข้าใจเนื่องจากเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เหตุผล แยกแยะ คิดอย่างลึกซึ้งและหลากหลาย มีการคิดโดยพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและต้องมีเหตุผล สามารถระบุความเหมือนหรือความแตกต่างอย่างมีหลักการ สามารถจัดลำดับหรือจัดประเภทของความรู้ของสิ่งต่าง ๆ ระบุเหตุผลของการเกิดข้อผิดพลาดของข้อมูลที่สามารถตีความหรือบอกหลักเกณฑ์พื้นฐานของความรู้ระบุเจาะจงหรือสรุปอย่างมีเหตุผลจนสามารถเกิดเป็นความรู้ใหม่ได้และนำหลักการเพื่อประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่โดยใช้พื้นฐานของความรู้

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์ของอาบูฮามิด อัลฆอซาลี เบนจามิน ซามูเอล บลูม และมาร์ซาโน พบว่าแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวมีสาระสำคัญสอดคล้องกัน กล่าวคือ การคิดวิเคราะห์จำเป็นต้องเริ่มจากการกำหนดประเด็นและวัตถุประสงค์ของการพิจารณาอย่างชัดเจน ควบคู่กับการมีพื้นฐานความรู้ที่เพียงพอเกี่ยวกับเรื่องที่นำมาวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นฐานในการพิจารณาอย่างมีเหตุผลกระบวนการคิดวิเคราะห์จึงเป็นการแยกแยะข้อมูลอย่างเป็นระบบ การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับข้อมูลใหม่ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาได้

อย่างเหมาะสม จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการหลายท่านดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำสาระสำคัญมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดองค์ประกอบของทักษะการคิดวิเคราะห์ ซึ่งใช้เป็นตัวแปรตามในการวิจัย เพื่อให้การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับหลักวิชาการ และสามารถสะท้อนทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างเที่ยงตรงตามบริบทของรายวิชา

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (PBL)

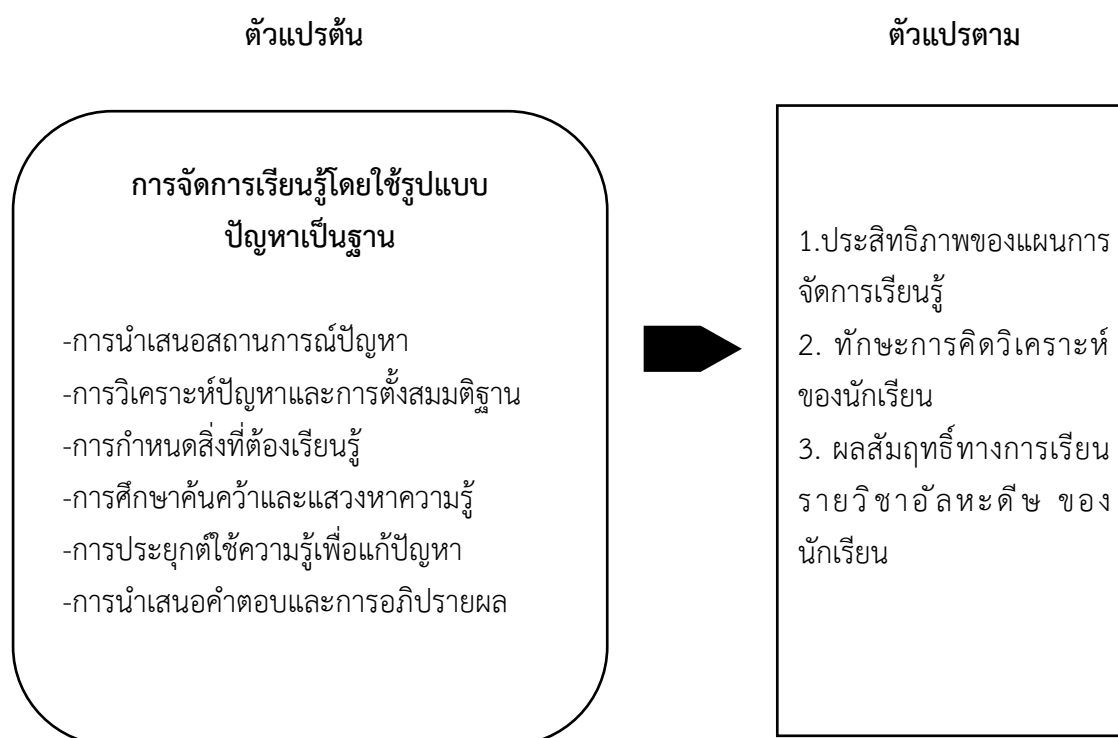
การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง โดยเฉพาะทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ผ่านการเผชิญสถานการณ์ปัญหาที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของผู้เรียน (Savery, 2019) กระบวนการ PBL เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ความรู้ และประเมินแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์ตรง (Hmelo-Silver, 2019) งานวิจัยร่วมสมัยหลายฉบับชี้ให้เห็นว่า PBL มีผลเชิงบวกต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ (Kong, 2018; Alias et al., 2021) โดย Facione (2020) อธิบายว่าการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยความสามารถในการตีความ วิเคราะห์ ประเมินเหตุผล และสรุปผลอย่างมีหลักฐาน ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนของ PBL ที่เน้นการวิเคราะห์ปัญหา ตั้งสมมติฐาน และการสังเคราะห์คำตอบ นอกจากนี้ OECD (2019) ยังระบุว่าทักษะการคิดวิเคราะห์เป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งระบบการศึกษาจำเป็นต้องออกแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดอย่างลึกซึ้งมากกว่าการท่องจำ ดังนั้น การนำ PBL มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษ ซึ่งมีเนื้อหาที่ต้องอาศัยการตีความ การเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์ชีวิตจริง จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ (อำพร ไตรภักดิ์, 2543) สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) อังในสุนทร์ สันต์พานนท์, (2558) ได้สรุปขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานไว้ดังนี้ ขั้นที่ 1 กำหนดรูปแบบปัญหา เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนจัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมองเห็นรูปแบบปัญหาสามารถกำหนดสิ่งที่ เป็นรูปแบบปัญหาที่ผู้เรียนอยากรู้หรืออยากเรียนได้และเกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจกับรูปแบบปัญหา ผู้เรียนต้องทำความเข้าใจรูปแบบปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบปัญหาได้ ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนกำหนดสิ่งที่ต้องเรียน ดำเนินการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการที่หลากหลาย ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าของคำตอบ ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสรุปผลงานของกลุ่มตนเองและประเมินผลงานว่าข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้ามีความเหมาะสมหรือไม่ ขั้นที่ 6 นำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบองค์ความรู้และนำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย ผู้เรียนทุกกลุ่มรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบปัญหาร่วมกันประเมินผลงาน

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งให้ผู้เรียนเริ่มต้นจากการเผชิญสถานการณ์ปัญหาที่สอดคล้องกับเนื้อหาอัลหะดีษ จากนั้นจึงร่วมกันวิเคราะห์ประเด็น สืบหาข้อมูลจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย และนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นแนวทางแก้ปัญหา ก่อนสะท้อนผลการเรียนรู้ผ่านการอภิปรายและการนำเสนอผลงานของกลุ่ม ผู้วิจัยเลือกใช้ PBL เพราะสอดคล้องกับเป้าหมายพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ จากการศึกษาทฤษฎีของอัลฆอซาลี บลูม และ มาร์ซาโน พบว่าการคิดวิเคราะห์ต้องการกระบวนการแยกแยะ ตั้งคำถาม ใช้ข้อมูลอย่างมีเหตุผล PBL มีขั้นตอนที่ส่งเสริมทักษะเหล่านี้โดยตรง เช่น วิเคราะห์ปัญหา ตั้งสมมติฐาน และการสังเคราะห์คำตอบ ดังนั้น ผู้วิจัยออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยขั้นตอนของ PBL แสดงว่าใช้แต่ละขั้นของ PBL อย่างไร เช่น การนำเสนอ

สถานการณ์เกี่ยวกับ “เนื้อหาอัลหะดีษ” ให้ผู้เรียนวิเคราะห์เนื้อหา แยกองค์ประกอบ ยกตัวอย่างเหตุการณ์ ณ์ ให้ค้นคว้าความหมาย ข้อคิด หรือหลักธรรมและใช้ความรู้มาแก้ปัญหาเชิงศีลธรรม/ชีวิตจริงตาม สถานการณ์ที่กำหนด ส่วนการประเมินผลประกอบด้วย (1) การวัดประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้ตาม เกณฑ์ 70/70 (2) การวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่สร้างตามกรอบทางทฤษฎี และ (3) การวัดความพึงพอใจ ของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้ผลการวิจัยมีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้ และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ใน การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ในบริบทอื่นต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลกุรอานและฮัตต์ฟซีรโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มี ผลต่อทักษะการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีกรอบ แนวคิดการวิจัยดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง One Group Pretest-Posttest Design ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ตามลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 รวมจำนวน 240 คน ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2566 โรงเรียนอัสตังเกียะห์อิสลามียะห์ จำนวน 6 ห้อง กลุ่มตัวอย่างในการ วิจัย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 จำนวน 40 คน ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2566

โรงเรียนอัตตารีเกียห์อิสลามียะห์ จำนวน 1 ห้อง โดยการสุ่มแบบกลุ่ม (cluster random sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน จำนวน 8 แผน 16 ชั่วโมง มีค่า IOC ระหว่าง 0.66 -1.00

2.2 แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน เป็นแบบทดสอบแบบอัตนัยจำนวน 20 ข้อ มีค่า IOC ระหว่าง 0.66 -1.00 ความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.59-0.77 และอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.18-0.38 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.99

2.3 แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน เป็นแบบทดสอบแบบอัตนัยจำนวน 20 ข้อ 4 ตัวเลือก มีค่า IOC 1.00 ความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.50-0.77 และอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.18-0.32 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.99

2.4 แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน จำนวน 10 ข้อ มีค่า IOC 1.00

3. วิธีสร้างเครื่องมือวิจัย

3.1 การสร้างและประเมินคุณภาพของแผนจัดการเรียนรู้การสร้างและประเมินคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษสำหรับนักเรียนระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนอัตตารีเกียห์อิสลามียะห์ ดำเนินการตามขั้นตอนที่ครอบคลุมตั้งแต่การศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร จนถึง การทดลองใช้งานจริง โดยเริ่มจากการวางแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับมาตรฐานหลักสูตร พ.ศ. 2546 และเหมาะสมกับผู้เรียน จากนั้นออกแบบหน่วยการเรียนรู้และแผนการเรียนรู้โดยเน้น การใช้ปัญหาเป็นฐานและผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านเพื่อประเมินความเหมาะสมในด้านเนื้อหาและการประเมินผล เมื่อได้รับคำแนะนำและแก้ไขผู้วิจัยได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลองเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ พบว่านักเรียนสามารถตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นได้ดี ขั้นตอนสุดท้ายคือการทดลองภาคสนามวันที่ 19 – 06 มีนาคม พ.ศ. 2567 ซึ่งมีการสอนหัวข้อสำคัญในอัลหะดีษโดยผลจากการทดลองแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมและประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

3.2 การสร้างและประเมินคุณภาพของแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ในวิชาอัลหะดีษ เริ่มจากศึกษาหลักการและเทคนิคการเขียนข้อสอบ วิเคราะห์จุดประสงค์และเนื้อหาการเรียน เพื่อสร้างแบบทดสอบจำนวน 20 ข้อผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียน 40 คนในชั้น 3/5 จากนั้นวิเคราะห์หาความยากง่ายซึ่งอยู่ระหว่าง 0.59–0.77 และค่าอำนาจจำแนกหลังการปรับปรุงข้อสอบอยู่ในช่วง 0.20–0.38 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ พร้อมทั้งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.99

3.3 การสร้างและประเมินคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ในสาระการเรียนรู้อัลหะดีษ มีขั้นตอนดังนี้: ศึกษาหลักสูตรและวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อสอบตรงตามมาตรฐานการ

เรียนรู้ เริ่มสร้างแบบทดสอบแบบปรนัย 40 ข้อ พร้อมคำตอบเลือก 4 ตัวเลือกจากนั้นตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประเมินด้วยเกณฑ์ +1, 0, และ -1 เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และปรับปรุงตามคำแนะนำ นำแบบทดสอบทดลองใช้กับนักเรียนจริงเพื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความยากง่าย และอำนาจจำแนกของข้อสอบ โดยเลือกข้อที่มีความยากง่ายระหว่าง 0.20-0.80 และอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป ตามด้วยตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ KR-20 ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 0.96 เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการ แบบทดสอบที่ได้ ถูกนำไปใช้เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน

3.4 การสร้างและประเมินคุณภาพของแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานถูกพัฒนาผ่านขั้นตอนต่อไปนี้ : ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถาม ความพึงพอใจ และทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแบบสอบถามการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ต่าง ๆ เริ่มสร้างแบบสอบถาม 10 ข้อเพื่อวัดความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในหัวข้อที่กำหนดโดยใช้มาตราส่วน 5 ระดับตั้งแต่ 1.00-5.00 จากนั้นตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยเกณฑ์ค่าความสอดคล้อง (IOC) ที่ 0.60-1.00 และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.76

4. การดำเนินวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3/1 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 ระหว่างเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) กับนักเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

4.2 ดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานทั้ง 8 แผนตามลำดับ เมื่อเสร็จสิ้นการสอนในแต่ละแผนแล้วทำการทดสอบระหว่างเรียนโดยใช้แบบฝึกหัด แบบฝึกการคิดวิเคราะห์และการนำเสนอ นำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

4.3 เมื่อเสร็จสิ้นการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานแล้วทั้ง 8 แผนแล้วทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดิม แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

4.4 นำคะแนนการทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนคะแนนระหว่างกิจกรรมและคะแนนหลังการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่สอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล

4.5 นำผลที่ได้จากการสรุปมาเป็นรายงานผลการวิจัยเพื่อเผยแพร่ในโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติดังนี้

5.1 ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/70

5.2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนโดยหาค่าสถิติใช้สูตรร้อยละ (percentage) ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70

5.3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

5.4 ความพึงพอใจของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานสาระการเรียนรู้อัลหะดีษ เรื่องการเยี่ยมผู้ป่วย สิ่งที่คุณครู ดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้าม ความเป็นมาและความสำคัญของวิชามุสตอลาฮ์อัลหะดีษ หะดีษเศาะเฮียะหะดีษหะซันและหะดีษเศาะอ็อฟ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้อัลหะดีษเรื่องการเยี่ยมผู้ป่วย สิ่งที่คุณครู ดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้าม ความเป็นมาและความสำคัญของวิชามุสตอลาฮ์อัลหะดีษ หะดีษเศาะเฮียะหะดีษหะซัน และหะดีษเศาะอ็อฟ ผู้วิจัยได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.66–1.00 ไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 3 รวม 2 ขั้นตอน คือ การทดลองใช้เบื้องต้น (Try-out) กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 3 ห้อง 3/5 ภาคเรียนที่ 2/2566 จำนวน 40 คน ผู้วิจัยนำข้อบกพร่องทั้งหมดไปปรับปรุงก่อนใช้จริงและการทดลองภาคสนาม (Field Test) กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 3 ห้อง 3/1 ภาคเรียนที่ 2/2566 จำนวน 40 คน โรงเรียนอัสตด็กรียะห์อิสลามียะห์ จ.นราธิวาส ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/70 ปรากฏผลดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/70 รายวิชาอัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

แผนที่	E1		E2		E2/E1	แปลผล
	คะแนน	ร้อยละ	คะแนน	ร้อยละ		
1	563	70.38	653	81.63	70.38/81.63	สูงกว่าเกณฑ์
2	568	71	667	83.38	71/83.38	สูงกว่าเกณฑ์
3	562	70.25	673	84.13	70.25/84.13	สูงกว่าเกณฑ์
4	607	75.88	669	83.63	75.88/86.00	สูงกว่าเกณฑ์
5	608	76	665	83.13	76/83.63	สูงกว่าเกณฑ์
6	633	79.13	680	85	79.13/85	สูงกว่าเกณฑ์
7	648	81	688	86	81/86	สูงกว่าเกณฑ์
8	652	81.50	723	90.38	81.50/90.38	สูงกว่าเกณฑ์
รวม	4841	75.46	5418	84.94	75.64/84.94	สูงกว่าเกณฑ์

จากตารางที่ 1 แสดงว่าคะแนนกิจกรรมระหว่างเรียนจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน เท่ากับ 75.46 ซึ่งมีค่าเป็นร้อยละ E1 และคะแนนจากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเท่ากับ 84.94 มีค่าเป็นร้อยละ E2 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 75.46/84.94

2. ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษา ตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 70

ตารางที่ 2 ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

ผลการทดลอง	N	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	SD	t	p-value
หลังเรียน	40	20	74.13	0.97	13.74	.000**

** $p < .01$

จากตารางที่ 2 พบว่าคะแนนการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของผู้เรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 74.13 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน

ผลการทดลอง	N	คะแนนเต็ม	ร้อยละ	S.D	t
ก่อนเรียน	40	40	21.10	2.95	12.61
หลังเรียน	40	40	33.18	3.24	

จากตารางที่ 3 พบว่า คะแนนการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 21.10/33.18

4. ความพึงพอใจของผู้เรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ตารางที่ 4 ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานรายวิชาอัลหะดีษ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

ความพึงพอใจ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1 ครูแจ้งวัตถุประสงค์ก่อนจัดการเรียนการสอนทุกครั้ง	4.35	0.70	มาก
2 ครูใช้ปัญหาในการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นปัญหาที่พบเห็นได้ในชีวิตจริงของนักเรียน	4.35	0.76	มาก
3 ปัญหาที่ครูนำมาจัดการเรียนรู้สามารถกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการคิดวิเคราะห์	4.3	0.56	มาก
4 กิจกรรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.48	0.77	มาก
5 ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นที่เห็นต่าง	4.35	0.68	มาก
6 นักเรียนตื่นตัวและมีความสุขต่อกิจกรรมที่ครูจัดให้	4.05	0.85	มาก
7 นักเรียนเกิดความรู้หลังจากการจัดกิจกรรมเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน	4.1	0.89	มาก
8 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจัดให้	4.13	0.83	มาก
9 ครูเปิดคำถามเพื่อวัดระดับความรู้ก่อนจัดการเรียนการสอน	4.3	0.94	มาก
10 เกณฑ์การประเมินผลชัดเจน ครอบคลุมทั้งทางด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ	4.18	0.90	มาก

จากตารางที่ 4 แสดงว่าความพึงพอใจของผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนในรูปแบบโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน สารการเรียนรู้อัลหะดีษ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจ มาก ($\bar{X}$ = 4.24) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายข้อส่วนใหญ่ นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก คือ กิจกรรมมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ($\bar{X}$ = 4.48) รองลงมา คือ ครูแจ้งวัตถุประสงค์ก่อนจัดการเรียนการสอนทุกครั้ง ครูใช้ปัญหาในการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นปัญหาที่พบเห็นได้ในชีวิตจริงของนักเรียนและครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นที่เห็นต่าง ($\bar{X}$ = 4.35) ส่วนประเด็นความพึงพอใจของนักเรียนที่น้อยที่สุดคือ นักเรียนตื่นตัวและมีความสุขต่อกิจกรรมที่ครูจัดให้ ($\bar{X}$ = 4.05)

อภิปรายผล

ผลการศึกษานำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 มีประสิทธิภาพเฉลี่ยเท่ากับ 75.64/84.94 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 70/70 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในระหว่างเรียนและหลังเรียน คะแนนระหว่างเรียน (E1) ที่อยู่ในระดับร้อยละ 75.64 อาจสะท้อนว่าผู้เรียนยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างจากการเรียนการสอนแบบเดิม ผู้เรียนยังขาดประสบการณ์ในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล และแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง จึงจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝน อย่างไรก็ตาม คะแนนหลังเรียน (E2) ที่เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 84.94 แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาความเข้าใจและทักษะการเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้ครบถ้วน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Barrows & Tamblyn (1980) และ Savery (2006) ที่ระบุว่าการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐานช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึก และทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย การใช้คำถามปลายเปิด และการเชื่อมโยงปัญหากับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ควรมีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอปัญหาให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อรักษาความสนใจและแรงจูงใจของผู้เรียนในระยะยาว

2. ผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน จากการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบนี้ช่วยส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน คือการให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาจริงหรือสถานการณ์จำลองที่ซับซ้อน จากนั้นผู้เรียนต้องสืบค้นข้อมูล ตั้งสมมติฐาน วิเคราะห์ทางเลือก และเสนอวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ตรงกับพฤติกรรมของทักษะการคิดวิเคราะห์ตามกรอบทฤษฎีหลายประการ ได้แก่ 1. สอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism – Piaget, Vygotsky) PBL ทำให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการแก้ปัญหา ไม่ใช่การรับข้อมูลแบบท่องจำ 2. สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning – Kolb) Kolb อธิบายว่าผู้เรียนจะพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เมื่อผ่าน 4 ขั้นตอน คือ

ประสบปัญหาจริง สะท้อนคิด สร้างแนวคิดและทดลองแก้ปัญหา 3. สอดคล้องกับ Bloom's Taxonomy ระดับทักษะคิดขั้นสูง (Higher-order thinking) กระบวนการ PBL บังคับให้ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมทางความคิดระดับสูง เช่น วิเคราะห์ (Analyze) ข้อมูลและปัญหา ประเมิน (Evaluate) ทางเลือก สังเคราะห์ (Create) แนวทางหรือคำตอบใหม่ จึงทำให้คะแนนทักษะคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการคิดวิเคราะห์ก่อนเรียนอยู่ที่ 11.23 และหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 14.48 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลดลงจาก 1.57 เป็น 0.98 สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน การเรียนรู้ดังกล่าวมุ่งเน้นการฝึกทักษะการคิดผ่านโจทย์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่เรียน เช่น การเย็บผู้ป่วย สิ่งที่คุณครู ดอกเบี้ยในอิสลาม ความสำคัญของวิฆาตต่ออัลลอฮ์และ การแยกแยะประเภทของหะดีษ เช่น หะดีษเศาะอียะฮ์คือบทหะดีษหรือสายรายงานที่มีความแข็งแรงและถูกต้องมากที่สุด หะดีษหะซันคือบทหะดีษหรือสายรายงานที่มีความแข็งแรงและถูกต้องรองจากหะดีษเศาะอียะฮ์ และหะดีษเศาะอียะฮ์เป็นบทหะดีษหรือสายรายงานที่มีความอ่อนแอ ทำให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานในรายวิชาอัลหะดีษ การศึกษานี้มุ่งเน้นการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ก่อนและหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียนอยู่ที่ 21.10 และ 33.18 ตามลำดับ และมีค่าที่เท่ากับ 12.61 สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้มีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยหลายฉบับที่พบว่าการเรียนรู้แบบ PBL ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งมากขึ้น เนื่องจากผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้ผ่านการท่องจำ แต่ได้เรียนรู้ผ่านการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (Hmelo-Silver, 2004) นอกจากนี้ การทำงานเป็นกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ยังช่วยส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21

การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะสำคัญหลายประการ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสาร การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยกระบวนการเรียนรู้มีการเน้นให้นักเรียนเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาจริงในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งให้พวกเขาสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการศึกษาค้นคว้าและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม การเรียนรู้ในลักษณะนี้ยังช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียน ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา

4. ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในสาระอัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในภาพรวมอยู่ในระดับ พึงพอใจมาก ($\bar{X}$ = 4.24) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมและประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้เมื่อประยุกต์ใช้กับสาระอัลหะดีษในกลุ่มนักเรียนเป้าหมาย เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็น พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากในกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.48) รองลงมาคือการที่ครูแจ้งวัตถุประสงค์ก่อนการเรียน การใช้ปัญหาจากชีวิตจริงของนักเรียน และการเปิดโอกาสให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ($\bar{X}$ = 4.35) อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ความตื่นตัวและความสุขที่นักเรียนได้รับจากกิจกรรมที่จัดให้ ($\bar{X}$ = 4.05) ซึ่งยังคงอยู่ในระดับ "พึงพอใจมาก" แต่สะท้อนถึงโอกาสในการปรับปรุงเพื่อ

เพิ่มควมมีชีวิตชีวาและสร้างแรงจูงใจทางอารมณ์ให้มากขึ้น ความพึงพอใจของผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนในรูปแบบโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสาระการเรียนรู้อัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 อยู่ในระดับความพึงพอใจมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่าเท่ากับ 0.52 มีภาพรวมที่ระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-centered approach) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การอภิปราย และการแก้ปัญหาจริง จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและทัศนคติที่ดีต่อการเรียน (Knowles, 1984)

สรุปผลวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 3 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 70/70 โดยมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 75.46/84.94 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระหว่างเรียนและหลังเรียน
2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมีทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 74.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 70 สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของผู้เรียนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียน โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนเท่ากับ 21.10 และ 33.18 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน
4. ในด้านความพึงพอใจ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$) โดยผู้เรียนมีความพึงพอใจสูงสุดในด้านกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และมีความพึงพอใจน้อยที่สุดในด้านความตื่นเต้นและความสนุกสนานของกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ความพึงพอใจในทุกด้านยังคงอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1. การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานไปใช้ผู้สอนต้องมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานเพื่อนำความรู้ที่ได้ มาพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีการประยุกต์รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชานั้น ๆ และสอดคล้อง กับการเรียนการสอนที่ต้องการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ขั้นตอนต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนให้มีความยืดหยุ่นกับเนื้อหาและระยะเวลา

1.2 ผู้สอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนในการแบ่งกลุ่มในแต่ละครั้ง ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพื้นฐานของนักเรียนแต่ละคนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้ให้มากที่สุด

1.3 ผู้สอนควรปรับเปลี่ยนปัญหาที่ใช้ในการสอนที่ใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานให้หลากหลาย เช่น ปัญหาจากสถานการณ์จริง ปัญหาจากสถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาที่สมมุติขึ้นมาเอง แต่ต้องคำนึงความสอดคล้องกับเนื้อหาที่จะเรียนด้วย เนื่องจากผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นและสนุกในช่วงแรกๆ เท่านั้น

ดังนั้นครูควรใช้พิจารณาในการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาที่สามารถจัดการเรียนรู้นอกสถานที่ที่ควรนำนักเรียนออกไปเผชิญปัญหาด้วยตัวของนักเรียนเอง

1.4 ผู้สอนและผู้เรียนต้องเตรียมความพร้อม โดยผู้สอนต้องมีความรอบรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมในเวลานั้น เพื่อจะได้หยิบยกประเด็นปัญหาที่ทันสมัยในการจัดการเรียนการสอน วางแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะใช้สอนเพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนผู้เรียนต้องมีความพร้อมด้านสติปัญญาสามารถวิเคราะห์สังเคราะห์ได้ แนะนำนักเรียนที่อยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผู้วิจัยควรศึกษาเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานควบคู่กับเทคนิคการตั้งคำถามปลายเปิด (open approach) หรือเทคนิคอื่น

2.2 ผู้วิจัยควรศึกษารูปแบบปัญหาเป็นฐานในการใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อเป็นการปูพื้นฐานและตรวจสอบทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนในระดับตอนต้น

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *การพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2564). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 44(2), 89–104.
- สถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2565). *รายงานผลการสอบ I-NET ปีการศึกษา 2565*. สถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน).
- อदनัย อาลีกาแห. (2553). *ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลาม ศึกษาระดับประถมและมัธยมในจังหวัดปัตตานี* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อำพร ไตรภทร. (2543). *การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2558). *การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัลฆอซาลี, อาบู ฮามิด. (ม.ป.ป.). *อิหม่ามอูลูมุดดีน*. มัคตะบะห์ดาร์ลุคิมะห์.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- Marzano, R. J. (2001). *Designing a new taxonomy of educational objectives*. Thousand oaks.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Longmans, Green and Co.
- Barrows, H. S., & Tamblyn, R. M. (1980). *Problem-based learning: An approach to medical education*. Springer.
- Facione, P. A. (2020). Critical thinking: What it is and why it counts. Insight Assessment.
- Hmelo-Silver, C. E. (2019). Problem-based learning: What and how do students learn?. *Educational Psychology Review*, 31(3), 615–641.
- Hmelo-Silver, C. E. (2019). Problem-based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16(3), 235–266.

- Knowles, M. S. (1984). *The adult learner: A neglected species* (3rd ed.). Gulf Publishing.
- Savery, J. R. (2019). Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 13(2): 1–15.
- Dolmans, D. H. J. M., Loyens, S. M. M., Marcq, H., & Gijbels, D. (2016). Problem-based learning: Future challenges for educational practice. *Medical Education*, 50(7), 738–748.
- Alias, M., et al. (2021). Problem-based learning and students' critical thinking skills: A systematic review. *Journal of Education and Learning*, 10(2), 45–56.
- Alias, M., et al. (2021). Problem-based learning: Improving higher order thinking skills. *Education Sciences*, 11(8), 1–14.

ศึกษาส่วนประกอบหนังสืออะกีดะฮ์การศรัทธาในพระเจ้าโดยศาสตราจารย์
ดร.ฮายี अबดุลมาлик การิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา)

Study of the Components of Akidah book (Faith in God) by Professor Dr.
Haji Abdul Malik Karim Amrullah (HAMKA)

อิสมาแอ กาเต๊ะ¹
Ismael Katih¹

(Received: Dec 09, 2024; Revised: Jun 06, 2025; Accepted: Dec 03, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาส่วนประกอบสำคัญของหนังสืออะกีดะฮ์ “การศรัทธาในพระเจ้า” ซึ่งเขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร. ฮายี अबดุลมาлик การิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา) อันเป็นงานเขียนด้านความเชื่อที่มุ่งอธิบายหลักการศรัทธาต่อพระเจ้าและแนวทางในการแสวงหาพระองค์ตามทัศนะของอิสลาม การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาวិเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) จากแหล่งข้อมูลหลัก ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษ งานเขียนชีวประวัติของฮัมกา และตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) เพื่ออธิบายเนื้อหาและประเด็นสำคัญในหนังสือเล่มดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า หนังสือ “การศรัทธาในพระเจ้า” ของฮัมกามีเนื้อหาที่ให้ความสำคัญกับ “การแสวงหาพระเจ้า” (God-seeking process) ผ่านการพิจารณาความงดงามและความเป็นระเบียบของจักรวาล ซึ่งธรรมชาติถูกมองว่าเป็น “อัยยัตุลลอฮ์” หรือหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นมนุษย์ตระหนักถึงการมีอยู่ของพระผู้สร้าง ฮัมกายังวิพากษ์แนวคิดฆราวาสนิยมในโลกตะวันตกซึ่งพยายามแยกคุณค่าทางศาสนาออกจากธรรมชาติ นำไปสู่การลดทอนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า นอกจากนี้ หนังสือยังครอบคลุมประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับศาสนา ศิลปะปรัชญา และแนวทางปฏิบัติทางจิตวิญญาณแบบซูฟี โดยอาศัยหลักฐานจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์เป็นฐานสำคัญ ฮัมกาเสนอวิธีการแสวงหาพระเจ้าผ่านการใช้เหตุผล การใคร่ครวญความหมายของการดำรงอยู่ และการพัฒนาจิตวิญญาณเพื่อเชื่อมโยงกับพระองค์ ผลการศึกษามีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจด้านอะกีดะฮ์ โดยนำเสนอองค์ประกอบความเชื่ออย่างเป็นระบบ ทั้งในแง่เสาหลักแห่งศรัทธาและคุณลักษณะของอัลลอฮ์ อีกทั้งงานเขียนของฮัมกายังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความตระหนักรู้เกี่ยวกับหลักการศรัทธาที่ถูกต้องตามแนวทางอิสลาม

คำสำคัญ: หนังสืออะกีดะฮ์, วิธีรู้จักพระเจ้า, ฮัมกา, ศรัทธา

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตและหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Master of Arts Program and Doctor of Philosophy Program, Faculty of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus (Corresponding author / Email: ali_katih@hotmail.com)

ABSTRACT

This research aims to examine the key components of the akidah (Islamic theology) book *“Faith in God”*, written by Professor Dr. Haji Abdul Malik Karim Amrullah (Hamka). The book is a theological work that elucidates the principles of faith in God and the approaches to seeking Him from an Islamic perspective. This study employs a qualitative research design using documentary analysis based on primary sources, including the Qur’an, Hadith, Hamka’s biographical works, and relevant scholarly literature. Descriptive analysis is applied to interpret and present the core ideas and thematic structures found in the book. The findings reveal that Hamka’s *“Faith in God”* emphasizes the “process of seeking God” through contemplation of the beauty and order of the universe, viewing nature as “ayatollah” empirical signs that guide humans to recognize the existence of the Creator. Hamka also critiques Western secularism, which separates religious values from the natural order, resulting in a diminished awareness of humanity’s relationship with God. In addition, the book addresses key themes such as the relationship between humans and religion, art, philosophy, and Sufi spiritual practices, supported by evidence from the Qur’an and the Sunnah. Hamka proposes various methods for seeking God, including rational reflection, questioning the meaning of existence, and spiritual development aimed at strengthening one’s connection with the Divine. The study contributes to a deeper understanding of akidah by systematically presenting essential aspects of Islamic faith, including the pillars of faith and the attributes of Allah. Moreover, Hamka’s work plays an important role in enhancing awareness of authentic Islamic belief and its proper foundations.

Keywords: *Akidah book, knowledge of God, Hamka, faith*

บทนำ

หลักความเชื่อหรืออะกีดะฮ์เป็นรากฐานสำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม ทั้งในฐานะหลักคิด หลักศรัทธา และหลักแห่งการดำเนินชีวิต มุสลิมทุกคนย่อมยึดโยงความเข้าใจเกี่ยวกับพระเจ้าและจักรวาลจากวิชานี้ เพราะอะกีดะฮ์คือประตูแรกที่ทำให้มนุษย์รู้จักผู้สร้าง เข้าใจจุดหมายของชีวิต และตระหนักถึงบทบาทของตนในโลกที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้ ความเชื่อไม่ได้เป็นเพียงทฤษฎีทางศาสนา หากแต่เป็นพลังที่หล่อเลี้ยงจิตใจและกำกับทิศทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกย่างก้าว อัลลอฮ์ทรงย้ำผ่านอัลกุรอานซูเราะห์ อัลอันบียาอฺ โองการที่ 25 ความว่า “ไม่มีศาสนทูตคนใดที่เราส่งมาก่อนเจ้า นอกจากเราได้ดลว่า ‘แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากข้า ดังนั้นจงเคารพภักดีต่อข้าเถิด’” โองการนี้สะท้อนถึงความจริงสากลว่า แก่นแท้ของทุกศาสนทูตคือการฟื้นฟูความเชื่อที่บริสุทธิ์และนำพามนุษย์ให้กลับมาสู่การนมัสการต่อพระองค์เพียงผู้เดียว นอกจากความสำคัญต่อปัจเจกบุคคลแล้ว หลักความเชื่อยังเป็นพลังรวมใจของสังคมมุสลิมในทุกยุคสมัย ศรัทธาที่ถูกต้องทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากการบูชาสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ สร้างความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจ และยังเป็นรากฐานของเอกภาพในสังคมอิสลาม เพราะความเชื่อเดียวกัน นำสู่เป้าหมายเดียวกัน และให้กรอบจริยธรรมร่วมกันที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ของผู้คน ดังที่พระองค์

ตรัสไว้ในซูเราะห์อัลอันบียาอ์ โองการที่ 92 ความว่า “แท้จริงประชาชาติของพวกเขาเจ้าคือประชาชาติเดียวกัน และข้าเป็นองค์อภิบาลของพวกเขาเจ้า ดังนั้นพวกเขาก็จะเคารพภักดีต่อข้าเถิด”

ภายใต้กรอบคิดเช่นนี้ หนังสืออะกิเดฮ์ “การศรัทธาในพระเจ้า” หรือ *Cara Mengenal Tuhan* ที่เขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร. ฮายี อับดุลมาลิก การ์ิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา) จึงเป็นผลงานที่มีคุณค่าทั้งทางศาสนาและวิชาการ หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงนำเสนอมิติของศรัทธาตามคำสอนของอิสลาม แต่ยังพยายามพาผู้อ่านให้ใคร่ครวญถึงพระเจ้า ผ่านทั้งการใช้เหตุผล การสังเกตธรรมชาติ และการพัฒนาจิตวิญญาณ ฮัมกานำเสนอแนวทางที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องทั้งกับหลักฐานจากอัลกุรอานและซุนนะฮ์ ตลอดจนประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ เขาเชื่อว่าธรรมชาติทั้งมวลคือ “*Ayatullah*” หลักฐานที่มีชีวิตซึ่งนำพามนุษย์ให้รู้จักผู้สร้าง และทำให้ศรัทธาฝังรากลึกในจิตใจดุจเดียวกับการค้นพบความจริงด้วยตนเอง

ผลงานของฮัมกาเล่มนี้มีอิทธิพลอย่างมากในภูมิภาคมาลายู-นุซันตารา ทั้งในอินโดนีเซีย มาเลเซีย และภาคใต้ของไทย. Kamaruzaman (2022) กล่าวว่า หนังสือ *Cara Mengenal Tuhan* ถูกใช้ทั้งในสถาบันการศึกษา สถานศาสนา และชุมชน เป็นอ้างอิงในการสอนเรื่องอะกิเดฮ์ เป็นแนวทางการพัฒนาศรัทธา และเป็นหลักยึดของการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาในภูมิภาคนี้ ความลุ่มลึกทางวรรณศิลป์ผสมผสานกับเนื้อหาศาสนาที่หนักแน่น ทำให้หนังสือนี้กลายเป็นมรดกทางปัญญาที่ข้ามกาลเวลา และยังคงถูกอ้างอิงในงานวิจัยด้านอิสลามศึกษาอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีความสำคัญ เพราะเป็นการพิจารณา วิเคราะห์ และจัดระบบองค์ความรู้จากหนังสือเล่มสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อมุสลิมในภูมิภาคมาลายู-นุซันตารา ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้ช่วยสร้างฐานข้อมูลใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสาขาอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา โดยเฉพาะการทำความเข้าใจแนวคิดด้านเทววิทยาของนักปราชญ์มุสลิมท้องถิ่น ในมิติด้านการศึกษา ผลการศึกษานี้สามารถนำไปบูรณาการในหลักสูตรด้านอะกิเดฮ์และวิชาอิสลามศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเสริมความลึกซึ้งและความเป็นระบบในการเรียนการสอน สำหรับสังคมและชุมชนมุสลิม ผลการศึกษาเปิดโอกาสให้เกิดความเข้าใจต่อหลักศรัทธาที่ถูกต้อง อันนำไปสู่ความมั่นคงทางความคิด ลดความเข้าใจผิด และกระชับความเป็นเอกภาพภายในสังคม

ท้ายที่สุด งานวิจัยนี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อศึกษาหนังสือเล่มหนึ่งของฮัมกาเท่านั้น แต่เพื่อชี้ให้เห็นบทบาทของอะกิเดฮ์ในฐานะหัวใจสำคัญของความเป็นมุสลิม และเป็นเสาหลักที่กำหนดวิถีชีวิต ความคิด และตัวตนของผู้ศรัทธา ในโลกที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ ค่านิยม และแนวคิดสมัยใหม่ งานศึกษานี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการรักษามรดกทางความรู้ของภูมิภาค พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดแก่สังคมมุสลิมเพื่อก้าวเดินอย่างมั่นคงบนเส้นทางแห่งศรัทธา

ศาสตราจารย์ ดร.ฮายี อับดุลมาลิก การ์ิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา) หรือที่รู้จักกันในชื่อเต็มว่า Haji Abdul Hamka bin Haji Abdul Karim Amrullah เกิดเมื่อวันที่ 13 มุฮัรรอม ปี ฮ.ศ. 1326 ซึ่งตรงกับวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 ในหมู่บ้าน Tanah Sirah, Nagari Sungai Batang บนชายฝั่งทะเลสาบมานิงจา จังหวัดสุมาตราตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย บิดาของเขาคือ เชค อับดุลการ์ิม อัมรุลเลาะห์ นักวิชาการอิสลามผู้มีชื่อเสียงในยุคนั้น และมารดาชื่อ ซาฟิยะฮ์ (Yusuf, 2014)

บิดาของฮัมกา หรือที่เป็นที่รู้จักกันในนาม ฮัจญ์ รอซูล หรือ เชครอซูล เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 17 เดือนซอฟัร ปีอิหฺเราะฮ์ศักราช 1296 ซึ่งตรงกับวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2422 ท่านเป็นบุคคลสำคัญในขบวนการปฏิรูปเยาเวชนมุสลิมในดินแดนมินังกาบาว โดยเฉพาะในช่วงเริ่มก่อตั้งขบวนการดังกล่าวเมื่อปี พ.ศ. 2449 ขณะที่ท่านกำลังศึกษาอยู่ในนครมักกะฮ์

บิดาของฮัมกาได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ความจำเป็นเลิศ และมีความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา แม้กระทั่งกล้าที่จะปฏิเสธคำสอนของครูผู้สอน หากเห็นว่าไม่สอดคล้องกับความจริงหรือหลักการที่ถูกต้อง (Hamka, 1974)

ฮัมกาเป็นบุตรคนโตของครอบครัว และมีน้องชายสามคน คือ अबดุลกุดุส การ์ิม, अबดุลมุกติ การ์ิม และอัสมา การ์ิม (Syukur, 1997) บิดาของฮัมกา เป็นผู้นำทางศาสนาและสังคมในดินแดนมีนังกาบาว ผู้ซึ่งมุ่งหวังอย่างยิ่งว่าบุตรทั้งหลายจะเติบโตขึ้นตามแบบอย่างของตนในฐานะ *อูละมาอ์* หรือผู้นำทางศาสนา ซึ่งหมายถึงผู้มีความรู้ลึกซึ้งในศาสนาอิสลาม ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน เผยแพร่ และชักนำชุมชนตามหลักคำสอนอิสลาม

ในอัตชีวประวัติของตน ฮัมกาเล่าว่า เมื่อเขาเกิดมา บิดาได้กล่าวคำว่า “สิบปี” ด้วยน้ำเสียงที่เหมือนการประกาศเจตนารมณ์บางอย่าง ต่อมาเมื่อมีผู้ถามถึงความหมายของคำดังกล่าว บิดาของเขาตอบว่า: “อีกสิบปี เขาจะถูกส่งไปศึกษาที่มักกะฮ์ เพื่อให้เป็นผู้เคร่งครัดในศาสนาเช่นเดียวกับฉัน คุณย่าของเขา และบรรพบุรุษของเรา” (Yusuf, 2003)

คำกล่าวนี้นสะท้อนถึงความตั้งใจของบิดาที่ต้องการให้ฮัมกาก้าวสู่เส้นทางของ *นักปราชญ์ศาสนา* (religious scholar) ซึ่งในบริบทของครอบครัวฮัมกาหมายถึง การเป็นผู้รู้ทางศาสนาที่ได้รับการยอมรับในชุมชน ทำหน้าที่นำทางด้านศีลธรรม ความรู้ศาสนา และการปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งเป็นบทบาทที่สืบทอดต่อกันมาในสายตระกูลของพวกเขา

บิดาของฮัมกาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเขาจะได้ส่งลูกชายไปศึกษาต่อที่มักกะฮ์ เพื่อเป็นผู้สืบทอดการต่อสู้ในฐานะนักวิชาการอิสลาม (Abri, 2008) เรื่องราวของ “สิบปี” และการทำงานของบิดาในฐานะนักวิชาการผู้ยิ่งใหญ่ในยุคนั้น ได้ฝังลึกในจิตสำนึกของฮัมกา ซึ่งได้เลือกเส้นทางของนักวิชาการเป็นเส้นทางชีวิตของตนเอง นอกจากเป็นนักเขียน ผู้สังเกตการณ์ทางวัฒนธรรม นักวิทยาศาสตร์อิสลาม นักเทศน์ และนักการศึกษาแล้ว ฮัมกายังเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลทางการเมืองอีกด้วย (Yusuf, 2003) ในฐานะผู้มีแนวคิดก้าวหน้า ฮัมกาได้ถ่ายทอดมุมมองและความคิดอันลุ่มลึก ไม่เพียงผ่านการบรรยายและสุนทรพจน์เท่านั้น แต่ยังผ่านงานเขียนในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย ฮัมกาเริ่มต้นงานประพันธ์ตั้งแต่อายุเพียง 17 ปี และตลอดช่วงชีวิตของท่านได้สร้างสรรค์ผลงานจำนวนมาก ทั้งในรูปแบบหนังสือและบทความในนิตยสาร แนวคิดของฮัมกาครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชา อาทิ เทววิทยา อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม ปรัชญา การศึกษาอิสลาม ประวัติศาสตร์อิสลาม พิกย์ วรรณกรรม และตัฟซีร์ โดยมีผลงานสำคัญที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังต่อไปนี้

ในสาขาศาสนา ได้แก่ คอติบุลอุมมะฮ์ เล่มที่ 1-3 เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอาหรับ; ความสำคัญของ Tabligh; Hikmat Isra' Mikraj และ Arkanul Islam

ในสาขาซูฟี ได้แก่ Tasawwuf Modern; Perkembangan Tasawwuf Dari Abad ke Abad; Mengembalikan Tasawwuf ke Pangkalnya และ Renungan Tasawwuf.

ในสาขาปรัชญา ได้แก่ Falsafah Hidup; Lembaga Hidup; Lembaga Budi; และ Negara Islam

ในสาขาประวัติศาสตร์ ได้แก่ Kenangan-kenangan Hidup; Ringkasan tarikh Ummat Islam และ Sejarah Ummat Islam

ในสาขาวรรณกรรม ได้แก่ Di Bawah Lindungan Ka'bah; Pedoman Masyarakat; Terusir และ Tuan Direktur

ในสาขาวัฒนธรรมและตํพซึร์ ได้แก่ Adat Minangkabau dan Agama Islam; Adat Minangkabau Menghadapi Revolusi และ Tafsir Al-Azhar

ผลงานจำนวนมากของฮัมกา ทั้งในรูปแบบบทความ นิตยสาร และงานเขียนประเภทอื่น ๆ ยังคงหลงเหลือและปรากฏให้เห็นอยู่ แม้จะยังไม่ได้รับการรวบรวมอย่างเป็นระบบทั้งหมดก็ตาม จากคำบอกเล่าของลูกชายของฮัมกา คือ รุสยุดี ฮัมกา (Rushdi Hamka) ระบุว่า ผลงานทั้งหมดของฮัมกามีจำนวนถึง 118 เล่ม ซึ่งเป็นงานเขียนที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีผลงานบางส่วนที่ยังไม่ได้ถูกรวบรวมและบันทึกอย่างสมบูรณ์ (Rusydi, 1983)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาส่วนประกอบหนังสืออะกิดะฮ์ การศรัทธาในพระเจ้าโดยศาสตราจารย์ ดร.ฮายี อับดุลมาลิก การ์ิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีการหลัก ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือ *การศรัทธาในพระเจ้า* อัลกุรอาน และอัลหะดีษ รวมทั้งเอกสารทุติยภูมิ เช่น ชีวประวัติของฮัมกา งานวิจัยด้านอะกิดะฮ์ และตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลดำเนินการด้วยการอ่านเชิงวิเคราะห์และการสกัดประเด็น เพื่อนำข้อมูลที่ได้อาจจัดหมวดหมู่ตามหัวข้อสำคัญของเนื้อหาและแนวคิดด้านความเชื่อ

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อค้นหาโครงสร้างความคิดของผู้เขียน ร่วมกับการตีความเชิงบริบท (Interpretative Analysis) เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดกับหลักฐานทางศาสนาและบริบททางสังคมของผู้เขียน นอกจากนี้ยังใช้การทบทวนเปรียบเทียบ (Comparative Review) เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างแนวคิดของฮัมกากับหลักอะกิดะฮ์ กระแสหลัก ผลการวิเคราะห์ทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นองค์ประกอบของหนังสือ แนวคิดหลัก และกรอบความเชื่อที่ฮัมกานำเสนออย่างชัดเจนและเป็นระบบ

ผลการวิจัย

1. ชื่อของหนังสือ

ชื่อหนังสือเล่มนี้คือ "การศรัทธาในพระเจ้า" ในภาษาอินโดนีเซียเรียกว่า Cara Mengenal Tuhan เขียนโดยศาสตราจารย์ ดร.ฮายี อับดุลมาลิก การ์ิม อัมรุลเลาะห์ (ฮัมกา) ผลงานนี้เป็นหนังสือเกี่ยวกับอะกิดะฮ์อิสลาม ที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรู้จักพระเจ้า ฮัมกาได้เขียนบทพิเศษในหัวข้อ "จากมุมมองใดที่จะแสวงหาพระเจ้า" เพื่อแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถค้นพบพระเจ้าได้ผ่านความงามของธรรมชาติ จักรวาล และความสวยงามของโลกใบนี้

ฮัมกาอธิบายเรื่องพระเจ้าในวิธีเชิงปรัชญาได้อย่างน่าทึ่ง โดยท่านสามารถเชื่อมโยงการอธิบายเรื่อง เตาฮีด (เอกภาพของพระเจ้า) เข้ากับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เช่น อะตอม, ลัทธิคอมมิวนิสต์ และจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ทำให้เนื้อหาของหนังสือ "การศรัทธาในพระเจ้า" โดดเด่นด้วยการผสมผสานปรัชญาเข้ากับสังคมมุสลิมได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังเต็มไปด้วยสาระและแนวคิดใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ เช่นเดียวกันในหนังสือเล่มนี้ ฮัมกายังได้นำคำพูดของเพโลโตมาอ้างอิงว่า "เบื้องหลังของโลกที่เรา

มองเห็นนี้ มีอำนาจอย่างหนึ่งที่เรามองไม่เห็น เราทั้งหลายเกิดขึ้นมาเพราะอำนาจนั้น และในที่สุดเราจะต้องกลับไปสู่อำนาจนั้น...” (Hamka, 1984)

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นผลงานที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจในด้านศรัทธา และยังเชื่อมโยงกับแนวคิดทางปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมมุสลิมได้อย่างลงตัว ฮัมกาเป็นอุลามายที่มีบทบาทสำคัญในองค์กรศาสนาอิสลามของอินโดนีเซีย โดยมีอิทธิพลอย่างสูงในการเผยแพร่วิทยาศาสตร์อิสลามในประเทศที่มีประชากรมุสลิมอย่างมาก ขณะเดียวกันยังต้องเผชิญกับสังคมที่มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ควบคู่กัน ในช่วงที่ประธานาธิบดีซูการ์โนดำรงตำแหน่ง ฮัมกาเคยถูกจำคุก นอกจากนี้เขายังลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าสมาคมอุลามายอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นตำแหน่งที่รัฐบาลแต่งตั้งให้ เนื่องจากผู้มีอำนาจในรัฐบาลไม่รับฟังคำแนะนำทางศาสนาของเขา

หนังสือ "การศรัทธาในพระเจ้า" เป็นผลงานที่มีคุณค่าระดับสูง (ไฮคลาส) โดยบทเริ่มต้นของหนังสือมีชื่อว่า *Cara mengenal Tuhan* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 1959 และในมาเลเซียในปี ค.ศ. 1967 ฮัมกาได้อธิบายเรื่องราวของพระเจ้าผ่านวิถีทางปรัชญาอย่างน่าทึ่ง โดยท่านสามารถเชื่อมโยงแนวคิด เตาฮีด (เอกภาพของพระเจ้า) เข้ากับแนวคิดเกี่ยวกับอะตอม ลัทธิคอมมิวนิสต์ และจิตวิเคราะหฺ์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ได้อย่างลึกซึ้งและแยบยล (Hamka, 1984)

Cara Mengenal Tuhan แปลว่า วิธีการรู้จักพระเจ้า ในที่นี้คำว่า *Cara* ในภาษาอาหรับเรียกว่า *Tariqah* หรือ *Manhaj* ซึ่งหมายถึง "วิถี" หรือ "แนวทาง" ส่วนคำว่า *Tuhan* ในภาษาอาหรับเรียกว่า *Allah* ซึ่งหมายถึง "อัลลอฮ์" พระนามเฉพาะของพระผู้เป็นเจ้า โดยหมายถึงพระนามของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสูงสุดแห่งสากลจักรวาล ในศาสนาอิสลาม อัลลอฮ์เป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียวที่ถูกนับถือและศรัทธาว่าเป็นผู้สร้างโลกและจักรวาลทั้งหมด พระองค์ทรงเป็นผู้บังเกิดสรรพสิ่ง ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น พระองค์ทรงเป็นผู้สร้าง ผู้ควบคุม และผู้ดูแลทุกสิ่งในจักรวาล

ตามคำกล่าวของ Ibn al-Qayyim al-Jawziyyah (1996) "มะรียะตุลลอฮ์" ซึ่งในความหมายของ *อะห์ลุลมะรียะฮ์* (บรรดาผู้ที่รู้จักอัลลอฮ์) หมายถึง ความรู้ที่ทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติในสิ่งที่จำเป็นสำหรับเขา และทำให้เกิดผลจากการยอมรับของเขาต่อพระองค์ "มารียะตุลลอฮ์" ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การรู้จักอัลลอฮ์ตามตัวอักษร แต่เป็นการตระหนักรู้ถึงเส้นทางที่นำพามนุษย์ให้เข้าใกล้อัลลอฮ์มากขึ้น โดยการก้าวข้ามอุปสรรคและการรบกวนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางไปสู่การเชื่อมโยงกับอัลลอฮ์

มุฮัมหมัด บิน ซอลิห์ อัลอุษัยมิน *รามีมาฮุลลอฮ์* ได้กล่าวว่า ความหมายของ "มะรียะตุลลอฮ์" คือ "การรู้จักอัลลอฮ์ *อิซซะวะญ์ลาลา* ด้วยหัวใจ" ด้วยความรู้นี้ ผู้ศรัทธาจึงยอมรับทุกสิ่งที่พระองค์ทรงกำหนดไว้ เพื่อที่เขาจะยอมจำนนและเชื่อฟังพระองค์ ด้วยเหตุนี้ ผู้ศรัทธาจึงต้องการใช้การตัดสินใจด้วยบทบัญญัติของชะรีอะฮ์ ที่พระองค์ทรงประทานผ่านศาสนทูตของพระองค์ นั่นก็คือท่านนบีมุฮัมหมัด *ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลิม* (Uthaymin, 2004).

2. สาเหตุของการแต่งหนังสือ

หนังสือ *การศรัทธาในพระเจ้า* โดย ฮัมกา มีบทพิเศษที่ชื่อว่าการค้นหาพระเจ้าในความงดงามของธรรมชาติ "Finding God in the Beauty of Nature" ซึ่งกล่าวถึงหน้าที่ของมนุษย์ โดยเฉพาะชาวมุสลิม ที่จะต้องพิจารณาจักรวาลด้วยจิตใจที่สะอาดและสติปัญญาที่แจ่มชัด เมื่อทำเช่นนั้น มนุษย์จะสามารถค้นพบคุณลักษณะสามประการของพระผู้สร้าง ได้แก่ ความงดงาม (*Jamal*), ความยิ่งใหญ่ (*Jalal*), และ ความสมบูรณ์แบบ (*kamal*)

ด้วยการใช้จิตใจที่ชัดเจนและความตั้งใจในการคิดและไตร่ตรองอย่างซื่อสัตย์ มนุษย์จะได้ข้อสรุปว่าเป็นไปไม่ได้ที่จักรวาลจะมีอยู่หรือเกิดขึ้นด้วยตัวมันเอง และเป็นไปไม่ได้ที่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

จะเกิดขึ้นโดยไม่มีผู้ควบคุมจัดการ เป็นเรื่องยากสำหรับจิตใจมนุษย์ที่จะปฏิเสธว่าอัลลอฮ์ผู้ทรงอำนาจเพียงองค์เดียวที่สามารถจัดระเบียบและเคลื่อนย้ายทุกสิ่งได้

การตระหนักถึงความจริงเหล่านี้ ทำให้มนุษย์เปิดรับต่อโลกทัศน์ที่ยืนยันถึงการมีอยู่และบทบาทของพระเจ้าในการสร้างสรรค์และกำกับดูแลทุกสิ่งภายในเอกภพ Syed Muhammad Naquib al-Attas (1993) ชี้ให้เห็นว่า สิ่งแรกและสิ่งสำคัญที่ชาวตะวันตกทำให้กลายเป็น “วัตถุของการศึกษา” คือ จักรวาล และต่อมาได้พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติ ท่าน Al-Attas (1993) อธิบายอีกว่า ความเข้าใจของตะวันตกที่มีต่อจักรวาลนั้นมีลักษณะ “ฆราวาส” (secular) กล่าวคือ เป็นมุมมองที่ตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างจักรวาลกับพระเจ้า โดยท่านกล่าวว่า “ด้วยความเสื่อมทรามของธรรมชาติ... การปลดปล่อยธรรมชาติจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขับไล่วิญญาณ เทพเจ้า และเวทมนตร์ออกจากโลกธรรมชาติ ทำให้จักรวาลถูกแยกออกจากพระเจ้า และมนุษย์ก็แยกตัวออกจากจักรวาล เพื่อที่มนุษย์จะไม่ถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป การกระทำนี้เปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถกระทำการต่อธรรมชาติได้อย่างอิสระ เพื่อใช้ประโยชน์ตามความต้องการและแผนงานของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และการพัฒนา” ครูผู้สอนวิทยาศาสตร์ควรเริ่มเชิญชวนให้นักเรียนมองปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในมุมมองที่ถูกต้อง กล่าวคือ ควรมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีชีวิตและเป็นสัญลักษณ์ของอุทยานภาพของพระเจ้า ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของมารยาททางศาสนา การสอนเช่นนี้จะทำให้นักเรียนไม่เพียงมองจักรวาลหรือร่างกายมนุษย์เป็นเพียงวัตถุแห่งการสังเกต แต่เห็นความสัมพันธ์ของมันกับคุณค่าอันศักดิ์สิทธิ์

ผู้สังเกตการณ์และนักวิจัยจึงจำเป็นต้องตระหนักว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในจักรวาลนั้นไม่สามารถแยกออกจากขุนนะตุลลอฮ์ได้ ด้วยวิธีการเช่นนี้ พวกเขาจะบรรลุถึงความตระหนักในพระเจ้า ดังที่กล่าวในคัมภีร์อัลกุรอานซูเราะห์ อาลีอิมรอน โองการที่ 191 ความว่า “ข้าแต่พระเจ้าของเรา พระองค์มิได้สร้างสิ่งนี้มาอย่างไรประโยชน์ พระองค์ทรงบริสุทธิ์ โปรดปกป้องพวกเราจากการลงโทษแห่งไฟ”

ฮัมกาได้ยืนยันว่า ด้วยสติปัญญาของเขา มนุษย์สามารถสรุปได้อย่างถูกต้องและแม่นยำว่ามีพลังที่สามารถสร้างและจัดระเบียบจักรวาลทั้งหมดได้ จิตใจจะบอกว่าเป็นไปไม่ได้ที่ทุกสิ่งจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีผู้สร้างและจัดระเบียบ ชี้ให้เห็นว่า นับตั้งแต่ศาสนาอิสลามเข้ามายังภูมิภาคอินโดนีเซีย นักวิชาการหลายท่านได้เขียนคำสอนของศาสนาอิสลามในภาษามลายูที่ใช้ตัวอักษรอาหรับ แต่เมื่อภาษาอินโดนีเซียได้รับการพัฒนาอย่างมาก งานเขียนเหล่านี้ก็ถูกละเลยไป มีผู้ที่สามารถอ่านภาษามลายูด้วยอักษรยาวีน้อยลงเรื่อย ๆ ทำให้งานเขียนอันทรงคุณค่าเหล่านี้ถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง

แม้งานด้านศาสนาหลายแขนงจะยังคงมีความสำคัญและจำเป็นต้องสืบทอดต่อไป แต่ในความเป็นจริงแล้ว มีเพียงนักวิชาการจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีความรู้ภาษาศาสนา (ภาษาอาหรับ) อย่างลึกซึ้ง และสามารถถ่ายทอดคำสอนอิสลามเป็นภาษาอินโดนีเซียร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในจำนวนนี้ ได้แก่ อูสตาส มูฮัมหมัด ฮัสบี อัชชิตติกี, อูสตาส อัคหมัด ฮาซัน บังกี และอูสตาส ซัยนุลลอฮ์ อารีฟิน อับบาส จากเมืองเมดาน ท่ามกลางบรรดาภคของภารกิจอันศักดิ์สิทธิ์นี้ ฮัมกาเองก็ได้น้อมรับภารกิจดังกล่าวและเข้าร่วมในการเผยแพร่ศาสนาด้วยเช่นกัน

อูสตาส ฮัสบี และอูสตาส อัคหมัด ฮาซัน มีความโดดเด่นในด้านการวิเคราะห์อัลหะดีษและอัลฟิกฮ์ โดยผลงานวิชาการของทั้งสองมุ่งตอบโจทยผู้ที่เพิ่งเข้ารับอิสลามเป็นพิเศษ ขณะที่ อูสตาส ซัยนุลลอฮ์ อารีฟิน อับบาส เป็นที่ยอมรับกว้างขวางในด้านการศึกษาวีเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ สำหรับ ฮัมกา ภารกิจที่ท่านมุ่งมั่นเป็นพิเศษคือการอธิบายเรื่อง “อะกีดะฮ์” ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของความเชื่อในศาสนาอิสลาม แม้เนื้อหาบางตอนในงานเขียนจะมีลักษณะคล้ายปรัชญา แต่ฮัมกาเน้นย้ำเสมอว่า ท่านมิได้พยายาม

ทำให้ศาสนาอิสลามต้องผูกโยงตามกระแสปรัชญาตะวันตก หากมีการใช้แนวคิดทางปรัชญา ก็เพียงพอเสริมสร้างน้ำหนักและเหตุผลให้แก่ข้อโต้แย้งที่สนับสนุนศาสนาอิสลามและศรัทธาเท่านั้น

มีผู้คนมากมายที่หลงผิด ไม่สามารถค้นพบหนทางที่จะเชื่อในพระเจ้าผู้ทรงมีอยู่ได้ ขณะเดียวกันก็มีปรัชญาหลายแนวทางที่บังเอิญนำพามนุษย์มาพบกับความเชื่อมั่นในพระเจ้าผู้ทรงเป็นจริง ปรัชญาเหล่านี้บางครั้งฮัมกา ได้นำมาใช้เป็นเครื่องยืนยันถึงความจริงของสิ่งที่พระเจ้าทรงเปิดเผยแก่ศาสนาดของพระองค์ สำหรับฮัมกาแต่งหนังสือเล่มนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการ “ปลุกต้นไม้แห่งศรัทธา” ในหัวใจของผู้อ่าน ผ่านวิธีการนำเสนอที่สดใหม่และเข้าใจง่าย ฮัมกาได้รวบรวมเนื้อหาจากตำราและแหล่งความรู้ภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาต้นทางของอิสลาม แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นภาษาของบรรพบุรุษและประชาชนของเขา เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงความรู้ทางศาสนาได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ด้วยงานเขียนเล่มนี้ ฮัมกาหวังที่จะสานต่อความพยายามของนักวิชาการมุสลิมชาวอินโดนีเซียที่เคยบุกเบิกไว้ก่อนหน้านี้ โดยนำเสนอในรูปแบบและแนวทางใหม่ แม้ว่ามิติของการศึกษาศาสนาอิสลามจะมีความกว้างใหญ่และครอบคลุมหลายสาขา แต่ฮัมกาตั้งใจเน้นไปที่ “แก่นแท้ของความเชื่อ” ผ่านการผสมผสานระหว่างเหตุผลและหลักฐานทางศาสนา เพื่อเชื่อมโยงความคิดของมนุษย์เข้ากับการเปิดเผยของพระเจ้า (Hamka, 1984)

จะเห็นได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็น แนวทางของฮัมกาในการรู้จักพระเจ้าและหลักเลียงลัทธิฆราวาสนิยมคือการเรียกร้องให้กลับไปสู่หลักการเตาฮีดที่บริสุทธิ์ เสริมสร้างความตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณ และปฏิเสธการแยกศาสนาออกจากชีวิตทุกรูปแบบ สำหรับฮัมกา ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต และลัทธิฆราวาสนิยมที่พยายามแยกศาสนาออกจากชีวิตของมนุษย์ ถือเป็นภัยคุกคามที่ต้องถูกปฏิเสธอย่างหนักแน่นผ่านทางการศึกษา การปฏิบัติศาสนกิจ และการทำความดี

3. โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือ "การศรัทธาในพระเจ้า"

หนังสือ การศรัทธาในพระเจ้า โดย ฮัมกา ถือเป็นผลงานสำคัญที่สะท้อนแนวคิดด้านอะกีดะฮ์ (หลักความเชื่อในศาสนาอิสลาม) โดยผสมผสานมุมมองทางศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของความศรัทธาในพระเจ้าอย่างรอบด้าน โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือสามารถแบ่งออกเป็นส่วนสำคัญดังนี้:

3.1 บทนำ

ฮัมกาเริ่มต้นหนังสือ “การศรัทธาในพระเจ้า” ด้วยการเน้นย้ำถึงความสำคัญของความศรัทธาในพระเจ้าในฐานะหัวใจหลักของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตทั้งในมิติส่วนบุคคลและสังคม เขาอธิบายถึงแรงบันดาลใจและเป้าหมายในการเขียนหนังสือเล่มนี้ โดยมุ่งหมายให้ผู้อ่านตระหนักว่าความศรัทธาในพระเจ้าไม่ใช่เพียงหลักการทางศาสนา แต่ยังมีบทบาทในการหล่อหลอมพฤติกรรมและสร้างความสมดุลให้กับชีวิตและสังคมโดยรวม

3.2 วัตถุประสงค์ของหนังสือ

เป้าหมายหลักของหนังสือเล่มนี้คือการแสดงให้เห็นว่าความศรัทธาในพระเจ้าเป็นมากกว่าคำสอนทางศาสนา แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมส่วนบุคคล เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายที่เกิดขึ้นในโลกยุคใหม่ ฮัมกาเชื่อมโยงแนวคิดด้านศาสนากับวิทยาศาสตร์และปรัชญาเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของความศรัทธาในบริบทที่หลากหลาย

3.3 ปัญหาและคำถามที่ต้องการแก้ไข

ในยุคที่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับการมีอยู่ของพระเจ้า ฮัมกาได้ตอบคำถามเหล่านี้ผ่านการอธิบายที่ใช้ทั้งหลักการทางศาสนาและการวิเคราะห์เชิงเหตุผล เนื้อหาในหนังสือมุ่งตอบสนองต่อความสงสัยของผู้อ่าน พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจที่มั่นคงในหลักการศรัทธา

ด้วยโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจนและการผสมผสานแนวคิดด้านศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ หนังสือ การศรัทธาในพระเจ้า โดยฮัมกา จึงเป็นผลงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับอะกีดะฮ์และความศรัทธาในบริบทของสังคมยุคใหม่

3.4 การนำเสนอเนื้อหา

นอกจากบทนำแล้ว ผู้เขียนยังได้อธิบายเกี่ยวกับ "มนุษย์และศาสนา" ในหัวข้อนี้ ท่านได้อธิบายถึง "สิ่งที่มีอยู่" โดยผ่านการค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญา ศาสนา พิตรอฮ์ (ธรรมชาติบิริสุทท์ของมนุษย์) และอิสลาม ความศรัทธา สติปัญญา และการปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม

ในหัวข้อ "จากมุมใดที่ควรค้นหาพระเจ้า?" ท่านได้อธิบายถึงด้านของความมั่งคั่งและศิลปะ การใช้สติปัญญาในการพิจารณาโลกและปรัชญา ความหมายของชีวิตคืออะไร? เส้นทางสู่การปฏิบัติทางจิต (ตะเศวูฟ) ความต้องการตามธรรมชาติที่แท้จริง การขัดอิทธิพลจากภายนอก และหลักฐานสู่ประการในการรู้จักพระเจ้า

ในหัวข้อ "ความเชื่อในพระเจ้าและนักปรัชญา" ท่านได้อธิบายถึงการมีอยู่ของพระเจ้า เหตุใดผู้คนจึงไม่เชื่อในพระองค์ พระองค์คือผู้ทรงเป็นแต่เริ่มและผู้ทรงเป็นในบั้นปลาย ไม่มีสิ่งใดที่เหมือนกับพระเจ้า พระเจ้าทรงดำรงอยู่ด้วยพระองค์เอง ความเป็นเอกภาพของพระเจ้า (อัล-วะหฺดานียะฮ์) พระกำลังและพระเจตจำนง พระปรีชาญาณ ชีวิต ความรู้ การได้ยินและการมองเห็นของพระองค์ อัล-กะลาม (คำตรัสของพระเจ้า) และการค้นหาพระเจ้าในความมั่งคั่งของธรรมชาติ.

เริ่มต้นด้วยหัวข้อใหญ่และตามด้วยหัวข้อย่อย เช่น "มนุษย์และศาสนา" เป็นหัวข้อใหญ่ จากนั้นตามด้วยหัวข้อย่อย "สิ่งที่มีอยู่" ผู้เขียนได้อธิบายอย่างละเอียดว่า "ธรรมชาติกว้างใหญ่ไพศาล และมนุษย์อาศัยอยู่ในนั้น ด้วยประสาทสัมผัสและสติปัญญาที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ มนุษย์สามารถมองเห็นธรรมชาติในทุกลักษณะและพฤติกรรมของมัน มีทั้งความยิ่งใหญ่ ความมหัศจรรย์ และความมั่งคั่ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่คงที่ ชีวิตของมนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากธรรมชาตินี้ได้" (Hamka, 1984)

ในหัวข้อ "จากมุมใดที่ควรค้นหาพระเจ้า?" โดยเฉพาะหัวข้อย่อย "ด้านของความมั่งคั่งและศิลปะ" ฮัมกาอธิบายโดยอ้างอิงงานวิจัยของนักจิตวิทยาว่า จิตวิญญาณของมนุษย์มีสามองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ ได้แก่ ความรู้สึก ความคิด และความตั้งใจ ฮัมกาอธิบายว่า หากความรู้สึกเป็นองค์ประกอบที่โดดเด่นที่สุด มนุษย์คนนั้นจะมีแนวโน้มเป็นศิลปิน แต่หากความคิดเป็นสิ่งที่โดดเด่นกว่า เขาก็จะมีแนวโน้มเป็นนักปรัชญา (Hamka, 1984)

ฮัมกาจัดวางเนื้อหาในลักษณะเดียวกันนี้ในส่วนอื่นของหนังสือ เพื่อชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงพระเจ้าสามารถทำได้ผ่าน "ประตู" หลายบาน ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ ปรัชญา การตั้งคำถามถึงความหมายของชีวิต (ตะเศวูฟ) หรือทางพิตรอฮ์ แต่ละประตูมีวิธีการและหนทางเฉพาะของตนในการนำพามนุษย์ให้ค้นพบพระเจ้า หนังสือเล่มนี้ปิดท้ายด้วยหัวข้อเกี่ยวกับ การแสวงหาพระเจ้าผ่านความมั่งคั่งและระเบียบของจักรวาล ซึ่งสะท้อนแนวคิดสำคัญของฮัมกาที่ว่าธรรมชาติทั้งหมดคือ "สัญญาณ" ที่ชี้แนะมนุษย์สู่ผู้สร้าง (Hamka, 1984)

อภิปรายผล

การเชื่อมโยงระหว่างศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ หนังสือ การศรัทธาในพระเจ้าของฮัมกา โดดเด่นในการเชื่อมโยงหลักการศรัทธาในพระเจ้า (เตาฮีด) กับปรัชญาและวิทยาศาสตร์อย่างกลมกลืน การอธิบายถึงเตาฮีดผ่านแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น อะตอม และจิตวิเคราะหของชกิมันด์ พรอยด์ สะท้อนให้เห็นถึงความลึกซึ้งในการประยุกต์ใช้แนวคิดที่ซับซ้อนเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า การนำเสนอในลักษณะนี้ช่วยตอบโจทยความสงสัยของผู้อ่านในยุคที่การแยกศาสนาออกจากชีวิตประจำวันเริ่มมีบทบาทสำคัญ การอภิปรายถึงแนวคิดเชิงปรัชญา เช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มุ่งปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า แสดงให้เห็นว่าฮัมกาไม่เพียงมุ่งเน้นการอธิบายหลักการศรัทธา แต่ยังตอบโต้ข้อโต้แย้งที่ท้าทายความเชื่อในศาสนาอิสลามอย่างมีเหตุผล

เป้าหมายในการตอบสนองต่อความท้าทายทางสังคม เป้าหมายหลักของหนังสือคือการตอบสนองต่อความท้าทายในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกระแสความคิดแบบฆราวาสนิยม (Secularism) ฮัมกาเรียกร้องให้สังคมมุสลิมกลับคืนสู่หลักการเตาฮีดที่บริสุทธิ์ ด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่ผสมผสานแนวคิดเชิงปรัชญาและศาสนา พร้อมทั้งยืนยันว่าความศรัทธานั้นไม่ควรถูกจำกัดอยู่ในมิติส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ควรเป็นรากฐานที่ขับเคลื่อนสังคม ฮัมกาใช้ธรรมชาติและความงดงามของจักรวาลเป็นจุดเริ่มต้นในการค้นหาพระเจ้า แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักคำสอนอิสลามที่เน้นการไตร่ตรองสรรพสิ่งที่ถูกสร้าง (ตะฟักกูร) เพื่อยืนยันการมีอยู่ของผู้สร้าง

โครงสร้างและการนำเสนอเนื้อหา หนังสือแบ่งออกเป็นหัวข้อที่มีความชัดเจน โดยเริ่มต้นจากบทนำที่กล่าวถึงความสำคัญของความศรัทธาในฐานะแก่นหลักของศาสนาอิสลาม ก่อนที่จะเชื่อมโยงหลักศาสนาเข้ากับปรัชญาและวิทยาศาสตร์ หัวข้อ “มนุษย์และศาสนา” และ “จากมุมใดที่ควรค้นหาพระเจ้า” เป็นตัวอย่างที่สะท้อนความสามารถของฮัมกาในการประยุกต์ใช้ตัวอย่างจากธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ และศิลปะ เพื่อเชื่อมโยงมนุษย์กับพระเจ้า การนำเสนอในลักษณะนี้ช่วยดึงดูดผู้อ่านให้ไตร่ตรองความเชื่อในบริบทที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การใช้กรณีศึกษาและตัวอย่างเชิงปรัชญาในหัวข้อ “ความเชื่อในพระเจ้าและนักปรัชญา” ช่วยเสริมความน่าเชื่อถือของเนื้อหา ทำให้ผู้อ่านมองเห็นการบูรณาการระหว่างศรัทธาและเหตุผล

คุณค่าของหนังสือในบริบทปัจจุบัน หนังสือการศรัทธาในพระเจ้า มีคุณค่าทั้งในด้านวิชาการและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เนื้อหาในหนังสือช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในความศรัทธาผ่านมุมมองที่ครอบคลุม ทั้งด้านศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์

ในยุคที่กระแสความคิดแบบฆราวาสนิยมและแนวโน้มการปฏิเสธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม หนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการยืนยันคุณค่าของศรัทธาและหลักศาสนาอิสลาม ฮัมกาได้เสนอแนวทางที่ชัดเจนสำหรับการตอบโต้กระแสเหล่านี้ด้วยเหตุผลและความเข้าใจ

หนังสือ การศรัทธาในพระเจ้า ของฮัมกา เป็นผลงานที่ตอบสนองต่อความท้าทายทางปรัชญาและสังคมในยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเชื่อมโยงระหว่างศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ในลักษณะบูรณาการ ทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นทรัพยากรสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจในหลักศรัทธาทั้งในมิติส่วนบุคคลและสังคม ผลงานนี้สะท้อนถึงความพยายามของฮัมกาในการเชื่อมโยงหลักศาสนาอิสลามกับความรู้สมัยใหม่ โดยเน้นความสำคัญของศรัทธาในฐานะรากฐานที่ขับเคลื่อนทั้งชีวิตและสังคมมนุษย์

หนังสือเล่มนี้สอดคล้องกับหนังสือที่เขียนโดยบรรดานักวิชาการศาสนาอิสลาม เช่น เชคยูซุฟ อัล-กอรอฎอวีย ในหนังสือ การมีอยู่ของพระเจ้า (Wujudullah) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่

ของพระเจ้าผ่านศิลปะและความงดงามของจักรวาล มนุษย์โดยธรรมชาติจะถูกชี้นำไปสู่พระเจ้าหากพวกเขาไตร่ตรองถึงธรรมชาติโดยปราศจากอิทธิพลภายนอก เช่น การยึดถือในลัทธิสุดโต่งหรือการปฏิบัติตามโดยไม่ไตร่ตรอง (al-Qaradhawi, n.d.)

เช่นเดียวกันสอดคล้องกับหนังสือ "Tauhid dan Sains" เขียนโดย Bakar (1994) เป็นการรวบรวมบทความที่ครอบคลุมหลายมิติของประวัติศาสตร์และปรัชญาวิทยาศาสตร์อิสลาม หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ รากฐานทางญาณวิทยาของวิทยาศาสตร์อิสลาม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และพระเจ้าในมุมมองของวิทยาศาสตร์อิสลาม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์อิสลามและตะวันตก และอิสลามและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

Osman Bakar (1994) เน้นว่า วิทยาศาสตร์อิสลามไม่ได้เกิดขึ้นจากชาวมุสลิมเท่านั้น แต่ยังได้รับการสนับสนุนจากบุคคลที่ไม่ใช่มุสลิมด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำให้วิทยาศาสตร์นี้เป็น "อิสลาม" คือความเกี่ยวข้องในเชิงแนวคิดกับหลักคำสอนพื้นฐานของอิสลาม โดยเฉพาะหลักการเตาฮีด (*Tauhid*) หนังสือเล่มนี้พยายามเปิดเผยความสัมพันธ์เชิงออร์แกนิก (ความสัมพันธ์เชิงออร์แกนิกระหว่างความรู้-ความคิด-จิตวิญญาณ) ระหว่างเตาฮีดและวิทยาศาสตร์ในมุมมองของนักวิทยาศาสตร์มุสลิม

ด้วยวิธีการแบบสหวิทยาการที่ผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์และปรัชญา Bakar (1994) แสดงให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์อิสลามมีลักษณะเฉพาะในเชิงศาสนา โดยอ้างอิงหลักการเกี่ยวกับอภิปรัชญา (Metaphysics) จักรวาลวิทยา (Cosmology) ญาณวิทยา (Epistemology) จริยธรรม และศีลธรรมของอิสลาม ซึ่งทำให้แตกต่างจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แม้ทั้งสองจะมีความเหมือนกันในด้านความมีเหตุผล (Rationality) ตรรกะ (Logic) และวิธีการทางวิทยาศาสตร์

หนังสือเล่มนี้มีคุณูปการสำคัญในการเปิดเผยแนวทางปัญญาและจิตวิญญาณของอิสลามที่มีต่อวิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของวิกฤตในยุคปัจจุบันในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตะวันตก ดังนั้น "Tauhid dan Sains" จึงกลายเป็นแหล่งอ้างอิงที่สำคัญสำหรับผู้สนใจในปัญหาเกี่ยวกับความรู้ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในสายวิชาการใดก็ตาม

สรุปผล

หนังสือ "การศรัทธาในพระเจ้า" (Cara Mengenal Tuhan) เขียนโดยศาสตราจารย์ ดร. ฮายี อับดุลมาลิก การ์ิม อัมรุลละฮ์ (ฮัมกา) มีจุดเด่นเชื่อมโยงหลักการศรัทธาในพระเจ้า (เตาฮีด) เข้ากับปรัชญาและแนวคิดวิทยาศาสตร์ เช่น อะตอม ลัทธิคอมมิวนิสต์ และจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ และมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในความศรัทธา และตอบสนองต่อความท้าทายในยุคใหม่โดยใช้มุมมองปรัชญาและศาสนาอย่างผสมผสาน

สาเหตุของการแต่งหนังสือฮัมกาต้องการให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของพระเจ้า โดยเน้นการค้นพบพระเจ้าผ่านธรรมชาติ ความงดงามของจักรวาล และความเป็นระเบียบของโลก ฮัมกาพยายามตอบโต้ต่อการแยกศาสนาออกจากชีวิต (ฆราวาสนิยม) และเรียกร้องให้กลับสู่หลักการเตาฮีดที่บริสุทธิ์ หนังสือสะท้อนความพยายามของฮัมกาในการปรับปรุงเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามในภาษาอินโดนีเซียเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

โครงสร้างและเนื้อหาประกอบด้วย (ก) บทนำ กล่าวถึงความสำคัญของความศรัทธาในพระเจ้าในฐานะแก่นหลักของศาสนาอิสลาม (ข) วัตถุประสงค์ เชื่อมโยงหลักศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความศรัทธาในบริบทที่หลากหลาย (ค) หัวข้อหลัก: มนุษย์และศาสนา การค้นหาความเชื่อผ่านวิทยาศาสตร์ ปรัชญา ฟิสิกส์ และการปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม (ง) จากมุมใดที่ควร

ค้นหาพระเจ้า ใช้ความงดงามของศิลปะ ปรัชญา และการพิจารณาจักรวาลเพื่อเข้าถึงพระเจ้า (จ) ความเชื่อในพระเจ้าและนักปรัชญา การอธิบายถึงการมีอยู่ของพระเจ้าและลักษณะของพระเจ้า (ฉ) การนำเสนอเนื้อหา ใช้ตัวอย่างและกรณีศึกษาในมุมมองที่เชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติและศาสนา

คุณค่าของหนังสือเล่มนี้ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความศรัทธาในพระเจ้าในแงุ่มที่ครอบคลุมมีความสำคัญในการส่งเสริมหลักศรัทธาในยุคที่สังคมเผชิญกับการแยกศาสนาออกจากชีวิต เป็นผลงานที่ตอบโจทย์การศึกษาความเชื่อในศาสนาอิสลามด้วยการผสมผสานหลักปรัชญา วิทยาศาสตร์ และศาสนา ดังนั้นหนังสือ "การศรัทธาในพระเจ้า" ของฮัมกา ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในด้านศรัทธา แต่ยังตอบสนองต่อความท้าทายทางปรัชญาและสังคมในยุคใหม่ เป็นผลงานที่มีคุณค่าทั้งในแง่ของศาสนาและปรัชญาที่สามารถปรับใช้ได้กับบริบทของสังคมมุสลิมยุคปัจจุบัน.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาบทบาทของศาสนาในการตอบโต้หรือปรับสมดุลกับกระแสฆราวาส โดยเฉพาะในบริบทของสังคมสมัยใหม่ที่มีการพึ่งพาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมาก
2. ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำแนวคิดของฮัมกาไปประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาของมุสลิม เช่น การใช้การศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลเพื่อเสริมสร้างศรัทธาของนักเรียนในระดับต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- Abri, A. (2008). *Manhaj akidah menurut Hamka*. Suska Press.
- Al-'Uthaymin, M. b. s. (2004). *Sharh al-usul al-thalathah*. Dar al-Tharaya.
- Al-Attas, S. M. N. (1993). *Islam and secularism: Experience of happiness in Islam*. ISTAC.
- Al-Qaradhawi, Y. (n.d.). *Wujudullah*. Maktabah Wahbah.
- Bakar, O. (1994). *Tawhid and sains*. Pustaka Hidayah.
- Hamka. (1974). *Kenang-kenangan hidup*. Bulan Bintang.
- Hamka. (1984). *Cara mengenal tuhan*. Pustaka Aman Press.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah, M. A. B. (1996). *Madarij al-salikin*. Dar al-Kitab al-Arabi.
- Kamaruzaman, K. N. (2022). Pendekatan dakwah Hamka dalam karya falsafah ketuhanan. Penerbitan UKM.
- Rusydi. (1983). *Pribadi dan martabat Buya Hamka*. Pustaka Panjimas.
- Syukur, A. (1997). *Zuhud di abad modern*. Pustaka Pelajar.
- Yusuf, M. Y. (2003). *Corak pemikiran kalam Tafsir Al-Azhar: Sebuah telaah atas pemikiran Hamka dalam teologi Islam*. Penamadani.
- Yusuf, M. Y. (2014). *Alam pikiran Islam: Pemikiran kalam dari Khawarij ke Buya Hamka hingga Hasan Hanafi*. Prenada Media Group.

ศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านบือแนแล
อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

Study the Behavior Guidelines of Muslim Youth towards the Elderly in the
Ban Buenalae Community, Mueang District, Narathiwat Province

วันอิมรอน แวปา¹ อานิส พัฒนปรีชาวงศ์² เจ๊ะเหล๊ะ แวกพงค์³ มุฮัมมัด อุมูดี⁴ อัลอามีน เจะนี⁵

Wan Imron Waepa,¹ Anis Pattanaprichawong,² Cheloh khaekphong,³

Muhammad Umudee,⁴ Al-Ameen Cheni⁵

(Received: Jun 13, 2025; Revised: Dec 09, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยมีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในอิสลาม 2. เพื่อศึกษาปัญหาของการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านบือแนแล อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส จัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำราวิชาการอิสลาม เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย มีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย จากกลุ่มตัวอย่างเยาวชนมุสลิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบือแนแล จำนวน 86 คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1. การปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในอิสลาม โดยภาพรวมมีระดับค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยคิดค่าเฉลี่ย = 4.26 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเข้าถึงบริการต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน อยู่ในอันดับแรก มีค่าเฉลี่ย 4.45 และ 2. พบว่าเยาวชนมุสลิมส่วนใหญ่มีปัญหาในการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุ ทั้งในคำพูดและการกระทำ เช่น การพูดจาไม่สุภาพพูดจาหยาบคายหรือแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสม เพราะในศาสนาอิสลาม การให้เกียรติผู้อาวุโสถือเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชน มีการเปิดใจรับฟังเรื่องราวประสบการณ์จากผู้สูงอายุ เพื่อเรียนรู้และสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม และมีสวัสดิการที่ทั่วถึงและครอบคลุม เพราะผู้สูงอายุบางท่านต้องใช้ชีวิตลำพังไม่ได้มี

¹ สาขาวิชาอิสลามศึกษา สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

² Department of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Corresponding author / Email: waeamrene.w@pnu.ac.th)

³ สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

⁴ Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: anis.p@pnu.ac.th)

⁵ สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

⁶ Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: cheloh.k@pnu.ac.th)

⁷ สาขาวิชาอิสลามศึกษาปริญญาโท สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

⁸ Master of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: muhammad.u@pnu.ac.th)

⁹ สาขาวิชาอิสลามศึกษา สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

¹⁰ Department of Islamic Law, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University (Email: 6460903039@pnu.ac.th)

ลูกหลานคอยดูแล อีกทั้งผู้สูงอายุบางท่านยังคงต้องทำงานหนัก หาเช้ากินค่ำ เพื่อประทังชีวิต ทั้งนี้ขอให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ผู้ที่เป็นรากฐานสำคัญของชุมชน

คำสำคัญ: แนวทางการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุ เยาวชนมุสลิม ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This research is a quantitative study with the objectives: 1. to study the behavior of Muslim youth towards the elderly in Islam, and 2. to study the problems in the behavior of Muslim youth towards the elderly in the community of Ban Bue Nae, Mueang District, Narathiwat Province. Data were collected from books, Islamic academic textbooks, academic papers, and other related research through simple random sampling. A questionnaire was used as a research tool, with a sample group of 86 Muslim youth residing in the Ban Bue Nae Lae community. The data were analyzed using percentage values, mean, and standard deviation. The findings of the study revealed that: 1. The behavior of Muslim youth towards the elderly in Islam, overall, had a high average score, with a mean of 4.26. When considering individual items, it was found that promoting the elderly's access to various services, such as providing assistance in emergencies, ranked first with a mean of 4.45. 2. It was found that most Muslim youth had problems in their behavior towards the elderly, both in terms of speech and actions, such as using polite language, not speaking rudely, or displaying inappropriate behavior. In Islam, respecting the elderly is important for fostering good relationships within the community. There is a need to be open to listening to the experiences of the elderly in order to learn and preserve cultural values. Additionally, there should be comprehensive welfare, as some elderly people live alone without children to take care of them, and some still have to work hard to make a living. It is crucial to recognize the value and importance of the elderly, who are the foundation of the community.

Keywords: *Guidelines for treating the elderly, Muslim youth, Elderly people*

บทนำ

ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเยาวชนจะไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องการเคารพปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าการเคารพปฏิบัติตนของเยาวชนต่อผู้สูงอายุนั้นมีความประหลาดตัวที่ไม่ควร เช่น การทะเลาะถกเถียงกับผู้สูงอายุ มารยาทการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งการปฏิบัติตนดังกล่าวไม่เป็นที่สนับสนุนในศาสนาอิสลาม ในสังคมไทยปัญหาการเคารพปฏิบัติตนของเยาวชนต่อผู้สูงอายุนั้นเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วัยรุ่นเป็นวัยที่หลายคนให้ความสนใจมากที่สุด เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีอารมณ์แปรปรวน ขาดการยั้งคิด รักสนุก ตามเพื่อน คิดอะไรง่าย ๆ เป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ (ปัญญา เรือนดี, 2567) บางคนอาจจะเสียคนในช่วงวัยนี้ หรือบางคนอาจจะสร้างอนาคตที่ดีให้กับตัวเอง ประการสำคัญของเยาวชนมุสลิมต้องเข้าใจคือการประพฤติ เคารพปฏิบัติตนที่

แตกต่างจากศาสนาอื่น เพราะสิ่งสำคัญคือเรามีแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตจากบรรดาท่านนบี บรรดา คอฮาบะฮ์ เรามีคู่มือในการดำเนินชีวิตคือพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็น เป็นความดี หรือความชั่วที่เราปฏิบัตินั้นล้วนต้องกลับไปสู่การตอบแทน หรือการลงโทษจากอัลลอฮ์ ซ.บ. ดังนั้นเยาวชนมุสลิมจะปฏิบัติตามแบบอย่างศาสนาอื่นมิได้ด้วยประการทั้งปวงดังที่อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์อัซซารียาต โองการที่ 56 ความว่า “และข้ามิได้สร้างญิน และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่ เพื่อเคารพภักดีต่อข้า” อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์อันนิซาอ์ โองการที่ 59 ความว่า “ผู้ ครุฑาทาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ ซ.บ. และเชื่อฟังรอสูล ศ.ล. เกิดและผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, 2542).

ด้วยสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงทางด้านจริยธรรม รวมถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่ แพร่หลายไปทั่วโลก ทำให้เยาวชนมุสลิมค่อย ๆ เดินตามรอยอิทธิพลตะวันตก (สมพร โกมารทัต, อริยญา ตั้ยคัมภีร์, และศิริพร สัจจามันท์, 2022) ไม่ให้ความสำคัญต่อศาสนาประเพณีปฏิบัติตนตามใจชอบ ทำให้ เกิดปัญหามากมายกับเยาวชนมุสลิมและเกิดปัญหาด้านแนวคิดเพราะมีทัศนคติที่แตกต่างกัน ทำให้เกิด ความไม่เข้าใจกัน ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเยาวชนอาจให้ความสำคัญกับเรื่องอื่น เช่น เพื่อน การงาน อาชีพ นอกเหนือจากเรื่องของผู้สูงวัย การเข้าถึงเทคโนโลยีที่เข้าถึงง่ายและรวดเร็ว ทำให้เยาวชนมุสลิมให้ ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในโซเชียลมีเดีย เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ อินสตาแกรม ซึ่งติดต่อกันสะดวกโดย ผ่านการพิมพ์ข้อความแชท วิดีโอคอล เป็นต้น ทำให้เกิดสังคมก้มหน้า ซึ่งมองข้ามคนใกล้ตัวอย่างผู้สูงวัยที่ อยู่ในครอบครัวส่งผลให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแม้ศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายูมุสลิมจะสอน ให้เยาวชนให้ความเคารพและดูแลผู้สูงอายุดังนี้ในปัจจุบันอาจพบว่าบางส่วนของเยาวชนมีพฤติกรรมที่ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่นขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ หรือไม่แสดงความเคารพเหมือนในอดีต จึงเกิดคำถามว่า เยาวชนมุสลิมในชุมชนบ้านบือแนแลปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุอย่างไร และปัจจัยใดที่ส่งผลต่อ พฤติกรรมเหล่านั้น

ปัญหาการเคารพต่อผู้สูงวัยของเยาวชนบ้านบือแนแลคือเยาวชนบ้านบือแนแลไม่ค่อยให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเคารพปฏิบัติตนต่อผู้สูงวัย ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเคารพปฏิบัติตนที่ไม่สมควร และไม่เหมาะสม เช่น มีการทะเลาะถกเถียง มีปากเสียงกันและขึ้นเสียงกับผู้สูงวัย ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าว ไม่เป็นที่สนับสนุนในอิสลาม ปัญหาดังกล่าวของชุมชนบ้านบือแนแลเกิดขึ้นจากปัญหาเชิงพฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านครอบครัวส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับ เรื่องงานของตนมากกว่าเรื่องครอบครัว ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาได้อบรมสั่งสอนครอบครัวของตน อีกปัญหาหนึ่ง คือเยาวชนมีการยุ่งเกี่ยวข้องกับยาเสพติดซึ่งเป็นที่ระบาคหนักในชุมชนบ้านบือแนแลยังไม่มีการศึกษาเชิง ลึกเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในพื้นที่เฉพาะอย่างชุมชนบ้านบือแนแล ซึ่ง มีบริบทเฉพาะของตนเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงรูปแบบพฤติกรรมและแนวคิดของ เยาวชนในชุมชนบ้านบือแนแล

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของ เยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านบือแนแล อำเภอมือเมือง จังหวัดนราธิวาส โดยมีความคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยครั้งนี้จะสามารถนำไปแก้ไขพฤติกรรมการเคารพต่อผู้สูงวัยของเยาวชนบ้านบือแนแล อย่างมี ประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านป้อแนแล อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมบ้านป้อแนแล อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

การศึกษาแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้ มาลี อาแว (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุของชุมชนบ้านป้อแนแล” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุของชุมชนบ้านป้อแนแล และเพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุชุมชนบ้านป้อแนแล โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 86 คน ซึ่งเป็นเยาวชนมุสลิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านป้อแนแล นำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป แล้วนำผลการวิเคราะห์มาอธิบายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบและแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุของชุมชนบ้านป้อแนแลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.95 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุนั้นเป็นจำป็น อยู่ในอันดับแรก มีค่าเฉลี่ย 4.35 และ 2. เยาวชนมุสลิมของชุมชนบ้านป้อแนแลมีรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุในชุมชนของตนเอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.03 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ายาวชนมุสลิมของชุมชนบ้านป้อแนแลนั้นส่งเสริมให้มีกิจกรรมพบปะระหว่างเยาวชนมุสลิมกับผู้สูงอายุ อยู่ในระดับแรก คิดค่าเฉลี่ย 4.26 จากวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อ โดยรวมอยู่ในระดับมาก คิดค่าเฉลี่ย 3.95 สำหรับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม ควรยอมรับและรับฟังปัญหาของทั้งสองฝ่ายเพื่อสร้างความเข้าใจและแก้ปัญหาาร่วมกันรวมถึงสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีมากยิ่งขึ้น

กนกวรรณ ทองคำสิง (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คหกรรมศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ” จากคำกล่าวที่ว่า “วิถีชีวิตของผู้สูงอายุ” ผู้สูงอายุจะหวังพึ่งลูกหลานในยามแก่เฒ่าวันมีแต่จะล้มเหลวผู้สูงอายุต้องหันมาช่วยเหลือพึ่งตนเองให้ได้ ตามอุดมการณ์ของชาติที่พยายามสร้างกระบวนการพัฒนาทุกระดับให้หันทิศทางไปสู่การมีชีวิตที่ปกติสุขให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Good Quality of Life) ภายใต้หลักการพึ่งพาตนเองการพัฒนาประเทศจะก้าวหน้าไปได้อย่างดีหรือรวดเร็วมากนักน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญคือคุณภาพของประชากรและเครื่องมือสำคัญของแต่ละสังคมที่มีบทบาททำให้ประชากรมีคุณค่าต่อการพัฒนาหรือการศึกษาถึงแม้ปัญหามาจากนานาประการทั้งการเมืองเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจะพึ่งแต่การศึกษาเพียงอย่างเดียวมิได้จำป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างเข้าสนับสนุนแต่การศึกษาก็ยังป็นตัวประกอบสำคัญที่ชี้ให้เห็นสมมติฐานของปัญหาแนวทางและวิธีการดำเนินการแก้ไขการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในด้านการพัฒนาตลอดทุกขั้นตอนทั้งการกระตุ้นให้เห็นปัญหาที่ต้องแก้ไขการให้ความรู้และทักษะซึ่งจำป็นต่อการแก้ปัญหาต่างๆในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นรากฐานของการชีวิตการพัฒนาศักยภาพและความสามารถด้านต่างๆในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพรวมทั้งรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในยุคความก้าวหน้าของข้อมูลข่าวสารได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวพบว่า งานวิจัยของมาลีนี อาแว มีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยในครั้งนี้ในด้านแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุ และจากการศึกษาจากวารสารของ กนกวรรณ ทองคำถึง พบว่ามีประเด็นหัวข้อที่คล้ายคลึงกันกับงานวิจัยในครั้งนี้ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้นการทํารายงานครั้งนี้จะพัฒนาให้ดีขึ้นโดยเฉพาะแนวการปฏิบัติให้เป็นรูปกระทำในสังคมปัจจุบัน การทํารายงานครั้งนี้เรามีการเลือกชุมชนมุสลิมบ้านบ่อแฉะ ในหัวข้อ การศึกษาแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมบ้านบ่อแฉะ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ พร้อมกับประกอบด้วยความหมาย ความสำคัญ และหลักการที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

คํานิยามเยาวชนมุสลิม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า "เยาวชน" ไว้หมายถึงบุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ และไม่ใช่เป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส ความหมายของเยาวชนมุสลิมตามทัศนะของอิสลาม เยาวชนมุสลิมในภาษาอาหรับมาจากคำว่า “ซาบาบ” หมายถึงผู้ชายที่มีอายุตั้งแต่ 13 ปี จนถึงอายุ 33 ปี สุภาพบุรุษมุสลิม เป็นคำภาษาอาหรับที่ใช้เรียกชื่อผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม แปลว่า ผู้ที่ใฝ่หาความสันติ และเป็นผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ซ.บ. ว่า เป็นพระเจ้าที่แท้จริงเพียงองค์เดียว และนอบน้อมยอมจำนนตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ซ.บ. โดยสิ้นเชิง (มาลีนี อาแว, 2561) มุสลิม เป็นคำภาษาอาหรับเช่นกัน หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมและยอมจำนนต่อข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ ซ.บ. และหมายถึงผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม

จากคํานิยามทั้งสองระหว่าง “เยาวชน” กับ “มุสลิม” มารวมกันเป็นเยาวชนมุสลิม หมายถึงผู้ชายที่มีอายุ 14 ปีแต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์และยังมิใช่เป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรสที่นับถือศาสนาอิสลาม (มาลีนี อาแว, 2561)

ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายเยาวชน หมายถึงบุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์และไม่ใช่ผู้บรรลุนิติภาวะแล้วจากการจดทะเบียนสมรส ในทางกฎหมายก็ถือว่าบุคคลที่มีอายุระหว่างนี้เป็นเยาวชนและหากต้องระวางโทษก็จะพิจารณาโทษแตกต่างจากผู้ใหญ่ ความหมายในระดับสากลโดย (UNICEF) ระบุว่าเยาวชน หมายถึง คนในวัยหนุ่มสาวคือผู้มีอายุระหว่าง 15-25 ปีหรือเป็นช่วงวัยหนุ่มสาว แต่ในประเทศไทยคนส่วนใหญ่มักเข้าใจกันว่าเยาวชนมีช่วงอายุระหว่าง 13-25 ปี เพราะเริ่มต้นช่วงรอยต่อระดับชั้นเรียนจากประถมศึกษาเป็นมัธยมศึกษาและปลายช่วงของการจบปริญญาตรีแล้ว

คํานิยามผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุตามหลักการบุคคลจะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุมีเกณฑ์พิจารณาแตกต่างกัน โดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ 4 ลักษณะ

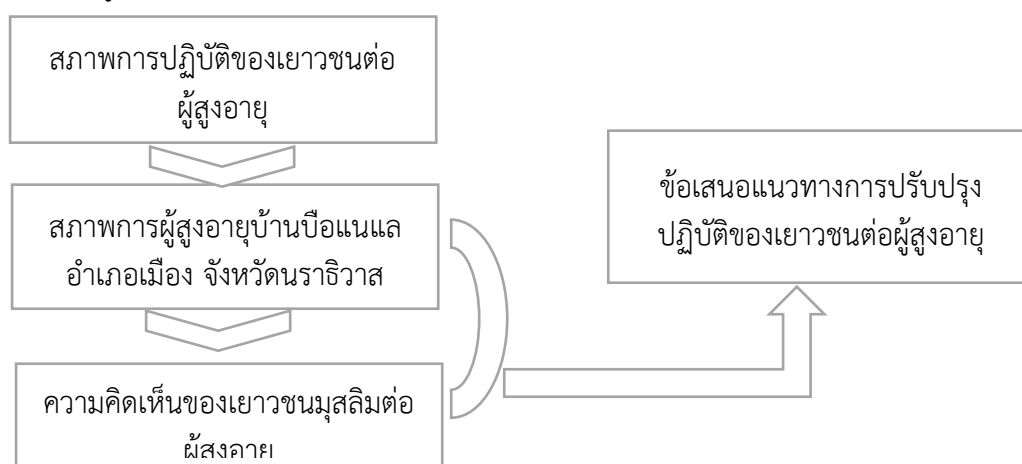
1. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปฏิทินโดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมารวมพิจารณาด้วย
2. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี
3. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychologic Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา และการรับรู้ที่ถดถอยลง
4. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) จากบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงาน

ลดลง ความหมายของผู้สูงอายุตามภาษาอาหรับเรียกว่า “อัลอะญุซ” ซึ่งมีความหมายตามหลักภาษาคือผู้ที่มีอายุมาก (มาลีนิ อาแว, 2661) การปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุเป็นการให้ความเคารพนับถือ ทั้งในเรื่องของการใช้กิริยาวาจาที่สุภาพ อ่อนน้อม และประพฤติปฏิบัติต่อเขาด้วยความเคารพ การปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุไม่ได้หมายถึง การปฏิบัติตนที่ถึงขั้นการยกย่องจนเกินความเป็นจริง แต่หมายถึงการให้เกียรติและให้ความเคารพเท่าที่ศาสนาอนุญาต เช่น การให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ให้ถือตามความเป็นอาวุโสของท่าน (นิรัชรา ลิลละฮ์กุล และปัทมา สุพรรณกุล, 2563; บุญประจักษ์ จันทรวิน และนรานุช ชะระเชื่อน, 2565) ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ศ.ล. ท่านกล่าวสลามต่อคนอื่นเสมอ เมื่อเจอกันไม่นานไม่ว่าเขาผู้นั้นจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่ถ้าผู้นั้นได้กล่าวสลามก่อน ท่านจะตอบรับสลามของเขาอย่างสมบูรณ์ อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในซูเราะห์อันนิสาอ์ โองการที่ 86 ความว่า “และเมื่อพวกเขาได้รับคำอวยพรจะด้วยคำอวยพรใด ๆ ก็ตาม ก็จงกล่าวคำอวยพรตอบที่ดีกว่านั้น หรือไม่ก็กล่าวคำอวยพรนั้นตอบกลับไป แท้จริงอัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงค้ำถุนับในทุกสิ่งทุกอย่าง”

และทรงกำชับอีกว่า เจ้าจงแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนเมื่อเจอกันและจงให้ความเคารพต่อผู้อื่นเสมอ อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในซูเราะห์อัลฟุรกออัน โองการที่ 63 ความว่า “และปวงบ่าวของพระผู้ทรงกรุณาปรานีคือ บรรดาผู้ที่เดินบนแผ่นดินด้วยความสงบเสียง และเมื่อพวกเขาไกลกล่าวทักทายพวกเขา พวกเขาจะกล่าวว่า ศานติ หรือสลาม” จากโองการข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอิสลามได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งว่าให้เรานั้นเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น พร้อมกับแนะนำมารยาทและกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมเอาไว้ เช่น มุสลิมเมื่อมีการพบกันต้องให้สลามต่อกัน และผู้ที่กล่าวก่อนย่อมมีความประเสริฐมากกว่า ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ศ.ล. ได้กล่าวไว้ในหะดีษรายงานโดยอัลบุคอรี เลขที่ 6018 ความว่า “ผู้ใดศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ซ.บ. และศรัทธาต่อวันสุดท้ายเขาจะต้องพูดจาที่ดี หรือไม่ก็เจียบ และผู้ใดศรัทธาในอัลลอฮ์ ซ.บ. และวันสุดท้าย เขาจะต้องให้เกียรติเพื่อนบ้านของเขา และผู้ใดศรัทธาในอัลลอฮ์ ซ.บ. และวันสุดท้ายเขาจะต้องให้เกียรติแขกของเขา” ดังนั้นการปฏิบัติตนต่อผู้ที่อาวุโสกว่าหรือผู้ที่สูงส่งกว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง การปฏิบัติตนต่อผู้ที่อาวุโสก็คือ การที่เราได้เคารพในความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี และการเป็นผู้มีศาสนาไม่ได้เคารพในรูปพรรณสัณฐานหรืออำนาจ ถ้าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และการเป็นผู้ที่มีศาสนาได้หมดไปจากเขา การเคารพและการให้การให้เกียรติต่อเขาถือว่าไม่จำเป็นอีกต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านป้อแฉแล อำเภอมือง จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้ศึกษาตามกรอบแนวคิด ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล อำเภอมือ จังหวัดนราธิวาส ในครั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่บรรลุตตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล อำเภอมือ จังหวัดนราธิวาส

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนมุสลิมบ้านป้อแนแลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 30 ปี จำนวน 115 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เยาวชนมุสลิมบ้านป้อแนแลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ถึง 30 ปี จำนวน 86 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างง่าย โดยใช้ตารางสำเร็จรูปคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ แบบสอบถามแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล ซึ่งมี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นคำถามแบบเลือกตอบ จำนวน 5 ข้อได้แก่ อายุ การศึกษาด้านศาสนา การศึกษาด้านศาสนา สถานภาพ เป็นต้น

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแลของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล

สำหรับการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวทางและการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของเยาวชนมุสลิมชุมชนบ้านป้อแนแล แบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ทสเกล โดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและให้ค่าน้ำหนักคะแนนแต่ละระดับ โดยกำหนดความหมายของคะแนนเป็น 5 ระดับดังนี้ ระดับ 5 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ระดับ 4 หมายถึง ระดับความคิดเห็น มาก ระดับ 3 หมายถึง ระดับความคิดเห็นปานกลาง ระดับ 2 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อย ระดับ 1 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด ทั้งนี้ในการแปลความหมายข้อมูลใช้หลักเกณฑ์ในการแปลผล โดยกำหนดช่วงคะแนนดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00	หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49	หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49	หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49	หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50	หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนดังนี้

- 3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการแจกแจงแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง คือ เยาวชนมุสลิมบ้านป้อแนแล
- 3.2 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามทั้งหมดจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง
- 3.3 นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความเรียบร้อยและความสมบูรณ์ในการตอบที่ละฉบับแล้วจึงมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป (SPSS) มีรายละเอียดดังนี้

 - 4.1 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม
 - 4.2 การลงรหัส นำแบบสอบถามที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้ว มาลงรหัสตามที่ได้กำหนดรหัสล่วงหน้าสำหรับแบบสอบถามที่เป็นปลายปิด
 - 4.3 ประมวลผลแบบสอบถามหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้วยเครื่องมือคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากข้อมูลที่ได้รับจากผู้ประเมินในแบบสอบถาม
 - 4.4 การวิเคราะห์คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยได้มาวิเคราะห์ข้อเสนอแนะต่าง ๆ โดยวิธีการบรรยายสรุป (Inductive data analysis)

ผลการวิจัย

จากผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านป้อแนแลพบว่า ระดับความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.80 เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า ประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามให้คะแนนเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

1. การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการต่างๆ เช่น การให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.82
2. การตระหนักว่าการปฏิบัติตนที่ดีต่อผู้สูงอายุเป็นสิ่งจำเป็น อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.80
3. การเชิญชวนผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการดูแลสุขภาพ อยู่ในระดับความคิดเห็นมากเช่นกัน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.78

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุ	4.00	0.79	มาก
2	ท่านคิดว่าการปฏิบัติตนที่ดีต่อผู้สูงอายุนั้นเป็นสิ่งจำเป็น	4.44	0.80	มาก
3	ท่านมักให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ	4.39	0.72	มาก
4	ท่านให้สละมก่อนทุกครั้งเมื่อพบเจอผู้สูงอายุ	4.12	0.82	มาก
5	ท่านมักเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ	4.32	0.78	มาก

6	ท่านมักพูดจาอ่อนโยน และรับฟังคำตักเตือน เมื่อพูดคุยกับผู้สูงอายุ	4.40	0.69	มาก
7	ท่านไม่แสดงนิสัยก้าวร้าวต่อผู้สูงอายุ	4.36	0.78	มาก
8	ท่านมักจะคลุกคลีกับผู้สูงอายุอยู่เสมอ	3.83	0.94	มาก
9	ท่านไม่ขัดจังหวะหรือพูดแทรกเวลาคุยกับผู้สูงอายุ	4.22	0.85	มาก
10	ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมสานสัมพันธ์ผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง	4.25	0.82	มาก
11	รณรงค์ให้คนในชุมชนมีการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุในชุมชน	4.36	0.75	มาก
12	เชิญชวนผู้สูงอายุให้เข้าร่วมการดูแลสุขภาพ	4.40	0.78	มาก
13	ส่งเสริมให้มีการจัดเวทีให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ	4.04	0.94	มาก
14	ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน หรือมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	4.32	0.72	มาก
15	ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเข้าถึงบริการต่างๆ เช่นการช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน	4.45	0.82	มาก
ภาพรวม		4.26	0.8	มาก

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านบือแนแล อำเภอมือเมือง จังหวัดนราธิวาส สามารถอภิปรายผลโดยสังเขปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในอิสลามตามหลักศาสนาอิสลามผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยคิดค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 4.26 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.8 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนมุสลิมในชุมชนดังกล่าวมีความตระหนักและเข้าใจบทบาทของตนในการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เน้นการให้เกียรติ เคารพ และดูแลผู้สูงอายุวัยอย่างเหมาะสม ความคิดเห็นที่อยู่ในระดับมากดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากการได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว ชุมชน และสถาบันศาสนา ตลอดจนบทบาทของมัสยิดและโรงเรียนศาสนาในพื้นที่ที่มีส่วนในการถ่ายทอดคุณธรรมและจริยธรรม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุบ้านบือแนแล อำเภอมือเมือง จังหวัดนราธิวาส พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่งยังคงประสบปัญหาในการปฏิบัติตน ทั้งในด้านการใช้ถ้อยคำและพฤติกรรม เช่นการพูดจาไม่สุภาพ พูดหยาบคาย หรือแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุซึ่งขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลามที่เน้นย้ำถึงการเคารพผู้มีอาวุโสในฐานะที่เป็นแหล่งของภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทั้งนี้ ยังพบปัจจัยเสริมอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อปัญหาดังกล่าว เช่น บางครอบครัวมีโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตลำพัง หรือขาดการดูแลจากลูกหลาน บางรายยังต้องทำงานหนักเพื่อยังชีพ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัยอาจไม่แน่นแฟ้นเท่าที่ควร ผลการวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (มาลินี อาแว, 2561) ที่ศึกษารูปแบบและแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านบือแนแล ซึ่งพบว่า เยาวชนมีแนวทางปฏิบัติที่ดีแล้วในระดับหนึ่ง

และสามารถพัฒนาต่อยอดได้โดยการส่งเสริมกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุ อาทิ กิจกรรมด้านศาสนา การดูแลสุขภาพ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านพฤติกรรมปฏิบัติที่เหมาะสม ตลอดจนสภาพปัญหาที่อาจเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุ อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในชุมชนมุสลิมอย่างยั่งยืนต่อไป (Niyo, 2006; Nima & Hasuwannakit, 2018)

สรุปผล

จากการศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในชุมชนบ้านป้อแฉะ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสพบว่า ระดับการความคิดเห็นโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.80 เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่าประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างให้ความคิดเห็นในระดับมากที่สุด คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการต่างๆ โดยเฉพาะในกรณีฉุกเฉิน ซึ่งสะท้อนถึงความตระหนักรู้ของเยาวชนต่อบทบาทของตนในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับ สภาพปัญหาในการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุ พบว่า เยาวชนบางส่วนยังมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทั้งในด้านการใช้ถ้อยคำและการแสดงออก เช่น การพูดจาไม่สุภาพ พูดจาหยาบค้าย หรือแสดงกิริยาที่ขาดความเคารพต่อผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการปลูกฝังจริยธรรมและค่านิยมตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัย และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยรวม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรเผยแพร่ผลการวิจัยฉบับนี้ให้แก่เยาวชนในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสมและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุในสังคม

1.2 ควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมหรือเวทีเสวนา เช่น การบรรยาย การอบรมหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุ โดยอาศัยหลักการศาสนาอิสลามเป็นแกนกลาง เพื่อสร้างความตระหนักรู้และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในการเคารพและให้เกียรติผู้สูงอายุ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังชุมชนมุสลิมอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะการปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม และศาสนาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนในบริบทที่หลากหลาย

2.2 ควรดำเนินการวิจัยในลักษณะเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มศาสนาต่างๆ หรือในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและรอบด้านมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะช่วยส่งเสริมแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและเคารพซึ่งกันและกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- กนกวรรณ ทองคำสิง. (2564). คหกรรมศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(12), 169-186.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2549). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS*. พิมพ์ครั้งที่ 5. วี. อินเทอร์เน็ต รินทร์จำกัด.
- นิริชรา ลิลละฮ์กุล และปัทมา สุพรรณกุล. (2563). พฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของผู้สูงอายุชาวไทยมุสลิมที่มีภาวะติดบ้าน: กรณีศึกษาจังหวัดยะลา. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 7(2), 194-205.
- บุญประจักษ์ จันทรวิน และนรานุช ชะระเชื่อน. (2565). ปัจจัยทางจิต ปัจจัยทางสังคม และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุมุสลิมในเขตชานเมืองตามลักษณะครอบครัว จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 11(2), 140-151.
- ปัญญา เรือนดี. (2567). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนคนไทยยุคใหม่ให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม. *วารสารไตรศาสตร์*, 10(2), 32-53.
- มาลีนี้ อาแว. (2561). *รูปแบบและแนวทางปฏิบัติตนของเยาวชนมุสลิมต่อผู้สูงอายุของชุมชนบ้านบือแนแล [สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต]*. สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
- สมพร โกมารทัต, อรัญญา ต้อยคัมภีร์, และศิริพร สัจจามันท์. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 14(3), 262-275.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. (2542). *พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน พร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย*. ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- Nima, Y., & Hasuwannakit, S (2008). *Medical and patient care that is consistent with the Muslim way*. Health Systems Research Institute.
- Niyo, M. (2006). *Muslim Lifestyle*. In Institute of Islamic Studies.

บทบัญญัติว่าด้วยการทำกุรบาน: กรณีศึกษาทัศนะของอุละมาอ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกุรบาน

The Provision on Qurban: A Case Study on the Opinions of Scholars regarding Qurban Practices

ฮามดัน ดาตุ¹ ฮานาฟี วงษ์หลี²
Hamdan Datu¹ Hanafi Wonglee

(Received: Nov 23, 2024; Revised: Aug 22, 2025; Accepted: Dec 03, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงเอกสารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบัญญัติการทำกุรบานตามหลักฐานทางศาสนาอิสลาม และวิเคราะห์ทัศนะที่แตกต่าง (คิลาฟ) ของอุละมาอ์เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำกุรบาน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการศึกษาศาสนาเอกสารปฐมภูมิ (อัลกุรอาน และอัลหะดีษ) และทุติยภูมิ (ฟิกฮ์ทั้งสี่สำนักและงานวิชาการร่วมสมัย) จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่า อุละมาอ์ส่วนใหญ่ถือว่าการทำกุรบานเป็นสุนนะฮ์มุอากัด สำหรับผู้ที่มีความสามารถทางการเงิน โดยดำเนินการหลังละหมาดวันอีดิลอัฎฮา (10 ชุลหิจญะฮ์) ถึงสิ้นสุดวันตัจริก (13 ชุลหิจญะฮ์) อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างระหว่างมัซฮับในประเด็นสถานะทางกฎหมาย (ฮะนะฟีถือว่า เป็นวาญิบ) เงื่อนไขของสัตว์ และลำดับความเหมาะสมของชนิดสัตว์ (ชาฟีอีให้ความสำคัญกับแกะ-แพะ ขณะที่มัซฮับอื่นเน้นอูฐ-วัว) การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของฟิกฮ์อิสลามในการตอบสนองต่อบริบทสังคมที่หลากหลาย

คำสำคัญ: บทบัญญัติอิสลาม, การทำกุรบาน, ทัศนะของอุละมาอ์, อีดิลอัฎฮา, ฟิกฮ์เปรียบเทียบ

ABSTRACT

This documentary research aims to study the Islamic provisions on Qurban according to religious evidence and analyze the differing views (khilaf) of Islamic scholars on key issues of Qurban practice. The qualitative research methodology involves examining primary sources (the Qur'an and Hadith) and secondary sources (classical fiqh texts from four madhahib and contemporary scholarly works), followed by content analysis and comparative synthesis. The findings reveal that the majority of scholars consider Qurban as Sunnah Mu'akkadah (highly emphasized Sunnah) for those with financial capability, performed after Eid al-Adha prayer (10th Dhul-Hijjah) until the end of Tashriq days (13th

¹ สาขาวิชาการศึกษาอิสลามศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Islamic Studies Teaching Program, Master of Education Curriculum, Faculty of Education, Yala Rajabhat University (Corresponding author / Email: drhamdandatu@gmail.com)

¹ สาขาอิสลามศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Islamic Studies, Bachelor of Arts Program, Faculty of Education, Yala Rajabhat University (Email: hanafi.w@yru.ac.th)

Dhul-Hijjah). However, differences exist among madhahib regarding legal status (Hanafi considers it Wajib), animal conditions, and preference of animal types (Shafi'i prioritizes sheep-goats while others emphasize camels-cattle). This study demonstrates the flexibility of Islamic jurisprudence in responding to diverse social contexts.

Keywords: *Islamic Provisions, Qurban, Views of Scholars, Eid al-Adha, Comparative Fiqh*

บทนำ

การทำกุรบาน (Qurbani หรือ Udhiyah) เป็นหนึ่งในพิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลามที่มีรากฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ และอิญมาอ (ฉันทามติของนักวิชาการศาสนา) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์และสร้างความใกล้ชิดกับพระองค์ (M.Th.I., 2025; Kudhori et al., 2023) พื้นฐานทางศาสนาของการทำกุรบานสามารถสืบย้อนไปถึงเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์อิสลามคือการที่ท่านนบีมุฮัมมัด (อะลัยฮิสสลาม) ได้แสดงความเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์ด้วยการเต็มใจที่จะเชือดพลีบุตรชายของท่าน คือนบีมุฮัมมัด อะลัยฮิสสลาม ตามที่ได้รับพระบัญชาในความฝัน ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน ซูเราะห์อัลศ็อฟฟาต โองการที่ 102 ความว่า “*ครั้นเมื่อ (อิสมาอีล) บรรลุนิติภาวะเติบโต ทำงาน (และไปไหนมาไหน) กับเขา (อิบรอฮีม) ได้แล้ว อิบรอฮีมได้กล่าวว่า โอ้ลูกรัก แท้จริงพ่อได้เห็นในความฝันว่า พ่อจะเชือดเจ้า (ซึ่งเป็นการบัญชามาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้า) ดังนั้นเจ้าลองพิจารณาเถิดว่า เจ้าเห็นเป็นอย่างไร เขากล่าวว่า โอ้พ่อ ท่านจงปฏิบัติตามสิ่งที่ถูกบัญชาเถิด หากอัลลอฮ์ทรงประสงค์ ท่านจะได้พบว่า ข้าพเจ้าเป็นส่วนหนึ่งจากบรรดาผู้ศดัก*” (นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม, 1998)

อัลลอฮ์ได้ทรงประทานความเมตตาด้วยการส่งแกะมาเป็นการไถ่ และเหตุการณ์นี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการเสียสละและความศรัทธาที่สมบูรณ์ต่ออัลลอฮ์สำหรับมุสลิมทั่วโลก นอกจากนี้ อัลลอฮ์ยังได้ทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการทำกุรบานในหลายแห่งในอัลกุรอาน เช่น ซูเราะห์อัลเกาษร โองการที่ 2 ความว่า “*ดังนั้นเจ้าจงละหมาดเพื่อพระเจ้าของเจ้าและจงเชือดสัตว์พลี*” (นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม, 1998)

ในบริบทของงานวิชาการร่วมสมัย มีการศึกษาเกี่ยวกับการทำกุรบานในหลายมิติ โดยเฉพาะในประเด็นทางนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ์) ซึ่ง M.Th.I. (2025) ได้ทำการศึกษาหะดีษเชิงหวัชข้อเกี่ยวกับอุฏฮียะฮ์ ทั้งนี้ Kudhori et al. (2023) ได้วิเคราะห์ประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับการทำกุรบานด้วยแกะจากมุมมองของ Fiqh al-Taysir ขณะที่ Rosmita et al. (2023) ศึกษาแบบการปฏิบัติกุรบานแบบอริชาน (การรวมกลุ่ม) ในมุมมองของกฎหมายอิสลาม และ Akram et al. (2024) วิเคราะห์การปฏิบัติอิบาดะฮ์กุรบานในชุมชนมุสลิมตามหะดีษศอฮิฮ์อัลบุคอรี

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานศึกษาเกี่ยวกับกุรบานหลายงาน แต่ยังขาดการศึกษาที่ครอบคลุมและเปรียบเทียบทัศนะของอุละมาอจากมัซฮับต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นที่จะเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ ดังกล่าว โดยการสังเคราะห์ทัศนะของอุละมาอจากมัซฮับทั้งสี่ (ฮะนะฟี มาลิกี ชาฟีอี และฮันบะลี) ร่วมกับการวิเคราะห์หลักฐานทางศาสนาจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนมุสลิมไทยร่วมสมัย

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบัญญัติการทำกุรบานตามแหล่งหลักฐานทางศาสนาอิสลาม ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และคัมภีร์ฟิกฮ์คลาสสิก และเพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของทัศนะ

(คิลาฟ) ระหว่างอุละมาจากมัซฮับต่างๆ เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำกูรบาน ได้แก่ สถานะทางกฎหมาย เจื่อนใจของสัตว์ และระยะเวลาการปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทบทวนพฤติกรรมการทำกูรบานตามแหล่งหลักฐานทางศาสนาอิสลาม
2. วิเคราะห์ความแตกต่างของทัศนะระหว่างอุละมาจากมัซฮับต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำกูรบาน

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาทบทวนพฤติกรรมการทำกูรบานในมิติของนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ์) โดยเฉพาะทัศนะของอุละมาจากมัซฮับสุนนีย์ทั้งสี่ ได้แก่ ฮะนะฟี มาลิกี ชาฟีอี และฮันบะลี ประเด็นที่ศึกษาคครอบคลุมสถานะทางกฎหมาย เจื่อนใจของสัตว์ ระยะเวลาการปฏิบัติ และประเด็นร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษานี้ไม่ครอบคลุมถึงมิติทางประวัติศาสตร์โดยละเอียด หรือการปฏิบัติในมัซฮับอื่น ๆ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบัญญัติว่าด้วยการทำกูรบานตามหลักฐานทางศาสนาอิสลามและทัศนะของอุละมา การดำเนินการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วยคัมภีร์อัลกุรอาน โดยเฉพาะสุเราะฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกูรบาน เช่น ซูเราะฮ์อัลเกาษร อัลฮัจญ์ และอัลศ็อฟฟาต รวมถึงหะดีษศรีฟจากคัมภีร์หะดีษที่เชื่อถือได้ ได้แก่ ศอฮิฮ์อัลบุคอรี, ศอฮิฮ์มุสลิม, สุนันอบิดาวูด, สุนันอัตติรมิซีย, สุนันอัน-นะสาอี, และสุนันอับนุมาญะฮ์

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วยคัมภีร์ฟิกฮ์คลาสสิกจากมัซฮับทั้งสี่ ได้แก่

1. มัซฮับฮะนะฟี al-Hidayah fi sharh bidayat al-mubtadi ของ Al-Marghinani (1197); Bada'i al-sana'i fi tartib al-shara'i ของ Al-Kasani (1191) และ Radd al-muhtar ala al-durr al-mukhtar ของ Ibn Abidin (1836)
2. มัซฮับมาลิกี เช่น al-Muwatta ของ Malik ibn Anas (795); al-Mudawwanah al-kubra ของ Sahnun (854) และ Hashiyat ad-Dusuqi ala al-sharh al-kabir ของ Ad-Dusuqi (1815)
3. มัซฮับชาฟีอี เช่น al-Umm ของ Ash-Shafi'i (820); al-Hawi al-kabir ของ Al-Mawardi (1058) และ al-Majmu' sharh al-Muhadhdhab ของ An-Nawawi (1277)
4. มัซฮับฮันบะลี เช่น al-Mughni ของ Ibn Qudamah (1223); al-Mubdi' fi sharh al-Muqni' ของ Ibn Muflih (1362) และ Kashshaf al-qina' an matn al-Iqna' ของ Al-Bahuti (1641)

นอกจากนี้ ยังรวมถึงงานวิชาการร่วมสมัย ได้แก่ M.Th.I. (2025), Kudhori, et al. (2023), Rosmita, et al. (2023), Akram, et al. (2024), Alqahoom (2023), Wardi & Walidi (2021) และ Musa (2023) รวมทั้งคัมภีร์ฟิกฮ์เปรียบเทียบ al-Fiqh ala al-madhahib al-arba'ah ของ Al-Jaziri (2003) และ Muqaranat al-madhahib fi al-udhiyah ของ Az-Zuhayli (2017)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารทั้งภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย โดยเน้นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทบทวนพฤติกรรมการทำกูรบาน ทั้งจากห้องสมุด ฐานข้อมูลออนไลน์

และแหล่งข้อมูลสารสนเทศอื่นๆ การคัดเลือกเอกสารใช้หลักเกณฑ์ความน่าเชื่อถือทางวิชาการ ความเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย และความครอบคลุมของเนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การจำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นหลัก ได้แก่ สถานะทางกฎหมายของการทำกูรบาน เงื่อนไขและคุณสมบัติของสัตว์ ระยะเวลาและขั้นตอนการปฏิบัติ
2. การวิเคราะห์หลักฐานทางศาสนาจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และการตีความของอุละมาอ์ในคัมภีร์ฟิกห์คลาสสิก
3. การเปรียบเทียบทัศนะของอุละมาอ์จากมัซฮับต่างๆ โดยระบุจุดเห็นพ้อง (อิดติฟาก) และจุดที่มีความแตกต่าง (คิลาฟ)
4. การวิเคราะห์เหตุผลและหลักการทางฟิกห์ที่อยู่เบื้องหลังทัศนะแต่ละทัศนะ และ
5. การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปบทบัญญัติและทัศนะของอุละมาอ์อย่างครอบคลุม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์แหล่งหลักฐานทางศาสนาและทัศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับการทำกูรบาน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบัญญัติการทำกูรบานตามแหล่งหลักฐานทางศาสนาอิสลาม

การทำกูรบานมีพื้นฐานมาจากหลักฐานทางศาสนาที่ชัดเจนทั้งจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และอิญมาอ์ของอุละมาอ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและบทบาทของพิธีกรรมนี้ในอิสลาม หลักฐานจากอัลกุรอาน อัลลอฮ์ได้ทรงกำหนดให้การเชือดสัตว์พลีเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเคารพภักดีดังที่ตรัสไว้ในซูเราะห์อัลฮัจญ์ โองการที่ 34 ความว่า “และสำหรับทุกชุมชน เราได้กำหนดพิธีกรรม เพื่อพวกเขาจะได้กล่าวนามของอัลลอฮ์เหนือสิ่งที่พระองค์ได้ทรงประทานแก่พวกเขา จากบรรดาสัตว์เคี้ยวเอื้อง” อัลลอฮ์ยังได้ทรงชี้แจงว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดของการทำกูรบานคือความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ของผู้กระทำ มิใช่เนื้อหรือเลือดของสัตว์ อัลกุรอานซูเราะห์อัลฮัจญ์ โองการที่ 37 ความว่า “เนื้อของมันและเลือดของมันจะไม่ถึงอัลลอฮ์แต่อย่างใด แต่การยำเกรงของพวกเขาก็จะถึงพระองค์” (นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม, 1998)

หลักฐานจากอัลหะดีษ ท่านเราะสูลได้ทำกูรบานตลอดชีวิตของท่านและส่งเสริมให้ประชาชาติของท่านปฏิบัติตาม ดังที่ท่านกล่าวไว้ในหะดีษที่รายงานโดยท่านอบีฮุร็อยเราะฮ์ รายงานโดย Ibn Majah, 887 หะดีษที่ 3123) ความว่า “บุคคลใดที่มีความสามารถ (ทางการเงิน) แต่ไม่ทำฮัจญ์ฮะยีฮะ จะอย่าเข้าใกล้สถานที่นั้นมาซ (ละหมาด) ของเรา” นอกจากนี้ ยังมีหะดีษที่อธิบายถึงคุณสมบัติของสัตว์ที่ใช้ทำกูรบาน โดย M.Th.I. (2025) ได้วิเคราะห์หะดีษเชิงหัวข้อเกี่ยวกับฮัจญ์ฮะยีฮะและพบว่าหะดีษหลายบทที่อธิบายถึงเงื่อนไขและมรรยาทของการเชือดสัตว์พลี

บทบาทและความสำคัญของการกูรบาน การทำกูรบานมีบทบาทสำคัญหลายประการในสังคมมุสลิมทั้งในมิติทางจิตวิญญาณ สังคม และเศรษฐกิจ ดังที่ Kudhori et al. (2023) ชี้ให้เห็นว่าการทำกูรบานเป็นการแสดงความขอบคุณ (ซูโกร) ต่ออัลลอฮ์การฝึกฝนตนเองให้มีความเสียสละ และการช่วยเหลือผู้ยากไร้ในชุมชน ขณะที่ Rosmita et al. (2023) ระบุว่าการทำกูรบานยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความ

สามัคคีในชุมชนมุสลิม โดยเฉพาะผ่านรูปแบบการจัดกรบานแบบกลุ่ม (อริซาน) ที่ช่วยให้ผู้ที่มีรายได้น้อยสามารถมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ได้

2. วิเคราะห์ความแตกต่างของทัศนระหว่างอุละมาจากมัซฮับต่างๆ เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำกรบาน

อุละมาจากมัซฮับต่างๆ มีทัศนที่หลากหลายเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำกรบาน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 สถานะทางกฎหมายของการทำกรบาน

สถานะทางกฎหมาย (หุกม) ของการทำกรบานเป็นประเด็นที่มีความแตกต่างระหว่างมัซฮับ โดย M.Th.I. (2025) และ Kudhori et al. (2023) ได้สังเคราะห์ทัศนต่างๆ ไว้ดังนี้

มัซฮับส่วนใหญ่ ได้แก่ มาลิกี ชาฟีอี และฮันบะลี ถือว่าการทำกรบานเป็น "สุนนะฮ์อักกิด" คือเป็นสุนนะฮ์ที่ได้รับการเน้นย้ำอย่างมาก แนะนำให้ผู้ที่มีความสามารถทางการเงินปฏิบัติ แต่หากละทิ้งไปจะไม่ถือว่าเป็นบาป อย่างไรก็ตาม การละทิ้งสุนนะฮ์อักกิดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรถือว่าการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ (มักรูฮ) ทัศนนี้มีหลักฐานจากหะดีษที่ท่านเราะสูล กล่าวว่า “ผู้ที่มีความสามารถแต่ไม่ทำกรบาน จงอย่าเข้าใกล้สถานที่ละหมาดของเรา” ซึ่งแสดงถึงความไม่พอใจแต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นบาป (al-Jaziri, 2003)

ในทางตรงกันข้าม มัซฮับฮะนะฟี ถือว่าการทำกรบานเป็น “วาญิบ” คือเป็นข้อบังคับสำหรับผู้ที่มีความสามารถทางการเงิน โดยผู้ที่ละเว้นจะถือว่าได้กระทำความบาป อย่างไรก็ตาม ทัศนนี้ไม่ถึงขั้นเป็นฟิรฎุ (ประเภทเดียวกับละหมาดห้าเวลา) แต่เป็นวาญิบที่มีหลักฐานที่แน่นอนแต่ไม่ถึงขั้นวิธีการสืบทอดที่เด็ดขาด (Al-Marghinani, 1197; Ibn Abidin, 1836) ทัศนนี้อิงกับความเข้าใจที่ว่าท่านเราะสูลทำกรบานอย่างสม่ำเสมอและส่งเสริมให้ผู้อื่นทำแสดงถึงความจำเป็นของพิธีกรรมนี้

Kudhori, et al. (2023) ชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างนี้มีผลกระทบต่อการปฏิบัติในชุมชนมุสลิม โดยในชุมชนที่ยึดถือมัซฮับฮะนะฟี จะมีการส่งเสริมให้ทำกรบานอย่างจริงจัง และอาจมีการตักเตือนผู้ที่มีความสามารถแต่ไม่ทำ ขณะที่ในชุมชนที่ยึดถือมัซฮับอื่นจะให้ความยืดหยุ่นมากกว่า

ประเด็นที่ 2 เงื่อนไขและคุณสมบัติของสัตว์กรบาน

อุละมาทั้งสี่มัซฮับมีความเห็นพ้องกันในเรื่องพื้นฐานของสัตว์ที่สามารถใช้ทำกรบานได้ คือต้องเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้อง (บะฮีมะตุลอันอาม) ได้แก่ อูฐ วัว แกะ และแพะ อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างในรายละเอียดเกี่ยวกับอายุ คุณสมบัติ และลำดับความเหมาะสม

อายุของสัตว์ อุละมากำหนดอายุขั้นต่ำของสัตว์แต่ละชนิดที่สามารถใช้ทำกรบานได้ตามที่ระบุในหะดีษ ดังที่ M.Th.I. (2025) สรุปไว้ว่า อูฐต้องมีอายุ 5 ปีขึ้นไป (สันนุลอับดู) วัวต้องมีอายุ 2 ปีขึ้นไป (สัน มุขนี) แกะต้องมีอายุ 1 ปีขึ้นไป (สัน มุขนี) และแพะต้องมีอายุ 1 ปีขึ้นไป (สัน มุขนี) อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นสำหรับแกะที่อายุ 6 เดือนขึ้นไป (จัสซะอะฮฺ) หากมีร่างกายสมบูรณ์และดูเหมือนแกะอายุ 1 ปี

Alqahoom (2023) และ Kudhori, et al. (2023) ได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการใช้แกะจัสซะอะฮฺ (อายุ 6 เดือน) ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการอภิปรายในหมู่อุละมา โดยพบว่ามัซฮับส่วนใหญ่ยอมรับการใช้แกะจัสซะอะฮฺหากมีเหตุจำเป็น โดยเฉพาะในกรณีกับผู้ทำกรบานมีรายได้น้อยและไม่สามารถหาสัตว์ที่มีอายุครบตามเกณฑ์ได้ นี่แสดงให้เห็นถึงหลักการความยืดหยุ่น (ตัยซีร์) ในฟิกฮ์อิสลามที่คำนึงถึงบริบทและความสามารถของผู้ปฏิบัติ

คุณสมบัติและคำหิของสัตว์ อุละมาทั้งสี่มัซฮับมีความเห็นพ้องกันว่าสัตว์ที่ใช้ทำกรบานต้องปราศจากตำหนิร้ายแรงที่ทำให้สัตว์ไม่สมบูรณ์ ดังที่ระบุในหะดีษที่ท่านเราะสูล กล่าวรายงานโดย At-

Tirmidhi, 892 CE, และ Abu Dawud, 888 CE ความว่า “สิ่งที่ไม่เพียงพอสำหรับการเชือดพลี: สัตว์ตาบอดข้างหนึ่งอย่างชัดเจน สัตว์ป่วยอย่างชัดเจน สัตว์ขาเป๋อย่างชัดเจน และสัตว์ผอมมากจนไม่มีไขมันกระดูก”

Alqahoom (2023) ได้ศึกษาโดยละเอียดเกี่ยวกับคำหุ้ที่มีผลต่อความเหมาะสมของสัตว์กูรบาน โดยแบ่งออกเป็น (1) คำหุ้ร้ายแรงที่ทำให้สัตว์ไม่สามารถใช้ทำกูรบานได้ เช่น ตาบอด ป่วยหนัก ขาหัก ผอมมาก, (2) คำหุ้ปานกลางที่ไม่เป็นอุปสรรคแต่ทำให้มูลค่าลดลง เช่น ขาหัก หางขาด หูกริด และ (3) คำหุ้เล็กน้อยที่ไม่มีผลกระทบ เช่น รอยแผลเป็นเล็กๆ ความแตกต่างระหว่างมัซฮับอยู่ที่รายละเอียดของคำหุ้ประเภทที่สองและสาม โดยมีมัซฮับฮาฟีมีแนวโน้มเข้มงวดกว่ามัซฮับอื่นในเรื่องนี้

ลำดับความเหมาะสมของชนิดสัตว์ อุละมาอมีทัศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับชนิดสัตว์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการทำกูรบาน โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองทัศนะหลัก

ทัศนะที่หนึ่ง ของอุละมาอส่วนใหญ่ (มาลิกี ฮะนะฟี และฮันบะลี) ถือว่าอูฐเป็นสัตว์ที่เหมาะสมที่สุดในการทำกูรบาน รองลงมาคือวัว จากนั้นเป็นแกะ และสุดท้ายคือแพะ เหตุผลของทัศนะนี้อิงกับขนาดและมูลค่าของสัตว์ รวมถึงปริมาณเนื้อที่สามารถแจกจ่ายได้ การเชือดอูฐหนึ่งตัวให้ผลประโยชน์แก่ผู้ยากไร้มากกว่าการเชือดแกะหนึ่งตัว (Al-Jaziri, 2003; Az-Zuhayli, 2017)

ทัศนะที่สอง ของมัซฮับฮาฟีอี ถือว่าแกะเป็นสัตว์ที่เหมาะสมที่สุด รองลงมาคือแพะ จากนั้นเป็นวัว และสุดท้ายคืออูฐ เหตุผลของทัศนะนี้อิงกับการปฏิบัติของท่านเราะซูลที่มักเชือดแกะในการทำกูรบาน รวมถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่อัลลอฮ์ทรงไถ่ป้ออิสมาอีลด้วยแกะ (Ash-Shafi'i, 820; An-Nawawi, 1277)

ประเด็นที่ 3 ระยะเวลาและขั้นตอนการปฏิบัติกูรบาน

อุละมาอทั้งสี่มัซฮับมีความเห็นพ้องกันว่าในการทำกูรบานเริ่มต้นหลังจากสิ้นสุดละหมาดอีดิลอัฎฮาในวันที่ 10 ของเดือนซุลหิจญะฮ์ และสิ้นสุดเมื่อตะวันตกของวันที่ 13 ซุลหิจญะฮ์ (วันสุดท้ายของวันตชริก) รวมเวลาทั้งสิ้น 4 วัน ดังที่ M.Th.I. (2025) อธิบายว่า หลักฐานสำหรับช่วงเวลานี้มาจากหะดีษที่ท่านเราะซูล กล่าวไว้รายงานโดย Ahmad ความว่า “ทุกวันของวันตชริกเป็นวันสำหรับการเชือด” ตามที่อ้างถึงใน M.Th.I., 2025)

อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างในรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาที่เหมาะสมในแต่ละวัน โดยมีมัซฮับส่วนใหญ่ถือว่าเวลากลางวันหลังจากการละหมาดซุฮร์เป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุด ขณะที่มัซฮับฮะนะฟียอมรับการเชือดในเวลากลางคืนด้วย แม้จะไม่ใช่ที่แนะนำ (Al-Kasani, 1191; Al-Marghinani, 1197)

สำหรับขั้นตอนการเชือด อุละมาอเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปฏิบัติด้วยความเมตตาต่อสัตว์ ดังที่ระบุใน หะดีษรายงานโดย Muslim ibn al-Hajjaj, 875 CE, ศออีหมุสลิม ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ได้ทรงกำหนดความเมตตาในทุกสิ่ง ดังนั้นเมื่อพวกเจ้าฆ่า จงฆ่าด้วยความเมตตา และเมื่อพวกเจ้าเชือด จงเชือดด้วยความเมตตา และให้คนใดคนหนึ่งในพวกเจ้าลบล้างเลือดของเขา และให้เขาทำให้สัตว์ที่ถูกเชือดของเขาสบาย”

Alqahoom (2023) ชี้ให้เห็นว่าหะดีษนี้เป็นพื้นฐานสำหรับมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์ในอิสลาม ซึ่งรวมถึงการลบล้างเลือดให้คม การไม่ให้สัตว์เห็นการเชือดสัตว์ตัวอื่น การไม่ลากสัตว์ไปยังสถานที่เชือด และการเชือดอย่างรวดเร็วเพื่อลดความทุกข์ทรมาน

ประเด็นที่ 4 การแจกจ่ายเนื้อกูรบาน

อุละมาอมีทัศนะที่หลากหลายเกี่ยวกับวิธีการแจกจ่ายเนื้อกูรบาน โดยแบ่งออกเป็นสามส่วนเป็นแนวทางที่แนะนำ หนึ่งในสามสำหรับครอบครัวผู้ทำกูรบาน หนึ่งในสามสำหรับของขวัญแก่เพื่อนและเพื่อน

บ้าน และหนึ่งในสามสำหรับผู้ยากไร้และผู้ต้องการความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงแนวทางที่แนะนำ ไม่ใช่ข้อบังคับที่เข้มงวด (Al-Jaziri, 2003)

Musa (2023) ได้ศึกษาประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับการแจกจ่ายเนื้อ قربานแก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม โดยพบว่ามัสยิดส่วนใหญ่อนุญาตให้แจกจ่ายแก่ผู้ยากไร้ที่ไม่ใช่มุสลิมได้ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากการแสดงถึงความเมตตาและความกรุณาที่อิสลามส่งเสริม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างความเข้าใจและสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในชุมชนเดียวกัน

ประเด็นที่ 5 รูปแบบการปฏิบัติร่วมสมัย

ในยุคปัจจุบัน มีรูปแบบการปฏิบัติ قربานที่ปรับเปลี่ยนไปจากแบบดั้งเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและเศรษฐกิจ โดย Rosmita et al. (2023) ได้ศึกษารูปแบบ "อริซาน قربาน" (การรวมกลุ่มซื้อสัตว์ قربาน) ซึ่งเป็นที่นิยมในประเทศอินโดนีเซียและได้แพร่หลายมาสู่ประเทศอื่นๆ รวมถึงประเทศไทย โดยพบว่าอุละมาอ่วมสมัยส่วนใหญ่ยอมรับรูปแบบนี้ หากเป็นไปตามเงื่อนไขของสัญญาที่สอดคล้องกับกฎหมาย ไม่มีองค์ประกอบของริบา (ดอกเบี้ย) หรือการพนัน และมีความโปร่งใสในการจัดการ

Wardi & Walid (2021) ได้เปรียบเทียบทัศนะของสองกลุ่มในอินโดนีเซีย คือ LDII และ al-Washliyah เกี่ยวกับการทำ قربานแบบกลุ่ม (ปาตุงจัน) โดยพบว่าทั้งสองกลุ่มยอมรับรูปแบบนี้ แต่มีเงื่อนไขที่แตกต่างกันเล็กน้อย โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีเจตนา (นียะฮ) ที่ถูกต้องและการปฏิบัติตามหลักชะรีอะฮ์อย่างเคร่งครัด

Akram et al. (2024) ได้ศึกษาการปฏิบัติ قربานในชุมชนมุสลิมในหมู่บ้านเต็มบุง จากมุมมองของหะดีษศอฮ์อัลบุคอรี โดยพบว่าแม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางอย่างเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น แต่ชุมชนยังคงยึดมั่นในหลักการพื้นฐานของการทำ قربานตามที่ระบุในหะดีษ โดยเฉพาะในเรื่องเงื่อนไขของสัตว์ เวลาที่ปฏิบัติ และวิธีการเชือด

ตารางสรุปทัศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการทำ قربาน

ประเด็น	มัซฮับฮะนะฟี	มัซฮับมาลิกี	มัซฮับชาฟีอี	มัซฮับฮัมบะลี
สถานที่	วาญิบ สำหรับผู้มี	สุนนะฮ์มุอักกัต	สุนนะฮ์มุอักกัต	สุนนะฮ์มุอักกัต
กฎหมาย	ความสามารถ			
อายุขั้นต่ำของ	5 ปี	5 ปี	5 ปี	5 ปี
สัตว์ (อูฐ)				
อายุขั้นต่ำของ	2 ปี	2 ปี	2 ปี	2 ปี
สัตว์ (วัว)				
อายุขั้นต่ำของ	1 ปี (แกะ 6 เดือนได้	1 ปี (แกะ 6	1 ปี (เข้มงวดกว่า)	1 ปี (แกะ 6 เดือน
สัตว์ (แกะ/แพะ)	หากสมบูรณ์)	เดือนได้หากสมบูรณ์)		ได้หากสมบูรณ์)
ลำดับความ	อูฐ > วัว > แกะ >	อูฐ > วัว > แกะ	แกะ > แพะ > วัว	อูฐ > วัว > แกะ >
เหมาะสมของ	แพะ	> แพะ	> อูฐ	แพะ
สัตว์				
เวลาเริ่มต้น	หลังละหมาดอีดิลอัฎฮา (10 ชุลหิจญะฮ์)	หลังละหมาดอีดิลอัฎฮา (10 ชุลหิจญะฮ์)	หลังละหมาดอีดิลอัฎฮา (10 ชุลหิจญะฮ์)	หลังละหมาดอีดิลอัฎฮา (10 ชุลหิจญะฮ์)

เวลาสิ้นสุด	ตะวันตกวันที่ 13	ตะวันตกวันที่ 13	ตะวันตกวันที่ 13	ตะวันตกวันที่ 13
	ซุลหิจญะฮฺ	ซุลหิจญะฮฺ	ซุลหิจญะฮฺ	ซุลหิจญะฮฺ
การเชือดใน	อนุญาต แต่ไม่	ไม่แนะนำ	ไม่แนะนำ	ไม่แนะนำ
เวลากลางคืน	แนะนำ			
การแจกจ่ายแก่	อนุญาต (ด้วยเหตุผล	อนุญาต	อนุญาต	อนุญาต
ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม	มนุษยธรรม)			
การทำกุรบาน	อนุญาต หากสัญญา	อนุญาต หาก	อนุญาต หาก	อนุญาต หากสัญญา
นแบบกลุ่ม (อริ	ถูกต้อง	สัญญาถูกต้อง	สัญญาถูกต้อง	ถูกต้อง
ชาน)				

หมายเหตุ: ตารางนี้สรุปทัศนคติหลักของแต่ละมัซฮับ อาจมีความเห็นที่แตกต่างกันภายในมัซฮับเดียวกันในรายละเอียดปลีกย่อย

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาที่ได้นำเสนอข้างต้น สามารถอภิปรายผลในประเด็นสำคัญหลายประการที่สะท้อนทั้งความเป็นเอกภาพและความหลากหลายของฟิกฮ์อิสลามเกี่ยวกับการทำกุรบาน รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ดังนี้

ความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา

ผลการศึกษาครั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ M.Th.I. (2025) และ Kudhori et al. (2023) ที่ชี้ให้เห็นว่าอะละมาส่วนใหญ่ถือว่าการทำกุรบานเป็นสุนนะฮฺอักกิด ไม่ใช่วาญิบหรือฟิรฎุ ยกเว้นมัซฮับฮะนะฟีที่มีทัศนะที่เข้มงวดกว่า การศึกษานี้ขยายความเข้าใจโดยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างมัซฮับทั้งสี่อย่างเป็นระบบ และชี้ให้เห็นถึงหลักการทางฟิกฮ์ที่อยู่เบื้องหลังความแตกต่างเหล่านี้ ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการที่งานวิจัยก่อนหน้านี้ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างครอบคลุม ในประเด็นของเงื่อนไขสัตว์กุรบาน การศึกษานี้สนับสนุนข้อค้นพบของ Alqahoom (2023) ที่แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของอะละมาในการยอมรับแกะจ๊ะฮะฮฺ (อายุ 6 เดือน) เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักการตัยซีร์ (การทำให้ง่าย) ในฟิกฮ์อิสลาม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่าอิสลามไม่ได้ต้องการให้ศาสนาเป็นภาระหนักแก่ผู้ศรัทธา ดังที่อัลลอฮ์ตรัสในอัลกุรอานซูเราะห์อัลบะเกาะเราะห์ โองการที่ 185 ความว่า “อัลลอฮ์ทรงประสงค์ความสะดวกสบายสำหรับพวกเจ้า และไม่ทรงประสงค์ความลำบากสำหรับพวกเจ้า” (นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม, 1998)

การศึกษาของ Rosmita et al. (2023), Wardi & Walidi (2021) และ Akram, et al. (2024) เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติกุรบานร่วมสมัย โดยเฉพาะการทำกุรบานแบบกลุ่มหรืออริชาน มีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับบริบทของชุมชนมุสลิมในประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้และชุมชนมุสลิมในเขตเมืองใหญ่ รูปแบบนี้ช่วยให้ผู้ที่มีรายได้น้อยสามารถมีส่วนร่วมในพิธีกรรมกุรบานได้ โดยไม่จำเป็นต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมดตามลำพัง อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตในชุมชนมุสลิมไทย พบว่ายังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนบางประการเกี่ยวกับการทำกุรบาน เช่น ความเข้าใจว่าการทำกุรบานเป็นข้อบังคับสำหรับทุกคน (อาจเป็นผลมาจากอิทธิพลของมัซฮับฮะนะฟีที่มีอยู่ในภูมิภาคเอเชียใต้) หรือความสับสนเกี่ยวกับเงื่อนไขของสัตว์ที่สามารถใช้ได้ การศึกษานี้จึงมีประโยชน์ในการชี้แจงและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชน โดยเฉพาะในการแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของทัศนะที่สอดคล้องกับหลักฟิกฮ์ทั้งหมด

ในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมของไทย การศึกษาของ Musa (2023) เกี่ยวกับการแจกจ่ายเนื้อกุรบานแก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมมีความสำคัญอย่างยิ่ง การที่อุละมาอ์ยอมรับการปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงมิติของความเมตตาและความเอื้อเฟื้อในอิสลามที่ไม่จำกัดเพียงแต่ผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน นี่เป็นข้อความที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนมุสลิมกับชุมชนอื่นในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่อัลลอตรัสในซูเราะห์อัลมุตะหะนะห์ โองการที่ 8 ความว่า “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าจากบรรดาผู้ที่ไม่ได้ต่อสู้กับพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และไม่ได้ขโมยพวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ที่จะไม่เมตตาต่อพวกเขาและปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเป็นธรรม” (นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม, 1998)

ประเด็นด้านสวัสดิภาพสัตว์และจริยธรรม

แม้ว่าการศึกษานี้จะไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ประเด็นด้านสวัสดิภาพสัตว์โดยตรง แต่การที่อัลลอฮ์และท่านเราะสูลได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความเมตตาแสดงให้เห็นว่าอิสลามให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มาตั้งแต่เริ่มต้น ดังที่ปรากฏในหะดีษที่กล่าวถึงการล้มสัตว์ให้คมและการไม่ให้สัตว์เห็นการเชือดสัตว์ตัวอื่น นี่เป็นหลักการที่สอดคล้องกับมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์สมัยใหม่ที่กำลังได้รับความสนใจในระดับสากล ในบริบทไทย โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองที่มีการตระหนักถึงสิทธิสัตว์มากขึ้น ชุมชนมุสลิมจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติกุรบานตามหลักอิสลามนั้นคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์อย่างจริงจัง การฝึกอบรมผู้ที่ทำหน้าที่เชือดสัตว์ให้มีความรู้และทักษะที่เหมาะสม รวมถึงการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยและสะอาดถูกสุขอนามัย จะช่วยสร้างความมั่นใจแก่สาธารณะและแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของชุมชนมุสลิม

ความยืดหยุ่นและความหลากหลายในฟิกฮ์อิสลาม

หนึ่งในข้อค้นพบที่สำคัญของการศึกษานี้คือการแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความหลากหลายของทัศนะในฟิกฮ์อิสลาม ความแตกต่างระหว่างมัซฮับไม่ได้เป็นการขัดแย้ง แต่เป็นการสะท้อนถึงความพยายามของอุละมาอ์ในการตีความหลักฐานทางศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังที่อิมามอัชชาฟีอียะเคยกล่าวไว้ว่า “ความแตกต่างของทัศนะในหมู่อุละมาอ์คือความเมตตาสำหรับอุมมะฮ์” (al-Jaziri, 2003) ในบริบทไทยซึ่งมีชุมชนมุสลิมที่หลากหลายทั้งในแง่เชื้อชาติและพื้นเพของการศึกษาทางศาสนา การเข้าใจถึงความหลากหลายของทัศนะนี้จะช่วยลดความขัดแย้งภายในชุมชนและส่งเสริมให้เกิดการยอมรับความแตกต่างท่ามกลางความเป็นเอกภาพของศรัทธาพื้นฐาน

ข้อจำกัดของการศึกษา

การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการที่ควรนำมาพิจารณา ได้แก่ (1) การศึกษามุ่งเน้นเฉพาะมิติทางนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ์) โดยไม่ได้ครอบคลุมมิติอื่นๆ เช่น มิติทางเศรษฐกิจสังคม มิติทางจิตวิญญาณ หรือมิติทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียด (2) การศึกษาใช้เอกสารเป็นแหล่งข้อมูลหลัก โดยไม่ได้มีการศึกษาภาคสนามเพื่อสังเกตการปฏิบัติจริงในชุมชน และ (3) การศึกษามุ่งเน้นเฉพาะมัซฮับสุนนีย์ทั้งสิ้น โดยไม่ได้ครอบคลุมทัศนะของมัซฮับอื่นๆ

สรุปผล

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์บทบัญญัติการทำกุรบานตามหลักฐานทางศาสนาอิสลามและทัศนะของอุละมาอ์จากมัซฮับต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ คือ การทำกุรบานมีรากฐานมาจากหลักฐานทางศาสนาที่ชัดเจนทั้งจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และอิजญ์มาอ์ เป็นพิธีกรรมที่เริ่มต้นหลังจากละหมาดอีดิลอัฎฮาในวันที่ 10 ชุลหิจญะฮ์และสิ้นสุดในวันที่ 13 ชุลหิจญะฮ์ โดยใช้สัตว์เคี้ยวเอื้อง (อูฐ วัว แกะ แพะ) ที่มีอายุและคุณสมบัติตามที่กำหนด อุละมาอ์ส่วนใหญ่ถือว่าการทำกุรบานเป็นสุนนะฮ์

มูฮักกัต ยกเว้นมัซฮับฮนะฟีที่ถือว่าเป็นวาญิบ มีความแตกต่างในรายละเอียดเกี่ยวกับเงื่อนไขของสัตว์และลำดับความเหมาะสมของชนิดสัตว์ระหว่างมัซฮับ โดยมีมัซฮับชาฟีอีให้ความสำคัญกับแกะและแพะ ขณะที่มัซฮับอื่นเน้นอูฐและวัว การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความหลากหลายของฟิกฮ์อิสลามในการตอบสนองต่อบริบทสังคมที่แตกต่างกัน รวมถึงการยอมรับรูปแบบการปฏิบัติร่วมสมัย เช่น การทำกุรบานแบบกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ผู้ที่มีรายได้น้อยสามารถมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ได้ นอกจากนี้ การที่อิสลามเน้นย้ำถึงความเมตตาต่อสัตว์และการแจกจ่ายเนื้อกุรบานแก่ผู้ยากไร้ แสดงให้เห็นถึงมิติทางสังคมและจริยธรรมของพิธีกรรมนี้ที่เกินกว่าการเป็นเพียงการปฏิบัติทางศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

1.1 สำหรับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและมัสยิดต่างๆ ควรจัดโครงการอบรมความรู้เกี่ยวกับบทบัญญัติการทำกุรบานอย่างถูกต้องสำหรับอิหม่าม ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการชี้แจงเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของกุรบาน เงื่อนไขของสัตว์ เวลาที่เหมาะสม และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง รวมถึงการเผยแพร่ความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายของทัศนะในฟิกฮ์อิสลามเพื่อลดความขัดแย้งภายในชุมชน นอกจากนี้ ควรจัดทำคู่มือการปฏิบัติกุรบานเป็นภาษาไทยที่เข้าใจง่าย มีภาพประกอบ และอ้างอิงหลักฐานทางศาสนาที่เชื่อถือได้

1.2 สำหรับผู้ทำหน้าที่เชือดสัตว์ ควรจัดหลักสูตรฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการเชือดสัตว์ตามหลักศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง โดยเน้นการปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความเมตตา การใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม การรักษาความสะอาดและสุขอนามัย รวมถึงการปฏิบัติตามมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์ที่สอดคล้องทั้งกับหลักศาสนาและกฎหมายของประเทศ การออกใบรับรองสำหรับผู้ผ่านการฝึกอบรมจะช่วยสร้างความมั่นใจแก่ชุมชนและสาธารณะ

1.3 สำหรับชุมชนมุสลิม ควรส่งเสริมการจัดกุรบานแบบเป็นระบบและมีการบริหารจัดการที่ดี โดยเฉพาะรูปแบบการทำกุรบานแบบกลุ่มที่ช่วยให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถมีส่วนร่วมได้ ควรมีความโปร่งใสในการบริหารจัดการเงิน การเลือกซื้อสัตว์ และการแจกจ่ายเนื้อกุรบาน รวมถึงการทำบัญชีรายรับรายจ่ายที่ชัดเจน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้มีการแจกจ่ายเนื้อกุรบานอย่างเป็นธรรม โดยคำนึงถึงผู้ยากไร้ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมพหุวัฒนธรรม

1.4 สำหรับหน่วยงานด้านสุขภาพและสัตวแพทย์ ควรให้ความร่วมมือในการตรวจสอบสุขภาพสัตว์ก่อนการเชือด ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานสุขอนามัยและความปลอดภัยของอาหาร และสนับสนุนการจัดตั้งสถานที่เชือดสัตว์ที่ถูกสุขลักษณะและได้มาตรฐาน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลอีดิลอัฎฮาที่มีการเชือดสัตว์จำนวนมาก

1.5 สำหรับสื่อมวลชนและภาคประชาสังคม ควรนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทำกุรบานอย่างถูกต้องและเป็นธรรม โดยเน้นมิติของความเมตตา ความเสียสละ และการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นคุณค่าสากลที่ทุกศาสนาและวัฒนธรรมให้ความสำคัญ การนำเสนอที่ถูกต้องจะช่วยสร้างความเข้าใจและลดอคติที่อาจเกิดขึ้นในสังคม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรทำการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติกรบานในชุมชนมุสลิมไทย โดยสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสัดส่วนของผู้ที่ทำกรบาน ประเภทของสัตว์ที่นิยมใช้ มูลค่าทางเศรษฐกิจ และการกระจายตัวของเนื้อกรบาน เพื่อเข้าใจภาพรวมและผลกระทบทางสังคมเศรษฐกิจของพิธีกรรมนี้ในบริบทไทย

2.2 ควรทำการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสบการณ์และความหมายของการทำกรบานสำหรับมุสลิมไทยในบริบทต่างๆ เช่น มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มุสลิมในเขตเมืองใหญ่ และมุสลิมที่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นชนกลุ่มน้อย เพื่อเข้าใจมิติทางจิตวิญญาณและสังคมวัฒนธรรมของพิธีกรรมนี้

2.3 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติกรบานในประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน เพื่อเข้าใจความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันในการปรับตัวของพิธีกรรมอิสลามในบริบทท้องถิ่น

2.4 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำกรบาน การระดมทุน และการประสานงานการจัดกรบานแบบกลุ่ม เพื่อพัฒนารูปแบบการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

เอกสารอ้างอิง

นักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทยสมาคม. (1998). *พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมแปลเป็นภาษาไทย*. ศูนย์กษัตริย์ฟ้าฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

Abu Dawud, S. ibn A. (888 CE). *Sunan Abi Dawud*. Dar al-Risalah al-Alamiyyah.

Ad-Dusuqi, M. A. (1815). *Hashiyat ad-Dusuqi ala al-sharh al-kabir*. Dar al-Fikr.

Akram, U., Nasution, M., & Damanik, N. (2024). The implementation of qurban worship in the perspective of Sahih Hadith of al-Bukhari: A case study of the Muslim community in Tembung Village. *Jurnal Ilmiah Mizani: Wacana Hukum, Ekonomi Dan Keagamaan*, 11(1), 123-145. <https://doi.org/10.29300/mzn.v11i1.2944>

Al-Bahuti, M. Y. (1641). *Kashshaf al-qina' an matn al-Iqna'*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

Al-Bukhari, M. I. (846 CE). *Sahih al-Bukhari*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

Al-Jaziri, A. R. (2003). *Al-Fiqh ala al-madhahib al-arba'ah* (New ed., Vols. 1-5). Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

Al-Kasani, A. B. (1191). *Bada'i al-sana'i fi tartib al-shara'i*. Dar al-Kitab al-Arabi.

Al-Marghinani, B. A. (1197). *Al-Hidayah fi sharh bidayat al-mubtadi*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

Al-Mawardi, A. H. (1058). *Al-Hawi al-kabir fi fiqh madhhab al-Imam ash-Shafi'i*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

Alqahoom, A. (2023). Defects affecting the Qurban: A study of Islamic law perspectives. *Demak Universal Journal of Islam and Sharia*, 1(3), 89-112. <https://doi.org/10.61455/deujis.v1i03.44>

An-Nasa'i, A. A. (915 CE). *Sunan an-Nasa'i*. Maktab al-Matbu'at al-Islamiyyah.

- An-Nawawi, Y. S. (1277). *Al-Majmu' sharh al-Muhadhdhab*. Dar al-Fikr.
- Ash-Shafi'i, M. I. (820). *Al-Umm*. Dar al-Ma'rifah.
- At-Tirmidhi, M. ibn I. (892 CE). *Jami' at-Tirmidhi*. Dar al-Gharb al-Islami.
- Az-Zuhayli, M. M. (2017). *Muqaranat al-madhahib fi al-udhiyah*. Dar al-Qalam.
- Ibn Abidin, M. A. (1836). *Radd al-muhtar ala al-durr al-mukhtar*. Dar al-Fikr.
- Ibn Majah, M. ibn Y. (887 CE). *Sunan Ibn Majah*. Dar Ihya' al-Kutub al-Arabiyyah.
- Ibn Muflih, M. M. (1362). *Al-Mubdi' fi sharh al-Muqni'*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Qudamah, M. A. (1223). *Al-Mughni*. Dar al-Fikr.
- Kudhori, M., Putri, A., & Mundhir, M. (2023). Cheap qurban campaign: A qurban hadith analysis with Jadza'ah lamb perspective of Fiqh al-Taysir. *Hukum Islam*, 23(1), 167-195. <https://doi.org/10.24014/jhi.v23i1.21498>
- M.Th.I., L. (2025). Kajian hadith tematik tentang udhiyah (Binatang Qurban). *Sanaamul Quran: Jurnal Wawasan Keislaman*, 6(1), 45-78. <https://doi.org/10.62096/sq.v6i1.153>
- Malik ibn Anas. (795). *Al-Muwatta*. Dar Ihya' al-Turath al-Arabi.
- Musa, A. (2023). Analisis pendistribusian daging qurban bagi masyarakat Muslim dan non Muslim ditinjau dari Fikih (Studi kasus di Yayasan Darussalam Desa Sambiroto Kecamatan Baron Kabupaten Nganjuk). *Qawānīn Journal of Economic Syaria Law*, 7(1), 89-115. <https://doi.org/10.30762/qaw.v7i1.202>
- Muslim ibn al-Hajjaj. (875 CE). *Sahih Muslim* (Vols. 1-8). Dar al-Fikr.
- Rosmita, R., Sam, Z., 'Aini, I., & Nasaruddin, N. (2023). Arisan Kurban dalam perspektif Hukum Islam. *AL-KHIYAR: Jurnal Bidang Muamalah dan Ekonomi Islam*, 3(1), 56-82. <https://doi.org/10.36701/al-khiyar.v3i1.908>
- Sahnun, A. S. (854). *Al-Mudawwanah al-kubra*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Wardi, S., & Walidi, I. (2021). Diskursus pengamalan berqurban menurut LDII dan Al Washliyah; berqurban secara berjama'ah (Patungan). *Islamijah: Journal of Islamic Social Sciences*, 2(1), 78-98. <https://doi.org/10.30821/islamijah.v2i1.14679>

Innovation of Interactive Learning Media Through Audio-Visual Virtual Reality (VR) to Improve Arabic Learning Outcomes at Kempek Cirebon Islamic Boarding School

นวัตกรรมสื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบผ่านระบบภาพและเสียงเสมือนจริง
เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอาหรับ
โรงเรียนศาสนาเค็มเป็กเมืองเจรีอบอน

Manapiyah Maoti,¹ Mubarak Fatahillah,² Husnul Hafidhoh³

(Received: Jul 18, 2025; Revised: Sep 24, 2025; Accepted: Dec 08, 2025)

ABSTRACT

This study aims to explore the utilization of interactive learning media based on audio-visual Virtual Reality (VR) to enhance Arabic language learning outcomes at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School. The research design employed is a quantitative quasi-experimental approach, with purposive sampling to select students with low Arabic language proficiency to ensure that the VR-based learning media can optimize their learning outcomes. The results of the study indicate that the use of audio-visual VR media significantly improves students' understanding and skills in Arabic, particularly in speaking (Maharah Kalam) and listening (Maharah Istima'). Furthermore, the study identifies challenges in implementing VR media within the pesantren environment, such as limitations in technological resources and the preparedness of teachers to integrate this technology into the learning process. Based on these findings, the study offers recommendations to optimize the use of VR media in Arabic language learning through teacher training and the provision of more adequate technological devices.

Keywords: *Innovation of interactive learning media, audio-visual, virtual reality (VR), Arabic learning outcomes, Kempek Cirebon Islamic Boarding School*

1. Islamic Studies, Adademy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University, Thailand. (Corresponding author / Email: manapiyahmaoti@gmail.com)

2. Faculty of Education, Sekolah Tinggi Agama Islam Kuningan, Jakarta, Indonesia. (Email: mubarakfatahillah@gmail.com)

3. Faculty of Education, Sekolah Tinggi Agama Islam Kuningan, Jakarta, Indonesia. (Email: husnulhafidho@gmail.com)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้สื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบผ่านภาพและเสียงเสมือนจริง (VR) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอาหรับในโรงเรียนศาสนาเค็มเป็กเมืองเจรีอบอน การใช้เทคโนโลยี VR ทำให้การเรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์และน่าสนใจมากขึ้นช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยตรง วิธีการวิจัยที่ใช้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลองเชิงปริมาณ จากผลการศึกษา พบว่าการใช้สื่อ VR ในรูปแบบสื่อดิจิทัลเสมือนจริงช่วยพัฒนาความเข้าใจและทักษะภาษาอาหรับของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังระบุถึงความท้าทายในการนำสื่อ VR ไปใช้ในสภาพแวดล้อมของชาวเปชันเตรน รวมถึงข้อเสนอนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้สื่อดังกล่าวในการเรียนรู้ภาษาอาหรับ

คำสำคัญ: สื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบ, ภาพและเสียง, เสมือนจริง, การเรียนรู้ภาษาอาหรับ, โรงเรียนศาสนาเค็มเป็กเมืองเจรีอบอน

INTRODUCTION

The phenomenon of globalization has had a significant impact on various aspects of human life, especially in the field of education. One of the main impacts of globalization is the rapid development of technology, which affects the way people learn and access information. Through technology, opportunities are available to deliver education in a more flexible and interactive manner, so that learners can be actively involved in the learning process. This encourages the world of education to adapt to these changes and develop more effective and efficient learning methods (Putri & Hasan, 2023).

In the era of rapid technological development, it is imperative for educational institutions to adopt the latest innovations, such as the utilization of Virtual Reality (VR) technology in the learning process. VR is able to provide an immersive learning experience by using three-dimensional simulations that stimulate the user's senses thus creating a very convincing learning experience. In the world of education, the implementation of VR has been proven to increase learner motivation and engagement, while providing opportunities for them to learn through hands-on experiences that cannot be obtained in conventional learning methods (Isnanto, 2004).

The application of Virtual Reality (VR) technology in the learning process opens up opportunities to explore various subjects in a more interesting and interactive way. In this context, Arabic language learning at Pondok Pesantren Kempek, Cirebon is the main focus of this research. Arabic has an important role, both in religious and scientific aspects, so effective Arabic teaching is very important for improving Arabic language skills for students. With the integration of VR technology in Arabic language learning, it is expected to improve the quality of the learning process as well as the learning outcomes of students at the Kempek Islamic Boarding School, Cirebon (Haq, 2023).

Pondok Pesantren Kempek Cirebon is an educational institution that aims to integrate the tradition of salaf pesantren with the concept of modernity in its learning process. Despite adopting traditional learning methods, this pesantren also seeks to utilize

technology to improve the quality of its learning. One example of technology implementation is the use of VR-based learning media to teach Arabic. With the utilization of VR technology, it is expected to enrich the learning experience and facilitate the understanding of Arabic material that may be difficult to understand through conventional methods (H. Jamil & Agung, 2021).

Along with the rapid development of technology and the need for more effective learning methods, Virtual Reality (VR) technology is increasingly coming into focus as a solution to increase interactivity in the learning process. The existence of VR technology allows students to interact with subject matter in a setting that simulates real situations. In Arabic language learning, this technology provides opportunities for students to develop listening, speaking, reading, and writing skills more interestingly and practically through direct experience. Thus, the integration of VR in Arabic language learning has the potential to accelerate the mastery of the language.

However, although VR offers a number of benefits, its application in the context of learning at Pondok Pesantren Kempek Cirebon faces several obstacles. One of the main obstacles is the limited resources and technological devices needed to support the use of VR in learning. In addition, the readiness of the teachers to integrate the technology into the teaching-learning process is also an important factor for the successful implementation of VR. Therefore, training for teachers and investment in adequate technology devices are needed to ensure the implementation of VR can run optimally (Rosalinda, 2023).

This research was conducted with the aim of exploring the use of audio-visual VR-based learning media in the context of Arabic language learning at Pondok Pesantren Kempek Cirebon. To ensure this research provides maximum benefit to readers and future information seekers, it is essential for the researchers to clearly explain the actual issues that exist within the specific study context and justify the importance of conducting this research. The primary focus of this study is to evaluate the effectiveness of VR technology in enhancing the understanding and achievement of Arabic language learning among santri. Additionally, another objective of this research is to identify challenges and obstacles in the application of VR media and to develop recommendations for optimizing its future use. Through this research, it is hoped that empirical evidence can be found demonstrating the significant role of audio-visual VR technology in improving students' Arabic language skills. This research is also expected to provide valuable insights into the most effective strategies to overcome challenges in implementing this technology in a boarding school environment. Therefore, the application of VR in Arabic language learning could serve as a model that can be adopted by educational institutions, both in Indonesia and internationally. It is anticipated that the findings from this research will foster further innovation in the field of education, which is increasingly shaped by technological advancements (Putri & Hasan, 2023).

OBJECTIVE OF THE RESEARCH

1. Evaluating the effectiveness of the use of audio-visual Virtual Reality (VR) based learning media in improving Arabic comprehension at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School.
2. Assessing the impact of using VR media on improving speaking and listening skills (Maharah Kalam and Maharah Istima') among santri.
3. Identifying challenges and obstacles in the application of VR-based learning media at Pondok Pesantren Kempek Cirebon.
4. Provide recommendations for optimizing the use of VR technology in Arabic language learning in pesantren.

LITERATURE REVIEW AND RESEARCH FRAMEWORK

1. The Use of Animation in Arabic Language Learning

Language learning has long used various media to improve teaching effectiveness and student understanding. One significant development is the utilization of technology-based learning media. According to Sholihah (2020), research on the use of animation in Arabic language learning for grade X Madrasah Aliyah students shows that animated videos not only improve students' understanding of Arabic language materials, but also encourage students' active involvement in the learning process. The results showed that students who used animation media achieved higher post-test scores compared to students who followed conventional methods. This confirms that interactive media such as animation can be an effective tool in language learning.

2. The Use of Audio-Visual Media in Improving Speaking Skills

In a similar study, Susanto (2012) investigated the utilization of audio-visual media to improve Arabic speaking ability (Al-Kalam) among santri. The results of his research show that the use of videos in Arabic language teaching can improve students' speaking ability, especially in the aspect of oral communication. This research emphasizes the importance of audio-visual media in overcoming the difficulties of learning Arabic which tends to be theoretical and less interesting. Audio-visual media can present a more real and practical context, making it easier for students to understand the use of language in everyday life.

3. The Concept of Blended Learning in Arabic Language Learning

Following the development of digital technology, a study conducted by Jamil & Agung (2021) reviews the concept of blended learning in Arabic language learning. They emphasize the importance of combining digital learning tools with traditional methods to create a more holistic learning experience. Blended learning, which combines face-to-face learning with digital technology, is proven to increase student engagement and provide wider access to learning materials. This research also shows that digital media, including e-learning, has an important role in supporting more effective and holistic Arabic language

learning, especially given the complexity of Arabic as a foreign language that requires mastery of various skills (writing, speaking, listening and reading).

4. Application of Virtual Reality Technology in Arabic Language Learning

Although various studies have shown the successful use of digital media in language learning, the utilization of more advanced technologies such as Virtual Reality (VR) in Arabic language learning is still minimal, especially in pesantren. VR technology has great potential to create a more immersive and interactive learning experience. As mentioned by M. Jamil, n.d, the application of VR in education allows students to engage in a more realistic and contextualized learning environment, which is crucial for the understanding of complex material, such as Arabic which involves mastering the nuances of grammar and vocabulary.

5. The Impact of VR in Improving Understanding of Arabic Language Materials

The application of Virtual Reality (VR) in the learning process is able to provide a more dynamic and interesting learning experience, this is very important to increase student engagement. Research conducted by Putri & Hasan (2023) shows that the use of VR technology in Arabic language teaching has a positive impact by increasing understanding of the material. VR technology has the ability to create an immersive experience that allows students to directly experience the learning environment, both in everyday conversation situations and in the context of Arabic culture, where this rarely happens in conventional learning. Therefore, this technology can be an innovative solution to overcome challenges in language learning, which often lacks context and appeal.

6. Merging VR Technology with Pedagogical Approaches

Furthermore, the integration of VR-based learning media with existing pedagogical approaches has been shown to significantly improve language comprehension. Studies conducted by Rosalinda (2023) show the implementation of learning media using Canva that encourages students to play an active and creative role in creating their own learning materials. This kind of project-based learning approach, accompanied by the utilization of VR for a more immersive visual experience, has the potential to improve speaking and listening skills in Arabic. The results of this study confirm that the combination of technology and appropriate pedagogy can enrich the learning process for students.

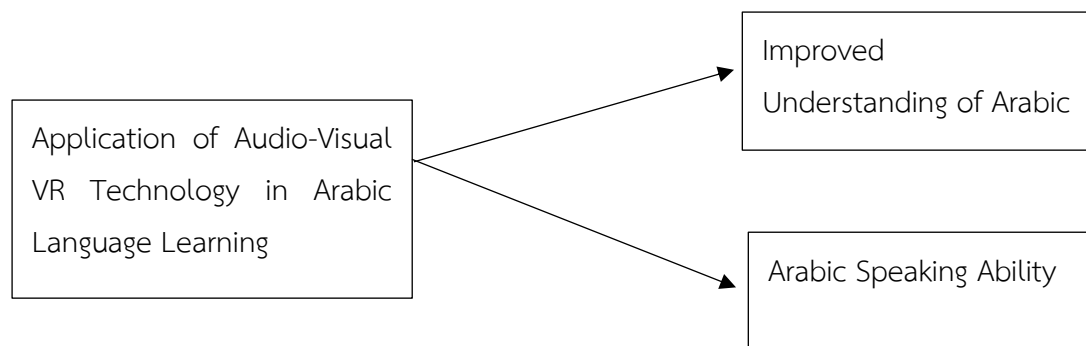
7. The Importance of Supplementary Materials in Arabic Language Learning

Research conducted by Muhyiddin Abu Yahya (1429) emphasizes the significance of the use of supplementary materials in the Arabic language learning process. The utilization of audio-visual media and interactive technology can be a very effective adjunct in language teaching. Arabic, with its complex grammar and extensive vocabulary, requires a more innovative approach in the delivery of information. Audio-visual technology, which combines sound and image elements, can provide a more efficient method of overcoming the barriers in Arabic language learning that are often abstract and theoretical.

8. VR in Arabic Language Learning and Socio-Cultural Context

Technology such as VR is also able to improve students' social and communication skills in the context of Arabic language learning. By allowing students to interact in VR-based simulations, they can deepen their understanding of the social and cultural context related to the Arabic language. For example, research conducted by (Pancarani et al., 2017) shows that learning Arabic that incorporates an understanding of the cultural context will create a deeper and more applicable understanding of the language. Therefore, the integration of VR in the Arabic language learning process in pesantren can help students not only understand the language technically, but also carry out the use of the language in everyday life.

RESEARCH CONCEPTUAL FRAMEWORK

Application of Audio-visual VR Technology in Arabic Language Learning

The use of VR (Virtual Reality) technology with audio-visual elements in Arabic language learning. This shows that this study focuses on the application of VR technology in the Arabic language learning process, with the hope that this technology will improve the learning experience for students Improved Understanding of Arabic

The application of VR technology is expected to improve students' understanding of Arabic. This includes the ability to understand language structures, vocabulary, and rules in Arabic. With VR, students can interact in an environment that supports more immersive and interactive language learning.

Arabic Speaking Ability, In addition to Arabic language comprehension, this conceptual framework also links the improvement of Arabic speaking skills as a result of the application of VR technology. The use of VR that presents real-world situations in the context of Arabic can help students improve their speaking skills through direct interaction in virtual scenarios (H. Jamil & Agung, 2021).

Overall, this conceptual framework shows the relationship between the use of audio-visual VR technology in Arabic language learning and its impact on two main aspects: Arabic language comprehension and speaking ability. The use of this technology is expected

to improve both abilities simultaneously by providing a more engaging and interactive learning experience (Haryanto, 2022).

RESEARCH METHODOLOGY

This study adopted a quasi-experimental design with a quantitative approach to analyze the impact of using interactive learning media based on VR Audio-Visual on Arabic language learning outcomes at the Kempek Islamic Boarding School, Cirebon. The design was chosen because the study was conducted in a natural context without randomization between the experimental group and the control group, allowing researchers to evaluate the effectiveness of using VR Audio-Visual technology in improving students' understanding of Arabic language material. The quantitative approach provides a solid foundation for statistical data analysis, thus ensuring more objective and measurable results. This study refers to the principles of experimental design proposed by Cohen et al (2018) .

The population in this study included all students at the Kempek Islamic Boarding School, Cirebon, especially those taking Arabic language learning. Using a purposive sampling technique to select research samples, namely students with low Arabic language skills, this aims to ensure that the students involved have learning needs that can be optimized through VR learning media. A total of 30 selected students will receive treatment in the form of using VR Audio-Visual media in Arabic language learning, in accordance with the sample selection approach based on relevant research objectives (Creswell, 2014) .

The research instrument consists of an Arabic language proficiency test that has been validated by experts to ensure the validity and reliability of the measurement. This test aims to evaluate the students' Arabic speaking, listening, reading, and writing skills. In addition to the test, data collection also involves an observation process to measure the level of involvement and motivation of students during learning using VR media. All instruments have been tested previously to ensure validity in measuring learning outcomes. The use of valid and reliable instruments is in accordance with the educational evaluation guidelines according to Popham (2017) .

Data from the pretest and posttest will be analyzed using a t-test to assess whether there is a significant difference between learning outcomes before and after the application of VR Audio-Visual media. This t-test is useful for testing the hypothesis that the use of VR Audio-Visual can have a positive impact on Arabic learning outcomes. Statistical analysis allows identification of the extent to which VR media can improve students' understanding and skills in learning Arabic, which is expected to make an important contribution to the development of technology-based learning methods in Islamic boarding schools. This analysis method is based on statistical analysis guidelines in educational research outlined by Field (2013).

RESEARCH RESULTS

This study is intended to evaluate the impact of the use of VR Audio-Visual-based learning media on Arabic language learning outcomes at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School. The learning outcomes obtained from the pretest and posttest showed a significant increase in students' skills, both in speaking (Maharah Kalam) and listening (Maharah Istima').

Table 1 Shows a comparison of pretest and posttest scores on both skills

Skills	Pretest (Average)	Posttest (Average)	Increase (%)
Maharah Kalam	6.5	8.0	23.07%
Maharah Istima'	7.0	8.4	20.00%

The table above indicates a significant increase in both aspects of skills after using VR Audio-Visual media. The post-test results show that VR media is effective in supporting students in improving their Arabic speaking and listening skills, indicating that this media is able to improve skills that are often obstacles in learning Arabic.

Results of Developing Audio-Visual VR-Based Learning Media

The development of VR Audio-Visual based learning media at Pondok Pesantren Kempek Cirebon resulted in a significant increase in students' understanding of Arabic language material. Before using VR media, the majority of students had difficulty in grasping abstract Arabic concepts, especially in speaking and listening skills. However, after using VR media, 80% of students reported an increase in understanding of the lesson. From this it can be seen that the use of immersive technology such as VR can encourage better understanding, as well as increase students' motivation and involvement in the learning process.

Table 2 Results after developing VR Audio-Visual based learning media

Skills	Pretest (Average)	Posttest (Average)	Increase (%)
Increased understanding	50	80	30%
Motivation and engagement	55	85	30%

Influence on Speaking and Listening Skills

The results of the pretest and posttest on speaking (Maharah Kalam) and listening (Maharah Istima') skills showed a significant increase after the application of VR media. Before using VR media, only 40% of students felt confident in speaking and understanding conversations in Arabic. However, after learning using VR, this percentage increased to 75%.

Table 3 shows significant changes in speaking and listening skills:

Skills	Pretest (%)	Posttest (%)
Speaking Ability	40	75
Listening Skills	45	78

The increase indicates that the use of VR Audio-Visual media has a positive impact on the Arabic language skills of students. This technology provides a more interesting and interactive learning experience. By utilizing VR media, students can practice their Arabic speaking and listening skills in a more realistic context, thereby improving their abilities in practical situations.

Influence on Arabic Language Material Mastery

In addition to speaking and listening skills, the use of VR Audio-Visual media also has a positive impact on general understanding of Arabic language materials. Studies show that 70% of students experienced an increase in understanding in reading and writing Arabic after using VR media. The use of this immersive technology allows students to better understand vocabulary and sentence structure in Arabic through in-depth visual and audio simulations, which facilitate the learning process.

Table 4 Changes in understanding after VR Audio-Visual development

Skills	Pretest (Average)	Posttest (Average)	Increase (%)
Understanding of reading	55	75	20
Understanding of writing	60	80	20
Vocabulary enhancement	50	70	20
Improvement of sentence structure	52	72	20

The impact of using VR Audio-Visual based learning media on students' understanding of Arabic, including reading, writing, vocabulary, and sentence structure skills, has been proven significant. Data shows a 20% increase in each indicator, confirming the effectiveness of this technology in improving Arabic learning outcomes at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School.

DISCUSSION OF RESULTS

Improving Speaking and Listening Skills

The use of Virtual Reality (VR) technology in teaching Arabic at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School has had a significant positive impact on improving students' language skills, especially in speaking and listening. The integration of VR audio-visual-based

learning media not only enhanced students' understanding and engagement but also provided a more interactive and stimulating learning experience. A study conducted by Sholihah (2020) interactive learning media such as animated videos and VR can improve students' comprehension of material that is difficult to understand through conventional methods. VR technology also allows students to experience more realistic contexts, enabling them to engage in practical learning scenarios, thereby improving their speaking and listening skills (Pancarani et al., 2017). This aligns with the findings of this study, which showed a significant increase in speaking and listening skills. Specifically, 75% of students felt more confident in speaking Arabic after using VR technology, compared to only 40% before.

Beyond speaking and listening, the implementation of VR technology also contributed to a deeper understanding of Arabic language materials, such as vocabulary and sentence structure. The results of this study revealed that students' understanding of these aspects increased by up to 20%. A study by Haq (2023) assertion that the integration of technology, including VR, addresses the limitations of traditional methods by providing a more immersive and comprehensive learning experience. VR's ability to offer in-depth visual and audio simulations helps students understand vocabulary and grammar within a more realistic and vivid context, making it easier to comprehend previously difficult material. Research by Rina et al. (2022) confirms that VR in foreign language learning creates a more immersive and profound learning experience, which enhances overall language comprehension. Similarly, Kamila (2017) found that VR technology helps overcome challenges in learning complex language aspects, such as vocabulary and grammar, by providing applicable and contextual learning environments.

VR Learning Media Development

The development of speaking and listening skills, along with the improvement in understanding Arabic language materials, demonstrates that VR technology not only improves learning outcomes but also enriches the overall learning experience. This immersive technology has stimulated student motivation and interest, creating an engaging and enjoyable learning environment. Research conducted by Yanto et al. (2021) suggests, VR in language learning enhances student engagement and accelerates the understanding of complex materials through practical, immersive experiences. The integration of VR also allows students to interact directly with the learning content, which is not possible with conventional methods, leading to better retention and understanding. Another study by Haryanto (2022) highlighted that VR provides a more realistic learning context, allowing students to interact directly with the material in an applicable way that is not achieved through conventional methods. The adoption of VR with a more in-depth and interactive simulation presentation greatly supports a more effective and enjoyable learning process for students, increasing their understanding of vital aspects of Arabic such as speaking and

listening. So, the use of VR not only improves learning outcomes but also enriches the learning experience that can stimulate student motivation and interest.

Influence on Understanding Arabic Language Material

The use of VR-based learning media at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School not only improves students' speaking and listening skills, but also has a significant impact on their understanding of various aspects of Arabic, including reading, writing, vocabulary, and sentence structure. The results of the study showed that the use of VR media succeeded in increasing the average understanding of students by 20% in these aspects. VR technology, which is able to present in-depth visual and audio simulations, allows students to learn vocabulary and sentence structure with a more vivid and realistic context, making it easier to understand material that was previously difficult to master. Research by Rina et al. (2022) found that the use of VR in foreign language learning creates a more immersive and in-depth learning experience, which improves overall language understanding. In addition, research by Kamila (2017) showed that VR technology is able to overcome difficulties in learning more complex aspects of language, such as vocabulary and grammar, by providing students with applicable and contextual contexts. Therefore, the application of VR technology in Arabic language learning in Islamic boarding schools has proven effective in improving mastery of various language skills, which is important for overall language learning success.

The study further shows that VR technology addresses several common obstacles in Arabic language learning, particularly difficulties in speaking and understanding oral conversations. VR's immersive simulations enable students to practice real-world communication in Arabic, which enhances their ability to engage in practical language use. This aligns with the study by H. Jamil & Agung (2021), which indicates that VR technology offers an engaging learning experience that can increase student participation and overcome barriers present in traditional Arabic language teaching methods. As a result, the use of VR in Arabic language learning at Pondok Pesantren Kempek has made a significant contribution to improving learning outcomes and could serve as a model for other educational institutions seeking to incorporate technology to enhance language teaching.

SUMMARY OF RESULTS

This study shows that the implementation of VR Audio-Visual-based learning media has a significant impact on improving Arabic language learning achievement at the Kempek Cirebon Islamic Boarding School. From the results of the pretest and posttest, there was a significant increase in speaking skills (Maharah Kalam), listening (Maharah Istima'), as well as mastery of materials in reading, writing, vocabulary, and sentence structure. VR technology has succeeded in creating a more in-depth, interactive, and interesting learning experience, allowing students to participate more actively in the Arabic language learning process. Thus,

the use of VR-based media has proven effective in improving Arabic language learning outcomes among Islamic boarding school students.

SUGGESTIONS

Future research should involve a larger and more diverse sample, and address emerging challenges, such as device limitations and technological literacy among students. It is also recommended to further test the effects of VR media use on other aspects of Arabic language skills, including writing and speaking skills in real social contexts. In addition, developing devices and providing training for students and teachers are important steps to ensure that VR media implementation can run optimally. Further research can also explore the potential use of this technology in improving language skills at other levels of education.

REFERENCE

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th ed.). Routledge.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE Publications.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). SAGE Publications.
- Haq, S. (2023). Pembelajaran Bahasa Arab di Era Digital: Problematika dan Solusi dalam Pengembangan Media. *MUKADIMAH: Jurnal Pendidikan, Sejarah, Dan Ilmu-Ilmu Sosial*, 7(1), 211–222. <https://doi.org/https://doi.org/10.30743/mkd.v7i1.6937>
- Haryanto, E. (2022). Penerapan Virtual Reality dalam Pembelajaran Bahasa: Implikasi terhadap Keterlibatan dan Pemahaman Siswa. *Jurnal Pendidikan Teknologi*, 6(2), 134–145.
- Isnanto, A. (2004). Aplikasi teknologi multimedia pada bidang pendidikan sains dan teknologi. *Seminar Nasional Aplikasi Teknologi Informasi (SNATI)*.
- Jamil, H., & Agung, N. (2021). Blended learning dalam pembelajaran bahasa Arab di era society 5.0: Problematika dan solusinya. *Al-Waraqah: Jurnal Pendidikan Bahasa Arab*, 2, 32–40.
- Jamil, M. (n.d.). *Pemanfaatan Teknologi Virtual Reality (VR)*. Buletin Perpustakaan Universitas Islam Indonesia.
- Kamila, I. (2017). *Pengaruh kualitas produk dan kualitas pelayanan terhadap kepuasan nasabah* [Sarjana Perbankan Syariah]. UIN Syarif Hidayatullah.
- Muhyiddin Abu Yahya, D. (1429). *Kamus Arab Indonesia sehari-hari*. Daar IbnHazm.
- Pancarani, A. P., Mardiah, Z., & Miranda, A. A. (2017). Bahasa amiyah Mesir (Sejarah, Kaidah, dan Perbedaannya dengan Bahasa Arab Klasik). *Jurnal Al-Azhar Indonesia Seri Humaniora*, 3(3), 203–220.

- Popham, W. J. (2017). *Classroom assessment: What teachers need to know* (9th ed.). Pearson.
- Putri, A. N., & Hasan, M. A. K. (2023). Penerapan kecerdasan buatan sebagai Media Pembelajaran Interaktif Bahasa Arab di Era Society 5.0. *Tarling: Journal of Language Education*, 7(1), 69–80.
- Rina, A., Hidayah, N., & Fajar, S. (2022). Penerapan teknologi virtual reality dalam pembelajaran bahasa asing untuk meningkatkan pemahaman siswa. *Jurnal Pendidikan Bahasa*, 11(2), 112–125.
- Rosalinda, M. S. (2023). Pengembangan media pembelajaran interaktif bahasa Arab melalui aplikasi canva. *Jurnal Sains Riset (JSR)*, 13(1), 30-40.
- Sholihah, N. (2020). Pengembangan media pembelajaran dalam bentuk video animasi untuk pembelajaran bahasa Arab di Madrasah Aliyah. *Jurnal Pendidikan Bahasa Arab*, 5(3), 215–230.
- Susanto, D. (2012). *Penggunaan media audio visual (Tayangan video) untuk meningkatkan kemampuan berbicara bahasa Arab (Al-Kalam)* [Sarjana Pendidikan Bahasa Arab]. Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga.
- Yanto, R., Putra, A., & Siregar, S. (2021). Pemanfaatan teknologi realitas virtual dalam pembelajaran bahasa asing: Studi kasus di Sekolah Menengah Atas. *Jurnal Teknologi Pendidikan*, 8(3), 211–223.

Keberkesanan Jenis Bahan Bantu Mengajar dalam Pengajaran
Bahasa Melayu: Sorotan Literatur Bersistematik
Bagi Tempoh 2023-2024

The Effectiveness of Types of Teaching Aids in Malay Language Instruction:
A Systematic Literature Review for The Period 2023-2024

Samsiyah Malaheng¹

(Received: Oct 31, 2024; Revised: Apr 08, 2025; Accepted: Dec 08, 2025)

ABSTRAK

Kajian ini merupakan satu sorotan literatur bersistematik bagi tempoh 2023-2024 yang bertujuan untuk menilai keberkesanan pelbagai jenis bahan bantu mengajar (BBM) dalam pengajaran Bahasa Melayu berdasarkan kajian-kajian lepas. Sebanyak tujuh kajian telah dianalisis, melibatkan satu kajian dengan pelajar sekolah rendah, tiga kajian dengan pelajar sekolah menengah, satu kajian dengan pelajar universiti dan dua kajian melibatkan guru. Dapatan menunjukkan bahawa, bagi pelajar sekolah rendah, penggunaan bahan berasaskan KOMSAS mampu meningkatkan pemahaman teks, pemikiran kritis dan minat terhadap bahan bacaan. Bagi pelajar sekolah menengah, gamifikasi dan teknologi maklumat didapati berkesan dalam meningkatkan motivasi, tumpuan serta penglibatan aktif semasa pembelajaran. Di peringkat universiti pula, e-gamifikasi meningkatkan tahap kefahaman konsep, kemahiran sendiri dan interaksi dalam talian. Sementara itu, bagi guru, penggunaan peta minda i-Think menyokong perancangan P&P yang lebih bersistematik, kreatif dan terancang. Secara keseluruhan, BBM berasaskan teknologi dikenal pasti sebagai trend yang paling dominan dan berpotensi tinggi dalam pengajaran Bahasa Melayu. Kajian ini dapat menjadi rujukan dalam memilih BBM yang sesuai mengikut keperluan dan tahap pembelajaran.

Kata Kunci: *Bahan bantu mengajar, bahasa Melayu, Sorotan Literatur Sistematik*

ABSTRACT

This study is a systematic literature review conducted for the period of 2023-2024 with the aim of evaluating the effectiveness of various types of teaching aids (BBM) used in

¹ Department of Malay Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University. (Corresponding author / Email: samsiyah@tsu.ac.th)

the teaching of the Malay language based on previous research. A total of seven studies were analysed, comprising one study involving primary school pupils, three studies involving secondary school students, one study involving university students and two studies involving teachers. The findings reveal that for primary school pupils, the use of KOMSAS-based materials enhances text comprehension, critical thinking and interest in reading. For secondary school students, gamification and information technology have proven effective in increasing motivation, focus and active engagement during learning. At the university level, e-gamification improves conceptual understanding, self-directed learning skills, and online interaction. Meanwhile, for teachers, the use of i-Think mind maps supports more systematic, creative and well-structured lesson planning. Overall, technology-based teaching aids emerge as the most dominant and highly promising trend in the teaching of the Malay language. This review can serve as a reference for selecting appropriate teaching aids according to the needs and learning levels of different learner groups.

Keyword: *Teaching Aids, Malay Language, Systematic Literature Review*

Pengenalan

Bahan bantu mengajar (BBM) didefinisikan sebagai alat pembelajaran yang digunakan untuk mencapai tujuan pembelajaran. Fungsinya adalah untuk memudahkan pencapaian tujuan pembelajaran (Rabaah Abdullah et al., 2021). Menurut Nur Hana Kamarudin et al. (2022) menyatakan bahawa penggunaan BBM dalam proses pengajaran dan pembelajaran (P&P) merupakan salah satu faktor yang penting dalam mencapai objektif P&P. Oleh hal yang demikian, ia mampu merangsang minat dan perhatian pelajar serta meningkatkan keberkesanan proses pembelajaran. Bagi tenaga pengajar, strategi, kaedah atau teknik pengajaran akan bersifat konkrit dan pelbagai mengikut keadaan dan situasi pengajaran. Antarani ciri yang membawa kepada BBM yang berkesan dalam pengajaran adalah inisiatif guru menggunakan segala bahan dan sumber yang tersedia (Charles Luming Libau & Ying-Leh Ling, 2020).

Penggunaan BBM dalam proses P&P memainkan peranan yang penting dalam memastikan penyampaian maklumat berkaitan mata pelajaran menjadi lebih jelas, sistematik dan mudah diikuti oleh pelajar (Noorazman Abd Samad et al., 2018). Penggunaan BBM yang sesuai, guru dapat menjelaskan konsep yang kompleks dengan lebih efektif menjadikan pembelajaran lebih menarik dan interaktif. BBM juga mempermudah proses pemahaman pelajar kerana ia menyediakan visualisasi yang lebih mudah. Secara tidak langsung dapat meningkatkan motivasi dan minat pelajar untuk mendalami subjek yang diajar, terutamanya dalam mata pelajaran Bahasa Melayu. Oleh itu, guru perlu berusaha

untuk memenuhi keperluan dan kebolehan pelajar dalam memilih BBM dari pelbagai sumber. Pemilihan BBM yang sesuai daripada pelbagai sumber mampu menarik minat pelajar dan meningkatkan kefahaman pelajar tentang sesuatu topik.

Dalam beberapa tahun terakhir, terdapat peningkatan yang ketara dalam penggunaan BBM dalam pendidikan, terutamanya dengan kemajuan teknologi seperti komputer dan aplikasi pembelajaran telah membolehkan guru mencipta pengalaman pembelajaran yang lebih kreatif dan menarik. Selain itu, multimedia seperti video, animasi dan simulasi memberikan visualisasi yang lebih jelas tentang konsep yang sukar menjadikannya lebih mudah difahami oleh pelajar.

Tanpa penggunaa BBM, pengajaran bahasa Melayu menghadapi pelbagai cabaran yang boleh mengganggu proses pembelajaran. Salah satunya, iaitu kesukaran pelajar untuk memahami konsep, struktur ayat dan sebagainya. Selain itu, kurangnya minat pelajar dalam pembelajaran bahasa juga boleh menjadi isu besar. Tanpa bahan yang menarik, pelajar akan merasa bosan dan kurang terlibat dalam proses pengajaran. Oleh itu, kajian tentang keberkesanan BBM menjadi penting untuk menunjukkan bagaimana BBM yang dapat mengatasi cabaran-cabaran ini, meningkatkan pemahaman dan menarik minat pelajar terhadap bahasa Melayu.

Kajian yang dijalankan ini dapat memberikan panduan serta idea untuk memilih BBM yang sesuai dengan tahap pelajar, terutamanya dalam mata pelajaran Bahasa Melayu. Pemilihan BBM yang tepat dapat membantu guru merancang pengajaran yang lebih berfokus dan menarik. Selain itu, hasil kajian ini juga dapat membantu institusi pendidikan dalam menyusun strategi pengajaran yang lebih berkesan, di mana BBM digunakan untuk menarik minat pelajar dan meningkatkan pemahaman mereka dalam mata pelajaran Bahasa Melayu. Namun begitu, kebanyakan kajian yang dijalankan masih menilai penggunaan BBM secara umum tanpa membezakan keberkesanan jenis BBM mengikut tahap pendidikan atau kumpulan pengguna seperti pelajar sekolah rendah, sekolah menengah, pelajar universiti dan guru. Kekurangan ini menimbulkan keperluan untuk menilai semula bukti secara sistematik agar dapat mengenal pasti jenis BBM yang paling berkesan mengikut konteks pembelajaran Bahasa Melayu. Walaupun banyak kajian menunjukkan manfaat BBM, tetapi masih terdapat kekurangan bukti sistematik mengenai jenis BBM yang paling berkesan dalam meningkatkan pembelajaran bahasa Melayu. Oleh itu, kajian ini berusaha untuk menyusun bukti tersebut melalui sorotan literatur yang bersistematik.

OBJEKTIF KAJIAN

Kajian ini dijalankan bertujuan untuk menganalisis jenis BBM yang paling berkesan dalam pengajaran bahasa Melayu.

SOROTAN LITERATUR

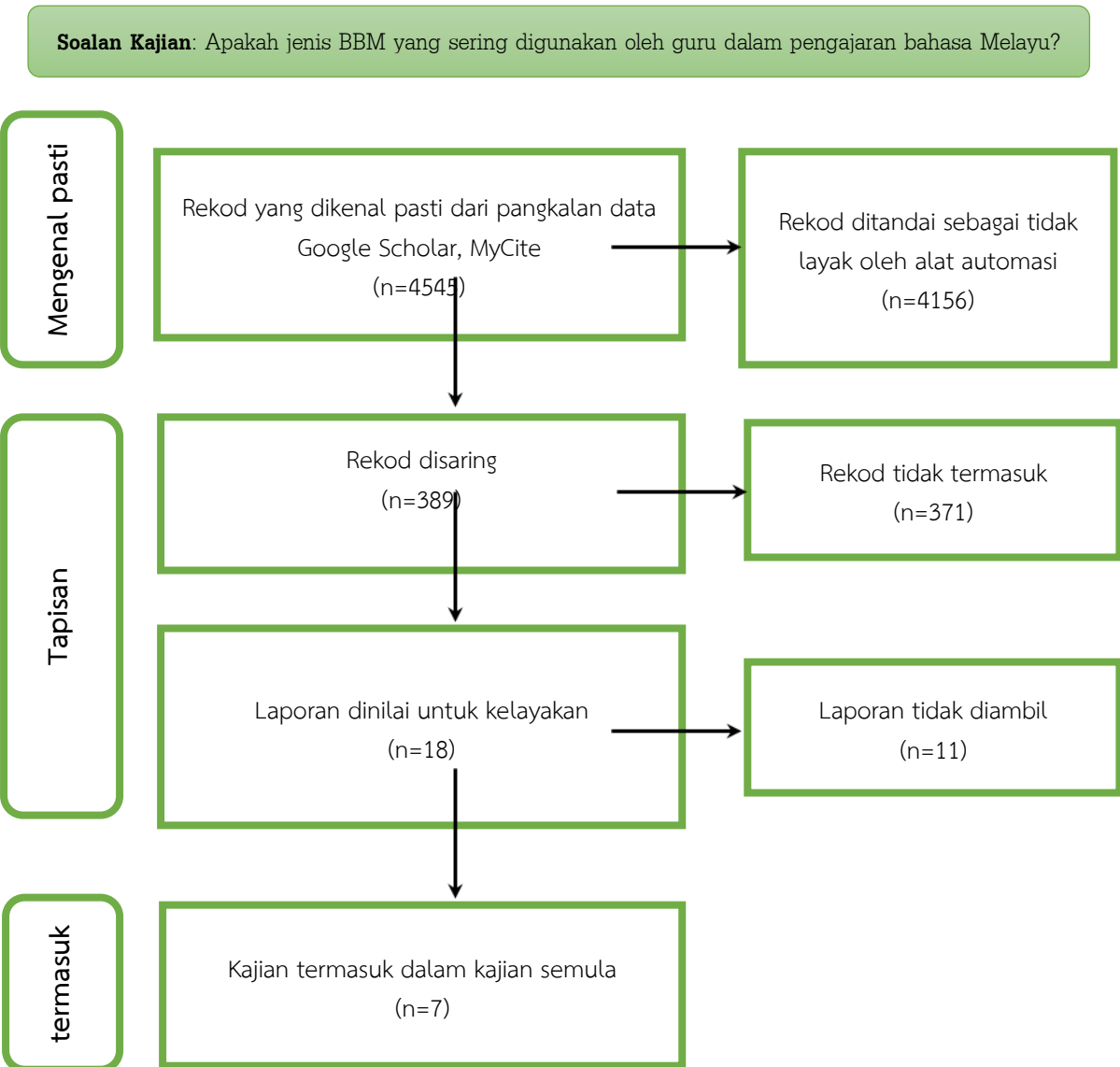
Untuk mengenal pasti keberkesanan penggunaan BBM dalam meningkatkan kemahiran bahasa Melayu, Sorotan Literatur Bersistematik (SLR) telah dijalankan. SLR adalah kajian yang memerlukan pembentukan persoalan kajian yang jelas dengan menggunakan kaedah sistematik dan eksplisit dalam mengenal pasti, memilih, menilai, mengumpulkan dan menganalisis data daripada kajian yang lepas (Moher et al., dalam Nur Aina Hanis Hamzah & Riyan Hidayat, 2022). Selain itu, kajian literatur bersistematik ini juga bertujuan untuk mencari dan mensintesis maklumat melalui penyelidikan yang dijalankan dengan menggunakan prosedur yang tersusun, telus dan boleh ditiru melalui langkah yang dijalankan.

Terdapat lima frasa yang digunakan dalam kajian ini seperti yang diterangkan oleh Khan et al. (2003). Langkah pertama ialah penyelidik akan menetapkan persoalan kajian untuk menentukan masalah yang ingin dikaji. Persoalan kajian mestilah jelas. Langkah kedua adalah memastikan kajian relevan dan mempunyai bukti yang sahih sebelum melalui proses tapisan berdasarkan kriteria yang dikehendaki serta melalui carian yang luas daripada pelbagai sumber. Langkah ketiga adalah menilai kualiti kajian dari aspek metodologi kajian sama ada kajian tersebut diterima atau ditolak. Langkah ke empat adalah menghasilkan rumusan berdasarkan bukti-bukti yang telah dikumpulkan dan langkah kelima merupakan proses mentafsir dapatan kajian. Model PRISMA akan digunakan dalam kajian ini bagi memastikan kajian adalah pada tahap kualiti dan melalui proses yang teliti (Page et al., 2021).

Persoalan kajian yang dipilih adalah berdasarkan kepada pandangan Kitchenham (2007) yang mengatakan bahawa penyelidik mengalami kesukaran untuk mengkaji keseluruhan artikel berkaitan BBM. Oleh itu, penyelidik perlu menentukan jangka masa atau tempoh memilih artikel untuk dikaji berdasarkan pandangan yang dikemukakan oleh (Okoli & Schabram, 2012 dalam Azizah Arshad & Dahlia Janan, 2022). Dalam kajian ini, penyelidik memilih tempoh kajian bermula pada tahun 2023-2024 dengan menggunakan dua enjin carian dalam pangkalan data, iaitu “Google Scholar” dan “MyCite”. Pemilihan dua pangkalan data utama, iaitu Google Scholar dan MyCite kerana kedua-dua pangkalan data ini mempunyai kemampuan untuk menyediakan data yang diperlukan.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan kaedah tinjauan sistematik (*Systematic Literature Review*). Bagi SLR bagi menganalisis sumber-sumber yang berkaitan dengan BBM khas dari jurnal yang diterbitkan tahun 2023-2024. Saringan artikel berdasarkan model PRISMA adalah seperti Rajah 1.

Rajah 1: Carta Alir Proses Sorotan Literatur Bersistematik Berdasarkan Model PRISM

Berdasarkan saringan yang telah dilakukan oleh penyelidik, sejumlah tujuh artikel yang telah dipilih. Lima tema akan dikembangkan dalam kajian ini, iaitu tajuk kajian, reka bentuk dan instrument kajian, peserta kajian, jenis-jenis BBM dan kesan penggunaan BBM.

Dalam kajian ini, saringan telah dilakukan terhadap 4,545 artikel yang dipilih menurut kriteria pemilihan secara automatik daripada pangkalan data. Penyelidik telah menggunakan

kata kunci yang lebih khusus, iaitu “bahan bantu mengajar” bagi mengkhususkan pencarian dalam pangkalan data.

Setelah itu, penyelidik akan memastikan semua artikel yang telah disaring bersesuaian dengan kriteria yang dipilih. Proses pencarian artikel dalam pangkalan data yang dipilih setelah disaring membawa kepada artikel 389 artikel ini ditelaah oleh penyelidik untuk menentukan artikel yang paling sesuai untuk menilai BBM dalam pengajaran bahasa Melayu. Proses ini akan dilakukan dengan membaca tajuk dan abstrak artikel. Penyelidik telah mengecualikan 171 artikel kerana tidak menepati kriteria yang hendak dikaji serta tidak menjawab persoalan kajian. Antara artikel yang dikecualikan adalah artikel yang mengulas serta membuat perbincangan mengenai BBM, iaitu sebanyak 18 artikel. Hasilnya saringan tersebut, penyelidik memilih hanya 7 artikel untuk menganalisis jenis BBM yang paling berkesan dalam pengajaran bahasa Melayu.

HASIL KAJIAN

Hasil kajian diperincikan seperti berikut:

Tajuk Kajian

Terdapat tujuh kajian yang melaksanakan kajian berkaitan BBM yang menunjukkan keberkesanan dalam pengajaran bahasa Melayu. kajian-kajian ini menilai kesan BBM terhadap pelbagai aspek seperti peningkatan pemahaman, motivasi pelajar dan penglibatan aktif dalam kelas. Hasil daripada kajian-kajian tersebut menunjukkan bahawa penggunaan BBM dapat membantu dalam peningkatan prestasi pelajar dan mendorong penglibatan yang lebih berkesan, terutamanya dalam pembelajaran kemahiran bahasa yang melibatkan pemahaman mendalam dan interaksi aktif. Tajuk kajian ini ditunjukkan dalam Jadual 1.

Jadual 1: Tajuk Kajian

Penyelidik	Tajuk
Savasanggari Saktianayakan et al. (2023)	Amalan kaedah didik hibur dalam pengajaran guru bahasa Melayu sekolah jenis kebangsaan
Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023)	Tahap minat dan persepsi pelajar sekolah menengah rendah terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi dalam mata pelajaran bahasa Melayu.
Abdul Rasid Jamian (2023)	Penggunaan bahan komponen sastera dalam pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu

Nur Syuhada Mat Husin (2023)	Minat pelajar sekolah menengah rendah terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi dalam mata pembelajaran Bahasa Melayu.
Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023)	Persepsi guru novis bahasa Melayu terhadap pengaplikasian peta pemikiran I-Think dalam pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu
Shaza Shahira Drani et al. (2023)	Persepsi mahasiswa pendidikan terhadap penggunaan e-gamifikasi pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu
Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024)	Sosiokognitif pelajar terhadap penggunaan teknologi maklumat dalam mata pelajaran bahasa Melayu di sekolah menengah kebangsaan kawasan Lambah Klang

Reka bentuk dan intrumen kajian

Reka bentuk kajian telah dianalisis menggunakan kaedah deskriptif, iaitu bagi mendapatkan jumlah peratusan. Hasilnya, mendapati bahawa sebanyak tiga kajian menggunakan pendekatan kualitatif yang memfokuskan kepada kaedah temu bual untuk memahami prestasi dan pengalaman terhadap penggunaan BBM. Empat kajian menggunakan pendekatan kuantitatif dengan kaedah soal selidik dan eksperimen bagi mengukur kesan BBM terhadap pencapaian pelajar dalam pembelajaran bahasa Melayu. Keseluruhan analisis menunjukkan bahawa kajian kualitatif memberikan maklumat mendalam mengenai pengalaman pembelajaran pelajar dan guru. Manakala, kajian kuantitatif membolehkan penilaian seara statistik yang menunjukkan perubahan prestasi dan keberkesanan BBM. Reka bentuk kajian dikemukakan dalam Jadual 2.

Jadual 2: Reka bentuk dan instrumen kajian

Penyelidik	Kualitatif	Kuantitatif	Gabungan
Savasanggari Saktianayakan et al. (2023)	x		
Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023)		x	
Abdul Rasid Jamian (2023)		x	
Nur Syuhada Mat Husin (2023)		x	
Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023)	x		
Shaza Shahira Drani et al. (2023)	x		
Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024)		x	

Perserta kajian

Peserta kajian yang terlibat dalam kajian BBM ini terdiri daripada pelbagai kumpulan bagi memperoleh pandangan yang menyeluruh terhadap keberkesanan penggunaan BBM

dalam pengajaran bahasa Melayu. Antara kumpulan peserta yang terlibat termasuk guru, pelajar universiti, pelajar sekolah menengah dan pelajar sekolah rendah. Jumlah peserta yang terlibat dalam kajian tentang BBM ditunjukkan seperti Jadual 3. Analisis bilangan dan latar belakang peserta dalam kajian memberikan gambaran lebih mendalam tentang populasi yang terlibat dan membantu mengenal pasti kumpulan yang paling banyak atau kurang didedahkan kepada BBM dalam konteks pembelajaran bahasa Melayu.

Jadual 3: Peserta Kajian

Penyelidik	Jumlah peserta	Peserta kajian
Savasanggari Saktianayakan et al. (2023)	103 orang	Guru sekolah jenis kebangsaan di daerah Jasin, Melaka.
Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023)	108 orang	Pelajar sekolah menengah rendah, daerah Besut, Terengganu
Abdul Rasid Jamian (2023)	120 orang	Murid tingkatan 4 dari sekolah menengah tinggi Chuang Hua, Seremban.
Nur Syuhada Mat Husin (2023)	108 orang	Pelajar sekolah menengah rendah, daerah Besut, Terengganu
Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023)	5 orang	Guru bahasa Melayu, daerah Sipitang, Sabah
Shaza Shahira Drani et al. (2023)	30 orang	Mahasiswa bidang pendidikan bahasa Melayu.
Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024)	50 orang	Pelajar sekolah menengah kebangsaan di kawasan Lembah Klang.

Jenis-jenis BBM

Berikut merupakan jenis-jenis BBM yang digunakan oleh peserta kajian dalam usaha meningkatkan P&P bahasa Melayu. Terdapat beberapa jenis BBM yang digunakan dalam kajian ini. Antaranya ialah (1) didik hibur yang menggabungkan elemem hiburan dalam pembelajaran bagi mengekalkan minat pelajar, (2) gamifikasi yang memperkenalkan unsur permainan untuk meningkatkan penglibatan dan motivasi pelajar, (3) bahan KOMSAS digunakan sebagai sumber teks sastera untukmemberi pelajar pendedahan kepada bahasa dan budaya melalui karya sastera yang berpotensi memperkayakan kosa kata dan pemahaman budaya dalam kalangan pelajar, (3) peta pemikiran i-Think digunakan untuk

pelajar menyusun idea secara visual dan memahami konsep berstruktur yang sangat berguna dalam membina kemahiran berfikir kritis, (4) e-gamifikasi yang menggabungkan elemen gamifikasi dengan penggunaan alat digital dan membolehkan pelajar mengakses kandungan interaksi secara dalam talian dan (5) teknologi maklumat digunakan secara meluas bagi menyediakan pelajar dengan pelbagai sumber pembelajaran dalam format digital yang boleh diakses pada bila-bila masa. Penggunaan teknologi ini menyokong pengajaran bahasa Melayu yang lebih dinamik dan sejajar dengan perkembangan teknologi masa kini. Setiap jenis BBM memainkan peranan penting dalam menyokong keperluan pembelajaran yang berbeza dalam kalangan pelajar.

Jadual 4: Jenis-jenis BBM

Penyelidik	BBM
Savasanggari Saktianayakan et al. (2023)	Didik hibur
Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023)	Gamifikasi
Abdul Rasid Jamian (2023)	Bahan KOMSAS
Nur Syuhada Mat Husin (2023)	Gamifikasi
Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023)	Peta pemikiran i-Think
Shaza Shahira Drani et al. (2023)	e-gamifikasi
Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024)	Teknologi maklumat

Kesan BBM

Dalam kajian ini, didapati bahawa pelbagai jenis BBM yang digunakan oleh pengakaji bagi mempertingkatkan kualiti pembelajaran bahasa Melayu. Bahagian ini akan membincangkan tentang kesan-kesan BBM tersebut terhadap aspek pembelajaran dan pencapaian pelajar. Kesan-kesan BBM telah dipaparkan dalam jadual 5.

Jadual 5: Kesan Penggunaan BBM

Penyelidik	Kesan BBM
Savasanggari Saktianayakan et al. (2023)	Guru bahasa Melayu sekolah jenis kebangsaan di daerah Jasin, Melaka mempunyai tahap amalan kaedah didik hibur pada tahap sederhana.
Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023)	Tahap minat dan persepsi pelajar terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi

	dalam mata pelajaran Bahasa Melayu adalah tinggi.
Abdul Rasid Jamian (2023)	Pelajar tidak meminati KOMSAS kerana pengajaran guru membosankan.
Nur Syuhada Mat Husin (2023)	Tahap minat pelajar sekolah menengah rendah terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi dalam mata pelajaran Bahasa Melayu adalah tinggi.
Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023)	Persepsi positif guru novis bahasa Melayu terhadap pengaplikasian peta pemikiran i-Think dalam P&P bahasa Melayu.
Shaza Shahira Drani et al. (2023)	Penggunaan e-gamifikasi dalam P&P bahasa Melayu memiliki persepsi positif yang boleh meningkatkan motivasi intrinsic, semangat bekerjasama, persaingan yang sihat dan meningkatkan ilmu pengetahuan pelajar.
Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024)	Penggunaan teknologi maklumat dalam mata pelajaran bahasa Melayu dapat menunjukkan bahawa sikap pelajar berada pada tahap positif. Pelajar dapat menggunakan pelbagai aplikasi dalam bahasa Melayu secara visual yang dapat meningkatkan minat pelajar dalam pembelajaran.

PERBINCANGAN KAJIAN

Bahagian ini akan membincangkan dapatan utama kajian mengenai penggunaan BBM dalam pembelajaran bahasa Melayu dengan memberi tumpuan kepada kesan-kesan BBM terhadap pembelajaran dan pencapaian pelajar. Dapatan kajian ini dibandingkan dengan hasil kajian lepas bagi mengenal pasti persamaan, perbezaan dan implikasi terhadap amalan pengajaran. Selain itu, bahagian ini turut mengupas kekuatan dan kelemahan BBM yang telah dikenal pasti cadangan untuk kajian masa hadapan.

Reka bentuk kajian yang digunakan dalam kajian-kajian berkaitan BBM memainkan peranan penting dalam menentukan hasil yang diperolehi. Dalam kajian ini, pendekatan kualitatif dan kuantitatif telah diaplikasikan untuk memperoleh perspektif yang

komprehensif. Pendekatan kualitatif yang digunakan dalam tiga kajian bertujuan untuk memahami prestasi dan pengalaman pelajar serta guru mengenai penggunaan BBM dengan melalui temu bual Savasanggari Saktianayakan et al. (2023). Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023), dan Shaza Shahira Drani et al. (2023). Manakala pendekatan kuantitatif yang digunakan dalam empat kajian membolehkan pengukuran kesan BBM terhadap prestasi pelajar dalam bahasa Melayu melalui soal selidik Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023), Abdul Rasid Jamian (2023), Nur Syuhada Mat Husin (2023) dan Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024). Pendekatan ini memberikan data statistik yang menyokong analisis keberkesanan BBM secara objektif, terutamanya dalam aspek peningkatan pencapaian pelajar dan tahap motivasi mereka.

Selain itu, pemilihan subjek kajian dilihat lebih menyeluruh kerana tidak memfokuskan kepada golongan tertentu sahaja. Ini adalah kerana kajian yang telah dijalankan melibatkan murid sekolah rendah Abdul Rasid Jamian (2023), sekolah menengah Nur Syuhada Mat Husin (2023) Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023), Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024), guru Savasanggari Saktianayakan et al. (2023), Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023) dan penuntut universiti Shaza Shahira Drani et al. (2023). Kepelbagaian kumpulan subjek kajian ini memberi pandangan yang lebih komprehensif mengenai keberkesanan BBM dalam pengajaran bahasa Melayu. data yang dikumpul daripada murid sekolah rendah dan menengah menunjukkan bagaimana BBM membantu dalam perkembangan awal dan pertengahan bahasa mereka. Manakala perspektif huruf pula, memberikan gambaran tentang keperluan dan cabaran dalam mengaplikasikan BBM di dalam bilik darjah dan pandangan penuntut universiti membolehkan kajian ini mencakupi pengalaman dan keperluan pembelajaran di peringkat tinggi. Di mana pendekatan yang lebih mendalam mungkin diperlukan untuk mengukuhkan kemahiran bahasa.

Bagi menjawab objektif kajian, penyelidik telah membuat penilaian tentang jenis-jenis BBM dan kesan-kesan penggunaan BBM dalam kajian yang dijalankan. Ini adalah kerana BBM boleh menggunakan pelbagai jenis bahan dan pendekatan bergantung kepada matlamat pengajaran dan kontes pembelajaran. Jenis-jenis BBM yang berbeza antaranya didik hibur yang dijalankan kajian oleh Savasanggari Saktianayakan et al. (2023) dan gamifikasi oleh Nur Syuhada Mat Husin & Zamri Mahamod (2023) didapati bahawa dapat menarik pelajar melalui elemen interaktif dan menyeronokkan dan mengekalkan tumpuan dan penglibatan aktif mereka dalam kelas. Menurut Mohd Rosmadi Mohd Salleh & Hafizhah Zulkifli (2020) menyatakan bahawa didik hibur dapat mengurangkan tahap kebimbangan dan

ketakutan pelajar kepada guru kerana konsepnya yang santai dan berhibur menjadikan pelajar sentiasa berada dalam keadaan pembelajaran yang positif.

BBM seperti KOMSAS oleh Abdul Rasid Jamian (2023) pula, memberikan pendedahan yang mendalam kepada aspek sastera dan budaya dalam bahasa Melayu. Kajian beliau menunjukkan bahawa penggunaan bahan sastera ini bukan sahaja meningkatkan kemahiran membaca dan pemahaman pelajar, tetapi ia juga memperkayakan pengalaman pembelajaran mereka. Melalui analisis karya sastera, pelajar dapat mengaitkan teks dengan konteks budaya dan sejarah yang lebih mendalam terhadap bahasa. Kajian yang dijalankan oleh Rozani Ahmad (2017), KOMSAS adalah bahan pengajaran yang menyokong sepenuhnya kompetensi guru merancang, melaksanakan dan mentaksirkan mengajar bahasa Melayu dalam kelas. Pendekatan ini selaras dengan prinsip pengajaran abad ke-21 yang menekankan kepentingan kemahiran berfikir, kreativiti dan keupayaan untuk mengaitkan pembelajaran dengan kehidupan sebenar.

Selain itu, peta pemikiran i-Think yang dijalankan oleh Akmal Idrus & Crispina Gregory K Han (2023), dalam kajian beliau telah mendapati bahawa penggunaan alat pemikiran ini pelajar dapat menyusun dan menganalisis idea dengan lebih sistematik. Ia juga dapat membantu pelajar dalam mengembangkan kemahiran berfikir kritis dan kreatif serta memudahkan mereka dalam memahami konsep-konsep yang kompleks. Pelajar lebih mampu untuk menyampaikan idea mereka dengan jelas dan teratur. Mohd Sirajuddin et al. (2022) peta minda merupakan suatu kaedah yang sesuai digunakan bagi memecah dan membahagikan ssesuatu maklumat supaya ianya lebih mudah difahami oleh pelajar. ayat dalam bentuk karangan yang Panjang dan berterusan adalah lebih sukar untuk difahami bernbanding kaedah peta minda. Oleh itu, peta pemikiran i-Think bukan sahaja berfungsi sebagai BMM tetapi juga sebagai kaedah yang meningkatkan keberkesanan pembelajaran bahasa Melayu.

Penggunaan e-gamifikasi Shaza Shahira Drani et al. (2023) dan teknologi maklumat Muhammad Syafiq Rusli et al. (2024) dalam pembelajaran bahasa Melayu juga menunjukkan kesan yang positif. Kajian beliau mendapati bahawa pendekatan ini meningkatkan motivasi pelajar dan memberi mereka peluang untuk belajar dalam persekitaran yang interaktif dan menarik. Pelajar lebih cenderung untuk terlibat secara aktif dan menglangi pengalaman pembelajaran mereka dan meningkatkan hasil pembelajaran.

Secara keseluruhannya, BBM e-gamifikasi dan teknologi maklumat dalam pengajaran bahasa Melayu membuktikan keberkesanan pembelajaran moden yang sesuai dengan kehendak dan keperluan pelajar abad ke-21. Pendekatan ini bukan Sahaja meningkatkan motivasi dan penglibatan pelajar tetapi juga menyokong mereka dalam menghasilkan

pembelajaran yang lebih baik. Oleh itu, adalah penting untuk pendidik terus meneroka dan mengadaptasi teknologi terkini dalam proses P&P untuk memastikan pembelajaran yang lebih efektif dan menyeronokkan.

KESIMPULAN

Secara keseluruhannya, kajian ini menunjukkan bahawa penggunaan pelbagai jenis BBM memberikan impak yang signifikan terhadap proses pembelajaran bahasa Melayu dari aspek sastera dan budaya melalui KOMSAS hingga kepada alat pemikiran seperti peta minda i-Think, serta pendekatan interaktif seperti e-gamifikasi dan teknologi maklumat. Semua ini telah membuktikan meningkatkan motivasi, penglibatan dan pemahaman pelajar terhadap bahasa Melayu. BBM bukan Sahaja berfungsi sebagai bahan pengajaran tetapi juga sebagai pemangkin yang memperkayakan pengalaman pembelajaran pelajar. Dengan pendekatan yang berlainan ini, guru dapat merancang dan melaksanakan pengajaran yang lebih berkesan, memenuhi keperluan pelajar di pelbagai peringkat pendidikan dan pelajar dapat menguasai bahasa Meayu dengan baik.

Di samping itu, hasil sorotan ini juga mencadang agar kajian-kajian akan datang memberi tumpuan kepada penilaian keberkesanan BBM mengikut tahap pendidikan secara lebih terperinci, termasuk membandingkan impak BBM tradisional dan BBM berasaskan teknologi. Penyelidikan lanjutan juga wajar melibatkan kajian empirikal yang lebih mendalam seperti kaedah campuran (Mixed-method) bagi menilai keberkesanan BBM secara menyeluruh meliputi aspek motivasi, pembinaan kemahiran Bahasa dan pencapaian akademik.

SARANAN DAN CADANGAN

1. Implikasi Kajian

Kajian sorotan literatur bersistematik ini memberikan sumbangan penting dalam bidang pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu, khususnya berkaitan keberkesanan jenis bahan bantu mengajar bagi tempoh 2023 hingga 2024. Dapatan kajian ini memberikan gambaran menyeluruh tentang jenis bahan bantu mengajar yang telah digunakan serta tahap keberkesanan dalam meningkatkan pencapaian dan penglibatan pelajar dalam pembelajaran bahasa Melayu.

Selain itu, kajian ini memberi manfaat kepada guru bahasa Melayu dengan menyediakan rujukan berasaskan kajian terkini yang boleh dijadikan panduan dalam pemilihan dan penggunaan bahan bantu mengajar yang sesuai mengikut objektif pembelajaran. Kajian ini juga membantu pentadbir sekolah dan pihak berkepentingan dalam

pendidikan untuk merancang latihan professional guru serta menambah baik penyediaan sumber pengajaran, terutamanya dalam konteks integrasi teknologi dalam bilik darjah.

Di samping itu, kajian ini menyumbang kepada bidang penyelidikan pendidikan bahasa Melayu dengan menghimpunkan hasil dapatan kajian terdahulu secara sistematik, sekali gus membantu mengenal pasti trend semasa, jurang kajian dan kekangan yang wujud. Hal ini dapat dijadikan asas rujukan yang kukuh untuk penyelidikan lanjutan dalam bidang yang sama.

2. Cadangan untuk Kajian Selanjutnya

Kajian selanjutnya dicadangkan untuk diteruskan dalam tajuk yang sama, iaitu keberkesanan bahan bantu mengajar dalam pengajaran bahasa Melayu. Namun menggunakan reka bentuk kajian empirikal seperti eksperimen atau kuasi eksperimen bagi menilai secara langsung kesan penggunaan bahan bantu mengajar tertentu terhadap pencapaian murid.

Selain itu, kajian lanjutan boleh memfokuskan kepada jenis bahan mengajar yang lebih khusus, sama ada bahan bantu mengajar digital atau konvensional bagi mengenal pasti keberkesanannya terhadap kemahiran bahasa tertentu seperti membaca, menulis dan bertutur. Kajian juga boleh diperluaskan dengan melibatkan pelbagai peringkat pendidikan bagi melihat perbezaan keberkesanan bahan bantu mengajar berdasarkan pembelajaran pelajar.

RUJUKAN

- Abd Samad, N., Ahmad, W. M. R. W., Harun, H., Amiruddin, M. H., Hashim, S., & Jaâ, F. (2018). Bahan bantu mengajar (BBM) dalam pengajaran dan pembelajaran (P&P) di Sekolah Menengah Kebangsaan (SMK) daerah Pontian. *Online Journal for TVET Practitioners*. <https://publisher.uthm.edu.my/ojs/index.php/oj-tp/article/view/4808>
- Abdullah, R., Noorlizawati, W. M. A., & Jusoh, A. (2021). Penggunaan bahan bantu mengajar (BBM) dalam subjek tema “Penjajahan di Asia Tenggara pada abad ke-19”. *Jurnal Perspektif*, 11(1), 43-46.
- Ahmad, R. (2017). Keupayaan menggunakan KOMSAS sebagai kompetensi pengajaran guru bahasa Melayu. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu*, 7(2), 65-76.
- Arsad, A., & Janan, D. (2022). Sorotan literatur bersistematik: Kesan kaedah mengajar bacaan ekstensif terhadap tabiat membaca. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 7(8), 1-19.

- Drani, S. S., Samsudin, N. H., & Omar, M. S. (2023). Persepsi mahasiswa pendidikan terhadap penggunaan e-gamifikasi dalam pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu. *Jurnal Dunia Pendidikan*, 5(3), 16-32.
- Hamzah, N. A. H., & Hidayat, R. (2022). Peranan perisian geogebra dalam pendidikan matematik: Sorotan literatur bersistematik. *Jurnal Pendidikan Sains dan Matematik Malaysia*, 12(2), 24-38.
- Husin, N. S. M. (2023). Minat pelajar sekolah menengah rendah terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi dalam mata pelajaran bahasa Melayu. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu*, 13(2), 89-108.
- Husin, N. S. M., & Mahamod, Z. (2023). Tahap minat dan persepsi pelajar sekolah menengah rendah terhadap penggunaan bahan pembelajaran gamifikasi dalam mata pelajaran bahasa Melayu. *PENDETA*, 14(2), 131-145.
- Idrus, A., & Han, C. G. K. (2023). Persepsi guru novis bahasa Melayu terhadap pengaplikasian peta pemikiran i-think dalam pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 8(4), 1-13.
- Jamian, A. R. (2023). Penggunaan bahan komponen sastera dalam pengajaran dan pembelajaran bahasa Melayu. *Rumpun Jurnal Persuratan Melayu*, 11(1), 89-99.
- Kamarudin, N. H., Khairuddin, K. F., & Mansor, A. Z. (2022). Penggunaan bahan bantu mengajar guru pendidikan khas dalam meningkatkan kemahiran matematik operasi darab. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 7(1), 175-183.
- Khan, K. S., Kunz, R., Kleijnen, J., & Antes, G. (2003). Five steps to conducting a systematic review. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 96(3), 118-121.
- Libau, C. M., & Ling, Y. L. (2020, October). *Peranan bahan bantu mengajar dan persekitaran maklum balas dalam meningkatkan kualiti pembelajaran pelajar*. In *Kertas kerja. National Research Conference (NRIcon 2020)* (pp. 20-21).
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *The BMJ*, 372. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Rusli, M. S., Khairulanuar, B. N., Majinau, C., Perumalu, G., Paulus, J., & Kamrozzaman, N. A. (2024). Sosiokognitif pelajar terhadap penggunaan teknologi maklumat dalam mata pelajaran bahasa Melayu di Sekolah Menengah Kebangsaan Kawasan lembah Klang. *International Journal of Advanced Research in Education and Society*, 6(2), 731-746.

- Saktianayakan, S., Mahamod, Z., & Othman, N. (2023). Amalan kaedah didik hibur dalam pengajaran guru bahasa Melayu sekolah jenis kebangsaan. *Jurnal Penyelidikan Pendidikan dan Teknologi Melayasia*, 1(1), 3-14.
- Salleh, M. R. M., & Zulkifli, H. (2020). Penggunaan didik hibur dalam pendidikan Islam Sekolah Kebangsaan: Utilisation of edu-tainment in Primary Schools' Islamic Education. *Attarbawiy: Malaysian Online Journal of Education*, 4(2), 1-16.
- Sirajuddin, M., & Dahalan, S. C. (2022). Keberkesanan peta pemikiran (i-THINK) terhadap mata pelajaran sejarah dalam kalangan pelajar tingkatan 2. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 7(3), 1-11. <https://doi.org/10.47405/MJSSH.V7I3.1328>.

รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟียตามหลักอุศูลุฟิฮ์ กรณีศึกษาสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์

The Patterns of Hukm Taklifi in Usul al-Fiqh: A Case Study
of Surat al-Mumtahinah

สมชาย ภูมิมาโนช¹

(Received: Nov 14, 2024; Revised: Aug 22, 2025; Accepted: Dec 03, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟียตามหลักอุศูลุฟิฮ์ กรณีศึกษาสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์" เป็นการวิจัยเชิงเอกสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความสำคัญของสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ 2. ศึกษาความสำคัญของหลักอุศูลุฟิฮ์และหุกมตักลีฟียในกฎหมายอิสลาม และ 3. วิเคราะห์รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟียในสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ แหล่งข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และตำราอุศูลุฟิฮ์ที่สำคัญ และข้อมูลทุติยภูมิจากตำราดฟัอีร์ หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการวิจัยโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยศึกษาสำนวนภาษาอาหรับในอายะฮ์ต่างๆ และจำแนกประเภทตามหลักการของอุศูลุฟิฮ์ ผลการวิจัยพบว่า 1. สุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์เป็นสุเราะห์มะตะฮะฮะฮ์ ประกอบด้วย 13 อายะฮ์ อยู่ในลำดับที่ 60 ของอัลกุรอาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทดสอบความศรัทธา การเลือกคบหาสมาคม และหลักการรักและเกลียดเพื่ออัลลอฮ์ 2. อุศูลุฟิฮ์เป็นวิธีวิทยาการวินิจฉัยทางกฎหมายอิสลามที่อิงบนอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ส่วนหุกมตักลีฟียหมายถึงโองการของอัลลอฮ์เกี่ยวกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุลุสณภาวะ แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ วาญิบ ฮะรอม มัณดูบ มักรูฮ์ และมุบาฮ์ 3. รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟียในสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ที่พบประกอบด้วย 3 ประเภทหลัก ได้แก่ “อัลอิญาบ” (วาญิบ) ในรูปแบบคำสั่ง (فعل)، “อัลอิบาหะฮ์” (มัباح) ในรูปแบบประโยคบอกเล่าเชิงอนุญาต การปฏิเสธคำห้าม และการปฏิเสธความผิดบาป และ “อัลตะหะรีม” (หะรอม) ในรูปแบบคำห้าม (لا تفعل)

คำสำคัญ: หุกมตักลีฟีย, อุศูลุฟิฮ์, รูปแบบสำนวน, สุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์

ABSTRACT

This documentary research examines the patterns of Hukm Taklifi (prescriptive rulings) in Surat al-Mumtahinah according to the principles of Usul al-Fiqh. The study aims to: 1. Examine the significance of Surat al-Mumtahinah. 2. Investigate the importance of Usul al-Fiqh and Hukm Taklifi within Islamic law; and 3. Analyze the linguistic patterns of Hukm Taklifi found in this surah. Data sources consist of primary sources including the Quran, hadith, and major works of Usul al-Fiqh, as well as secondary sources such as tafsir literature,

¹ สาขาวิชากฎหมายอิสลาม สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

¹ Department of Islamic Law, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University
(Corresponding author / Email: Somchai.p@pnu.ac.th)

books, and related studies. The research employs content analysis by examining Arabic expressions in the selected verses and classifying them according to the principles of Usul al-Fiqh. The findings indicate that: 1. Surat al-Mumtahinah is a Madinan chapter comprising 13 verses, listed as the 60th chapter of the Quran, addressing the testing of faith, guidelines for social relations, and principles of loyalty for Allah's sake. 2. Usul al-Fiqh serves as a methodological framework for deriving Islamic legal rulings, while Hukm Taklifi is divided into five categories: wajib, haram, mandub, makruh, and mubah. 3. The patterns identified fall into three main categories: al-ijab (obligation) expressed through imperative forms, al-ibahah (permissibility) expressed through declarative forms, and al-tahrim (prohibition) expressed through prohibitive forms.

Keywords: *Hukm Taklifi, Usul al-Fiqh, Expression Forms, Surat al-Mumtahinah*

บทนำ

โครงสร้างของบทบัญญัติอิสลามประกอบด้วยสองส่วนใหญ่ คือ คำสั่งใช้ (الأمر) และคำสั่งห้าม (النهي) ซึ่งมีผลบังคับใช้สำหรับมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะ การเข้าใจรูปแบบสำนวนทั้งสองประเภทนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามอย่างถูกต้อง

หลักการและกฎเกณฑ์ที่นักมุญตะฮิดใช้ในการวิเคราะห์วินิจฉัยทางกฎหมายอิสลามจากแหล่งที่มาต่าง ๆ เช่น อัลกุรอาน หะดีษ และแหล่งอื่นๆ เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจทุกมโดยเฉพาะหุกมตักลีฟี่ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมุสลิมโดยตรง อิสลามให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามคำสั่งใช้และการหลีกเลี่ยงคำสั่งห้ามอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ผู้ศรัทธามีความศรัทธาที่สมบูรณ์ ดังที่อัลลอฮ์ตรัสไว้ในซูเราะห์มัมมิด อายะฮ์ที่ 33

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์ และจงเชื่อฟังปฏิบัติตามเราะสูลคนนี้เถิด และอย่าทำให้การทำงานของพวกเจ้าไร้ประโยชน์” (สมาคมศิษย์เก่าอาหรับประเทศไทย, 2541).

จากอายะฮ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการมีศรัทธาที่สมบูรณ์จำเป็นต้องทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งและการหลีกเลี่ยงคำห้าม การละเมิดคำสั่งห้ามจะทำให้การทำงานของผู้ศรัทธาไร้ผล นักตัฟสีรชื่อดังอย่าง Al-Tabari (2000) อธิบายว่า “จงเชื่อฟังและปฏิบัติตามในสิ่งที่อัลลอฮ์และเราะสูลทรงใช้ และออกห่างจากสิ่งที่ทรงห้าม เพราะจะทำให้การทำงานของผู้ศรัทธานั้นไร้ผล” Ibn Kathir (1997) ยืนยันว่า “การละเมิดฝ่าฝืนข้อบัญญัติแห่งอิสลามจะทำให้การทำงานของผู้ศรัทธานั้นไร้ประโยชน์”

Al-Shatibi (1997) กล่าวถึงเจตนารมณ์ของศาสนบัญญัติอิสลามว่าเป็นการกำหนดมาตรการและคำสอนเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านการสร้างและการธำรงรักษา โดยมุ่งปกป้องคุ้มครองมนุษย์ใน 5 ประการสำคัญ คือ ศาสนา ชีวิต สติปัญญา วงศ์ตระกูล และทรัพย์สิน

ดังนั้น ผู้วิจัยเลือกศึกษาเรื่องนี้ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ ประการแรก ซูเราะห์อัลมัมตะฮินะฮ์มีความสำคัญทั้งในด้านเนื้อหา บริบท และประเด็นทางกฎหมายอิสลาม ถือเป็นกรณีศึกษาที่ช่วยให้เข้าใจ

หลักการและวิธีการวิเคราะห์บทบัญญัติได้ชัดเจน ประการที่สอง หลักอูศูลฟิคว์และหุกมดักลีฟีย์มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจบทบัญญัติที่ปรากฏในอัลกุรอาน การศึกษาหลักการเหล่านี้จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์และตีความบทบัญญัติได้อย่างเป็นระบบ ประการที่สามรูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟีย์ในซูเราะห์อัลมุตะหินะฮ์มีความหลากหลาย การศึกษาลักษณะและการจำแนกประเภทจะช่วยให้เห็นความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนกับระดับความผูกพันทางกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของซูเราะห์อัลมุตะหินะฮ์
2. เพื่อศึกษาความสำคัญของหลักอูศูลฟิคว์และหุกมดักลีฟีย์ในกฎหมายอิสลาม
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟีย์ในซูเราะห์อัลมุตะหินะฮ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านวิชาการ เป็นการประยุกต์ใช้หลักอูศูลฟิคว์ในการวิเคราะห์อัลกุรอานอย่างเป็นระบบเป็นแบบอย่างในการศึกษาซูเราะห์อื่น ๆ และเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการในการศึกษาซูเราะห์นั้นในแง่ของหุกมดักลีฟีย์
2. ด้านปฏิบัติ ช่วยให้ผู้สนใจศึกษาบทบัญญัติในซูเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ได้ถูกต้อง เป็นแนวทางในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมและกฎหมายอิสลาม และป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนหรือหลงผิด
3. ด้านสังคม ส่งเสริมความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการอิสลามในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สร้างความตระหนักถึงความยืดหยุ่นและความเป็นธรรมของระบบกฎหมายอิสลาม และยกระดับคุณภาพการศึกษาอิสลามในสังคมไทย

กรอบแนวคิด

แนวคิดเกี่ยวกับอูศูลฟิคว์

อูศูลฟิคว์เป็นศาสตร์แห่งระเบียบวิธีการสกัดบทบัญญัติทางกฎหมายอิสลาม พัฒนาโดยนักวิชาการมุสลิมตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม Al-Shafi'i (ค.ศ. 767-820) ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งอูศูลฟิคว์” ได้วางรากฐานสำคัญผ่านงาน “Ar-Risalah” ที่กำหนดหลักการในการตีความบทบัญญัติอิสลาม (Hallaq, 1997) โดยเน้นความสำคัญของลำดับแหล่งที่มาของกฎหมาย ได้แก่ อัลกุรอาน สุนนะฮ์ อิจญ์มาอ์ และกียาส

Al-Zuhaili (2009) อธิบายว่าอูศูลฟิคว์มีบทบาทสำคัญในการทำให้กฎหมายอิสลามสามารถปรับใช้ได้บริบทที่แตกต่างตามกาลเวลา โดยคงไว้ซึ่งหลักการพื้นฐานที่ไม่เปลี่ยนแปลง สะท้อนถึงความยืดหยุ่นและความสมบูรณ์ของระบบกฎหมายอิสลาม

แนวคิดเกี่ยวกับหุกมดักลีฟีย์

หุกมดักลีฟีย์เป็นหลักการสำคัญของอูศูลฟิคว์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติของมุสลิม Al-Ghazali (1058-1111) อธิบายในงาน “Al-Mustasfa” ว่าหุกมดักลีฟีย์เป็นกรอบการกำหนดความรับผิดชอบทางศาสนาที่คำนึงถึงความสามารถของมนุษย์ โดยมีหลักการว่า “ไม่มีภาระหน้าที่เกินความสามารถ” (لا تكليف إلا بالمستطيع) (Al-Ghazali, 2008)

Al-Amidi (2003) จำแนกหุกมดักลียเป็น 5 ประเภทอย่างเป็นระบบ โดยอธิบายว่าการแบ่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มุสลิมเข้าใจระดับความจำเป็นและความรับผิดชอบในการปฏิบัติ ส่งผลต่อการตัดสินใจในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ด้านอุศูลุลฟิกฮ์และหุกมดักลีย

Hallaq (1997) ศึกษาประวัติและพัฒนาการของอุศูลุลฟิกฮ์ในงาน “A History of Islamic Legal Theories” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าอุศูลุลฟิกฮ์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีบทบาทสำคัญในการทำให้กฎหมายอิสลามตอบสนองต่อบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง

Kamali (2003) อธิบายหลักการสำคัญของอุศูลุลฟิกฮ์อย่างเป็นระบบในหนังสือ “Principles of Islamic Jurisprudence” รวมทั้งประเภทของหุกม โดยเฉพาะหุกมดักลียและหุกมวัฎอีย์ ให้กรอบแนวคิดที่ชัดเจนในการจำแนกและวิเคราะห์หุกม

El-Mesawi (2020) วิเคราะห์มคอคิดชะรีอะฮ์ในบริบทร่วมสมัยในงาน “Maqasid al-Shariah: Explorations and Implications” โดยเชื่อมโยงหลักการคลาสสิกกับความท้าทายของศตวรรษที่ 21 แสดงให้เห็นว่าหุกมดักลียยังคงมีความเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาร่วมสมัย

Abdelkader (2021) ศึกษาความท้าทายของนิติศาสตร์อิสลามในศตวรรษที่ 21 ในหนังสือ “Islamic Jurisprudence and the Challenges of the 21st Century” โดยเน้นว่าการเข้าใจหุกมดักลียอย่างถูกต้องเป็นพื้นฐานสำคัญในการประยุกต์ใช้กฎหมายอิสลามในบริบทสมัยใหม่

Opwis (2021) วิเคราะห์การใช้เหตุผลทางชะรีอะฮ์ในความคิดอิสลามสมัยใหม่ในบทความ “Shari'a Reasoning in Modern Islamic Thought” ตีพิมพ์ใน Journal of Islamic Studies ซึ่งชี้ให้เห็นว่านักวิชาการร่วมสมัยยังคงอิงหลักอุศูลุลฟิกฮ์คลาสสิกในการวิเคราะห์หุกม

ด้านการวิเคราะห์สำนวนภาษา

Abdul-Raof (2012) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาศาสตร์กับการตีความอัลกุรอานในงาน “Exploring the Qur'an: Context and Impact” เน้นว่าโครงสร้างภาษามีผลต่อความหมายทางกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญ

Saeed (2006) เสนอแนวทางการตีความอัลกุรอานแบบร่วมสมัยในหนังสือ “Interpreting the Qur'an” โดยพิจารณาทั้งบริบททางประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์

Khalifaoui (2019) วิเคราะห์ความหมายเชิงศัพท์ของคำศัพท์กฎหมายในอัลกุรอานในบทความ “Semantic Analysis of Legal Terms in the Qur'an” ตีพิมพ์ใน Islamic Law and Society แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์สำนวนภาษามีความสำคัญต่อการเข้าใจหุกมดักลีย

Mir (2020) ศึกษาการตีความข้อความอัลกุรอานในหนังสือ “Understanding the Islamic Scripture: A Study of Selected Passages” โดยใช้แนวทางสหวิทยาการที่ผสมผสานภาษาศาสตร์ บริบททางประวัติศาสตร์ และหลักนิติศาสตร์อิสลาม

เกี่ยวกับสุเราะห์อัลมูตะหีนะฮ์

Al-Tabari (2001) และ Ibn Kathir (1997) อธิบายสุเราะห์อัลมูตะหีนะฮ์ไว้ในตำราตีฟสิรอย่างละเอียด ครอบคลุมสาเหตุการประทานลงมา (Asbab al-Nuzul) ความหมายของคำศัพท์ และบทบัญญัติที่สกัดได้

Al-Qurtubi (2006) เน้นบทบัญญัติทางกฎหมายที่สกัดได้จากสุเราะห์นี้ในตำรา “Al-Jami' li-Ahkam al-Qur'an” โดยเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม

ช่องว่างทางวิชาการ

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า 1. มีงานศึกษาเกี่ยวกับอุศูลฟิกห์และหุกมดักลีย์ในเชิงทฤษฎี แต่ขาดการประยุกต์ใช้กับสุเราะห์เฉพาะอย่างเป็นระบบ 2. ตำราตีฟส์หรืออธิบายสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ในแง่ความหมาย แต่ไม่เน้นการวิเคราะห์รูปแบบสำนวนหุกมดักลีย์โดยเฉพาะ 3. ยังขาดงานวิจัยในภาษาไทยที่ศึกษาสุเราะห์นี้ในมิติทางกฎหมายอิสลาม การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว 4. แม้จะมีงานวิจัยร่วมสมัยที่ศึกษาหลักการกฎหมายอิสลาม แต่ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างหลักการคลาสสิกกับการวิเคราะห์ด้วยอัลกุรอานอย่างเป็นระบบ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยผสมผสานแนวทางคลาสสิกกับมุมมองร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและตำราทางวิชาการ

2. แหล่งข้อมูลข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ อัลกุรอาน โดยเฉพาะสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ อัลหะดีษและสุนนะฮ์ที่เกี่ยวข้อง และตำราอุศูลฟิกห์ของนักวิชาการคลาสสิก เช่น “Al-Mustasfa” ของ Al-Ghazali, “Al-Ihkam fi Usul al-Ahkam” ของ Al-Amidi, “Al-Muwafaqat” ของ Al-Shatibi ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราตีฟส์ เช่น “Tafsir al-Tabari”, “Tafsir Ibn Kathir” หนังสือและบทความทางวิชาการเกี่ยวกับอุศูลฟิกห์และหุกมดักลีย์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

การวิจัยครั้งนี้อาศัยตำราคลาสสิกในสาขาอุศูลฟิกห์เป็นแหล่งข้อมูลหลัก เนื่องจากเป็นงานอ้างอิงมาตรฐานที่นักวิชาการในสาขานี้ใช้กันอย่างต่อเนื่อง ตำราเหล่านี้ถึงแม้จะมีฉบับพิมพ์หลายยุคสมัย แต่เนื้อหาเป็นผลงานของนักวิชาการมุสลิมยุคคลาสสิก (ศตวรรษที่ 8-14) ที่ยังคงเป็นแหล่งอ้างอิงหลักในการศึกษาหลักการกฎหมายอิสลามจนถึงปัจจุบัน การใช้ฉบับพิมพ์ที่ทันสมัยกว่านี้มีเพียงการตรวจทานและจัดพิมพ์ใหม่ โดยเนื้อหาหลักไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาข้อความคลาสสิกในสาขาศาสนศาสตร์อิสลาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติมาตรฐานในวารสารระดับนานาชาติ เช่น Islamic Law and Society, Journal of Islamic Studies และ Journal of Qur'anic Studies ที่ยอมรับและใช้แหล่งอ้างอิงคลาสสิกเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เสริมด้วยวรรณกรรมร่วมสมัย (2019-2024) เพื่อแสดงให้เห็นว่างานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดและการพัฒนาล่าสุดในสาขานิติศาสตร์อิสลามและการตีความอัลกุรอาน โดยไม่สูญเสียความเที่ยงตรงในการศึกษาข้อความต้นฉบับ

3. เครื่องมือในการวิจัย

3.1 แบบบันทึกข้อมูล (Data Recording Form) สำหรับจัดบันทึกรูปแบบสำนวนหุกมดักลีย์

3.2 ตารางวิเคราะห์ (Analysis Matrix) สำหรับจำแนกประเภทของหุกมดักลีย์และรูปแบบ

สำนวน

3.3 คอมพิวเตอร์และโปรแกรมประมวลผลคำ

4. การรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ทั้ง 13 อายะฮ์

4.2 ศึกษาตำราอุศูลฟิกห์เพื่อทำความเข้าใจหลักการและรูปแบบสำนวน

4.3 ศึกษาตำราตัฟสีร์เพื่อเข้าใจบริบทและความหมายของแต่ละอายะฮ์

4.4 รวบรวมทัศนะของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

5.1 การวิเคราะห์โครงสร้างภาษา: วิเคราะห์รูปแบบคำกริยา คำนาม และโครงสร้างประโยคในแต่ละอายะฮ์ ระบูปรูปแบบสำนวนที่บ่งบอกถึงหุกมตักลีฟีย์ เช่น คำสั่ง (أفعل) คำห้าม (لا تفعل) การปฏิเสธ (نفي)

5.2 การจำแนกประเภทหุกมตักลีฟีย์: จำแนกรูปแบบสำนวนตามหลักอุศูลฟิกห์ว่าเป็นวาญิบ ฮะรออม มัันดูบ มักรูฮ์ หรือมุบาฮ์ พิจารณาบริบทและหลักฐานสนับสนุนจากตำราตัฟสีร์

5.3 การสังเคราะห์ข้อมูล: เปรียบเทียบทัศนะของนักวิชาการ สรุปรูปแบบสำนวนอย่างเป็นระบบ และจัดทำตารางสรุป

5.4 การตรวจสอบความถูกต้อง: ตรวจสอบความสอดคล้องกับหลักการอุศูลฟิกห์และเทียบเคียงกับงานวิจัยที่เชื่อถือได้

6. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลนำเสนอในรูปแบบความเรียง (Descriptive) ประกอบด้วยการอธิบายรูปแบบสำนวนพร้อมตัวอย่าง การแปลความหมายเป็นภาษาไทย การเสนอทัศนะของนักวิชาการ และการสรุปเป็นตารางเพื่อความชัดเจน

ผลการวิจัย

1. ความสำคัญของสุเราะฮ์อัลมูมตะหิเนฮ์

สุเราะฮ์อัลมูมตะหิเนฮ์เป็นสุเราะฮ์มะคะนียะฮ์ ลำดับที่ 60 ของอัลกุรอาน ประกอบด้วย 13 อายะฮ์ มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นสำคัญ ดังนี้

เนื้อหาหลักของสุเราะฮ์

1.1 การห้ามสนับสนุนศัตรูของอัลลอฮ์ อายะฮ์ 1-3 สุเราะฮ์เริ่มต้นด้วยการห้ามมิให้มุสลิมคบศัตรูของอัลลอฮ์เป็นมิตร โดยเฉพาะผู้ที่ทำร้ายมุสลิมจนต้องอพยพละทิ้งบ้านเกิด พร้อมย้ำว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติจะไม่อำนวยการประโยชน์ในวันกิยามะฮ์นอกจากการศรัทธาและการงานที่ดี

1.2 แบบอย่างของศาสดาอิบรอฮีม อายะฮ์ 4-6 สุเราะฮ์ยกตัวอย่างศาสดาอิบรอฮีมและผู้ศรัทธาที่ปลื้มตัวออกจากพวกมุชริกีน เพื่อเป็นแบบอย่างในการยืนหยัดในหลักการศรัทธา

1.3 หลักการปฏิบัติต่อผู้ที่ไม่เป็นศัตรู อายะฮ์ 8-9 สุเราะฮ์อนุญาตให้ทำความดีและให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่ไม่ได้ต่อสู้กับมุสลิมหรือข่มขู่พวกเขา แต่ห้ามสนับสนุนผู้ที่เป็นศัตรูและต่อสู้กับอิสลาม

1.4 กฎเกณฑ์เกี่ยวกับผู้หญิงที่อพยพ อายะฮ์ 10-12 กำหนดระเบียบการทดสอบผู้หญิงที่ลี้ภัย กฎหมายการแต่งงาน และเงื่อนไขการรับสัตย์ปฏิญาณ

1.5 การเตือนครั้งสุดท้าย อายะฮ์ 13 สุเราะฮ์จบด้วยการเตือนมิให้คบผู้ที่อัลลอฮ์ทรงกริ้วเป็นมิตร

ความสำคัญของสุเราะฮ์

สุเราะฮ์อัลมูมตะหิเนฮ์มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น 3 ประการ

ประการแรก เนื้อหาสะท้อนความสมดุลระหว่างหลักการทางศรัทธากับการปฏิบัติในชีวิตจริง แสดงให้เห็นว่าอิสลามไม่ได้เน้นเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันในสังคม

ประการที่สอง การยกตัวอย่างศาสดาอับรอฮีมเป็นแบบอย่างแสดงวิธีการสอนของอัลกุรอานที่ใช้เรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์เป็นบทเรียน ซึ่งมีประสิทธิภาพในการสร้างความเข้าใจและจดจำ

ประการที่สาม สุเราะห์แสดงความยืดหยุ่นของกฎหมายอิสลาม เช่น การอนุญาตให้ทำความดีกับผู้ที่ไม่ได้เป็นศัตรู สะท้อนว่าอิสลามส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีบนพื้นฐานของความยุติธรรมและความเมตตา ไม่ใช่บนความแตกต่างทางศาสนา

2. หลักอูศูลุลฟิกห์และหุกมตักลีฟีย์

2.1 อูศูลุลฟิกห์

อูศูลุลฟิกห์เป็นวิธีวิทยาการวินิจฉัยทางกฎหมายอิสลามที่อ้างอิงจากแหล่งที่มาหลัก 4 ประการ อัลกุรอาน (แหล่งบทบัญญัติอันดับแรก) สุนนะฮ์ (คำสอน การปฏิบัติ และการรับรองของท่านนบี) อิจญ์มาอ์ (ความเห็นพ้องของนักวิชาการมุสลิม) และกีياس (การอุปมาอุปไมยอิงบนหลักการที่มีอยู่แล้ว)

2.2 หุกมตักลีฟีย์

หุกมตักลีฟีย์หมายถึงโองการของอัลลอฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท

ตารางที่ 1: หุกมตักลีฟีย์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะ

ประเภท	ความหมาย	ตัวอย่าง	ผลการปฏิบัติ/ไม่ปฏิบัติ
วาญิบ (Wajib)	จำเป็นต้องกระทำ	การละหมาด การถือศีลอด	ได้รับบุญ / ได้รับบาป
หะรอม (Haram)	ต้องห้าม	การดื่มสุรา การพนัน	ไม่กระทำได้บุญ / กระทำได้บาป
มันดุบ (Mandub)	แนะนำให้ทำ	ละหมาดสุนนะฮ์ ศีลอด อาชูรอ	ได้รับบุญ / ไม่ได้รับบาป
มักรูฮ์ (Makruh)	ไม่แนะนำ	การหย่าโดยไม่มีเหตุจำเป็น	ไม่กระทำได้บุญ / กระทำไม่ได้บาป
มุบะฮ์ (Mubah)	อนุญาต	การกินอาหารที่ฮาลาล การเดินทาง	ไม่ได้บุญหรือบาป

การแบ่งหุกมตักลีฟีย์เป็น 5 ประเภทนี้สะท้อนความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อธรรมชาติของมนุษย์และสังคม โดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ

1. ความหลากหลายของระดับ: ไม่มองทุกเรื่องในแง่ขาวดำเท่านั้น แต่ยอมรับว่ามีเรื่องที่อยู่ในเขตสีเทา เปิดพื้นที่ให้ใช้ดุลยพินิจ
2. หลักการไม่มีภาระเกินความสามารถ: ไม่กำหนดให้ทุกเรื่องเป็นวาญิบหรือหะรอม ทำให้สามารถปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน
3. การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง: การมีหุกมที่เป็นมันดุบแสดงให้เห็นว่าอิสลามส่งเสริมให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่ปฏิบัติตามข้อบังคับขั้นต่ำ

3. รูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟีย์ในสุเราะห์อัลมูมตะฮินะฮ์

จากการวิเคราะห์พบรูปแบบสำนวนหุกมตักลีฟีย์ 3 ประเภทหลัก

1. อัลอิญาบ (วาญิบ) รูปแบบคำสั่ง ลักษณะสำนวน ใช้รูปแบบคำสั่ง (افعل) หรือคำกริยาที่เชื่อมด้วย “ลามคำสั่ง” (لا الأمر) ตัวอย่างจากสุเราะห์

1.1 อายะฮ์ที่ 10 فَأَمَّا جُنُودُهُمْ “จงทดสอบพวกนาง” บริบทคำสั่งให้ทดสอบผู้หญิงที่อพยพมายังมุสลิมเพื่อยืนยันความศรัทธา หุกม: วาญิบ เพราะเป็นคำสั่งโดยตรงที่ไม่มีหลักฐานบ่งชี้เป็นอย่างอื่น

1.2 อายะฮ์ที่ 12: فَبَايَعَهُمْ “จงรับสัตย์ปฏิญาณจากพวกนาง” บริบทคำสั่งให้ท่านนบีรับสัตย์ปฏิญาณจากผู้หญิงที่ศรัทธา หุกม: วาญิบสำหรับท่านนบีและผู้ที่มีหน้าที่รับปฏิญาณ หลักการตีความตามหลักการของนักอรรถาธิบาย ทั้ง Al-Faraa (1990), Al-Shirazi (1980), Al-Sarkhasi (2009) และ Al-Amidi (2003) ความหมายเดิมของคำสั่งคือการบังคับให้ทำ (Wujub) เว้นแต่จะมีหลักฐานแสดงเป็นอย่างอื่น

ตารางที่ 2: รูปแบบหลักของคำสั่งในอัลกุรอาน

ประเภท	ความหมาย	ตัวอย่างอายะฮ์
الوجوب	ข้อบังคับ	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
الندب	สมควรกระทำ	فَكَاتَبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا
الإرشاد	ชี้แนะเพื่อประโยชน์	وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ
الإباحة	อนุญาตให้กระทำ	كُلُوا مِمَّا طَيَّبَتِ

2. อัลอิบาหะฮ์ (มุบาฮ์) – รูปแบบการอนุญาต สำนวนอิบาหะฮ์ปรากฏใน 3 รูปแบบในสุเราะห์นี้ ดังนี้

2.1 ประโยคบอกเล่าเชิงอนุญาต อายะฮ์ที่ 4 قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ความว่า “แน่นอนได้มีแบบอย่างอันดีงามสำหรับพวกเจ้าแล้ว” นัยทางกฎหมาย อนุญาตให้ถือเป็นแบบอย่าง (มุบาฮ์)

2.2 การปฏิเสธคำห้าม نهي النهي อายะฮ์ที่ 8 لَا يَنْهَىٰكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقْتُلُوا فِي الدِّينِ ความว่า “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อสู้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องของศาสนา” นัยทางกฎหมาย การปฏิเสธคำห้ามบ่งบอกถึงอิบาหะฮ์ (การอนุญาต) ตามหลักการของ Al-Zarkashi (1994) และ Al-Ghazali (2008)

ความสำคัญของรูปแบบนี้ คือ การใช้รูปแบบปฏิเสธคำห้ามแทนการพูดว่า “อนุญาต” โดยตรงมีเหตุผล 2 ประการ 1. เน้นย้ำว่าการทำความดีกับผู้ที่ไม่เป็นศัตรูไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม และ 2. แสดงความเมตตาและความยุติธรรมของอิสลาม

2.3 การปฏิเสธความผิดบาป لا جناح عليكم أن نفي الجناح อายะฮ์ที่ 10 لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ความว่า “ไม่มีโทษแก่พวกเจ้าที่จะแต่งงานกับพวกนาง” นัยทางกฎหมายการใช้ “ไม่มีโทษ” (لا جناح) เป็นรูปแบบที่อัลกุรอานใช้บ่อยในเรื่องที่อาจมีความสงสัยหรือความกังวล วัตถุประสงค์คือขจัดความกังวลและสร้างความมั่นใจให้ผู้ปฏิบัติ (Al-Suyuti, 1974)

ตารางที่ 3: รูปแบบสำนวนอิบาฮะฮ์ในอัลกุรอาน

รูปแบบ	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
ประโยคบอกเล่าเชิงอนุญาต	บอกเล่าเพื่ออนุญาต	قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ
การปฏิเสธคำห้าม	نهي النهي	لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ
การปฏิเสธความผิดบาป	نهي الجناح	وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
คำว่า “ฮาลาล”	الحل	การอนุมัติโดยตรง

3. อัลตะหะรียัม (หะรอม) รูปแบบคำห้าม ลักษณะสำนวนใช้คำกริยาปัจจุบันกาลขึ้นต้นด้วย “ลา” (لا) เพื่อแสดงการห้าม ตัวอย่างจากซูเราะห์

3.1 อายะฮ์ที่ 1 وَعَدُوُّكُمْ وَأُولِيَاءُ 1 ความว่า “อย่าได้คบศัตรูของเราและศัตรูของพวกเขาเจ้าเป็นมิตร” บริบท คือ ห้ามสนับสนุนผู้ที่เป็ศัตรูของอิสลามและมุสลิม หุกม: หะรอม เพราะเป็นคำห้ามโดยตรงที่ไม่มีหลักฐานบ่งชี้เป็นอย่างอื่น

3.2 อายะฮ์ที่ 10 فَلَا تَرْجِعُوهُمْ إِلَى الْكُفَّارِ 10 ความว่า “อย่าส่งพวกนางกลับไปยังผู้ปฏิเสธศรัทธา” บริบท คือ ห้ามส่งผู้หญิงมุสลิมกลับไปหาสามีที่เป็นกาฟิร หุกม: หะรอม เพื่อปกป้องความศรัทธาและศักดิ์ศรีของผู้หญิงมุสลิม

3.3 อายะฮ์ที่ 10 (ต่อ) لَا هُنَّ حِلٌّ لَكُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ 10 ความว่า “พวกนางมิใช่ฮาลาลสำหรับพวกเขา และพวกเขาก็มิใช่ฮาลาลสำหรับพวกนาง” นัยทางกฎหมาย คือ การปฏิเสธความเป็นฮาลาลบ่งบอกถึงการห้าม (หะรอม)

หลักการตีความตามหลักการของ Ibn al-Najjar (1997) และ Al-Zarkashi (1994) คำห้าม (لا تفعل) มีความหมายเดิมคือการห้ามอย่างเด็ดขาด (Tahrim) แต่บางบริบทอาจมีความหมายอื่น เช่น

ตารางที่ 4: ความหมายของรูปแบบคำห้ามตามบริบท

ประเภท	ความหมาย	ตัวอย่างอายะฮ์
التحريم	การห้ามอย่างเด็ดขาด	وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ
الكراهة	ความน่ารังเกียจ	وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ
التحذير	การเตือนให้ระวัง	وَلَا تَتَوَكَّلْ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ
الإرشاد	การแนะนำให้ละทิ้ง	لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ

สรุปผลการวิเคราะห์

จากการศึกษาพบว่าซูเราะห์อัลมุตตะหีนะฮ์แม้มีเพียง 13 อายะฮ์ แต่ครอบคลุมหุกมดักลียะฮ์ 3 ประเภทจาก 5 ประเภท (วาญิบ หะรอม และมุบาฮ์) แสดงความหลากหลายของบทบัญญัติในซูเราะห์สั้น ๆ

ตารางที่ 5: สรุปรูปแบบสำนวนหุกมดักลียะฮ์ในซูเราะห์อัลมุตตะหีนะฮ์

ประเภทหุกม	รูปแบบสำนวน	จำนวนครั้งที่พบ	ตัวอย่างอายะฮ์
------------	-------------	-----------------	----------------

วาญิบ	คำสั่ง (أفعل)	2	อายะฮ์ 10, 12
มูบาฮ์	ประโยคบอกเล่า	1	อายะฮ์ 4
	การปฏิเสธคำห้าม	1	อายะฮ์ 8
	การปฏิเสธความผิดบาป	1	อายะฮ์ 10
หะรอม	คำห้าม (لا تفعل)	3	อายะฮ์ 1, 10, 13
	การปฏิเสธความเป็นหะลาล	1	อายะฮ์ 1

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาเรื่องรูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟีย์ตามหลักอุศูลฟิกห์ กรณีศึกษาสุเราะห์ อัลมุตะหินะฮ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ความสำคัญของสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์ในมิติทางกฎหมายอิสลาม

จากการศึกษาพบว่าสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์มีบทบาทสำคัญในการกำหนดหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับผู้อื่น สอดคล้องกับ Al-Tabari (2001), Ibn Kathir (1997) และ Al-Qurtubi (2006) ที่กล่าวว่าสุเราะห์นี้เป็นหนึ่งในสุเราะห์มะตะนิยะฮ์ที่มีเนื้อหาทางกฎหมายสำคัญ โดยเฉพาะประเด็นความภักดีและความสัมพันธ์ (Al-Wala' wal-Bara') สุเราะห์นี้สะท้อนปรัชญาของกฎหมายอิสลามที่สมดุลระหว่างหลักการกับความเป็นจริง ดังที่ Al-Shatibi (1997) อธิบายว่าเจตนารมณ์ของบทบัญญัติอิสลาม (Maqasid al-Shari'ah) คือการคุ้มครองประโยชน์ของมนุษย์ทั้ง 5 ด้าน การที่สุเราะห์นี้อนุญาตให้ทำความดีกับผู้ที่ไม่เป็นศัตรู (อายะฮ์ 8) แสดงความยืดหยุ่นและความเป็นธรรมของกฎหมายอิสลาม สอดคล้องกับ Kamali (2003) ที่กล่าวว่ากฎหมายอิสลามมีความสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นกับความมั่นคงในหลักการ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอุศูลฟิกห์และการวิเคราะห์หุกมในสุเราะห์

ผลการวิเคราะห์ได้ตอบข้อซักถามของนักอุศูลฟิกห์ร่วมสมัยและยุคต้น เช่น Al-Shafi'i (1940) Hallaq, 1997), Kamali (2003), Al-Amidi (2003) และ Al-Zuhailly (2009) ที่ชี้ให้เห็นว่าการตีความบทบัญญัติต้องอาศัยหลักอุศูลฟิกห์อย่างเป็นระบบโดยรูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟีย์ที่ปรากฏในสุเราะห์ เช่น คำสั่ง คำห้าม การอนุญาต และการปฏิเสธความผิดบาป สอดคล้องโดยตรงกับหลักเกณฑ์การจำแนกหุกมทั้งห้า (วาญิบ หะรอม มัณดูบ มักรูฮ์ มูบาฮ์) ตามที่ Al-Ghazali (2008) และ Al-Amidi (2003) ได้วางกรอบเชิงทฤษฎีไว้ อย่างไรก็ตาม การเข้าใจหุกมดักลีฟีย์เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ ยังต้องเข้าใจบริบทและเจตนารมณ์ของบทบัญญัติด้วย ดังที่ Ibn Ashur (2006) เน้นว่าการตีความต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงรูปแบบภาษา

3. บทบาทของสำนวนภาษาในการกำหนดหุกม

การใช้สำนวนภาษาต่าง ๆ เช่น สำนวนคำสั่ง (أفعل), สำนวนคำห้าม (لا تفعل), สำนวนปฏิเสธคำห้าม (نهي النهي) และสำนวนปฏิเสธความผิดบาป (لا جناح) มีความสอดคล้องกับหลักการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ของ Abdul-Raof (2012), Saeed (2006) และ Khalfauoi (2019) ซึ่งระบุว่าสำนวนแต่ละประเภทมีผลต่อความหมายทางกฎหมายอย่างชัดเจน นอกจากนี้ งานของ Mir (2020) ยังสนับสนุนการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการที่พิจารณาทั้งภาษา บริบท และนิติศาสตร์

การวิเคราะห์สำนวนในสุเราะห์อัลมุตะหินะฮ์พบว่า การใช้ รูปแบบคำสั่ง เช่น “จงทดสอบ” และ “จงรับสัตย์ปฎิญาณ” มีนัยบ่งชี้ถึงความเป็นวาญิบ ซึ่ง สอดคล้องกับทฤษฎีของ อัล-ชาฟิอี ที่ระบุว่า

ความหมายเดิมของคำสั่ง (الأمر) คือการบังคับให้กระทำ เว้นแต่มีหลักฐานบ่งชี้เป็นอย่างอื่น ขณะเดียวกัน การใช้ รูปแบบปฏิเสธคำห้าม เช่น “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้าม” ทำหน้าที่สื่อการอนุญาตโดยรักษาดุลยภาพของความยุติธรรมและความเมตตา ซึ่ง สอดคล้องกับทฤษฎีมะกาศิของอิบนุอาซุร ที่มองว่าบทบัญญัติถูกวางขึ้นเพื่อธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ความสงบสุข และประโยชน์ของมนุษย์ และในส่วนของ รูปแบบคำห้าม เช่น “อย่าส่งพวกนางกลับไป” แสดงถึงข้อห้ามที่มีน้ำหนักด้านการปกป้องศรัทธาและปิดประตูต่อความเสียหาย สอดคล้องกับ ทฤษฎี Sadd al-Dhara'i ของอิมามมาลิก ที่มุ่งปิดกั้นปัจจัยซึ่งอาจนำไปสู่สิ่งที่ต้องห้ามหรือผลเสียต่อศาสนาและสังคม

4. ข้อค้นพบที่สำคัญ

การวิจัยครั้งนี้พบประเด็นสำคัญ 3 ประการ

- 4.1 สุเราะห์สั้น ๆ 13 อายะฮ์ ครอบคลุมหุคมดักลีฟีย์ 3 ประเภทจาก 5 ประเภท แสดงความหลากหลายของบทบัญญัติ
- 4.2 รูปแบบสำนวนที่เลือกใช้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะการใช้รูปแบบการปฏิเสธคำห้ามในการสื่อสารอิบาฮะฮ์ ซึ่งมีนัยทางจิตวิทยาและสังคมที่ลึกซึ้ง
- 4.3 การศึกษาหุคมดักลีฟีย์ช่วยให้เข้าใจความสมดุลของกฎหมายอิสลามระหว่างความเข้มงวดกับความยืดหยุ่น ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของบทบัญญัติในสุเราะห์สั้น

5. ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยมีข้อจำกัด 3 ประการ

- 5.1 เป็นการศึกษาเฉพาะสุเราะห์อัลมูตะหินะฮ์ อาจไม่สามารถสรุปเป็นหลักการทั่วไปสำหรับสุเราะห์อื่น ๆ ได้
- 5.2 เน้นที่หุคมดักลีฟีย์เป็นหลัก ไม่ได้ศึกษาหุคมวักอีย์ที่อาจปรากฏ
- 5.3 เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเท่านั้น ยังไม่มีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหรือศึกษาการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

สรุป

การวิจัยครั้งนี้ศึกษารูปแบบสำนวนหุคมดักลีฟีย์ตามหลักอุศูลุลฟิกฮ์ในสุเราะห์อัลมูตะหินะฮ์ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. สุเราะห์อัลมูตะหินะฮ์ เป็นสุเราะห์หะมะดะนียะฮ์ ลำดับที่ 60 มี 13 อายะฮ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทดสอบความศรัทธา การเลือกคบหาสมาคม และหลักการรักและเกลียดเพื่ออัลลอฮ์ สะท้อนความสมดุลระหว่างหลักการทางศาสนากับการปฏิบัติในชีวิตจริง
2. อุศูลุลฟิกฮ์และหุคมดักลีฟีย์ อุศูลุลฟิกฮ์เป็นวิธีวิทยาการวินิจฉัยทางกฎหมายอิสลามที่อิงบนอัลกุรอานและสุนนะฮ์ หุคมดักลีฟีย์แบ่งเป็น 5 ประเภท วาญิบ ฮะรอม มันดูบ มักรูฮ์ และมุบาฮ์ สะท้อนความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อธรรมชาติของมนุษย์และสังคม
3. รูปแบบสำนวนหุคมดักลีฟีย์ ประกอบด้วย 3 ประเภทหลัก: วาญิบ: รูปแบบคำสั่ง (افعل) เช่น “จงทดสอบ” “จงรับสัตย์ปฏิญาณ” มุบาฮ์: 3 รูปแบบ คือ ประโยคบอกเล่าเชิงอนุญาต เช่น “สิ่งที่อยู่ในแผ่นดินทั้งหมดนั้น อัลลอฮ์ทรงสร้างให้แก่พวกเจ้า” การปฏิเสธคำห้าม เช่น “ไม่มีข้อห้ามในการเดินทางในเวลากลางคืน” และการปฏิเสธความผิดบาป เช่น “ไม่เป็นบาปในการนอนหลังอัสร์” หะรอม: รูปแบบคำห้าม (لا تفعل) เช่น “อย่าคบศัตรูเป็นมิตร” “อย่าส่งกลับ” ความหลากหลายของรูปแบบสำนวนมี

วัตถุประสงค์เพื่อลดความยากลำบากในการปฏิบัติ เพิ่มความชัดเจนในการเข้าใจ และเป็นการทดสอบความศรัทธา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 สำหรับผู้สอนศาสนาอิสลามควรนำความรู้เกี่ยวกับรูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟียมาใช้ในการสอนอัลกุรอาน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจบทบัญญัติได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้ง

1.2 สำหรับผู้วิจัยด้านกฎหมายอิสลามควรพัฒนาความเชื่อมั่นในการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางกฎหมายอิสลามอย่างเป็นระบบ โดยอิงหลักอศุลฟิคว์ที่มีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับในวงการวิชาการ

1.3 สำหรับสถาบันการศึกษาอิสลามควรสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาวิจัยในสาขาอศุลฟิคว์อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสร้างนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญ

1.4 สำหรับมุสลิมทั่วไปควรศึกษาความแตกต่างระหว่างหุกมดักลีฟียแต่ละประเภท เพื่อสามารถจัดลำดับความสำคัญในการปฏิบัติและหลีกเลี่ยงการเข้าใจผิดที่อาจนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนหรือหละหลวม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อเนื่อง

2.1 ควรขยายการศึกษาไปยังหุกมดักลีฟียประเภทอื่น ๆ (มันดุบและมักรูฮ์) ในสุเราะห์อื่น ๆ ของอัลกุรอาน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุม

2.2 ควรศึกษาหุกมวาด'ีย (Hukm Wad'i) ที่ปรากฏในสุเราะห์นี้ เพื่อเห็นภาพรวมของระบบกฎหมายอิสลามที่สมบูรณ์

2.3 ควรมีการศึกษาเชิงภาคสนามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้บทบัญญัติในสุเราะห์นี้ในชีวิตประจำวันของมุสลิมในบริบทสังคมไทย

2.4 ควรเปรียบเทียบรูปแบบสำนวนหุกมดักลีฟียระหว่างสุเราะห์มัคกียะฮ์และสุเราะห์มะดะนียะฮ์ เพื่อเห็นความแตกต่างและพัฒนาการของบทบัญญัติ

เอกสารอ้างอิง

สมาคมศิษย์เกาอาหรับประเทศไทย. (2541). *พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย*. ศูนย์กษัตริย์ฟายัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

Abdelkader, M. (2021). *Islamic jurisprudence and the challenges of the 21st century*. Routledge.

Abdul-Raof, H. (2012). *Exploring the Qur'an: Context and impact*. Routledge.

Al-Amidi, S. (2003). *Al-Ihkam fi usul al-ahkam*. Dar Sumaiiy.

Al-Faraa, M. (1990). *Al-'Uddah fi usul al-fiqh*. Jami'at al-Malik Muhammad bin Sa'ud al-Islamiyyah.

Al-Ghazali, A. H. (2008). *Al-Mustasfa*. Sharikhah Madinah Munawarah.

Al-Qurtubi, M. (2006). *Al-Jami' li-ahkam al-Qur'an*. Dar al-Kutub al-Misriyyah.

Al-Sarkhasi, M. (2009). *Al-Mabsut*. Dar al-Ma'rifah.

Al-Shafi'i, M. (1940). *Al-Risalah*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

- Al-Shatibi, I. (1997). *Al-Muwafaqat*. Dar Ibn Affan.
- Al-Shirazi, I. (1980). *Al-Luma' fi usul al-fiqh*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al-Suyuti, J. (1974). *Al-Itqan fi ulum al-Qur'an*. Al-Hay'ah al-Misriyyah al-Ammah lil-Kitab.
- Al-Tabari, M. (2000). *Jami' al-bayan fi ta'wil al-Qur'an*. Mu'assasat al-Risalah.
- Al-Tabari, M. (2001). *Jami' al-bayan an ta'wil ay al-Qur'an*. Dar Hajar.
- Al-Zarkashi, B. (1994). *Al-Bahr al-muhit fi usul al-fiqh*. Dar al-Kutubiy.
- Al-Zuhaili, W. (2009). *Al-Fiqh al-Islami wa adillatuh*. Dar al-Fikr.
- El-Mesawi, M. A. (2020). *Maqasid al-Shariah: Explorations and implications*. International Institute of Islamic Thought.
- Hallaq, W. B. (1997). *A history of Islamic legal theories: An introduction to Sunni usul al-fiqh*. Cambridge University Press.
- Ibn al-Najjar, M. (1997). *Sharh kawkab al-munir*. Maktabah al-Ubaikan.
- Ibn Ashur, M. T. (2006). *Treatise on maqasid al-Shari'ah*. International Institute of Islamic Thought.
- Ibn Kathir, I. (1997). *Tafsir al-Qur'an al-'azim*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Kamali, M. H. (2003). *Principles of Islamic jurisprudence* (3rd ed.). Islamic Texts Society.
- Khalifaoui, A. (2019). Semantic analysis of legal terms in the Qur'an. *Islamic Law and Society*, 26(3), 205–230. <https://doi.org/10.1163/15685195-00260301>
- Mir, M. (2020). *Understanding the Islamic scripture: A study of selected passages*. Routledge.
- Opwis, F. (2021). Shari'a reasoning in modern Islamic thought. *Journal of Islamic Studies*, 32(2), 145–170. <https://doi.org/10.1093/jis/etaa051>
- Saeed, A. (2006). *Interpreting the Qur'an: Towards a contemporary approach*. Routledge.

Islamic Education for Muallafs in Malaysia: A Management Perspective for PERKIM Selangor, Malaysia

Pendidikan Islam bagi Muallaf di Malaysia: Satu Perspektif Pengurusan untuk PERKIM Selangor, Malaysia

Ashari Abu Hasan¹

(Received: Oct 23, 2024; Revised: Apr 08, 2025; Accepted: Dec 03, 2025)

ABSTRACT

Managing education is a challenging task especially when it involves adult education where the content of the learning is new to the learners and the approach to the learning process can be a daunting one. Within such a scenario, this paper explores the management of the education of Muallafs, or the Muslim converts in the state of Selangor, Malaysia in the attempt to understand further the education efforts by the relevant bodies tasked at monitoring the welfare and well-being of the converts. The aims of the study are to understand the management challenges faced by the Muslim Welfare Organization Malaysia or better known as PERKIM (Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia) and the teachers in their efforts to educate the Muallafs where the educational efforts may require more novel approaches and the usage of technology may now become pertinent. This study addresses the management perspectives of administering Islamic education as PERKIM as the management body of the Muallafs is tasked at ensuring the educational needs and welfare of the Muallafs are taken care of effectively. Using the qualitative approach, in-depth interviews were carried out with the managers of PERKIM, and the teachers employed by PERKIM to understand their views on educating the Muallafs. Essentially, purposive sampling method used was able to select key informants who provided in-depth perspectives of Islamic Education for the Muallafs. The study posits that the direction of the management must come from the understanding of the Islamic Education Philosophy and Islamic Management fundamentals. It is acknowledged that further study may be required to detail out the the specific elements of management and this will further add to future scholarly contribution in the area.

Keywords: *Muallafs, PERKIM, Islamic Education, Islamic Education Philosophy*

1 . Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University, Thailand. (Corresponding author / Email : ashari888@yahoo.com)

ABSTRAK

Mengelola pendidikan adalah tugas yang mencabar terutama ketika melibatkan pendidikan orang dewasa di mana konten pembelajaran baru bagi para pembelajar dan pendekatan terhadap proses pembelajaran boleh menjadi sesuatu yang sukar. Dalam senario sebegini, kajian ini mengeksplorasi pengelolaan pendidikan Muallaf, atau para muallaf Muslim di negeri Selangor, Malaysia, dengan tujuan untuk lebih memahami upaya pendidikan oleh badan-badan terkait yang bertugas memantau kesejahteraan para muallaf tersebut. Dalam memahami tantangan manajemen yang dihadapi oleh Organisasi Kesejahteraan Muslim Malaysia atau yang lebih dikenal sebagai PERKIM (Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia) dan para pengajar dalam upaya mereka mendidik para muallaf, di mana upaya pendidikan tersebut mungkin memerlukan pendekatan yang lebih inovatif dan penggunaan teknologi yang sekarang menjadi relevan. Penelitian ini membahas perspektif manajemen dalam mengelola pendidikan Islam karena PERKIM sebagai badan pengelola para muallaf bertugas untuk memastikan keperluan pendidikan dan kesejahteraan para muallaf tercapai dengan efektif. Dengan menggunakan pendekatan kualitatif, wawancara mendalam dilakukan dengan para pengurus dan pengajar di PERKIM untuk memahami pandangan mereka tentang pendidikan bagi para muallaf. Pada dasarnya, kaedah ‘purposive sampling’ yang digunakan mampu memilih informan kunci yang memberikan perspektif mendalam tentang Pendidikan Islam bagi para muallaf. Secara spesifik, objektif kajian ini adalah yang pertama, untuk mengenalpasti isu pengurusan yang dihadapi oleh PERKIM, Selangor dalam menguruskan pendidikan Muallaf; yang kedua, meneliti cabaran yang dihadapi oleh para pendidik di PERKIM, Selangor dan yang ketiga, membentuk cadangan dalam membantu PERKIM, Selangor dalam menguruskan pendidikan Muallaf. Penemuan kajian ini mencapai objektif pertama kajian dalam mengenalpasti isu pengurusan pendidikan di PERKIM, Selangor dalam aspek penyelarasan tindakan pengurusan di antara agensi yang terlibat dan objektif kedua menemui cabaran dalam bentuk penyampaian pengajaran dikalangan para pendidik. Dalam mencapai objektif ketiga, penelitian ini menyatakan bahwa arah pengelolaan harus berasal dari pemahaman tentang Filosofi Pendidikan Islam dan fundamental Manajemen Islam. Diakui bahwa studi lebih lanjut mungkin diperlukan untuk merinci elemen-elemen manajemen yang spesifik dan ini akan semakin menambah kontribusi ilmiah di masa depan dalam bidang ini.

Kata Kunci: *Muallaf, PERKIM, Pendidikan Islam, Falsafah Pendidikan Islam*

INTRODUCTION

In Malaysia, the Muslim Welfare Organization Malaysia or better known as PERKIM (Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia) is synonymous with the education of Muslim converts as this body is entrusted with monitoring the welfare of the new converts especially in terms of Islamic education and in aiding them financially and socially. The

establishment of PERKIM in 1960 marked the beginning of a structured move in educating the Muslim converts in Malaysia. Historically, it was envisioned by the late Tuanku Abdul Rahman, the first Prime Minister of Malaysia as a body responsible for the welfare of the Muslim converts. PERKIM now has thirteen state branches in the whole of Malaysia that oversee the well-being and education programs relating to the *Muallafs* as well as in managing their financial needs. Although there are numerous other agencies that do look into the welfare and education of the new Muslim converts, it is PERKIM that is most often linked to the Islamic education of the *Muallafs*.

The number of converts in the state of Selangor is one of the highest among the other states with a total 16,708 between 2010 until 2018 (Samadi Ahmad, 2021). PERKIM in Selangor, in particular, is among the centers that is most active as it manages one of the highest numbers of converts in the country and as such is justified when selected as the focus of this study. PERKIM Selangor has six units throughout the state in managing the welfare and the education programs of the *Muallafs*. Given the importance of the tasks in educating the *Muallafs* in Islamic knowledge that are novel to them, PERKIM takes its responsibility zealously and developed programs that are meant to elucidate understanding and allow for the internalization of the basics of Islam. Yet such educational fervor is not without its challenges. As much as the education programs are tailor made to the specific needs of the *Muallafs*, studies have shown that almost 50 percent of the new converts dropped out of the classes at the initial stage of the programs (Abu Hasan & Samah, 2025). Thus, a discussion on the challenges of educating the *Muallafs* in the way that is more receptive to them and is aligned to their needs as new converts are much needed so that modules can be more structured on the Islamic foundations of *aqidah* and *tauhid* whilst also gearing towards the practical aspects of *ibadah* for the new Muslims. On this note, the management of such Islamic education efforts is envisaged as the focal point in ensuring that such programs are not only well structured but are in line with the needs of the converts. As such, this paper addresses the role of PERKIM, specifically in the state of Selangor, in executing the education needs of the *Muallafs* where a focus on Islamic education management is elaborated both from the perspectives of conventional management as well as Islamic management principles. PERKIM Selangor was specifically selected as a case study for this research given the active role that this body undertakes in the most industrialized state in Malaysia.

Statement of Problem, a Muslim convert or better known as a *Muallaf*, is often given special attention by those who are tasked at guiding the path towards their comprehension of Islam. As this would entail a new knowledge to the *Muallafs*, the need to ensure that their education process is both comprehensive and relevant within the religious boundaries have become a motivating factor for the teachers and the organizations entrusted with *Muallafs*' education to execute the best programs that meet their needs. PERKIM Selangor

in its quest to deliver more structured and effective Islamic education programs for the *Muallafs*, has worked diligently with various bodies like the Islamic Council of Selangor (Majlis Agama Islam Selangor) and the Selangor Zakat Board (Lembaga Zakat Selangor). Working with certified and recognized bodies that are acknowledged for their contribution in Islamic knowledge and practices amongst Muslims in the state have led to the development of programs that are supposedly balanced and socially supported. The modules developed are geared towards ensuring that the *Muallafs* are able to comprehend the basics of Islam and are theoretically ready in their practical application of Islamic teachings. Yet, the implementation of the programs and the internalization of the modules have not reached a comforting point where the *Muallafs* could readily assimilate themselves into the Muslims society seamlessly. For those residing in the state of Selangor, the idea of gaining Islamic education through the efforts of PERKIM in the state may seem conventional and adhere to the expectations of the stakeholders but the reality is that there are still gaps in addressing the effectiveness and the coherency of the programs. This may well tie to the way the programs as well as the facilitators are managed in their quest to develop modules that are well accepted and easily comprehended. It is on this note, that this study is envisaged to address the management challenges relating to the Islamic education of the *Muallafs* whose needs may be somewhat diverse given the novelty of the Islamic knowledge to them and the compelling practicality of executing the rituals in Islam. The study therefore, questions the management aspects of the educational programs of PERKIM given that the *Muallafs* are entrusting the institution with the responsibility of grounding their newfound faith and therefore allowing them to not only understand the demands of Islamic virtues but also to execute the *ibadah* aspects convincingly. On this premise, this paper seeks to understand the management issues faced by PERKIM Selangor in executing the Islamic education of the *Muallafs*; seeks to identify the challenges confronting the teachers; and ultimately questions the possible means of improving the management of Islamic education for the *Muallafs*. This paper is essentially an extraction of a much wider study that has been carried out as a scholarly endeavor to enhance the understanding of educating the *Muallafs* in Malaysia.

RESEARCH OBJECTIVES

Considering the imposing questions, the following research objectives are developed to guide the path of the study:

1. To identify the management issues faced by PERKIM Selangor in executing the Islamic education of the *Muallafs*.
2. To determine specific challenges faced by the teachers in PERKIM Selangor in providing the education programs for the *Muallafs*.

3. To develop recommendations in aiding PERKIM Selangor towards practical management inputs for better management of the education programs for the *Muallafs*.

RESEARCH METHODOLOGY

This paper was extracted from a wider study on the management of *Muallafs* by PERKIM in the state of Selangor. The study undertook a qualitative approach as depth and richness of information were sought from those involved in the teaching and the managing of *Muallafs*' Islamic education. Three PERKIM centres in Selangor were identified as the locations for the data collection; PERKIM Petaling Jaya, PERKIM Subang Jaya and PERKIM Selayang. As the focus of the study was to elicit comprehensive information relating to the execution of Islamic education for the *Muallafs*, in-depth interviews were conducted with key persons managing these three PERKIM centres and the teachers who were directly involved with the teaching and learning of the *Muallafs*.

In total, twelve informants were interviewed comprising of two teachers from each branch, and two managers representing each branch. They were purposively selected as they were deemed the key informants who understood the education process well and were involved directly with managing and teaching. Hence, purposive sampling was undertaken with theoretical sampling procedures carried out. In-depth interviews with the managers and the teachers were conducted and structured observation was carried out at all three PERKIM premises. This allowed the researcher to understand related aspects of the educational environment, the teaching facilities and the experiential aspects of learning. The observation became a notable data gathering process where the inputs allowed for a firm justification of views provided by the informants. Data gathered from the interviews were transcribed verbatim and these transcripts became the basis for the qualitative data analyses. In the interpretation of the meanings of the gathered data, the first step involved the inductive process where the accumulated information was thematically analysed with the aim of answering the research questions. The interpretation of data undertook a meaningful journey where depth of the meanings were the aim of the analysis. Secondly, constant comparative analysis was done by comparing responses from different informants in a cross setting in line with Eisenhardt (1989; 2021) suggestion of cross-case analysis. Data from each informant was coded and the coding underwent a cross referencing procedure to derive meaningful interpretation of the data. The ultimate themes were established that were directly linked to the research questions. The process flow of the analysis is depicted in Figure 1 below.

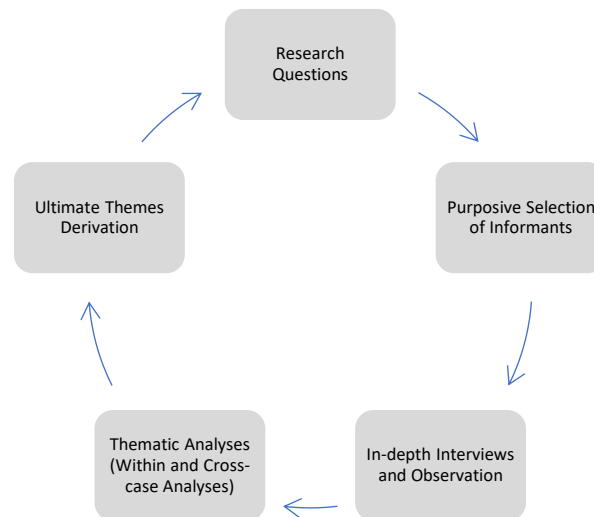

Figure 1: Research Flow

The analysis process was conducted with the research questions guiding the ultimate thematic attainment. The culmination of the qualitative analyses led to the findings of the management issues that could be addressed to aid the managers and administrators to find means of enhancing the current Islamic education of the *Muallafs*.

FINDINGS AND ANALYSIS

The qualitative approach based on the thematic analyses yielded findings that were linked to the research questions posed. As the research questions seek to understand the management challenges faced by the management of PERKIM and the teachers, the analyses were cross tabulated in order to arrive to a more holistic interpretation of the management of Islamic education of the *Muallafs*. The interpretations from these perspectives are conveyed in the following discussion.

Management Issues faced by PERKIM Selangor

One of the main components in the principles of management is that of leading and this is related to the presence of leaders who can strategically steer the organization towards the attainment of established goals. The importance of leadership within an organization like PERKIM is well emphasized as it is the leader who will hold the reign towards ensuring that the goals and aims set by the strategic management team are moving towards the right direction. On this note, PERKIM finds itself at a crossroad in establishing strategic paths that are clear to all especially the implementers within the organization. Credibility of those managing and strategizing must be in place and although the team at PERKIM Selangor are undoubtedly knowledgeable and well-grounded in their aims of educating the *Muallafs*, there is still the issue of the challenging demands of the

stakeholders. For the management of PERKIM, the duplication of authorities in handling the education of the *Muallafs* by the Selangor Islamic Council and the Selangor Zakat Board can be an apprehensive situation as there are possibilities of redundancies and unstructured course dissemination. Currently, the *Muallafs* are offered the Islamic education programs by three entities; i) those offered solely by PERKIM Selangor; ii) those solely offered by the Zakat Board of Selangor, and iii) those that are jointly organised by PERKIM Selangor and the Zakat Board. Indeed, education programs that benefit the *Muallafs* are much applauded, but the coordination mechanism must exist in the management of the programs. The importance of coordination in relaying holistically structured programs is much emphasised but in practicality, this can be very elusive. Each organisation has its own vision and mission to accomplish and ensuring that all are aligned towards the same aim can be very challenging. Coordination on the content of the modules as well as the structure of the programs are often not effectively achieved. The effect of this lack of coordination is much felt by the *Muallafs* who may be attending diverse programs organised by different institutions. Although the three institutions have positive aims to achieve with regards to the knowledge building of the *Muallafs* in Islamic education, their management intentions may ultimately lead to less effective and often confusing outcomes. On this note, the challenges in managing the programs become a critical issue that require more practical and amicable solutions. The management structure of PERKIM as a whole must be focussed on the establishment of authority that are clear, well defined and capable of coordinating functions within and outside the boundaries of the institutional structure. As such, the analysis points to a need for a common ground where all three managing institutions can come to an agreement of where each stand in terms of financial responsibilities, course content development, as well as the human capital aspect of teaching the *Muallafs*. Each factor needs to be managed and administered effectively and in unity. Collaborative efforts must be in place and there must be a cohesive interaction by all the stakeholders including the *Muallafs* themselves. Yet this may not be totally realised. To illustrate, the administrator of PERKIM Selangor Selayang acknowledges that the Zakat Board readily provides the financial support for the joint programs but is quite limiting in terms of monitoring the progress of the *Muallafs* under their wings. There is very little interaction or visits from the representatives of the Zakat Board of Selangor although their presence may be acknowledged in the financial support given.

The importance of coordination is directly linked to the management demands of organizing and controlling. As such, this should be well supported in the conveyance of Islamic education by all that are tasked to carry this out effectively. From a theoretical perspective, Abdullah et. al. (2020) established that structured Islamic education is the main medium for the *Muallafs* to upgrade their knowledge and faith in Islam and as such must be monitored closely and consistently. It is crucial that such knowledge-disseminating

sessions be done at a gradual pace beginning with programs meant for the enhancement of *tauhid*, followed by the implementation of *syariat* and ultimately refined by the strength of their Islamic morality and values (Awang et. al., 2023). Essentially, this analysis implies the need for a system of Islamic education that is compact, impactful and descriptive to allow for the *Muallafs* to apply Islamic practices seamlessly into their lives. Islam is indeed a way of life and the *Muallafs* must be able to appreciate this with clarity.

In line with the coordination demand of management, the establishment of a common ground must be the guiding principle of managing the *Muallafs* in their education quest. Their education needs must be aligned with that which has been set by the policy makers. It is suggested that the National Education Philosophy (*Falsafah Pendidikan Kebangsaan*) be the guiding factor for PERKIM and the other institutions to refer to in addressing the Islamic education of the *Muallafs*. Essentially, the Islamic Education Philosophy must be in place where the dissemination of knowledge and the internalization of the *ibadah* and Islamic skills must be clearly based on the Qur'an and Sunnah. The idea of the philosophy or the principle is to develop a *Muallaf* with a deep faith in Islam, has high Islamic esteem and is working towards the betterment of life in this world and the hereafter. This therefore is an issue that needs to be tackled by PERKIM Selangor and all who are tasked with the responsibilities of educating the *Muallafs*.

Education Challenges faced by the Teachers

The teachers at the three PERKIM centres share a common view of the lack of standardisation of teaching pedagogies, physical facilities, and dissemination tools to the *Muallafs*. On a broader spectrum, the teaching team at PERKIM Selangor is faced with the daunting task of educating and disseminating the basic principles of Islam to the converts who may find the new knowledge challenging and difficult to comprehend totally. The teachers who were given the responsibility to teach the *Muallafs* understood well the implications that come with teaching new converts who were generally eager to absorb the new knowledge. But with this come the challenging feat of ensuring that the converts will be able to sustain their interest as these new and encompassing knowledge requires not only their undivided attention but also the will to absorb unconditionally. This is not an easy feat for the teachers especially in the era where technology dominates the teaching scene. The method of teaching has now become more complex where *Muallafs* with diverse backgrounds, different age range and from diverse ethnicity converge in a setting that demands full attention. In this respect, the educators teaching the *Muallafs* often find the teaching scenario more encompassing and often unyielding. Those who are not technology savvy or are not well prepared for their lectures will finally find their students depleting in numbers. As such, sustaining the interest of the *Muallafs* is indeed challenging for the teachers. The teachers declared that better methods of teaching is definitely

necessary in the teaching and learning process but not all possess such ability. In the end, the traditional method of teaching failed to attract the *Muallafs* to learn cohesively. As reflected by one teacher, *"I only teach by lecturing...sometimes I will have some discussion or conduct Q and A sessions. I don't have a laptop and here there is no wi-fi."* This scenario posed a challenge to the management of PERKIM given that they are responsible to select well qualified teachers who understand the needs of the *Muallafs*, but the reality is that not all the teachers may have the capabilities to comply with the demands of each diverse learner.

It is established that in the teaching and learning process of the *Muallafs*, the teacher not only acts as a source of reference but a facilitator that should have the necessary communication skills that are able to assist the students to grasp difficult points effectively (Abdul Hamid & Wan Anuar, 2021). The facilitator guides students interactively and therefore must possess the ability to empathize and understand the needs of the adult learners well. For example, the learning of the Arabic language can be very daunting for the novice and for the *Muallafs* who have never been exposed to Arabic, learning key *surah* for the purpose of *ibadah* can be extremely difficult but this is where the talent of the teacher comes in. Creative teaching with the use of technology and more interactive sessions may be a point to note as the teachers strive toward more effective tools of dissemination. The challenge of effective teaching becomes notable for the educators who may not have all the skills required. As much as the *Ustaz* (teachers) have the knowledge and the expertise in Islamic teachings, disseminating and conveying them effectively may not necessarily be achieved. There is a need for commitment, persistence and the desire to always upgrade and improve the pedagogy of teaching if the teachers want to excel in their forte. The *Muallafs'* learning needs differ from mainstream students who are more exposed and are readily capable of internalizing the Arabic language. As such, the teachers must upgrade their performance, enhance their teaching skills and readily accept the new mode of teaching and learning especially in the application of technology.

According to Norhapizah and Roslee (2001), creative teaching would include collaborative learning that is focused on problem solving, facilitation methods, case studies and other related techniques. This implies that the teachers are not mere disseminators of information but are facilitators whose main role is to guide and ease the learning process. Horng et al (2005) list the factors that are likely to influence creative teaching which include the attempt to understand the learners in terms of their personalities, background, their education experiences, their commitment to learning, the motivation levels as well as the situational factors that may be affecting their learning process at that point in time. Thus, creative teaching demands that the teachers at PERKIM equipped themselves with effective tools that are able to reach out to the *Muallafs* who are in need of special attention and guidance.

Linking Management Principles to the Practices of the Muallafs' Education Programs

Basic management principles demand that the managers set proper aims and goals that are understood well and that clearly set the path to its achievements. Management principles are laden with the requirement of proper strategic direction and if the functions need the involvement of external parties, coordination must therefore be in place. The findings from the study find that PERKIM Selangor has established protocols and procedures in the conduct of the education programs, but the implementation may still be somewhat loose. With the education programs of the *Muallafs*, the aims of PERKIM are layered with the demands of the stakeholders. In this aspect, the stakeholders including the policy makers and society at large, want to be assured that the *Muallafs* understand not only the content of Islam but more importantly, the way of living as a Muslim. Islam is a new frontier for the *Muallafs* who have undertaken a leap of faith by becoming a Muslim. On this premise, their commitment to learn may be high at the initial stage of the conversion and this level of excitement must be sustained throughout their learning process. However, this may not only be difficult but extremely daunting given the many lives changing experiences that the *Muallafs* are undergoing. As such, for the management, ensuring that the education programs are tailored to consider the different tiers of knowledge acceptance must be well appreciated and implemented. The role of both the teachers and organisations like PERKIM become more crucial in ensuring that the *Muallafs* are guided well. However, there are still some loose ends that need to be tightened as reflected by the findings where the lack of a firm structure amongst PERKIM centres may well lead to ambiguities in flow of authorities and coordination. Of the three centres approached in this study, each will be developing their own functional and educational plans for the *Muallafs* although the strategic outline may already be established by the top management of PERKIM. Specifically, the teachers responsible for the teaching at each centre may be developing their own course content and apply varying approaches to the teaching and this is practiced in all three centres. Coordination as part of the management principle is somewhat lost in the implementation even though PERKIM may have its major direction in place.

There is also the issue of the teaching environment where the studies are being conducted as this play a role in creating a learning experience that is not only conducive but is allowing the students to interact well with the teachers and the managers of the program. Specific locations where the programs are being conducted and the scheduling of the programs can be demanding for the *Muallafs* who may be quite disperse in terms of their geographic localities. Without structured scheduling and firm monitoring of the conduct of the programs, the *Muallafs* are sometimes left without specific parties to refer to. According to Ayu Damayanti & Puji Astuti (2022) Islamic education comprises of three terms of *ta'lim*, *ta'dib* and *tarbiyah* and each has its own specific focus. *Ta'lim* refers to

the process of knowledge transfer, *ta'dib* relates to the education etiquette and *tarbiyah* focuses on the premise of educating with the Rabb or the Almighty firmly in place. Therefore, educating the *Muallafs* requires a holistic perspective that will enable a more comprehensive mode of knowledge transfer to be carried out efficiently. This is where the principles of management, whether from the conventional perspective or from the Islamic angle, need to be well understood and executed efficiently. Knowledge dissemination infer a sharing mode which Islam promotes, and it is through the management principles of planning and organizing of such knowledge transfer programs based on the demands of the Al-Qur'an and As-Sunnah would such knowledge sharing become more worthy and beneficial to all. As much as the teachers are striving to disseminate and share the knowledge of Islam to the *Muallafs*, the issue of effective reception and firm internalization of the knowledge to the recipients are still not addressed appropriately. The lack of control efforts as prescribed by the management principle where strategies and tactical implementations are measured and if need be, corrected appropriately. However, this has yet to be well established. Thus, the true effort of management may be somewhat limiting given the present practice.

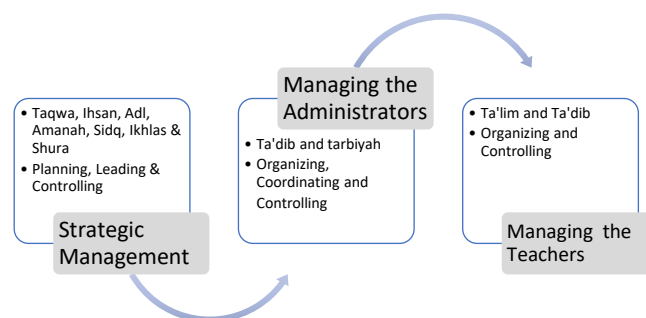
DISCUSSION AND IMPLICATIONS

The findings from the qualitative analyses point to a commonality in the management perspective where the presence of the aim for PERKIM is visible through the establishment of the core strategic direction. This is relating to the responsibility of educating the *Muallafs* effectively and efficiently in the Islamic knowledge to enable them not only to understand but to practice Islam well. However, in terms of the tactical application where the administrators and the teachers now have to execute such knowledge transfer effectively, there are still some loose ends that need to be tied up and implementations that required better coordination. Management demands of leading, coordinating, organizing and controlling require better efforts by managers, administrators and the teachers. The focus of the whole management inputs must be on the *Muallafs* whose wellbeing are of utmost importance in the whole interaction. The need of the *Muallafs* must be of priority, be it in terms of the content of the modules, the program structure, the teaching environment as well as the efficient administration of the programs. Commitment of the managers and the teachers is essential to ensure that sustainability of interest of the *Muallafs* in continuing their quest to internalize Islam and strengthening their faith must be well entrenched in the program structure. This is where the suggestion on adapting the National Education Philosophy is seen as relevant but, in this respect, it is the Islamic Education Philosophy that should be applied and followed. The basis of the Islamic Education Philosophy is that of addressing the dissemination of knowledge and skills and the internalisation of Islamic faiths based on the Al-Qur'an and Sunnah (Abdul Halim Tamuri,

2021; 2015) The main intention of this is to develop a holistic *Muallaf* who has the highest faith in Islam and holds the values and beliefs that are purely reflective of a Muslim who is working towards attaining goodness in the world and the hereafter. On this premise, Zaman et. al., (2013) outlined seven basic Islamic management principles which they assert as being able to affect an individual's behaviour spiritually and morally. These are the Islamic management principles of *Taqwa* (fear of the Almighty), *Ihsan* (Forgiveness), *Adl* (Justice), *Amanah* (Trust), *Sidq* (Truthfulness), *Ikhlas* (Sincerity) and *Shura* (Consultation).

From this, the management of the Islamic education program can be developed accordingly with the requirements of the teachers and the physical supporting elements firmly embedded in the program. This would entail the need for teachers to have the commitment, creativity, and the appropriate techniques for teaching apart from the relevant content of the modules befitting the level of acceptance of the *Muallafs*. Each student is different and therefore the right grouping and the most appropriate mode of teaching must be well in place so that the learning pace is relevant. Physical elements in terms of facilities, infrastructure, the use of technology and other teaching aids must also be in place for the *Muallafs* to readily accept the program content that can be quite daunting to the new Muslim. Ultimately, the management structure of PERKIM must be strengthened and enhanced so that the flow of authority is clearer, and decisions can be made more readily and speedily. Coordination must be exercised if PERKIM is to work with the Selangor Islamic Council and the Zakat Board of Selangor. Essentially, the *Muallafs* must be clear to whom they can turn to for advice, for counselling and most importantly for psychological and spiritual support. Figure 2 provides the proposed framework on the links between Islamic management principles and teaching and learning fundamentals in the educational efforts of PERKIM specifically for the *Muallafs*.

Table 1: Management Flow in the Islamic Education for Muallafs

What is depicted in Figure 2 is an attempt at emphasising the Islamic management principles amongst key players tasked at managing, administering, and disseminating knowledge to the *Muallafs*. It is the basic guiding principle of Islamic management that should be the driving force behind the knowledge transfer in educating the new converts.

The Islamic management principle stressed on the basic acceptance and internalization of the Qur'an and Sunnah, without which the Islamic way of doing things would not be realized. This guiding principle must be the basis of undertakings for all stakeholders involved in the system of *Muallaf* education, including the teachers, the managers, and the policy makers.

CONCLUSION

Although what has been expressed in this paper have not yielded totally novel findings, the impression of the importance of internalizing the Islamic management fundamentals especially in educating adult learners on new knowledge, is further strengthened. It is an attempt at providing more concrete efforts at improving the present scenario where the efforts of institutions like PERKIM, the states' Islamic Council and the Zakat Board are recognized. Without doubt their efforts are most commendable as these stakeholders have worked diligently at enhancing the lives and the Islamic education needs of the *Muallafs*. There must however be more scholarly efforts in the future that could provide further inputs to improve the Islamic education offerings for the *Muallafs*. Specifically, technology driven education is seen as a path that needs to be further investigated and widely adopted by institutions like PERKIM, the State Islamic Council and Zakat Board or other relevant parties involved as this is now becoming an essential component of advanced education at the global arena. The use of Artificial Intelligence (AI) for instance will be the next generation of teaching and learning and entities like PERKIM must be ready to learn, adopt and adapt to the new way of functioning as well as managing effectively.

The findings from the study recommend that all the agencies involved in the execution of the *Muallafs'* education be more aligned in their management strategic directions so that there will be more structured and standardized educational executions. These must be based on the Islamic Education Philosophy in which the educators should be well versed in. Technology must be incorporated in the teaching methodologies and PERKIM and all relevant authorities must be more forward thinking in their strategic approaches. Indeed, there are limitations in such executions as financial and human capital constraints have to be dealt with effectively, but nevertheless, the path to future successes lies in the abilities of the leaders and the educators to take actions creatively and strategically.

REFERENCES

- Ab Halim Tamuri (2021). *Falsafah pendidikan Islam dalam kalangan Muallaf*. Institut Pengajian Islam dan Dakwah Sabah.
- Ab. Halim Tamuri, (2015). Educating teacher for muallaf: the tawhidic bas. *Jurnal Hadhari*, 7(2). 1-10.
- Abu Hasan, A. & Samah, I. (2025). Conceptualizing a management model of Islamic education for muallafsin Malaysia: Fundamental inputs for improvement. *Menara: Journal of Islamic and Contemporary Issues*, 6(1), 142-160.
- Eisenhardt, K. (1989). Building theories from case study research. *The Academy of Management Review*, 14(4), 532-550.
- Eisenhardt, K. (2021). What is Eisenhardt method really? *Strategic Organization*, 19(1), 147-160.
- Ayu Damayanti, E. & Puji Astuti, A. (2022). The Concept of Islamic Education according to Buka Hamka and its relevance to the era society 5.0. *Indonesian Journal of Education Methods Development*. 17(4), 125-134. <https://ijemd.umsida.ac.id/index.php/index>
- Hong, J.S., Hong, J.C., ChanLin, L.J., Chang, S.H. & Chu, H.C. (2005). Creative teachers and creative teaching strategies. *International Journal of Consumer Studies*, 29(4), 352-358.
- Norhapizah Mohd Burhan & Roslilee Ab Halim (2001). *Pengaruh gaya kreatif pengajaran dan pembelajaran terhadap perkembangan potensi diri dan kecemerlangan akademik pelajar MDAB* [Konferensi Akademik (KONAKA)]. Universiti Teknologi MARA.
- Samadi Ahmad (2021). *Pendidikan formal perlu bagi penghayatan Islam Babit Muallaf*. Ogos 28, 2021, Available at: bhnews@bh.com.my, [Accessed: 24 August 2024]
- Abdullah, S. F., Abu Yazid, A., Abdullah, S., Mohamad, A., Jamaluddin, N. A., and Ahmad, S. (2020). The method of teaching prayers for the guidance of muallaf (newly riverted muslims) at center for Islamic guidance Abdul Halim of Kedah (PUSBA). *International Research Journal of Shariah*, 2(3), 32-40.
- Zaman, G. Afridi, F.K. & Saleem, M. (2013). Islam and management principles, evidence from literature. *Journal of Managerial Sciences*, 7(2), 207-212.
- Awang, A. Che Mat, A., Musa, R. & Abdul Ghani, R. (2023). The effects of Islamic education on religiosity on muallaf students in Malaysia. *Journal of Nusantara Studies*, 8(1), 290-309

Integrasi Psikologi Pendidikan Islam dalam Meningkatkan
Penghargaan Kendiri dan Implikasinya Terhadap
Kepuasan Kerja Dakwah

The Integration of Islamic Educational Psychology in
Enhancing Self-Esteem and Its Implications
for Da'wah Job Satisfaction

Nawi Jusoh¹

(Received: Oct 23, 2024; Revised: Apr 08, 2025; Accepted: Dec 15, 2025)

ABSTRAK

Kajian ini dijalankan bertujuan untuk meneroka peranan integrasi elemen psikologi pendidikan Islam (PPI) dalam memperkukuh penghargaan kendiri penggerak dakwah serta implikasinya terhadap peningkatan kepuasan kerja dalam melaksanakan tugas-tugas dakwah. Metodologi kajian yang digunakan ialah kajian kepustakaan yang bersifat kualitatif. Data dikumpul daripada sumber primer seperti kitab *Ihya' Ulumuddin* dan sumber sekunder daripada artikel jurnal terindek serta tesis antara tahun 2015 hingga 2025. Proses analisis data dilakukan melalui analisis kandungan kualitatif yang bersifat deskriptif analitikal menggunakan teknik analisis tematik dan komparatif. Hasil kajian mendapati bahawa PPI berfungsi sebagai asas pertahanan mental melalui proses *Tazkiyah al-Nafs* (penyucian jiwa) dan *Tarbiat al-Aql* (pendidikan akal). Integrasi ini berjaya meningkatkan penghargaan kendiri berteraskan tauhid (*izzah*) yang tidak bersandar kepada pujian manusia, sebaliknya kepada ketaatan kepada Allah. Seterusnya, hal ini membawa implikasi positif terhadap kepuasan kerja dakwah yang bersifat transendental, di mana tugas dilihat sebagai peluang ibadah yang berasaskan konsep *ikhlas* dan *ihsan*. Implikasi kajian ini menekankan keperluan mendesak bagi institusi dakwah untuk merekayasa modul latihan kepimpinan dan pembangunan insan yang menyuntik elemen psikologi Islam secara formal. Selain itu, kajian ini menyarankan agar kurikulum pendidikan Islam di peringkat tinggi mengintegrasikan PPI sebagai subjek teras bagi melahirkan graduan yang memahami dinamika jiwa manusia dan mempunyai daya tahan dalaman yang ampuh.

Kata Kunci: Psikologi Pendidikan Islam, Penghargaan Kendiri, Kepuasan Kerja Dakwah,

¹ Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University, Thailand. (Corresponding author / Email: 1dnjsam@gmail.com)

ABSTRACT

The primary objective of this study is to explore the role of integrating Islamic educational psychology (IEP) in enhancing the self-esteem of da'wah practitioners and its subsequent implications for job satisfaction in fulfilling da'wah responsibilities. This research adopts a qualitative library research design. Data were gathered from primary sources, such as Imam Al-Ghazali's *Ihya' Ulumuddin*, and secondary sources comprising indexed journal articles, theses, and dissertations published between 2015 and 2025. The data analysis process involved qualitative content analysis using thematic and comparative techniques to interpret the underlying meanings within the selected texts. The findings indicate that IEP serves as a fundamental mental defense mechanism through the processes of *Tazkiyah al-Nafs* (purification of the soul) and *Tarbiat al-Aql* (education of the intellect). This integration successfully fosters a tawhid-based self-esteem (*izzah*), which relies on devotion to Allah rather than external human validation. Consequently, this shift positively impacts job satisfaction, rendering it transcendental as da'wah tasks are perceived as opportunities for worship rooted in the concepts of *ikhlas* (sincerity) and *Ihsan* (perfection). The study emphasizes an urgent need for da'wah institutions to re-engineer leadership and human development modules by formally incorporating Islamic psychological elements. Furthermore, it is recommended that higher education Islamic curricula integrate IEP as a core subject to produce graduates who are attuned to human psychological dynamics and possess robust internal resilience.

Keyword: *Islamic Educational Psychology, Self-Esteem, Da'wah Job Satisfaction*

PENGENALAN

Dalam landskap dakwah kontemporari, penggerak dakwah sering berhadapan dengan tekanan psikologi yang tinggi. Masalah utama yang timbul adalah kerapuhan penghargaan sendiri. Ramai pendakwah melihat harga diri mereka hanya berdasarkan pencapaian material atau maklum balas luaran (penerimaan mad'u), bukannya berteraskan konsep *izzah* (kemuliaan) dalam Islam. Kegagalan membina penghargaan sendiri yang berpaksikan tauhid menyebabkan pendakwah mudah mengalami rasa rendah diri yang keterlaluan (*inferiority complex*), atau sebaliknya, penyakit hati seperti ujub dan riyak (Al-Ghazali, 2010). Kajian menunjukkan bahawa kestabilan emosi dan penghargaan sendiri adalah tunjang kepada keberkesanan penyampaian mesej. Fajriansyah & Amirudin (2025).

Terdapat jurang yang ketara dalam modul latihan dakwah sedia ada. Kebanyakan pendekatan psikologi yang digunakan bersifat konvensional sekular yang memisahkan aspek spiritual daripada kesejahteraan mental. Tanpa integrasi Psikologi Pendidikan Islam (PPI) iaitu

proses *Tazkiyah al-Nafs* (penyucian jiwa) dan *Tarbiat al-Aql* (pendidikan akal) pendakwah kehilangan "kompas dalaman" Permasalahan ini kritikal kerana penghargaan sendiri dalam Islam tidak hanya tentang "mencintai diri sendiri," tetapi tentang mengenal hakikat diri sebagai hamba dan khalifah (Ab. Halim Tamuri, 2010). Ketiadaan kerangka PPI dalam pendidikan dakwah menyebabkan pengisian jiwa menjadi kosong.

Isu ketiga berkaitan dengan impak psikologi terhadap kepuasan kerja. Dakwah bukan sekadar profesion, tetapi amanah (Mahat & Othman, 2023). Namun, data menunjukkan peningkatan dalam isu keciciran pendakwah (futura) disebabkan oleh kepuasan kerja yang rendah. Faktor ini berpunca daripada ketidakseimbangan antara beban tugas dengan kekuatan mental spiritual. Apabila penghargaan sendiri rendah, seseorang individu cenderung merasa usahanya tidak dihargai, seterusnya membawa kepada prestasi yang hambar. Penyelidikan oleh Selviani et. al. (2024) menegaskan bahawa kepuasan kerja dalam konteks Islam berkait rapat dengan konsep *Ihsan* dan *Itqan*. Jika elemen psikologi Islam diabaikan, maka kepuasan kerja hanya akan dicari melalui ganjaran duniawi, yang akhirnya membawa kepada kekecewaan apabila jangkaan tidak terpenuhi.

OBJEKTIF KAJIAN

Kajian ini dijalankan bertujuan untuk meneroka peranan integrasi elemen psikologi pendidikan Islam dalam memperkukuh penghargaan sendiri (self-esteem) penggerak dakwah serta implikasinya terhadap peningkatan kepuasan kerja dalam melaksanakan tugas-tugas dakwah.

SOROTAN LITERATUR

1. Psikologi Pendidikan Islam PPU

Konseptualisasi psikologi pendidikan Islam (PPI) merupakan asas pembangunan insan. Sorotan kajian menunjukkan bahawa PPI bukan sekadar teori tingkah laku, tetapi satu proses *Tarbiyah* yang melibatkan penyucian jiwa (*Tazkiyah al-Nafs*). Menurut Ab. Halim Tamuri (2010) pendidikan Islam yang berkesan mesti menyentuh aspek kognitif, afektif, dan psikomotor secara bersepadu. Kajian-kajian terdahulu menegaskan bahawa kegagalan mengintegrasikan elemen spiritual dalam psikologi menyebabkan pendidikan karakter menjadi rapuh. PPI berfungsi sebagai mekanisme untuk mengimbangi potensi akal dan wahyu bagi membentuk personaliti yang seimbang (*Insan Kamil*).

2. Dimensi Penghargaan Kendiri (Self-Esteem) dalam globalisasi

Kajian literatur mendedahkan perbezaan signifikan antara penghargaan sendiri konvensional dengan perspektif Islam. Dalam psikologi Barat seperti Teori Maslow atau

Rogers, harga diri sering dikaitkan dengan pencapaian individu dan pengiktirafan sosial. Namun, kajian oleh Sa'ari & Harun (2018) berhujah bahawa dalam Islam, penghargaan sendiri sebenar lahir daripada kesedaran terhadap status diri sebagai *Abd* (hamba) yang mulia di sisi Allah. Integrasi PPI membantu pendakwah membina "izzah" (maruah diri) yang tidak goyah walaupun berhadapan dengan penolakan masyarakat, kerana nilai diri mereka bersifat *Theocentric* (berpusat kepada Tuhan), bukan *Anthropocentric* (berpusat kepada manusia).

3. Hubungan Antara Kesejahteraan Psikologi dan Kepuasan Kerja Dakwah

Kepuasan kerja dalam bidang dakwah mempunyai dinamika yang unik. Berbeza dengan sektor korporat, kepuasan kerja dakwah tidak hanya dipengaruhi oleh gaji atau persekitaran fizikal, tetapi oleh rasa makna (*sense of meaning*) dan keikhlasan. Kajian oleh Zulkifli et al. (2021) mendapati bahawa pendakwah yang mempunyai tahap spiritualiti yang tinggi cenderung memiliki kepuasan kerja yang lebih stabil. Apabila PPI diintegrasikan, ia meningkatkan "Psychological Capital" (PsyCap) pendakwah, yang merangkumi efikasi sendiri, optimisme, dan daya tahan (*resilience*), yang secara langsung membawa kepada kepuasan dalam menjalankan amanah dakwah.

Berdasarkan kenyataan tersebut, kebanyakan kajian sedia ada mengenai kepuasan kerja adalah bersifat kuantitatif yang menguji hubungan pemboleh ubah secara statistik. Terdapat kekurangan kajian kualitatif yang meneroka secara mendalam proses pengalaman pendakwah dalam mengaplikasikan elemen psikologi Islam untuk mengatasi krisis identiti dan kekecewaan kerja. Sorotan kajian ini mengukuhkan keperluan untuk satu kajian fenomenologi atau analisis kandungan yang melihat bagaimana "penghayatan doa," "konsep tawakal," dan "muhasabah" (elemen PPI) diterjemahkan ke dalam tindakan profesional yang meningkatkan kepuasan kerja.

Secara keseluruhannya, sorotan literatur membuktikan bahawa terdapat keperluan mendesak untuk beralih daripada model psikologi sekular kepada model psikologi pendidikan Islam (PPI) yang lebih holistik dalam menguruskan sumber manusia dakwah.

METODOLOGI KAJIAN

1. Reka Bentuk Kajian

Kajian ini menggunakan reka bentuk Kajian Kepustakaan (*Library Research*). Ia merupakan satu bentuk penyelidikan kualitatif yang mengumpul data daripada pelbagai sumber bertulis untuk memahami sesuatu konsep secara mendalam dan sistematik (Zed, 2014). Fokus utama adalah untuk mensintesis teori psikologi pendidikan Islam daripada literatur sedia ada. Pendekatan yang digunakan dalam kajian ini adalah pendekatan analisis kandungan kualitatif (*Qualitative Content Analysis*). Ia bersifat deskriptif analitikal, di mana

penyelidik tidak sekadar memetik teks, tetapi melakukan interpretasi makna di sebalik teks tersebut untuk membina hubungan kait antara penghargaan sendiri dan kepuasan kerja dakwah (Krippendorff, 2018).

2. Bahan-Bahan Kajian (Sumber Data)

Data dibahagikan kepada dua kategori utama iaitu 1) Sumber primer, buku-buku rujukan induk psikologi pendidikan Islam (seperti *Ihya' Ulumuddin* oleh Al-Ghazali) dan karya sarjana kontemporari yang khusus membincangkan integriti jiwa pendakwah. 2) Sumber sekunder, artikel jurnal terindeks (SCOPUS/WOS/ERA), tesis, disertasi, dan laporan seminar yang membincangkan isu penghargaan sendiri (*self-esteem*) serta kepuasan kerja (*job satisfaction*) dari tahun 2015 sehingga 2025.

3. Instrumen Kajian

Dalam kajian kepustakaan, instrumen utama ialah penyelidik sendiri yang bertindak sebagai pemikir dan penganalisis. Alat bantuan yang digunakan ialah 1) Borang bibliografi/matriks sintesis. Digunakan untuk memetakan dapatan daripada pelbagai buku dan artikel supaya perbandingan tema dapat dilakukan dengan sistematik. 2) Pangkalan data digital seperti Google Scholar, ResearchGate, dan e-Muamalat untuk akses artikel berwasit.

4. Proses Pengumpulan Data

Data dikumpul melalui teknik Dokumentasi dengan langkah berikut;

4.1 Pencarian iaitu mencari bahan menggunakan kata kunci "psikologi pendidikan Islam", "Self-esteem dakwah", dan "Job satisfaction in Islam".

4.2 Penyaringan iaitu memilih hanya karya yang mempunyai autoriti ilmiah dan relevan dengan tajuk.

4.3 Pengorganisasian iaitu menyusun bahan mengikut sub-tema (a) Teori PPI, (b) Mekanisme penghargaan sendiri, dan (c) Faktor kepuasan kerja.

5. Analisis Data

Data dianalisis menggunakan Analisis Tematik dan Komparatif:

5.1 Analisis tekstual iaitu eneliti istilah-istilah psikologi Islam (seperti *Qalb*, *Nafs*, *Ihsan*) dalam teks pilihan.

5.2 Induktif iaitu membina kesimpulan umum daripada petikan-petikan teks yang khusus untuk membentuk satu kerangka baru bagi kepuasan kerja dakwah.

5.3 Triangulasi sumber iaitu membandingkan pandangan antara penulis buku (teori klasik) dengan penemuan artikel jurnal (dapatan empirikal) untuk memastikan kesahan hujah.

HASIL KAJIAN

1. Mekanisme Integrasi PPI dalam Pembentukan Personaliti Dakwah

Hasil kajian mendapati bahawa PPI bukan sekadar teori tingkah laku, tetapi satu sistem transformasi jiwa (*Tazkiyah al-Nafs*) yang berfungsi sebagai asas pertahanan mental pendakwah. Penyucian Jiwa (*Tazkiyah*) Integrasi PPI bermula dengan pembersihan hati daripada sifat *Mazmumah* (seperti rukun sombong atau riyak) dan menghiasinya dengan sifat *Mahmudah*. Menurut Al-Ghazali (2010) dalam *Ihya' Ulumuddin*, kestabilan psikologi seseorang bergantung kepada keupayaan akal mengawal nafsu. Kajian menunjukkan PPI mengintegrasikan kecerdasan emosi (EQ) dan kecerdasan spiritual (SQ). Fadhillah (2025) mengenai psikologi dalam Al-Quran menekankan bahawa integrasi ini melahirkan individu yang mempunyai "jiwa yang tenang" (*Nafs al-Mutmainnah*), yang merupakan prasyarat utama sebelum terjun ke medan dakwah.

2. Peningkatan Penghargaan Kendiri (Self-Esteem) Berteraskan Tauhid

Hasil kajian menunjukkan bahawa penghargaan kendiri dalam Islam (*Izzah*) berbeza secara fundamental dengan konsep Barat yang sering bersifat individualistik. Penghargaan kendiri dalam PPI dibina atas kesedaran bahawa kemuliaan manusia datang daripada ketaatan kepada Allah, bukan pujian manusia. Sa'ari & Harun (2018). merumuskan bahawa pendakwah yang mengamalkan PPI mempunyai "Internal Locus of Control" yang kuat mereka tidak mudah hancur dengan kritikan mad'u (objek dakwah). Analisis terhadap kajian Fajriansyah & Amirudin (2025) mendapati bahawa amalan ritual seperti zikir dan muhasabah (elemen PPI) meningkatkan kepercayaan pendakwah terhadap potensi diri mereka sebagai khalifah. Ini membina keyakinan diri yang stabil (Self-Confidence) yang tidak bergantung kepada kejayaan material semata-mata.

3. Implikasi Terhadap Kepuasan Kerja Dakwah (Job Satisfaction)

Hasil kajian mendapati bahawa kepuasan kerja dalam dakwah adalah bersifat transendental dan berkait rapat dengan konsep *Ikhlas* dan *Ihsan*. Kepuasan kerja dakwah tidak ditemui dalam ganjaran kewangan, tetapi dalam rasa "bermakna" di sisi Tuhan. Kajian oleh Selviani et. al. (2024) menyatakan bahawa integrasi PPI mengubah persepsi beban kerja menjadi peluang ibadah. Pendakwah yang mengintegrasikan PPI memiliki tahap kepuasan kerja yang lebih tinggi kerana mereka memiliki sifat *Sabr* (sabar) dan *Tawakkal*. Apabila hasil dakwah tidak kelihatan, mereka tetap berpuas hati kerana "kepuasan" itu datang daripada proses menjalankan perintah Allah, bukan hasil akhir. Ini mengurangkan risiko kelesuan dakwah.

PERBINCANGAN KAJIAN

Hasil kajian menunjukkan bahawa integrasi PPI bukan sekadar penambahan modul teknikal, tetapi merupakan reorientasi ontologi pendakwah. Perbincangan mendapati bahawa pendekatan *Tazkiyah al-Nafs* (penyucian jiwa) yang diketengahkan oleh Al-Ghazali adalah asas kepada kestabilan emosi. Berbeza dengan psikologi kognitif-tingkah laku (CBT) Barat yang fokus kepada perubahan pola fikir untuk kesejahteraan duniawi, PPI meletakkan hubungan dengan Tuhan sebagai paksi kesihatan mental. Menurut Alamsyah et. al. (2024), pemikiran al-Balkhi tentang kesihatan mental (*al-Tibb al-Ruhani*) membuktikan bahawa kegagalan mengurus aspek spiritual akan membawa kepada simptom kegelisahan (*anxiety*) dalam menjalankan tugas. Dalam konteks dakwah, integrasi PPI memastikan pendakwah memiliki ketenangan hati (*itmi'nan al-qalb*) yang membolehkan mereka menerima tekanan luaran tanpa menjejaskan identiti diri.

Perbincangan mengenai penghargaan sendiri mendedahkan satu dapatan penting dalam Islam, harga diri yang tinggi tidak bermaksud "ego yang besar" sebaliknya, ia adalah konsep *Izzah* kemuliaan diri kerana ketaatan. Analisis terhadap hujah Sa'ari & Harun (2018). menunjukkan bahawa apabila pendakwah mengintegrasikan PPI, mereka membina harga diri yang bersifat "objektif-ukhrawi." Hal ini bermaksud, rasa dihargai tidak lagi bergantung kepada jumlah pengikut di media sosial atau penerimaan mad'u, tetapi kepada keyakinan bahawa mereka sedang menjalankan tugas para Nabi. Implikasinya, pendakwah terhindar daripada krisis identiti. Sebagaimana yang ditegaskan dalam kajian Fajriansyah & Amirudin (2025) spiritualiti Islam bertindak sebagai "buffer" (penyangga) yang melindungi penghargaan sendiri daripada ranap akibat kegagalan-kegagalan zahir dalam medan dakwah.

Aspek ketiga perbincangan menyentuh tentang bagaimana kepuasan kerja dakwah mencapai tahap yang stabil melalui integrasi PPI. Kepuasan kerja di sini tidak diukur melalui *Herzberg's Two-Factor Theory* (gaji dan persekitaran) semata-mata, tetapi melalui konsep lhan. Dapatan ini selari dengan pandangan Selviani et. al. (2024) bahawa kepuasan kerja dalam Islam adalah bersifat holistik. Apabila seorang pendakwah memiliki penghargaan sendiri yang berpaksikan tauhid, kepuasan kerja mereka menjadi "immun" terhadap kekurangan material. Mereka melihat setiap kesukaran sebagai *ibadah* yang meningkatkan darjah di sisi Allah. Perbincangan ini mengukuhkan teori bahawa kepuasan kerja dakwah adalah hasil langsung daripada kualiti hubungan hamba dengan Penciptanya. Tanpa PPI, dakwah akan menjadi bebanan kerja, namun dengan PPI, dakwah menjadi jalan kebahagiaan.

KESIMPULAN

Secara keseluruhannya, kajian ini menegaskan bahawa psikologi pendidikan Islam (PPI) bukan sekadar pelengkap kepada psikologi moden, tetapi merupakan fundamen utama dalam membina daya tahan psikologi penggerak dakwah. Melalui proses *Tazkiyah al-Nafs* (penyucian jiwa) dan pemantapan akidah, PPI berjaya merekonstruksi identiti pendakwah daripada hanya berorientasikan pencapaian duniawi kepada orientasi ukhrawi yang lebih stabil. Dapatan utama kesimpulan ini dirangkumkan kepada tiga poin kritikal;

1. Kajian menyimpulkan bahawa integrasi PPI secara sistematik mampu meningkatkan penghargaan sendiri pendakwah. Penghargaan sendiri dalam Islam tidak bersifat rapuh kerana ia tidak bersandar kepada validasi manusia seperti pujian atau kejayaan zahir, sebaliknya bersandar kepada kemuliaan (*Izzah*) sebagai hamba Allah. Ini memberikan "imunisasi psikologi" kepada pendakwah dalam menghadapi penolakan atau cabaran di medan dakwah.

2. Kajian membuktikan bahawa kepuasan kerja dalam organisasi dakwah mempunyai dimensi transendental. Apabila elemen PPI dihayati, kepuasan kerja tidak lagi bergantung kepada faktor higien seperti elaun atau kemudahan, tetapi beralih kepada faktor motivasi intrinsik iaitu *Ikhlās* dan *Ihsan*. Hal ini memastikan kelestarian penggerak dakwah (mengelakkan *burnout*) kerana kepuasan yang diperoleh bersifat spiritual dan berterusan.

3. Secara tuntasnya, kajian kepustakaan ini menunjukkan wujudnya keperluan mendesak bagi institusi dakwah untuk membangunkan modul latihan yang mengintegrasikan aspek psikologi Islam secara formal. Kegagalan memahami aspek kejiwaan pendakwah akan menyebabkan usaha dakwah menjadi kaku dan kehilangan rohnya.

SARANAN DAN CADANGAN

1. Faedah Kegunaan Kajian

Hasil kajian mengenai integrasi Psikologi Pendidikan Islam (PPI) ini memberikan impak yang signifikan kepada beberapa pihak;

- 1.1 Institusi dakwah boleh menggunakan dapatan ini untuk merekayasa modul latihan kepimpinan dan pembangunan insan. Modul sedia ada perlu disuntik dengan elemen *Tazkiyah al-Nafs* dan *Psikologi Al-Ghazali* secara sistematik bagi memastikan pendakwah bukan sahaja mahir dalam retorika, tetapi mempunyai ketahanan dalaman yang ampuh.

- 1.2 Kajian ini berfungsi sebagai panduan penjagaan kesihatan mental spiritual. Pendakwah boleh mengaplikasikan konsep *Izzah* dan *Ihsan* untuk membina penghargaan sendiri yang stabil. Ini membantu mereka menguruskan jangkaan (*expectation*

management) terhadap hasil dakwah, sekaligus mengelakkan rasa kecewa atau kececeiran (futur) dalam perjuangan.

1.3 Hasil kajian ini menyarankan agar kurikulum pendidikan Islam di peringkat tinggi mengintegrasikan Psikologi Islam sebagai subjek teras. Ini penting bagi melahirkan graduan dakwah yang bukan sahaja pakar dalam teks agama, tetapi memahami dinamika jiwa manusia dan mempunyai kepuasan kerja yang tinggi apabila memasuki alam kerjaya kelak.

2. Cadangan untuk Kajian Seterusnya

Memandangkan kajian ini bersifat kualitatif berasaskan kepustakaan, terdapat ruang yang luas untuk kajian susulan bagi memperkukuh dapatan ini;

2.1 Kajian seterusnya dicadangkan untuk menggunakan kaedah kuantitatif bagi menguji hubungan antara pemboleh ubah PPI, penghargaan sendiri, dan kepuasan kerja secara statistik. Penggunaan instrumen seperti *Islamic Spiritual Well-being Scale* boleh digunakan untuk mengukur tahap korelasi ini dalam kalangan populasi pendakwah yang lebih besar di Malaysia.

2.2 Adalah menarik jika kajian akan datang melakukan perbandingan antara pendakwah tradisional (lapangan) dengan pendakwah digital (pempengaruh media sosial). Perbezaan cabaran psikologi antara kedua-dua kelompok ini (seperti isu validasi luaran/pujian di media sosial) memerlukan pendekatan integrasi PPI yang mungkin berbeza dari segi praktikalnya.

2.3 Kajian masa hadapan boleh memfokuskan kepada Pembangunan dan Pengesahan Modul (R&D). Penyelidik boleh membina modul intervensi khusus berasaskan PPI untuk merawat kelesuan dakwah (*Dakwah Burnout*). Kajian ini kemudiannya boleh dinilai keberkesananannya melalui ujian pra dan ujian pasca terhadap kumpulan sasar.

RUJUKAN

- Ab. Halim Tamuri. (2010). Islamic education teachers' perceptions of the teaching of akhlaq in Malaysian secondary schools. *Journal of Moral Education*, 36(2), 371-386.
- Mahat, M. A. & Othman, M. K. (2023). Primary school standard curriculum (kssr) Islamic education: Issues and challenges facing industrial revolution 4.0. *International Journal of Modern Education*, 5(17), 309-318.
- Al-Ghazali, A. H. (2010). *Ihya' Ulumuddin*. Al-Hidayah.

- Alamsyah, A., Rahmat, M., Tandigego, K. R. & Najib, M. A. et. al. (2024). Fostering religious tolerance in students through children's spirituality (cse) education. *EDUKASI: Jurnal Penelitian Pendidikan Agama dan Keagamaan*, 22(1), 57-78.
- Fajriansyah, M. T. & Amirudin, N. (2025). The role of islamic religious education teachers in increasing the self-confidence of students with special needs at smp muhammadiyah 4 kebomas gresik. *Jurnal Hadratul Madaniah*, 12(2), 32–40.
- Selviani, A. M., Nafisah, A. Z., Firabiawwalia, S. S. & Dian, N. (2024). Kepuasan kerja dalam perspektif pendidikan Islam. *Attractive : Innovative Education Journal*, 6(3), 423-433.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to Its methodology*. Sage Publications.
- Zed, M. (2014). *Metode Penelitian Kepustakaan*. Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Zulkifli, Z., Mohd Hashim, I. H. & Yahaya, M. (2021). Hubungan antara kecerdasan sosial dan kecerdasan spiritual dengan kepuasan kerja: Satu kajian rintis. *Journal of Human Development and Communication* Volume, 10(2), 89-98.
- Fadhillah, M. (2025). Al-quran dan ilmu jiwa; Perspektif psikoterapi Islam dalam kesehatan mental kontemporer. *Al-Fathanah: Jurnal Studi Islam dan Pendidikan Agama Islam*, 5(1), 53-66.
- Sa'ari, C. Z. & Harun, N. U. (2018). Self-esteem in shaping youth personality from islamic psycho-spiritual perspective. *Journal of Usuluddin*, 46(1), 71-86.

Conceptualizing a Targeted Model of Zakat Management

Konseptualisasi Model Pengurusan Zakat Terarah

Sarip Hamid¹

(Received: Oct 24, 2024; Revised: Apr 08, 2025; Accepted: Dec 03, 2025)

ABSTRACT

This study is set on the premise that a structured and well-planned zakat system is needed in conceptualizing a management system that would meet the requirements of both the payers and the recipients of zakat as demanded by the Al-Qur'an and As-Sunnah. Thus, the acronym of Targeted Model of Zakat Management System is coined to highlight the importance of understanding what the payers (muzakki) and the recipients (asnaf) would require in order to ensure that the needs of all parties involved are met effectively. On this note, a qualitative methodology was employed where two renowned zakat institutions, Majlis Agama Islam dan Istiadat Kelantan (MAIK) in Malaysia and Majlis Agama Islam Wilayah Pattani (MAIWP) in Southern Thailand together with two zakat recipients were purposively selected as key informants and they were interviewed face-to-face. Using the qualitative analysis techniques of within-case and cross-case, the data collected from the interviews were coded and thematically analysed. The findings from the study indicate the importance of structure in management and the need for formality to be embedded in such established structures. These must be built within the demands of Islam as the institutions in the whole process of operationalising the strategies must execute these with integrity and credibility in place. It is the trustworthiness of the targeted zakat management system that should be the guiding force of zakat administration in these institutions. Although there are still limitations, the study establishes the need for a more structured, holistic and well-planned zakat management system that is in accordance with the Islamic management principles whilst also addressing unprecedented situational demands that may require flexibility in the management approach. The findings of the study point to the loose implementations in the adherence to stringent Islamic executions that are apparent in the case studies. This is an area that needs further deliberation in future research.

1 . Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University, Thailand. (Corresponding author / Email: sarip_hamid1@yahoo.com)

Keywords: *Zakat management, Management structure, Targeted Management, Qualitative research*

ABSTRAK

Kajian ini didasarkan pada premis bahawa pengurusan zakat yang berstruktur dan terencana dengan baik amat diperlukan dalam merangka sistem pengurusan yang memenuhi keperluan baik pembayar zakat (muzakki) mahupun penerima zakat (asnaf) sesuai dengan tuntutan Al-Qur'an dan As-Sunnah. Oleh kerana itu, akronim Model Pengurusan Zakat Terarah digunakan untuk menggambarkan pentingnya memahami keperluan para muzakki dan asnaf bagi memastikan semua pihak yang terlibat dipenuhi dengan efektif. Metodologi kualitatif digunakan dalam kajian ini, di mana dua institusi zakat terkenal, iaitu Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK) di Malaysia dan Majlis Agama Islam Wilayah Pattani (MAIWP) di Thailand Selatan, bersama dengan dua penerima zakat dipilih secara purposif sebagai informan kunci dan diwawancara secara langsung. Dengan menggunakan teknik analisis kualitatif dalam dan antara-kes, data yang dikumpulkan dari wawancara tersebut diolah secara tematik. Penemuan dari kajian ini menunjukkan pentingnya struktur dalam pengurusan dan perlunya formaliti yang terintegrasi dalam struktur tersebut. Institusi zakat ini harus melaksanakan proses operasi dengan integriti dan kredibiliti sesuai dengan tuntutan Islam. Kepercayaan terhadap sistem pengurusan zakat terarah ini harus menjadi kekuatan pendorong dalam pentadbiran zakat di institusi-institusi ini. Meskipun masih ada keterbatasan, kajian ini menekankan keperluan sistem pengurusan zakat yang lebih berstruktur, holistik, dan terencana dengan baik sesuai dengan prinsip-prinsip pengurusan Islam, di samping menangani situasi tak terduga yang mungkin memerlukan pendekatan pengurusan yang lebih fleksibel.

Kata Kunci: *Pengurusan zakat, Struktur pengurusan, Pengurusan terarah, Penelitian kualitatif*

INTRODUCTION

The idea of targeting in strategic marketing is not a new concept but it is only now given more emphasis in the domain of management as managers seek means of ensuring that their strategic plans are essentially focused and specific to the issue at hand. Targeting therefore has become the basis of strategic management in conceptualizing plans that are more robust and specific. From a conventional perspective, the establishment of goals and the clarification of tactics to achieve them as demanded in the task of planning is the epitome of effective management. This therefore implies the need for managers to adhere to the concepts of planning, organizing, leading and controlling in accordance with the management principle. Relating this to Islamic Management then requires an extension of such understanding by incorporating the demands of the Al-Qur'an and As-Sunnah as the

basis of the management principle. Thus, the conventional understanding of management is very much acceptable in Islam with the assurance that all that has been planned, organized, led and controlled are within the requirements of the Islamic teachings. In essence, according to Ahmad Azrin, Ahmad Amirul Ihsan and Abdul Hakim (2015), the management principles of the Western scholars are not necessarily in conflict with that of Islamic management if the philosophy and executions are within the specifications of the Al-Qur'an and As-Sunnah. What may be missing in the conventional management principle is the spirit in which such principle is based upon where the domain of *amar ma'ruf nahi mungkar* in communicating such principle may be absent and therefore may lead to problems relating to faith.

Currently, there are very few Islamic scholars who have attempted to develop a model of Islamic management in a holistic manner, but those who understood the challenges, have attempted to present models, principles and inputs that are more inclined towards Islamic demands. Ahmad Ibrahim Abu Sinn (1991) was one of the scholars who have attempted to develop a holistic Islamic management model where he questioned the depth of conventional management principles and the limited contextual applicability. It is from such limitation that the notion of targeted zakat management is conceptualized where the merging of the conventional management principle with that of Islamic management takes place and both understandings are integrated into the idea of a targeted management approach. On this note, a systematic zakat management is envisioned with the findings of zakat management practices from two varying locations of Kelantan in Malaysia and Pattani in Southern Thailand as a means of conceptualizing the targeted zakat management model. In Malaysia, the Kelantan Islamic Council and Customs (Majlis Agama Islam dan Istiadat Kelantan or MAIK) and in Thailand, the Pattani Province Islamic Council (Majlis Agama Islam Wilayah Pattani or MAIWP) are the focus of this study in the attempt to understand zakat management practices in both varied locations.

Zakat Management in Malaysia and Thailand

In Malaysia, the responsibilities of accumulating and distributing zakat funds are entrusted to those institutions appointed by the states. These institutions that come under the jurisdiction of the States' Islamic Councils have distinct responsibilities ranging from developing the guidelines for zakat collection and disbursement up to the point of developing a standardized workflow for those responsible for identifying the *asnaf*. With the syariah law in place in Malaysia, the management of zakat is done by professional bodies that are specifically appointed by the government. Whilst for countries that may not be practicing syariah law for the masses like Thailand, the management of zakat may somewhat differ. According to Sulaiman Dorloh et.al., (2020), in Thailand, at the community

level, the zakat fund will be managed by voluntary agencies administered by the Mosque Committees at each district and village. The difference between the two neighboring countries of Malaysia and Thailand in its zakat management can be seen in the formality of the management tasks undertaken by specified parties in each country. Being an Islamic country, Malaysia's management of zakat fund is essentially more structured, well regulated, and closely monitored by the states' governing bodies (Wira, 2019).

In Thailand, where most of the population are non-Muslims, the government allows for the freedom of religion and the implementation of specific religious rites if these are not against the law and do not affect the peace of the land (Manapiyah Maoti, 2019). On this note, the government of Thailand has drafted the Administration of Religious Institution Act 1997 by giving the authority to elected Islamic institutions to handle issues related to the religion. Institutions under this Act include the Provinces Islamic Councils and the Mosque Committees within the provinces. This delegation of authority empowers the *Syarie Qadi* in managing matters relating to Islam that are not directly included in existing laws of the land. The committee at the level of the mosques is appointed to administer the needs of the communities in the provinces, the districts and villages for the purpose of managing zakat collection and disbursement, marriage administration for women without their *wali*, as well as in managing properties related to orphan care, services to the disabled and *wakaf* assets.

The Concept of Targeted Management

It is not uncommon for targeting strategies to be implemented within the domain of marketing management as this essentially becomes the direction of tactical implementation of strategies (Nadube & James, 2018). This implies that the actions relating to management executions must be aligned with the needs of the targeted subjects. In the context of zakat management, the targeted strategies must be focused on the *muzakki* (the zakat payer) and the *asnaf* (the zakat recipient). As entities that have been tasked with the responsibilities of executing zakat functions in the most efficient manner, both MAIK and MAIWP understand the importance of managing these responsibilities well. This underscores the relevance of targeting effectively given the specific focus of zakat in terms of collecting them from those eligible and distributing them to those who qualify as *asnaf*. On this note, the concept of segmenting becomes particularly pertinent given that targeting strategies require that management precisely identifies the target segment in which the executions of zakat-linked activities will be carried out. This is therefore the focus of this study in addressing how targeted zakat management would be executed and what demands would be laid upon implementing bodies to ensure that the actions are within the Islamic management domain. According to Almgren (2014), the capabilities of an organization to execute established strategies effectively would be dependent on their understanding of

the targeted scheme upon which the tactical implementations are based upon. As such, the specific requirements of both the *muzakki* and the *asnaf* are pertinent and must be understood well by the zakat institutions.

Statement of Problem

Kamsidi @ Abd Malek dan Mazita Mat Ali (2022) described in their study that there are still discrepancies and dissatisfaction amongst the givers and the recipients of zakat due to the lack of transparency of the entities tasked with these responsibilities in Malaysia. This is further exacerbated by incidents of mismanagement and unprofessional executions at the state agencies perceived by both the payers and the recipients of zakat (Lubis & Azizah, 2018). Additionally, Matali and Ab Rahman (2019) described numerous problems of inefficiencies, including those pertaining to the proper identification of payers and receivers of zakat, reputations of zakat institutions, service quality, disbursement of zakat funds and issues relating to bureaucratic incidences. Zainal (2016) also asserts that there were occurrences of ineffective distribution of zakat funds to the *asnaf* due to the lack of manpower to execute the necessary functions. Hairunnizam et al., (2021) also emphasized the issue of inefficiencies of zakat distribution to those in need given that the process is bogged down with bureaucratic demands and the lack of information on zakat to those in need. Such issues found through scholarly undertakings have paved the way for more robust means in clarifying situations relating to zakat management tasks.

Based on current literature, it is envisaged that the management aspect of zakat is still in need of further elaboration and specific scrutiny to understand how management principles relating to the demands of Islam can further add to the evolvement of effectiveness and efficiencies in zakat management. In this respect, the use of qualitative methodology for the purpose of instigating depth of information on the matter is deemed relevant and was used for this study. The geographic focus of concentrating on MAIK in Malaysia and MAIWP in Southern Thailand would enable the study to elicit contextual information that would further lend theoretical relevance on the management matter whilst also understanding how targeting may play a role in enhancing effective management.

RESEARCH OBJECTIVES

This study is carried out with the following objectives:

1. To identify the management and administration of zakat in two specific locations: Kelantan, Malaysia, and Pattani in Southern Thailand.

2. To analyze the differences in the management and administration of zakat in Kelantan, Malaysia with that of Pattani in Southern Thailand to identify the relevance of targeted zakat management.

The study's benefits lie in its ability to extend further existing knowledge on zakat management especially where contextual differences are likely to elucidate situational differences in the interpretation of Islamic zakat practices. The environmental differences between Kelantan in Malaysia and Pattani in Southern Thailand are specifically isolated to indicate both similarities and differences between the two geographic regions in terms of social, cultural and political aspects. This study focuses on the basic theory of management in the western literature and the linkages with the Islamic management theoretical bases which have yet to be adopted widely in the execution of zakat and other relevant Islamic demands.

Scope of Study

This study limits its scope to the specific geographical locations of MAIK in Kelantan, Malaysia and MAIWP in Pattani province in Southern Thailand. The purpose of selecting these two locations is to understand in-depth the differences in zakat management practices between the two, where Muslims form the majority of the population but the geo-political and regulatory differences are likely to yield differing findings on the common issue of zakat management. The idea of targeting would become more relevant when these differences are examined to understand the common focus of zakat management in accordance with the Islamic principles laid out by the Al-Qur'an and Sunnah. It would be noted that in Southern Thailand even though MAIWP is considered as the formal body tasked at zakat management, the existence of many informal entities that are also carrying out zakat collection and disbursement activities further adds to the complexity and potential implications.

RESEARCH METHODOLOGY

This exploratory study employs a qualitative approach in order to elicit in-depth and meaningful responses from key informants who understand issues relating to the management of zakat. As such, those individuals directly involved in the management and administration of zakat function in MAIK and MAIWP were selected as key informants. The study employed open-ended questions to elicit responses from the Chief Officer of Zakat at MAIK to explore issues related to both zakat collection and the management as well as the administration of zakat disbursement to selected *asnaf*. In Southern Thailand, the Vice President of MAIWP, along with five officers were interviewed to understand the operations and implementation of zakat functions in the province. Additionally, two recipients of zakat

funds, namely BALKIS and YAATIM which are two private welfare institutions managing orphans and the needy in Kelantan and Southern Thailand were also interviewed to address issues relating to zakat disbursement to them. Based on Eisenhardt dan Graebner's (2007) method of thematic analysis, the interview transcripts were analysed using both within-case and cross-case analyses. The coding processes of open, axial and selective coding were carried out to derive the main themes to answer the established research questions (Corbin & Strauss, 2015). The findings were further linked to the interpretations of the Al-Qur'an and As-Sunnah to provide in-depth interpretation of the meanings of the findings relating to the evolvement of targeted zakat management. As qualitative analysis stressed on the depth of information, the selection of Kelantan and Pattani was considered appropriate and allowed for more focused findings in delving into the issue of targeted zakat management.

FINDINGS AND ANALYSIS

The analysis of data allowed for the evolvement of themes that were linked to the research questions. The findings derived from the analyses highlight issues related to the management and administration of zakat in MAIK and MAIWP and contributed to the conceptualization of the targeted zakat management model. The main themes that emerged from the analysis are discussed below.

Formality in the Management Structure and Administration of Zakat

As an entity that has been recognized as the manager of the zakat functions in the state of Kelantan, MAIK's circle of authority is well established. The management structure and administrative functions are well denoted in MAIK, and this has aided its ability to carry out its assigned tasks well. To the people in Kelantan, MAIK is synonymous with matters relating to zakat especially those pertaining to the collection and disbursement of zakat. According to the Chief Officer of Zakat,

MAIK is the body that manages the collection and disbursement of zakat (and) MAIK can give the authority to the amil (zakat collector) to collect zakat on its behalf. The Ulamak Authority in Kelantan chaired by the Mufti will select and appoint the amil....

According to Hairunnizam et. al., (2021), in the context of Islam, leadership is a process that will move the team towards the demand of Islam and as such will allow for the establishment of well-defined mission for the organizations. Thus, Islamic leadership is essential in translating the direction that needs to be undertaken by organizations abiding by the rules of Islam. This would also denote the existence of leaders who are obedient servants of Islam guided by Islamic principles and will execute their responsibilities based on the Al-Qur'an and As-Sunnah. For MAIWP, however, even though the organizational structure is in place, the absence of the regulating body to ensure that implementations in

accordance with the line of authority have created a situation amounting to a mismatched structure. MAIWP is not the only body that is currently collecting and distributing zakat in the Pattani province in Southern Thailand. The existence of many small entities as well as private firms that are carrying out similar functions as MAIWP in matters relating to zakat, is giving the impression of the lack of authority and leadership guiding the management of zakat. The question that may arise is that of a validated leader when those that are appointed formally are not totally in control on matters relating to zakat.

We would like to eradicate poverty with the zakat system. hopefully the people here understand this and will no longer be living in the shadows of poverty with the existence of the zakat system.

Indeed, zakat is a responsibility set by Allah SWT that must be abided by all Muslims. However, it is also the responsibility of the government or the ruling body to ensure that the responsibility of zakat is mandatory to those eligible and that the ruling body must ensure that the task of managing, collecting, and distributing zakat funds are done accordingly and efficiently (al-Qaradawi 2011).

Operational Efficiency and the Effective Flow of Collecting and Distributing Zakat Funds

The issue of efficiency in the disbursement of zakat funds by MAIN in Malaysia has been a subject of interest to many (Eza Ellany et. al., 2014) in the effort to ensure that the management of zakat is not only fair but is distributed accordingly. There has been a persistent contention that zakat funds are not being distributed in a timely manner as the amount of collection and disbursement is never equal in many states. Eza Ellany, et. al., (2014) studied the performance of zakat disbursement by the states' zakat institutions and found many that had not reached a satisfactory performance level. The performance score from this study indicated that most of the states' zakat institutions are lagging in their disbursement functions, thus indicating their operational inefficiencies. Their inability to identify relevant eligible *asnaf* effectively has marred the performance score and as such has affected their efficiency attainment. However, this study found that amongst the states' zakat institutions, MAIK has fared relatively well in its quest to identify, distribute and manage the *asnaf* that are under their jurisdiction. Based on a six-year period of evaluation, MAIK's performance score has been commendable.

Although in principle, the structural aspect of authority for zakat issues in Thailand appears to be in place, the management execution appears to still be lacking in the efficiency of process flow and operationalization. The initiatives by private firms and the NGOs in assisting with the tasks and matters relating to zakat are commendable but without clarity in the management structure in terms of linkages between MAIWP with the external

parties, the whole process would be open to challenges of accountability. The support from the external parties in Thailand in the effort to ensure that zakat responsibilities are carried out is indeed commendable as banks, Islamic NGOs and educational institutes as well as the broadcasting corporation in Southern Thailand join their efforts to assist in collecting and distributing zakat funds (Ahmad Omar Chapakia, 2000). What is still absent in this involvement is the unifying factor especially from a management perspective where all the external parties are shown to be connected structurally, whether formally or informally, to address the common issue of zakat management. In Southern Thailand, the reality is such that the villagers, especially the farmers and other *muzakki*, will seek those closest to them in the communities including the *Imams*, the Village Head or the Religious teachers to contribute their zakat funds to and these individuals are the ones who will be distributing them on their behalf. Abdulsuko Dina, (2014) also asserts that it is common for individuals in Southern Thailand to seek specific banks or Islamic NGOs to pay their zakat rather than find the formal body to do this. Thus, the reality of zakat management in Southern Thailand is depicted by informal settings where zakat matters are clouded by the involvement of external parties and lacking a centralized point of management (Asisah Saesahet, 2009). The existence of MAIWP is acknowledged as the formal body to oversee zakat related matters but the reality is that zakat operations are conducted outside of the management realm of MAIWP.

Accountability in Zakat Management

The analysis of MAIWP infers the existence of significant delegation of zakat related functions to others who are closest to the communities. The *amil* play a very important role in Southern Thailand regarding zakat related matters and this is widely acknowledged by the management team of MAIWP. There is a high degree of involvement by the *amil* at the community level and this is accepted as an effective form of community engagement. The delegation of tasks by MAIWP is within the management scope of administering zakat collection and disbursement functions as the villagers appear to be more comfortable with such arrangement. This is indeed an effort of targeted management that would be applauded as the *amil* are more likely to understand the community needs better. However, what may still open to question is the effectiveness of such a system if the management issue of monitoring and accountability are put forth.

On another level of management push perspective, Fatin Rabi'awatul Adawiyah (2022), highlights to the importance of management activities and the management boundaries in an administrative domain. This requires four important factors; ensuring that the human resource capabilities are adequate; always holding on to the Islamic virtue of *amanah* and upholding the *aqidah*; executing the process of planning; organizing, leading

and controlling; and empowering communities that understand the importance of complying with the regulations that have been established. This management push approach also implies that institutions like MAIK and MAIWP need not be working in isolation but with the support of the stakeholders. As much as the stakeholders are necessary in driving these institutions, the element of accountability must still be observed, and this should be within the boundaries of the Islamic principles. It is crucial that all those involved directly or indirectly in the management of zakat possesses a high level of integrity and understand precisely the demands of Islam in their execution of tasks. This is apparent in the appointment of *amil* which must be done formally and with the highest form of transparency. For MAIK such appointments are done at the highest level with the direct involvement of the *Mufti*. For MAIWP, on the other hand, the *amil* appointments are made with the current needs in mind. Appointments at the community levels to assist the organizations is very much dependent on what the community demands and these usually involve those that are well known in the community circles. Formal appointments are sometimes set aside when community needs arise, and this may essentially bring about questionable issues. What can be an advantage in such informal appointment is that those that are geographically dispersed may be better served and this may well be a plus point to the idea of targeting. The limiting bureaucratic issue may be avoided in this way but the idea of structure in managing may then be debated. The informalities linked to the tasks of collecting and disbursement of zakat funds do not imply a management structure that is strategically firm. As much there is a need for some flexibility, the ultimate aim of most organizations is evaluated on the basis of formal constructs. This therefore is an issue that needs further evaluation and discussion.

DISCUSSION AND IMPLICATIONS OF STUDY

This study finds that the aspect of management structure is highly desired in all types of organizations. In this case the important task of managing zakat require the institutions linked to the tasks to be structurally sound for the assessment of performance to be carried out formally. As Islamic principles and the teachings of the Al-Qur'an and Sunnah become the bases of assessment, the requirement to evaluate firmly becomes a necessity. In line with the operationalization of the collection and disbursement tasks, this study finds that there is still a need to ensure that the conventional mode of planning, organizing, leading, and controlling must still be maintained for these institutions. Thus, formal structural protocols must still be adhered to although in some instances, flexibility in structural decisions may occasionally be necessary.

In concluding the paper, the findings point to a need for accountability in the formal structure. This implies that any appointments made for the purpose of collecting and disbursing zakat funds must still be within the structural domain of management. Islamic

values and integrity must be upheld at all times in the evaluation of performance and therefore would require some number of formalities in the appointments. Thus, it the responsibility of MAIK and MAIWP to ensure that their human capital whether formally or informally appointed, is well trained, motivated, and continuously upholding the virtues of *amanah* and transparency as dictated by Islam. On this note, the aspect of accountability comes in to become the basis to develop trustworthiness of the organizations and the people involved either directly or indirectly. A system of reporting is much warranted given that the responsibility of zakat is answerable to the Almighty, whether from the perspective of the managers and the executors as well as the people paying or receiving. As an organization that is continuously within the radar of the people, it is pertinent that MAIK and MAIWP understands their stakeholders' needs concisely. The need for self-evaluation is acknowledged and both these institutions must be able to answer for their deeds and create a harmonious environment relating to the perceptions of the people on zakat issues.

To ensure that meeting the needs of the stakeholders are in place, MAIK and MAIWP therefore are urged to employ the targeted strategic option where information relating to their stakeholders, especially the *muzakki* and the *asnaf* are well documented for decision making to take place effectively. On this note, MAIK and MAIWP must be able to reach out to the stakeholders effectively and develop plans and strategies that will meet their needs and requirements well. The targeted strategy is essentially a move towards reaching out and getting closer to the stakeholders with the aim of accumulating pertinent data about them and what their wants and needs would be in relation to zakat issues. The targeted strategy requires organizations to embrace a management philosophy centred on listening, planning, and strategic execution in alignment with Islamic principles. On this note, the strategic management model is conceptualized in Figure 1 where a formal structure is devised where leadership is established, operational requirements are put in place, and these are linked to the wants and needs of the targeted parties. In this case, both the *muzakki* and the *asnaf* are the target segment whilst the other stakeholders are involved in the operationalization of relevant functions within the structural domain. The adherence to the Islamic teachings will be the core of all the activities embedded in the management structure which as reiterated, must incorporate specific elements of formality to allow for the mechanism of addressing accountability and elements of monitoring to be executed. This, therefore should be the direction taken by zakat institutions that are strategically aligned with Islamic management principles.

Figure 1: Focusing on Targeted Strategy in Zakat Management

Figure 1 illustrates the need for MAIK and MAIWP to ensure that their strategic management and tactical operations are clearly outlined clearly and aligned with the needs of the stakeholders. This must be carried out in accordance with Islamic guiding principles. It is therefore important for MAIK and MAIWP to establish a strategically aligned direction in which the Islamic vision and mission are clearly defined and articulated with clarity and coherence. It is essential to ensure that accountability is embedded within operations so that targeted groups can ultimately appreciate the benefited derived from both paying and receiving zakat funds. This would then be the core understanding of the targeted zakat management model. There may be unpredictable situations that need to be addressed and for this, some form of flexibility is necessary in handling situational challenges.

CONCLUSION

It is stressed that the discussion of this paper is based on an extraction of a bigger study in which MAIK and MAIWP provided the foundation for analysis and extended discussion. The paper concludes with the view that both institutions play a vital role in the management of zakat for the Muslims in this region and have undertaken commendable deeds but much still needs to be done for performance to be further enhanced. The views of the people on these institutions must indicate that of respect, credibility and trustworthiness and thereby ensuring that actions taken are formalized, structured, and well endorsed. There are limitations to the study as more rigorous cross-analyses should be carried out to inject credible interpretations but suffice to note that the involvement of MAIK and MAIWP in the whole discussion of zakat management is paving the way for better implementation in the future. The findings from this study could be of use to both MAIK

and MAIWP in identifying specific irregularities as well as inefficiencies that can further be improved. As such, future studies should include both macro and micro-management details and specify the constraints that are limiting the executions of zakat strategies in different contexts.

REFERENCES

- Abdulsuko Dina. (2014). *Zakat di wilayah sempadan selatan Thailand diantara teori dan tatbik*. Prince of Songkhla University.
- Ahmad Azrin Adnan, Ahmad Amirul Ihsan, & Abdul Hakim Abdullah. (2015). *Model pengurusan Islam berasaskan ayat pertama surah Al Fatihah*. Universiti Sains Malaysia.
- Ahmad Ibrahim Abu Sinn. (1991). *Pengurusan dalam Islam*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Omar Chapakia. (2000). *Politik Thai dan masyarakat Islam di selatan Thailand*. Pustaka Darussalam.
- Al-Qaradawi, Yusuf. (2011). *Hukum Zakat*. Pustaka Litera AntarNusa.
- Almgren, K. (2014). The four factors for targeting an attractive market. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(9/1), 71-76.\
- Asisah Saesahet. (2009). *Analisis Faktor-faktor yang Mempengaruhi Pembayaran Zakat Masyarakat Provinsi Pattani Thailand Selatan*. Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga Yogyakarta.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research*. 4th edition. Sage Publications.
- Eisenhardt, K. & Graebner, M.E. (2007). Theory building from cases: Opportunities and challenges. *The Academy of Management Journal*, 50(1), 25-32.
- Eza Ellany Lateff, Mohd Rizal Palil & Mohamat Sabri Hassan. (2014). Prestasi kecekapan agihan kewangan dan bukan kewangan dalam kalangan institusi zakat di Malaysia. *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 48 (2), 51-60.
- Fatin Rabia'tul Adawiyah Mohammed Fareed. (2022). Model-model pengurusan Islam suatu sorotan literatur. *Jurnal Syariah*, 30(2), 123-151.
- Hairunnizam Wahid, Sanep Ahmad & Radiah Abdul Kader. (2009). Pengagihan zakat oleh institusi zakat di Malaysia; Mengapa masyarakat Islam tidak berpuas hati?. *Jurnal Syariah*, 17(1), 89-112.
- Kamsidi @ Abdul Malek & Mazita Mat Ali. (2022). *Kajian kecekapan pengurusan zakat di daerah Kubang Pasu. Kedah. International Journal of Zakat, and Islamic Philanthropy*, 4(1), 55-62.
- Lubis, M. & Azizah, AH. (2018). Towards achieving the efficiency in zakat management system: Interaction design for optimization in Indonesia. *User Science and Engineering*, 16(2), 289–301.

- Matali, A., & Ab Rahman, A. (2019). Pemerkasaan institusi zakat dalam menangani keperluan individu muflis di bawah asnaf al-gharimin di Brunei Darussalam. *Journal of Fatwa Management and Research*, 5(4), 413-445.
- Manapiyah Maoti. (2019). Peranan institusi agama di selatan Thailand: Satu kajian Terhadap sejarah dan kuatkuasa institusi agama dalam pentadbiran zakat. *Proceedings of the 1st Kedah International Zakat Conference 2019*, 539-553.
- Nadube, P.M. & James, D. (2018). Market targeting and strategic positioning. *International Journal of Marketing Research and Management*, 8(1), 32-45.
- Sulaiman Dorloh, Mohammadtahir Cheumar, Yusuf Haji Othman & Norhayati Abdullah. (2020). Institution Zakat in Thailand: A Case Study of the Management of Zakat Funds in the Four Southern Border Provinces of Thailand. *International Conference on Contemporary Issues in Islamic Finance (e- ICCIIF 2020)*
- Wira, A. (2019). Studi pengelolaan zakat di Malaysia. *Maqdis: Jurnal Kajian Ekonomi Islam*, 4(1), 91-102.
- Zainal, H., Abu Bakar, A. & Al Jaffri Saad, R. (2016). The role of reputation, satisfaction of zakat distribution, and service quality in developing stakeholder trust. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*, 524-530.